

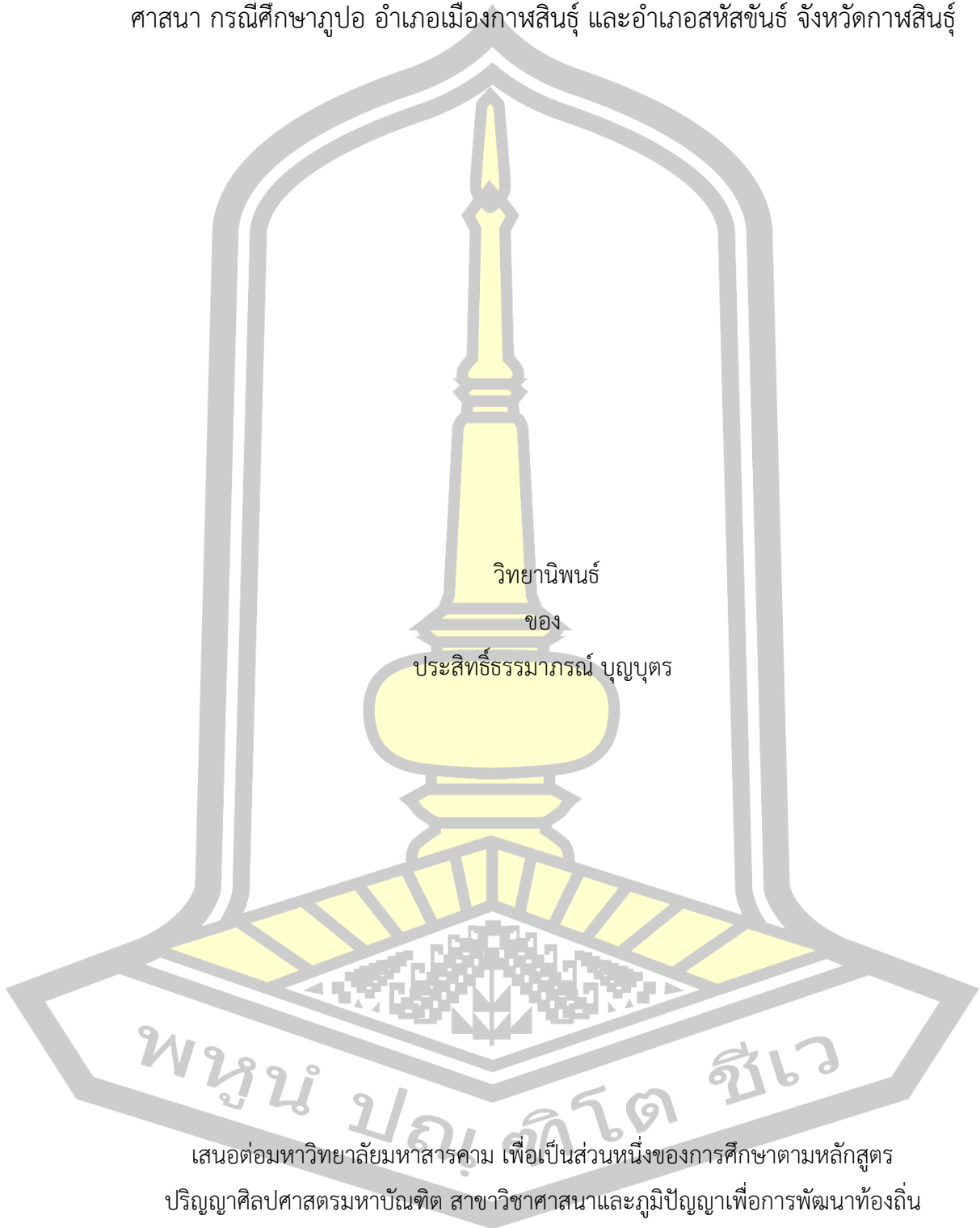
แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา
กรณีศึกษาภู่อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

วิทยานิพนธ์
ของ
ประสิทธิ์ธรรมภรณ์ บุญบุตร

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
ปีการศึกษา 2560

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิง
ศาสนา กรณีศึกษาภูโป อำเภอมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

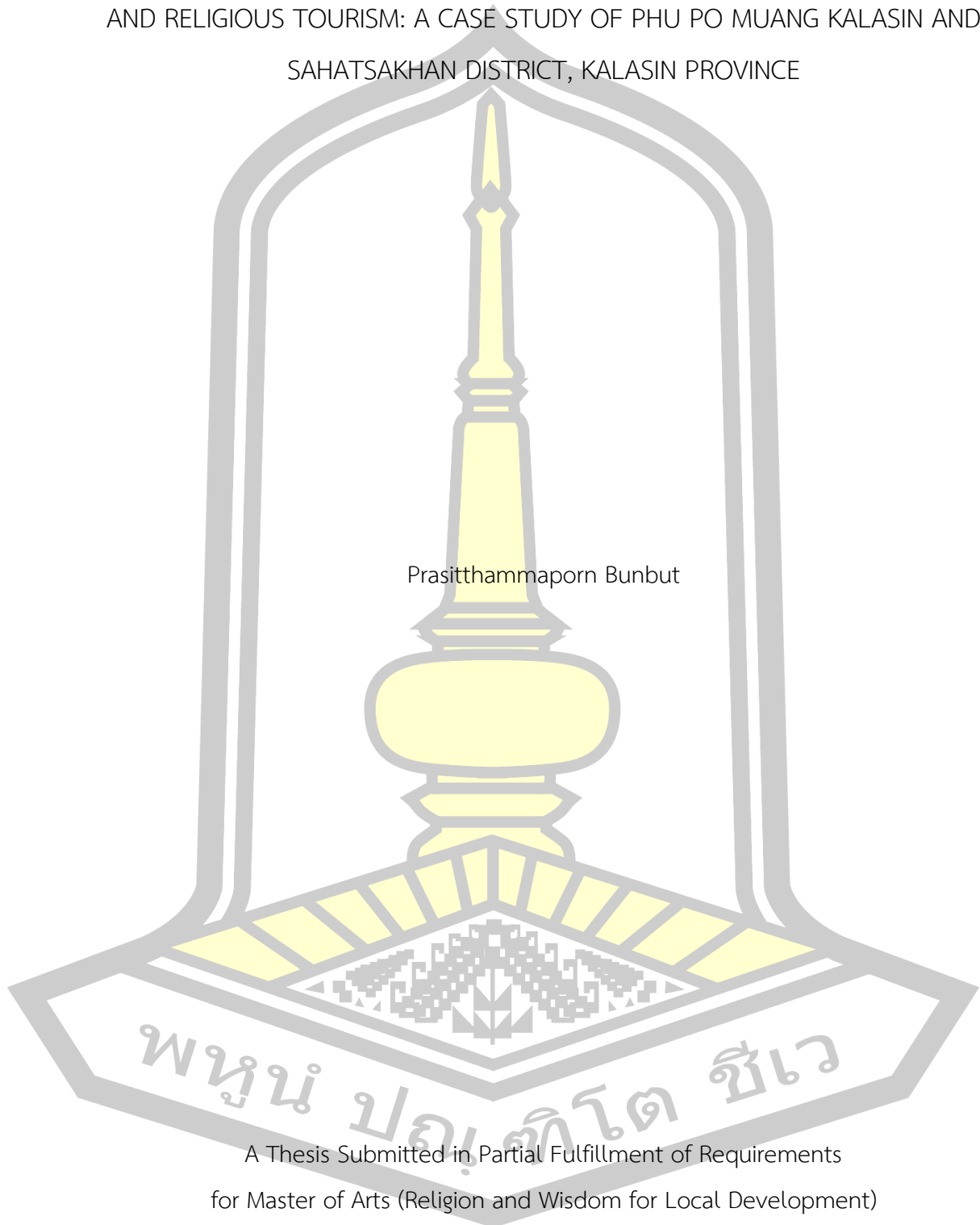

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

ปีการศึกษา 2560

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

GUIDELINES FOR CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT AS LEARNING SOURCE
AND RELIGIOUS TOURISM: A CASE STUDY OF PHU PO MUANG KALASIN AND
SAHATSAKHAN DISTRICT, KALASIN PROVINCE

Prasitthammaporn Bunbut

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Religion and Wisdom for Local Development)

Academic Year 2017

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของพระครูประสิทธิ์ธรรมาภรณ์
บุญบุตร แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รศ. ดร. จารุวรรณ ธรรมวัตร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผศ. ดร. อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(รศ. ดร. พุทธรักษ์ ปราบนอก)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ของ
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(ผศ. ดร. กนกพร รัตนสุธีระกุล)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

(ผศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วัน.....เดือน.....ปี.....

ชื่อเรื่อง	แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาภูโป อำเภอมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์		
ผู้วิจัย	ประสิทธิ์ธรรมาภรณ์ บุญบุตร		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	ศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีการศึกษา	2560

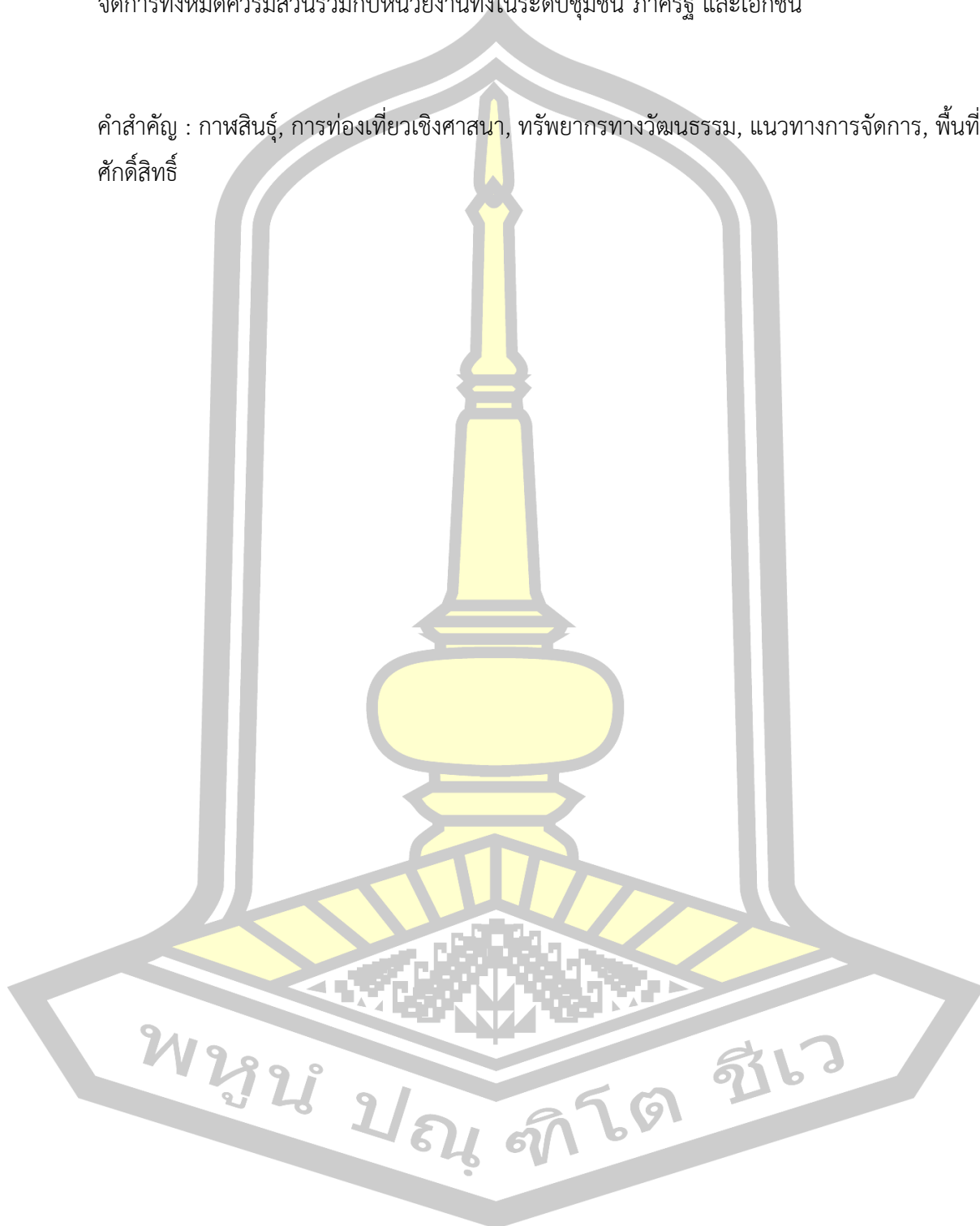
บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโปและศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 24 คน และการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ภูโปมีพื้นที่ทางกายภาพทั้งในส่วนของอำเภอมืองกาฬสินธุ์และอำเภอสหัสขันธ์ โดยมีชุมชนจำนวน 7 แห่ง ที่มีความสำคัญกับภูโปด้านวิถีชีวิต ประเพณีชุมชนและประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนทั้ง 7 แห่ง ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับภูโปคือ ประเพณีบุญเดือน 6 ส่วนทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) พื้นที่ทางกายภาพ เป็นพื้นที่ภูโป ชุมชนทั้ง 7 แห่ง และวัดอินทรประทานพร 2) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วย พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์ ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ ถ้ำหมัด ถ้ำหินแยก รอยพระพุทธรูป หัตถ์ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น และ 3) พื้นที่ทางวัฒนธรรม คือพื้นที่และช่วงเวลาของการจัดประเพณีบุญเดือน 6 ของชุมชนทั้ง 7 แห่ง โดยมีพิธีกรรมสงฆ์และปิดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์ ร่วมทั้งการบวงสรวง การบนบาน และการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย สำหรับแนวทางในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป แบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ แนวทางการจัดการพื้นที่ทางกายภาพ แนวทางการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ แนวทางการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม แนวทางการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภูโปเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้

และแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งแนวทางการจัดการทั้งหมดควรมีส่วนร่วมกับหน่วยงานทั้งในระดับชุมชน ภาครัฐ และเอกชน

คำสำคัญ : ภาพสลักรูป, การท่องเที่ยวเชิงศาสนา, ทรัพยากรทางวัฒนธรรม, แนวทางการจัดการ, พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

TITLE	GUIDELINES FOR CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT AS LEARNING SOURCE AND RELIGIOUS TOURISM: A CASE STUDY OF PHU PO MUANG KALASIN AND SAHATSAKHAN DISTRICT, KALASIN PROVINCE		
AUTHOR	Prasitthammaporn Bunbut		
ADVISORS	Assistant Professor Chalong Phanchan , Ph.D. Assistant Professor Apinyawat Phosan , Ph.D.		
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Religion and Wisdom for Local Development
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2017

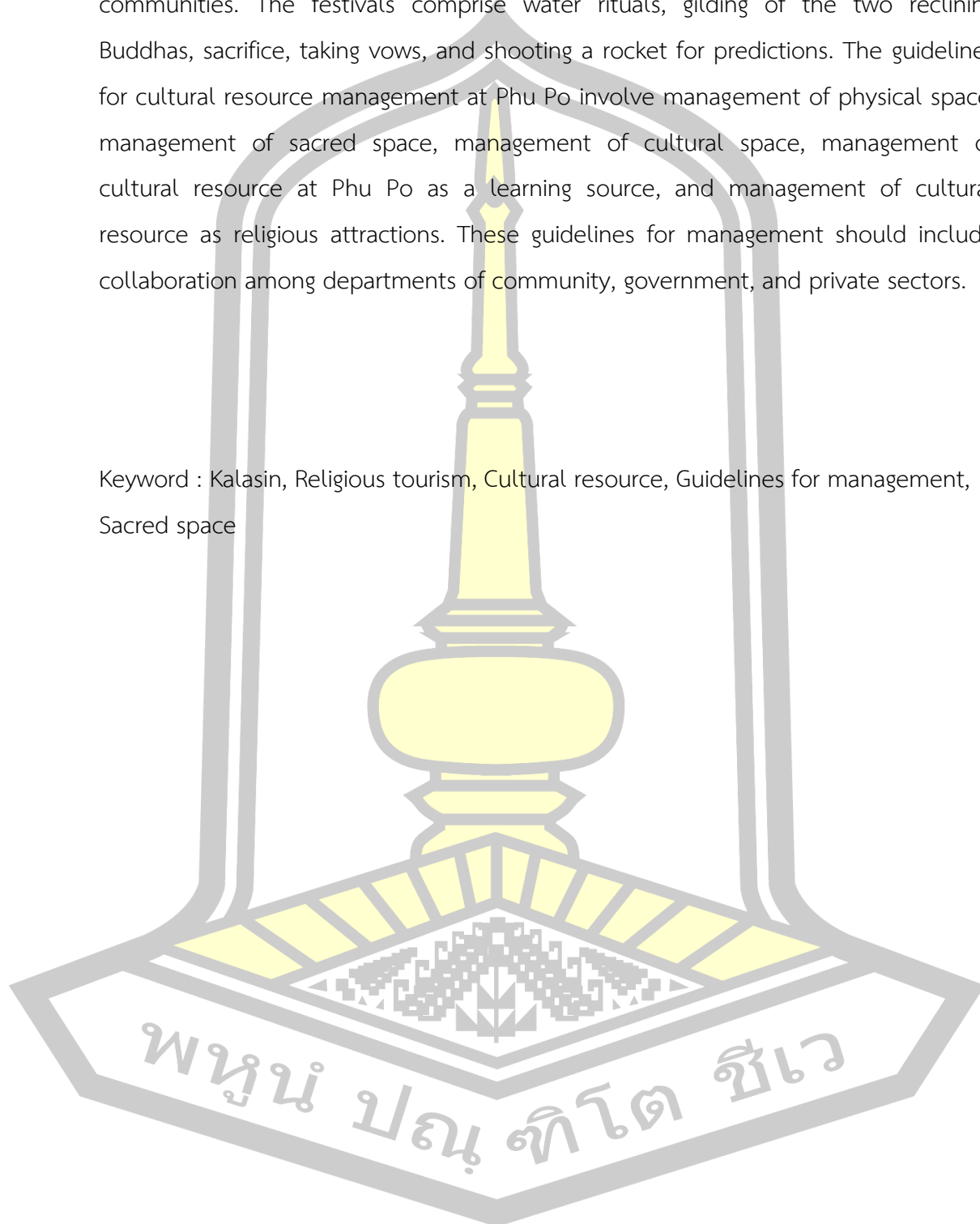
ABSTRACT

This study utilized a qualitative case study to investigate contexts and cultural resources and guidelines for cultural resource management at Phu Po. Structured interviews were used with 24 participants as a workshop with 20 related persons was organized as part of the data collection procedures. The data were analyzed and presented in the form of descriptive analysis.

The findings indicated that the physical space of Phu Po includes two districts, namely Kalasin and Sahatsakhan. A total number of seven communities are regarded as important places where famous for lifestyles, community profiles, and cultural traditions of the communities are embedded with particular reference to the festivals of the sixth lunar month. Cultural resources at Phu Po comprise three major areas including physical space sacred space and cultural space. Physical space comprises Phu Po area of these seven communities and Intharapratarn temple. Sacred space comprises two reclining Buddhas, Pra Rod Cave, Pra Cave, Mad Cave, Hin Yaek Cave, Buddha's hand, sacred pond and etc. Cultural space includes

the areas and the periods of the festivals of the sixth lunar month of these seven communities. The festivals comprise water rituals, gilding of the two reclining Buddhas, sacrifice, taking vows, and shooting a rocket for predictions. The guidelines for cultural resource management at Phu Po involve management of physical space, management of sacred space, management of cultural space, management of cultural resource at Phu Po as a learning source, and management of cultural resource as religious attractions. These guidelines for management should include collaboration among departments of community, government, and private sectors.

Keyword : Kalasin, Religious tourism, Cultural resource, Guidelines for management, Sacred space

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร. จารุวรรณ ธรรมวัตร ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิญญาวัฒน์ โพธิ์सान อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ในการสนับสนุนกระบวนการวิจัย แนวความคิด ที่มีค่าอย่างยิ่งตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำงานวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในบริบทพื้นที่ภูโป ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณเจ้าอธิการวิชัย อนุตตโร เจ้าอาวาสวัดอินทรประธานพร, เจ้าอธิการสุภาพ สิริบุญโญ เจ้าอาวาสวัดป่านกขาบ, เจ้าอธิการประเสริฐ อนุตตโร เจ้าอาวาสวัดบ้านโพนคำ, และพระสงฆ์ วัดอินทรประธานพร, วัดบ้านโพนคำ, วัดป่านกขาบ ที่ได้ให้ข้อมูลร่วมทั้งการช่วยระดมความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้

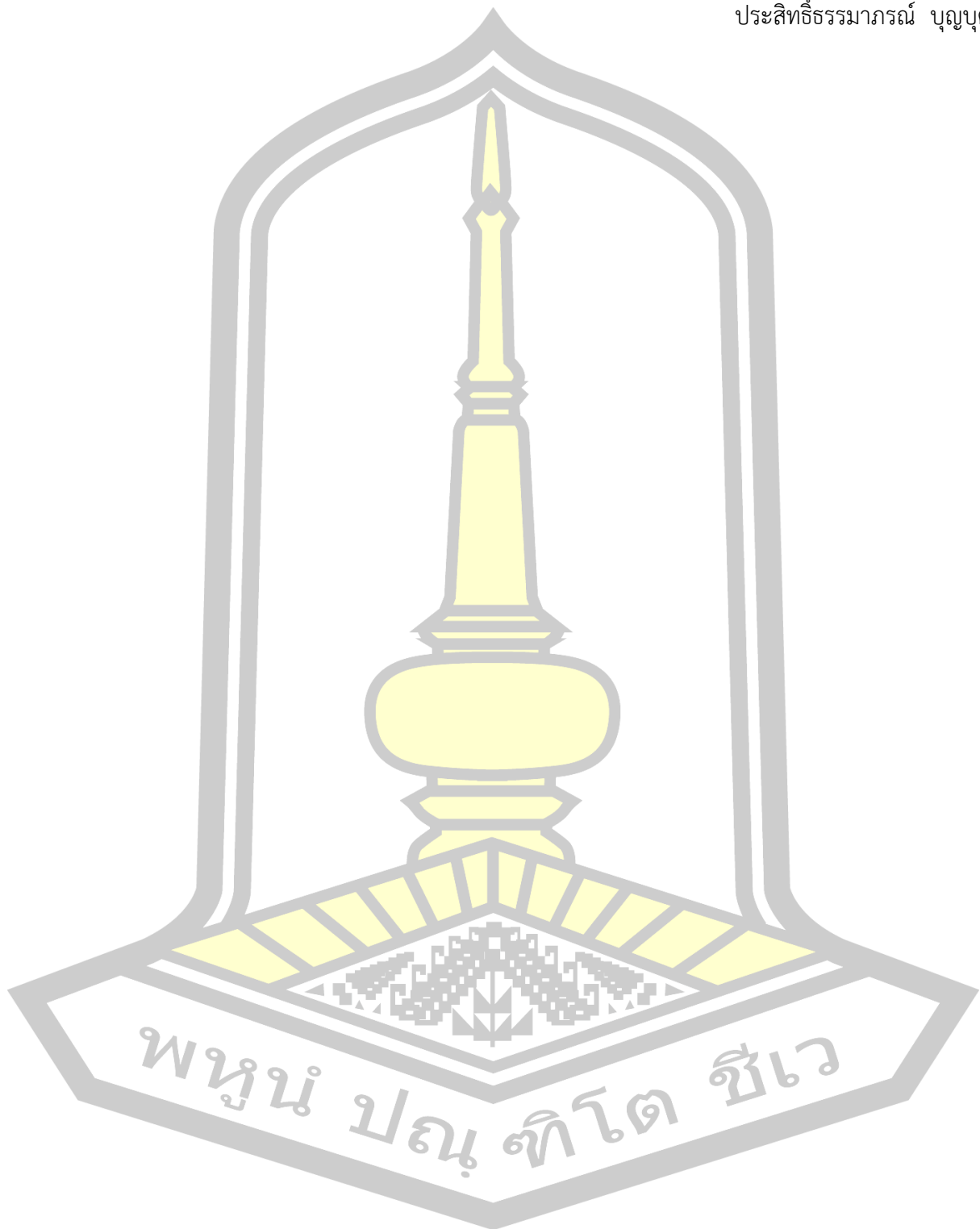
ขอขอบคุณ กำนันตำบลภูโป กำนันตำบลนามะเขือ ผู้ใหญ่บ้านโนนสวรรค์ ผู้ใหญ่บ้านห้วยแสง ผู้ใหญ่บ้านหนองแวง ผู้ใหญ่บ้านป่านกขาบ ผู้ใหญ่บ้านโพนคำ ผู้ใหญ่บ้านโพนสว่าง ผู้ใหญ่บ้านค่าน้ำแซบ ประชาชนชาวบ้านตำบลภูโป ประชาชนชาวบ้านตำบลนามะเขือ นายกเทศบาลตำบลภูโป สมาชิกเทศบาล ข้าราชการ พนักงานเทศบาลตำบลภูโป เทศบาลตำบลนามะเขือ บุคลากรสำนักงานพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ และการประชุมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณพระครูประทีปกิจจาภิรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหาร เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ที่ให้ทุนในการทำวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุนครอบครัว ญาติ พี่น้อง ทุกคน ตลอดจนท่านอื่นๆ ที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ที่ได้ให้กำลังใจสนับสนุนช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา

คุณค่าและประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณมารดาบิดา ตลอดจนบูรพาอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านที่อบรมสั่งสอนประสิทธิ์ประสาทวิชา ซึ่งผู้วิจัยจะนำไปพัฒนาการทำงานให้ดียิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนาและประเทศชาติต่อไป

ประสิทธิ์ธรรมาภรณ์ บุญบุตร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฑ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
วิธีดำเนินการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
แนวคิดที่เกี่ยวข้อง.....	11
ภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	11
การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม.....	12
การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม.....	15
การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม.....	19
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	21

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	28
บทที่ 3 บริบทพื้นที่และทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป	38
บริบทพื้นที่ศึกษา	38
ทรัพยากรทางวัฒนธรรมพื้นที่ภูโป	52
พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	52
พื้นที่ทางวัฒนธรรม	78
บทที่ 4 แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป	84
แนวทางการจัดการพื้นที่ทางกายภาพ	84
แนวทางการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	95
แนวทางการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม	102
แนวทางการจัดการทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้	105
แนวทางการจัดการทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา	106
บทที่ 5 สรุปลผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	114
สรุปลผล	114
อภิปรายผล	116
ข้อเสนอแนะ	119
บรรณานุกรม	120
ภาคผนวก	128
ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	129
ภาคผนวก ข ภาพประกอบผู้ให้สัมภาษณ์	132
ภาคผนวก ค รายนามผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ	136
ภาคผนวก ง ภาพประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ	140
ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์	145
ประวัติผู้เขียน	148

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	10
ตารางที่ 2 กรอบความคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR).....	23
ตารางที่ 3 แสดงขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	26
ตารางที่ 4 ปฏิทินประเพณีฮีตสิบสองในชุมชนทั้ง 7 แห่ง ตำบลภูโปและตำบลนามะเขือ.....	50

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพที่ 1 ฎูปอ	42
ภาพที่ 2 ศาลาการเปรียญวัดอินทรประทานพร.....	52
ภาพที่ 3 พระพุทธรูปไสยาสน์ องค์ที่ 1	53
ภาพที่ 4 พระพุทธรูปไสยาสน์ องค์ที่ 2	54
ภาพที่ 5 ถ้ำพระรอด	58
ภาพที่ 6 ถ้ำพระ	60
ภาพที่ 7 ถ้ำหมัด	62
ภาพที่ 8 ถ้ำหินแยก	64
ภาพที่ 9 รอยพระพุทธรูปหัตถ์	66
ภาพที่ 10 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์	68
ภาพที่ 11 พื้นที่ด้านบนเวฬุวิหาร	70
ภาพที่ 12 พื้นที่ด้านล่างเวฬุวิหาร	70
ภาพที่ 13 สภาพวัดเก่าที่เหลือจากไฟไหม้ในปัจจุบัน	72
ภาพที่ 14 ทางขึ้นทิศเหนือ	73
ภาพที่ 15 ทางขึ้นทิศตะวันตก	74
ภาพที่ 16 ทางขึ้นบริเวณกึ่งกลางเขาด้านทิศใต้	75
ภาพที่ 17 ทางขึ้นฝั่งตะวันตกของถ้ำหมัด	75
ภาพที่ 18 ทางขึ้นทิศตะวันออกเฉียงใต้	76
ภาพที่ 19 หน้าผาด้านหลังพระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน	77
ภาพที่ 20 หน้าผาบริเวณรอยพระพุทธรูปหัตถ์	78
ภาพที่ 21 พิธีสงฆ์เปิดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์	79

ภาพที่ 22 ลานจอดรถ.....	86
ภาพที่ 23 ป้ายประชาสัมพันธ์รูปอ.....	87
ภาพที่ 24 ห้องน้ำวัดอินทรประทานพร.....	88
ภาพที่ 25 ร้านค้าบริเวณวัดอินทรประทานพร.....	89
ภาพที่ 26 ถังรองรับขยะ.....	90
ภาพที่ 27 สถานที่นั่งพักบริเวณพื้นที่ลานจอดรถ.....	91
ภาพที่ 28 ต้นไม้บริเวณลานจอดรถ.....	92
ภาพที่ 29 แผ่นกระเบื้องแตกหักบริเวณพื้นที่พระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน.....	96
ภาพที่ 30 หลังคาบริเวณพื้นที่พระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน.....	96
ภาพที่ 31 บันไดทางขึ้นบริเวณด้านหลังรูปอ.....	97
ภาพที่ 32 พระประธานจำลองในถ้ำพระ.....	108
ภาพที่ 33 ป้ายหินถ้ำพระและถ้ำพระรอด.....	108
ภาพที่ 34 ป้ายหินบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	109
ภาพที่ 35 ป้ายหินรอยพระพุทธรูปหัตถ์.....	109
ภาพที่ 36 ป้ายบอกเส้นทางไปบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	110
ภาพที่ 37 ป้ายบอกเส้นทางไปถ้ำพระและถ้ำรอด.....	110
ภาพที่ 38 ป้ายบอกเส้นทางไปรอยพระพุทธรูปหัตถ์.....	111
ภาพที่ 39 กิจกรรมพัฒนาเส้นทางเดินร่วมกับชุมชน และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.....	111
ภาพที่ 40 กิจกรรมพัฒนาเส้นทางเดินร่วมกับชุมชน และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.....	112
ภาพที่ 41 กิจกรรมสร้างบันไดไม้ขึ้นลงร่วมกับชุมชน และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.....	112

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีศิลปวัฒนธรรมประจำชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม ประเทศไทยจึงนับได้ว่าเป็นประเทศหนึ่งที่ได้เติบโตไปด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ไม่น้อยกว่าประเทศใดในโลก คุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือทุนทางวัฒนธรรมเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรงผ่านการเรียนรู้ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2555: 139-140) สำหรับประเทศไทยนับตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-9 (พ.ศ. 2503-2558) ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้หลักที่สำคัญของประเทศไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แสดงให้เห็นว่าจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติและในประเทศมีรายได้จากการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503-2558 ได้ทวีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2558: 49) ต้องยอมรับว่าการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้น จากนั้นให้ซึมซับจากประสบการณ์ตรงที่ผ่านการเรียนรู้ได้เห็นได้สัมผัสชื่นชม และได้รับผลประโยชน์ในการสร้างรายได้ในท้องถิ่น ซึ่งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นที่นิยมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

การท่องเที่ยวหลายประเภทที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือความสวยงามของธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรม เป็นมรดกที่สำคัญ การท่องเที่ยวยังมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจให้กระจายสู่แหล่งท่องเที่ยวส่วนภูมิภาคมากขึ้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558: 1-2) ปรากฏว่ารัฐบาลได้ให้การท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) โดยวางกรอบยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเน้นตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพที่จะเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยภาพรวมขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นพิเศษคือ การท่องเที่ยวเชิงพุทธซึ่งได้รับความนิยมมากขึ้น เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะช่วงเทศกาลวันสำคัญทางศาสนาจะมีการถือศีลปฏิบัติธรรม (จุฑาภรณ์ หินซุย, 2557: 1-2) การพัฒนานวัตกรรมทางด้านศิลปะในการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีและเทศกาลในพื้นที่เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยว และไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ได้เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

สำหรับสถานการณ์การท่องเที่ยวไทยในปี 2559 เป็นต้นมา รายรับจากการท่องเที่ยวของประเทศไทยจัดอยู่ในอันดับ 1 ของภูมิภาคอาเซียน ภาคการท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยร้อยละ 9 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศทั้งหมด หากพิจารณาสถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่

เดินทางมายังประเทศไทย พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติทั้งหมด 14,149,180 คน (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2557: 2) สำหรับการท่องเที่ยวปี 2560 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติ 29.88 ล้านคนเติบโต 20.44% สร้างรายได้จากไทยเที่ยวไทยและต่างชาติ 2.23 ล้านล้านบาทเกินเป้า 3 หมื่นล้านบาทสูงสุดเป็นประวัติการณ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ชี้ให้เห็นถึง “โครงการ 12 เมืองต้องห้ามพลาด” เห็นผลเฉพาะ 12 พื้นที่เป้าหมาย คนไทยเที่ยวเพิ่ม 9.58% มีเงินสะพัด 5.03 หมื่นล้านบาท มีนักท่องเที่ยวระหว่าง 32.54 ล้านคนถึง 34.02 ล้านคน (หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ. 2559: 3) ต่อจากนี้การท่องเที่ยวต้องเป็นการพัฒนา การแหล่งท่องเที่ยวของไทยต้องให้มีเป้าหมายร่วมกันคือ ต้องการให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทั้งแหล่งเรียนรู้ และเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ในขณะที่เดียวกันก็มีการบริหารจัดการฐานทรัพยากรในชุมชนนั้นให้อย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ต้องยอมรับและเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ความเข้าใจและความซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ และต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคล สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด (ปิยะนารถ ริมทอง. 2556: 3) จากข้อเท็จจริงทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมภายในวัด ที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ที่เชื่อมโยงเรื่องราวความเป็นมา วัดจึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และมีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ (พิชิต ปุริมาต. 2559: 1-2) ถือว่า เป็นการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว มีความเชื่อมโยงกับเกจิอาจารย์ และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา การอนุรักษ์และการปกป้องรักษาคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น จึงไม่ควรหยุดการเปลี่ยนแปลง หากแต่ควบคุมให้ดำเนินไปตามแนวทางที่เหมาะสม การเข้าใจในประเด็นเรื่องบูรณาการระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรม และการยอมรับในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรม จะทำให้เราสามารถตัดสินใจวางแผนจัดการหรืออนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน (ประกอบศิริภักดีพิณิจ. 2556: 20) การพัฒนาประเทศโดยการกลับไปสู่รากเหง้าของตัวเองที่ต้องค้นหาสิ่งที่มีอยู่และนำมาฟื้นฟู ประยุกต์ สร้างสรรค์ใหม่ บนรากฐานจากสิ่งเก่าอันจะส่งผลดีทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละชุมชน จึงทำให้แนวคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) จึงถูกนำมาใช้เพื่อเพิ่มความเข้าใจในคุณค่า และความสำคัญของมรดกทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม (ฐิติมา อังกรวัชรพันธ์. 2559: 1) ถือว่า เป็นการก้าวเดินไปข้างหน้าเพื่อให้มรดกที่มีอยู่ไม่สูญเสียเอกลักษณ์ หรือความเป็นวัฒนธรรมในการพัฒนาตลอดจนเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยวภายในท้องถิ่นของตัวเองให้ยั่งยืนสืบสานในรุ่นต่อไป

ส่วนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นการจัดการความรู้ในทรัพยากรทางวัฒนธรรมจึงสามารถดำเนินการได้โดยอาศัยหลักที่สำคัญ การนำความรู้ที่มีอยู่ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นออกมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคน สิ่งแวดล้อมและกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างสม

ความรู้ ความดี และความงามของผู้คนในสังคม (สุหิตย์ อาภากร และคณะ. 2560: 56) ความสำคัญ การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นการจัดการกิจกรรมศิลปะและวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาจิตใจและสำนึกในการดำรงอยู่ของมนุษย์ การปล่อยปละละเลยวัฒนธรรมเป็นไปตาม ครรลองของธรรมชาติ หรือการคำนึงถึงเฉพาะประโยชน์ทางการค้า อาจมีผลเสียวัฒนธรรมอย่าง ประเมินค่ามิได้ (สามารถ สุวรรณรัตน์ และคณะ. 2560: 12) สำหรับรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการจัดการโดยชุมชนและอยู่บนพื้นฐานของชุมชน โดยการผสมผสานสิ่งที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต การดำรงชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อเสริมการดำเนินงานท่องเที่ยว ทำให้เกิดการอนุรักษ์และภูมิใจในชุมชน และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (บุษเกตุ อินทรปาสน และคณะ. 2558: 8) ถือว่า การผสมผสานกับสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต ของชุมชน การดำรงชีวิตประจำวันของชุมชน วัฒนธรรมที่มีอย่างยาวนาน โดยที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องทำให้มีคุณค่า เพื่อส่งเสริมการดำเนินงานท่องเที่ยว และทำให้นักท่องเที่ยว ที่มาเกิดการเรียนรู้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในพื้นที่และรอบๆ พื้นที่ เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยน ความรู้ ความคิด นำไปสู่การพัฒนาชุมชนของคนในชุมชน

สำหรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศไม่ยิ่งหย่อนกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น เนื่องจากการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมแสดงถึงความแตกต่างและเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ. 2549: 1) ต้องยอมรับประเทศไทยมีความได้เปรียบในตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากมี ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Resources) มากเป็นอันดับ 3 ของภูมิภาคเอเชีย แต่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยก็มีคู่แข่งจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในแถบเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ของโลก (สุรีย์ บุญญานพวงศ์ และคณะ. 2559: 1) การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการเดินทางไปยังสถานที่สำคัญทางศาสนา โดยแรงบันดาลใจมาจากการศรัทธาต่อศาสนานั้นๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ไม่เพียงแต่ไปเยี่ยมชมตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วัด โบราณสถาน หรือโบราณวัตถุ ที่มีความสำคัญ ทางศาสนา ตลอดจนคุณค่าทางวัฒนธรรมและความเชื่อเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษ ทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมตามยุคสมัยด้วย (สายชล บุญญานพวงศ์ และคณะ. 2560: 23) การท่องเที่ยวในหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธมีแนวโน้มสูงขึ้น และ ประชากรที่นับถือพุทธศาสนา มีความสนใจต้องการที่จะเที่ยวชมความสวยงามทางพุทธศิลป์ เข้าร่วม กิจกรรมทางพระพุทธศาสนารวมถึงการเรียนรู้กรรมฐาน ทั้งนี้เพราะเมืองไทยได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธ มีวัดสวยงามและมีวัฒนธรรมชาวพุทธที่เป็นเอกลักษณ์ (พรเศรษฐิติ วุฒิปัญญาอิสกุล และคณะ. 2559: 2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีความพิเศษตรงที่นักท่องเที่ยวจะเน้นที่การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่ หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สถานที่ดังกล่าวจะมีการบอกเล่า เรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม (กาญจนา แสงลุ่มสุวรรณ และคณะ. 2555: 139-146) ด้วยเหตุนี้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ วัฒนธรรม ถือเป็นกิจกรรมผสมผสานการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่ได้รับความสนใจใน รูปแบบที่นักท่องเที่ยวมีความต้องการ สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่าง เหมาะสมและจำเป็นที่จะต้องมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับสถานที่อื่นได้สอดคล้องต่อเนื่อง

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ถือเป็นส่วนหนึ่งจากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นความสำคัญของสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งคณะสงฆ์ ภาครัฐ และเอกชน โดยเฉพาะการพัฒนาคนเป็นหัวใจสำคัญ การจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดศักยภาพ จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาว (พระครูสุนทรสังฆพินิจ และคณะ. 2560: 21) ประเทศไทยจึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องสร้างองค์ความรู้ด้านการตลาด และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อรองรับการเปิดประชาคมเสรีอาเซียน และสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลให้นักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวซ้ำ (Revisit) (กนกวรรณ ชูชาญ. 2552: 2) สิ่งที่สำคัญคนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมด้วยตนเอง บทบาทของโครงการการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติคือการเป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน (ปิยพร ทาวีกุล. 2544: 23) จะเห็นว่าการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมจึงเป็นการจัดการทรัพยากรของวัดและการพัฒนาศาสนาวัตถุที่มีอยู่ ทรัพยากรสิ่งปลูกสร้างภายในวัดสำหรับอำนวยความสะดวกให้เป็นที่พักแก่ผู้เข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด โดยการจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่ให้กลายเป็นสิ่งดึงดูดใจ นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยว เยี่ยมชมและเรียนรู้วัฒนธรรม (พิชิต ปุริมาตฺร และคณะ. 2559: ง) ถือได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การท่องเที่ยวแบบคุณภาพ ที่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และการตลาดการท่องเที่ยว โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มุ่งเน้นความหลากหลายของวัฒนธรรมร่วมกับท้องถิ่นนั้น เพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเป็นนโยบายที่ชุมชน หรือท้องถิ่นได้รับการยอมรับและมีการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ

วัดและทรัพยากรทางศาสนาเป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่คนต่างให้ความสนใจเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ วัดหรือศาสนสถานเดิมเป็นสถานที่ปฏิบัติกิจของสงฆ์และศาสนพิธีของชาวบ้าน กระทั่งวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมาเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งยังเป็น การสืบสานศาสนา และศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทยให้เป็นที่ดำรงอยู่คู่ประเทศชาติ (กรรณิกา คำดี. 2558: 177-180) การท่องเที่ยววัดและทรัพยากรทางวัฒนธรรม มีปัจจัยหลายด้านไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี และปัจจัยทางการเมือง ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ ผลการดำเนินงานทางการท่องเที่ยว และกิจกรรมนันทนาการ โดยแต่ละแห่งจะมีเอกลักษณ์สภาพแวดล้อมที่เป็นจุดดึงดูดใจ ซึ่งการเข้ามาของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จะนำรายได้เข้าสู่ชุมชนแหล่งสถานที่ท่องเที่ยว (พลพีร์ แสงสูวอ. 2554: 1) โดยวัดและทรัพยากรทางศาสนาเป็นที่มาของการเกิดสถานที่ท่องเที่ยว รวมทั้งยังเป็นแหล่งสร้างงานและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับคนในชุมชน เมื่อมีโอกาสได้ไปท่องเที่ยววัดแล้วควรมีการศึกษาเรียนรู้คุณค่าของ โบราณสถานและโบราณวัตถุ ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ภายในบริเวณวัด ซึ่งมีศิลปะที่งดงามและมีประวัติความเป็นมาที่สำคัญและน่าสนใจเพิ่มเติมด้วย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่รู้จักในนามภาคอีสาน เป็นภูมิภาคที่มีความโดดเด่น และมีความหลากหลายทางด้านคติความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต เพราะเป็น แอ่งอารยธรรมสำคัญ อันเต็มไปด้วยร่องรอยและหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ที่พร้อม จะพลิกให้เห็นโฉมหน้าแท้จริงของประวัติศาสตร์ไทย และประวัติศาสตร์ของภูมิภาคอุษาคเนย์

(สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2549: 22) ภาคอีสานจึงเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นทางพุทธศาสนาทั้งในด้านอารยธรรม ตำนาน ประเพณี โดยการท่องเที่ยวภาคอีสานถูกทำให้เป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวในนาม “อีสานแหล่งเรียนรู้อารยธรรม” (ฉลอง พันธุ์จันทร์. 2560: 1-2) จึงทำให้คนไทยในภาคอีสานที่มี ดินแดนทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นจุดขายในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และควบคู่กับ คติความเชื่อความศรัทธา

สำหรับวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติ มีจำนวน 19,462 วัด ซึ่งเป็นแหล่งรวมศรัทธาของชาวพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการสร้างถาวรวัตถุและประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามสืบเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน ชาวพุทธนิยมเข้าวัดบำเพ็ญบุญประกอบพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา มีบางส่วนเข้าวัดเพื่อเยี่ยมชมความงามและเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2558: 2) วัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควบคู่กับการท่องเที่ยวในลักษณะอื่นๆ ที่นักท่องเที่ยวสนใจ และวัดเป็น แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมก่อเกิดการเรียนรู้หลักพุทธธรรมควบคู่ การท่องเที่ยวของครอบครัว ซึ่งเป็นการปลูกฝังภูมิคุ้มกันแก่ครอบครัว อีกทั้งวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมนั้นให้คุณค่า ทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีค่าอยู่ในตัวเองของแหล่งท่องเที่ยว (พิชิต ปุริมาตราช และคณะ. 2559: 2) ถือว่า วัดหรือชุมชนใดที่มีอัตลักษณ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ย่อมเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาปรับปรุงให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ได้เช่นกัน

วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานตอนกลาง ประกอบด้วย 4 จังหวัด ได้แก่ ร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ ที่มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ โดดเด่น มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ อาทิ พระธาตุขามแก่น ปราสาทเปือยน้อย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น (ขอนแก่น) พระธาตุนาดูน พระพุทธรูปโบราณสมัยทวารวดี (มหาสารคาม) ปราสาทภู กุภาสิงห์ พระมหาเจดีย์ชัยมงคล (ร้อยเอ็ด) ภูบ่อ พระธาตุยาคุ (กาฬสินธุ์) ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ รวมไปถึง วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่น่าสนใจ (ปฐม หงษ์สุวรรณ และคณะ. 2560: 1) ส่วนกลุ่มจังหวัด ภาคอีสานตอนกลาง ประกอบด้วย จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และ จังหวัดกาฬสินธุ์ หรือกลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ มีรายได้จากการท่องเที่ยว ปี 2560 โดยจังหวัดขอนแก่น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ 3,669,884 คน มีรายได้ 9,942.41 ล้านบาท จังหวัดมหาสารคาม มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ 487,282 คน มีรายได้ 646.65 ล้านบาท จังหวัดร้อยเอ็ด มีนักท่องเที่ยว เข้ามาในพื้นที่ 708,225 คน มีรายได้ 942.99 ล้านบาท และจังหวัดกาฬสินธุ์ มีนักท่องเที่ยวเข้ามา ในพื้นที่ 535,325 คน มีรายได้ 736.54 ล้านบาท (หอการค้าจังหวัดมหาสารคาม. 2560: 24) ถือได้ว่า สถานที่ท่องเที่ยวทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง สามารถสร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ย่อมสามารถดำรงสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มั่นคงต่อไปได้

จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น ภูสิงห์ เมืองฟ้าแดดสงยาง พระธาตุยาคุ ไบเสมาบ้านก้อม พิพิธภัณฑสถานสิรินธร หรืออุทยานโลกไดโนเสาร์ภูกุ่มข้าว หมูบ้านพัฒนา วัฒนธรรมผู้ไทย บ้านโคกโก่ง พิพิธภัณฑสถานของดีเมืองกาฬสินธุ์ ศูนย์วัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้านโพน (ศูนย์วิจัยตราพรวาบ้านโพน) และเขื่อนลำปาว การท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในท้องถิ่น ที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยว

ในแต่ละพื้นที่โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ 535,325 คน ปรากฏว่ามีรายได้ 736.54 ล้านบาท ปัจจุบันการท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์ได้รับความนิยมจากประชาชนทั้งในประเทศและจากต่างประเทศ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์สิรินธร หรืออุทยานโลกไดโนเสาร์ภูกุ่มข้าว อำเภอสหัสขันธ์ ที่มีนักท่องเที่ยวไปชมซากไดโนเสาร์ชนิดกินเนื้อและกินพืชเป็นอาหาร และยังมีการค้นพบเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ จึงทำให้นักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมตลอดเวลา และที่สำคัญยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของประเทศ และต่างประเทศในการศึกษาเรื่องราวการสูญพันธุ์ของไดโนเสาร์ ส่วนภูสิงห์ อำเภอสหัสขันธ์ เมืองฟ้าแดดสงยาง และพระธาตุยาคูใบเสมายกบ้านก้อม อำเภอกมลาไสย์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญในการศึกษาเรียนรู้เช่นกัน

ภูโป ซึ่งเป็นภูเขาขนาดเล็กสองลูกชิดกัน โดยมีวัดอินทรประทานพร ตั้งอยู่บริเวณด้านล่างทางขึ้นบันไดภูโป ตำบลภูโป อำเภอมือกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนภูโปอีกด้านหนึ่งขึ้นกับตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ เนื่องจากเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณปางไสยาสน์สององค์ เป็นศิลปะจากช่างสมัยทวารวดี นอกจากจะเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปปางไสยาสน์แล้ว ยังมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญที่นักท่องเที่ยวยังไม่ได้เห็นอีกหลายอย่าง เช่น ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ ถ้ำหมัด ถ้ำหินแยก บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ รอยพระพุทธรูป หินห้าหาด วัดเก่า และทางขึ้นภูโป ที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติอื่นๆ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ทั้งสององค์ถือว่าเป็นที่เคารพบูชาของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดใกล้เคียงเป็นอย่างมาก โดยจะมีงานสมโภชองค์พระพุทธรูปปางไสยาสน์ในเดือนพฤษภาคมเป็นประจำทุกปี ทั้งนี้กรมศิลปากรยังได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งศิลปะถ้ำภูโปให้เป็นโบราณสถานของชาติ และอยู่ในความดูแลรักษาของหน่วยศิลปากรที่ 10 ร้อยเอ็ด ในทุกปีชุมชนรอบๆ ภูโปจะมีการจัดประเพณีพิธีสงฆ์ปิดทององค์พระพุทธรูปปางไสยาสน์ พิธีบวงสรวง พิธีบนบาน และประเพณีจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ปัญหาเบื้องต้นที่พบคือแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวภูโปมากราบไหว้ขอพรองค์พระ ที่ผ่านมายังขาดแนวทางการจัดการอย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่ขาดศักยภาพและความรู้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว รวมทั้งยังขาดการกระจายอำนาจหน้าที่การบริหารจัดการ โดยไม่กำหนดหน้าที่ผู้มีบทบาทสำคัญในการทำงานอย่างชัดเจน รวมไปถึงเส้นทางการเดินทางและแผนที่ที่แสดงเส้นทางการเดินทางจากจุดต้นทางไปยังจุดปลายทางที่สนใจ และสถานที่ที่น่าสนใจที่อยู่ระหว่างเส้นทางการเดินทางนั้นด้วย การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอันน่าจะเป็นประโยชน์เพื่อตอบสนองในการวางแผนการเดินทางให้ตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ทั้งนี้ชุมชนยังมีความต้องการที่จะพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะการบริหารจัดการด้านพื้นที่โดยรอบภูโป การตลาด การบริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของภูโป

จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเล็งเห็นสภาพปัจจุบัน ตลอดจนเห็นความสำคัญของการหาแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมภูโป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาภูโป

ตำบลภูปอ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูปอ ตำบลภูปอ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่ภูปอ ตำบลภูปอ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาภูปอ ตำบลภูปอ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาดังต่อไปนี้ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของภูปอ ประกอบด้วย 1) พื้นที่กายภาพและชุมชน 2) ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยมีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง คือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศาสนาวัฒนธรรม การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ภูปอ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณตำบลภูปอ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ จำนวน 24 คน ดังนี้

- 1) ผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนันตำบลภูปอ กำนันตำบลนามะเขือ ผู้ใหญ่บ้านโนนสวรรค์ ผู้ใหญ่บ้านห้วยแสง ผู้ใหญ่บ้านหนองแวง ผู้ใหญ่บ้านปากกาบ ผู้ใหญ่บ้านโพนคำ ผู้ใหญ่บ้านโพนสว่าง ผู้ใหญ่บ้านค้ำน้ำแซบ จำนวน 7 คน
- 2) ข้าราชการ พนักงาน สังกัดเทศบาลตำบลภูปอ จำนวน 2 คน
- 3) ข้าราชการ พนักงานและสังกัดเทศบาลตำบลนามะเขือ จำนวน 2 คน
- 4) เจ้าของร้านค้าในตำบลภูปอ และตำบลนามะเขือ จำนวน 2 คน
- 5) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 คน

- 6) นักท่องเที่ยว จำนวน 3 คน
- 7) บุคลากรสำนักงานพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ 1 คน
- 8) พระสังฆาธิการในจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 2 รูป

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เกี่ยวกับบริบทพื้นที่และการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและการจัดการในพื้นที่ภูพาน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกลุ่ม เป้าหมายทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม โดยการจดบันทึกข้อมูล (Field Note) ดังนี้
 - 2.1 ใช้แบบสังเกตแล้วบันทึกข้อมูลตามแนวทางที่กำหนดไว้
 - 2.2 ใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีประเด็นคำถามเป็นหลักในการดำเนินงานและบันทึกข้อมูลตามแนวทางที่กำหนดไว้

คำถามที่กำหนดไว้

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ แบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ และผลการประชุมเชิงปฏิบัติการแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล เสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลสารสนเทศและองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทพื้นที่ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูพาน ตำบลภูพาน อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. ได้แนวทางจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่ภูพาน ตำบลภูพาน อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. ได้แหล่งเรียนรู้เชิงศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาแบบมีส่วนร่วม

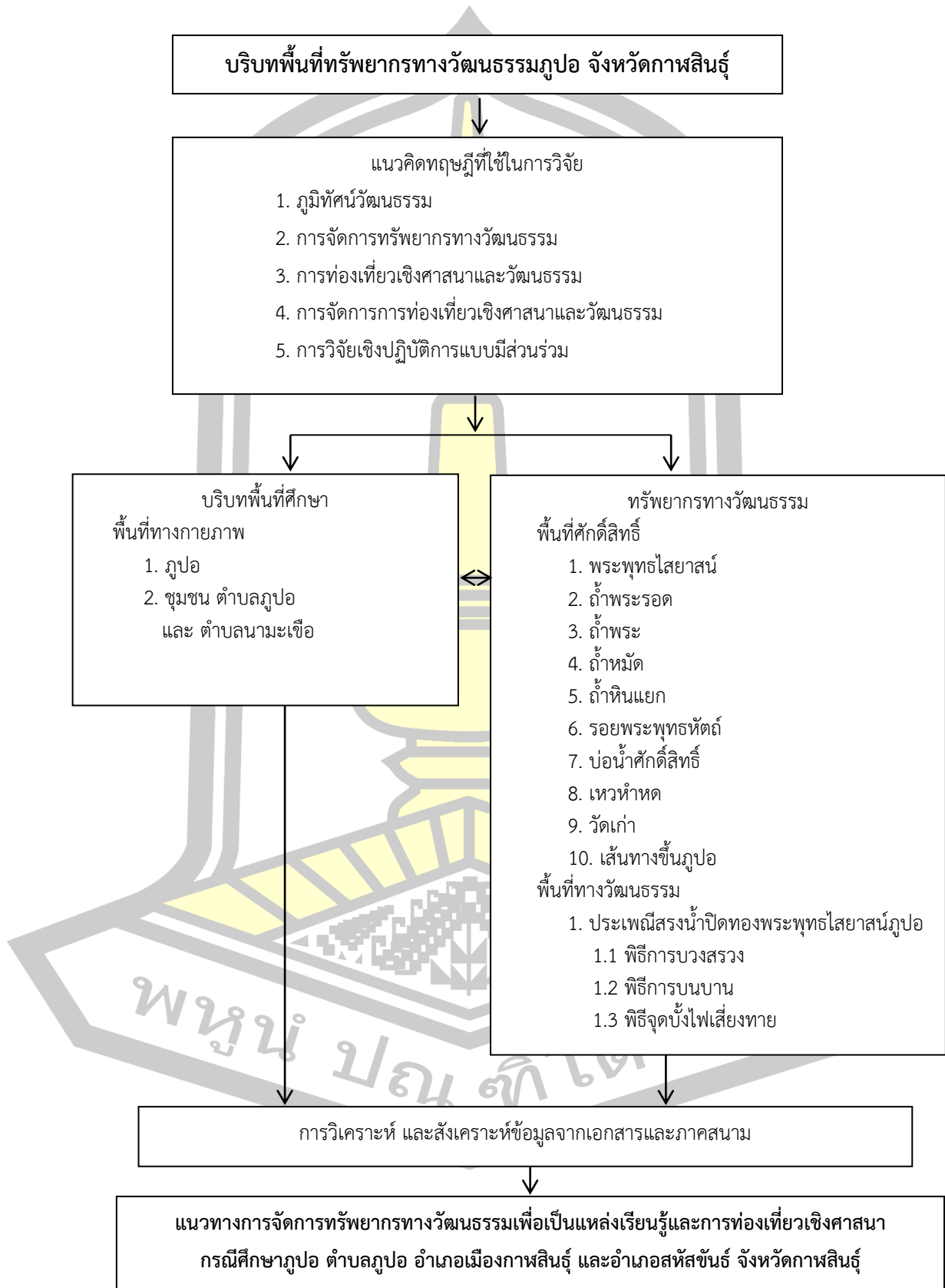
นิยามศัพท์เฉพาะ

1. บริบทพื้นที่ หมายถึง ประวัติความเป็นมาของภูบ่อ พื้นที่ทางกายภาพ โดยมีชุมชนตำบลนามะเขือ ชุมชนตำบลภูบ่อ ที่มีวัฒนธรรมและองค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
2. ทรัพยากรทางวัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพ ที่เป็นพื้นที่ภูบ่อ ชุมชนทั้ง 7 แห่ง รวมทั้งวัดอินทรประทานพร ส่วนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ พระพุทธไสยาสน์ ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ ถ้ำหมัด ถ้ำหินแยกรอยพระพุทธหัตถ์ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เหวห้าหาด ส่วนพื้นที่ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ปิดทององค์พระพุทธไสยาสน์ พิธีการบนบาน พิธีการบวงสรวง พิธีจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย ในพื้นที่ภูบ่อ ตำบลภูบ่อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการจัดสรรทรัพยากร การวางแผน การส่งเสริม และการบริหารจัดการดูแลรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูบ่อ ตำบลภูบ่อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการประเมินความสำคัญ การวางแผนการจัดการ และการกำหนดการมีส่วนร่วมในชุมชน
4. แหล่งเรียนรู้ หมายถึง สถานที่ให้ข้อมูลเพื่อการศึกษาแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรม อันตรงคุณค่าของคนในชุมชน ที่เป็นแหล่งความรู้ทางวัฒนธรรมและมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนในท้องถิ่นของตนเอง และนักท่องเที่ยวได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมนั้น โดยมีพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในพื้นที่ภูบ่อ ที่บอกเล่าเรื่องราว ตำนาน ความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ ประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตของชุมชนรอบๆ ภูบ่อ ตำบลภูบ่อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
5. การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หมายถึง การท่องเที่ยวสถานที่สำคัญทางศาสนา รวมไปถึงการท่องเที่ยวในเทศกาลประเพณีที่มีกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในพื้นที่ภูบ่อ ตำบลภูบ่อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาภูบ่อ ตำบลภูบ่อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรม 2) การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม 3) การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม 4) การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม และ 5) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ตารางที่ 1 กรอบแนวความคิด)

ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาอุโบ อําเภอเมืองกาฬสินธุ์และอําเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย
 - 1.1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม
 - 1.2 การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม
 - 1.3 การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม
 - 1.4 การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม
 - 1.5 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ให้ความหมายของภูมิทัศน์ว่า เป็นการรับรู้สภาพแวดล้อมที่ปรากฏตามเป็นจริง และภาพลักษณ์ในจิตใจที่รู้สึกได้ (กระทรวงวัฒนธรรม. 2555: 14) ให้ความหมายไว้ว่า สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย เป็นต้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542: 1058) สอดคล้องกับการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ รูปธรรมและนามธรรม สำหรับรูปธรรม คือบ้านเรือน ศาสนสถาน การแต่งกาย อาหาร หัตถกรรม งานศิลปะ จิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น ส่วนนามธรรม ได้แก่ คติความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา วรรณคดี สถาปัตยกรรม การเมือง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น ดังนั้น ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ก็คือทุกสิ่งทุกอย่างทั้งรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นสิ่งที่ผู้คนยึดถือร่วมกัน (ค่านิยม) และได้กระทำต่อสภาพแวดล้อมภูมิประเทศ เพื่อสร้างความเจริญงอกงามและพัฒนาสังคมของมนุษย์ (กระทรวงวัฒนธรรม. 2549: 14) ในส่วนของ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention 2005 ขององค์การยูเนสโก (UNESCO. 2005: 83-84) ได้ให้ความหมายภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่า คือทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เป็นพัฒนาการของสังคมมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานผ่านกาลเวลาภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและ/หรือเป็นสิ่งที่เห็นได้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และแรงขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมเศรษฐกิจ และสังคมที่สืบเนื่องกันมา และใน World Heritage Convention ได้กำหนดมรดกโลกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็น

3 ประเภท ได้แก่ 1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ (Landscape designed and created intentionally by man) 2. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจการปกครอง ศาสนาและความเชื่อ (Organically evolved landscape) ได้แก่ พื้นที่ปรากฏร่องรอยของภูมิทัศน์โบราณ (A relic or fossil landscape) และภูมิทัศน์ที่ยังคงมีวิวัฒนาการอยู่อย่างต่อเนื่อง (A continuing landscape) 3. ภูมิทัศน์ที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ อาทิ ศาสนา ลัทธิความเชื่อ (Associative cultural landscape)

ส่วน Feilden and Jokilehto (1998: 8) ได้กล่าวถึงภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมว่าเป็นงานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา นอกจากนี้ Feilden ยังกล่าวถึง Cultural Landscape ดังนี้ พื้นที่ประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อมเกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆ อย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคาร รวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่างและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะละเลยพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียงความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจด้วย เช่นเดียวกับ Peter Folwer (2002: 18), อ้างถึงประกอบศิริ ภักดีพิณิจ (2556: 16) ได้ให้คำจำกัดความภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมว่า เป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมาจากการผสมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ผ่านกาลเวลามาจนกระทั่งปัจจุบัน ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและโอกาสที่จะนำเสนอขึ้นโดยที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ตลอดจนเป็นการสืบต่อในทางสังคม เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางวัฒนธรรม ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน โดยพื้นที่ดังกล่าวไม่ผ่านการเลือกเฟ้นตามหลักเกณฑ์ของคุณค่าอันเป็นสากล (Universal Value) จนสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรม รวมไปถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งภูมิภาค

การนำแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมไปใช้โดยเป็นการนำสิ่งที่มีอยู่ให้มีมูลค่า และให้คุณค่าต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนและสังคม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีความเป็นนามธรรมและรูปธรรมที่มีความเข้าใจกันตามแนวคิดของแต่ละพื้นที่อันเป็นสิ่งผู้คนนับถือร่วมกันในชุมชน และยังเป็น การผสมผสานระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติที่มีความเกี่ยวข้องกันมาอย่างเหนียวแน่น

การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

1. ความหมายของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ต้องยอมรับว่าการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม และประเภทของวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อให้ทราบถึงคุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีชื่อเรียกที่หลากหลาย เช่น สมบัติทางวัฒนธรรม (Cultural Property) ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (Cultural Asset) มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และอธิบายความหมายของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Resource) ซึ่งเกิดขึ้นในอเมริกาในช่วงทศวรรษที่ 1970 ซึ่งมีความสอดคล้องกับชนัญ วงษ์วิภาค และคณะ (2552: 2-3) ได้สรุปความหมายของทรัพยากรทางวัฒนธรรมว่า หมายถึง ผลผลิตของวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบันที่มีค่าหรือเป็นตัวแทน

หรือสามารถสื่อถึงวัฒนธรรมต่างๆ ได้ดังนั้น ทรัพยากรวัฒนธรรมจึงรวมถึงซากสิ่งของที่มนุษย์ทำขึ้น ได้แก่ แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ศาสนสถาน เสื้อผ้าอาภรณ์ เอกสารทางประวัติศาสตร์ จารึก ภาษา ศาสนา ประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ ภูมิปัญญาพื้นบ้านต่างๆ ฯลฯ เช่นเดียวกับกนกวรรณ ชูชาญ (2552: 36) ได้ให้ความหมายว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมา ใช้เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อม ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม เพื่อก่อให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นย่อมมาจากความคิดและสร้างสรรค์ อันเกิดจากประสบการณ์และปัญญา ความรู้ในด้านสังคมศาสตร์วัฒนธรรมจะมีความหมายกว้างขวางมาก กล่าวคือ วัฒนธรรมยังหมายถึงวิถีชีวิต (Way of life) ของมนุษย์ในสังคม และแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกอย่าง รวมทั้งบรรดาผลงานทั้งหมดที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และความรู้ต่างๆ เป็นต้น เช่นเดียวกับพิสิฐ เจริญวงศ์ (2542: 11) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีและการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้ให้ความหมาย “ทรัพยากรทางวัฒนธรรม” ว่าหมายถึง องค์ประกอบทางวัฒนธรรม ได้แก่ 1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) ในรูปของวัตถุ เช่น สิ่งก่อสร้าง สถานที่และภูมิทัศน์ ฯลฯ 2. วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ (Living culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี การบอกเล่าและภาษา ฯลฯ ในส่วนของสว่าง เลิศฤทธิ์ (2547: 2-3) ได้ให้ความหมายว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีคุณสมบัติเป็นองค์อินทรีย์ หรือองค์ชีวิต (Organism) ที่สามารถวิวัฒน์ (Evolving) ไปได้เรื่อยๆ บางกรณีเราต้องอนุรักษ์นามธรรมหรือรูปธรรม อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง ทรัพยากรทางวัฒนธรรมต้องอนุรักษ์และสงวนให้คงเดิมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การอนุรักษ์และการพัฒนา ถ้าเราอนุรักษ์อย่างเดียวเราก็จะมีแต่อดีต และพัฒนาอย่างเดียวโดยไม่อนุรักษ์ เราก็จะมีแต่ปัจจุบัน ซึ่งทั้งอดีตและปัจจุบันก็สำคัญทั้งคู่ จึงควรจัดการให้ทรัพยากรต่างสมัยทั้งสองเกื้อกูลกัน

2. ประเภทของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมหลักๆ ชนิดที่เป็นมรดกและทรัพยากรทางวัฒนธรรมร่วมสมัยที่สร้างสรรค์และพัฒนาขึ้นใหม่สามารถพบเห็นและศึกษาได้ในปัจจุบันแบ่งเป็น 3 กลุ่ม (สายันต์ ไพรัชญาจิตร. 2553: 3-6) ได้แก่ 1) ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources) 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Homegrown Knowledge หรือ Indigenous Wisdom) 3) ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่แสดงออก (Expressive Cultural Resources) ได้แก่ ศิลปะ (Art) วรรณกรรม (Writing) ดนตรี (Music) การละเล่น (Play & Entertainment) การแสดง (Performances) ปรัมปราคติ (Myths) นิทาน (Tales) ขนบธรรมเนียม (Customs) ประเพณี (Tradition) ความเชื่อ (Beliefs) พิธีกรรมตามความเชื่อ (Rites) เป็นต้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับ โทมัส เอฟคิง (Thomas F. 2000), อ้างถึงในสายันต์ ไพรัชญาจิตร (2553: 12) ระบุว่าทรัพยากรทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งต่อไปนี้ 1. ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ (Historic Properties) 2. โบราณวัตถุสิ่งประดิษฐ์ (Artifacts) 3. เอกสารโบราณ (Documents / Archives) และ 4. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Physical Environmental Related to Culture) ได้แก่ สถานที่ที่มีภูมิทัศน์สวยงามและเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงนัยยะแห่งอดีตรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built Environment) ได้แก่ 1) แบบแผนการดำรงชีวิต 2) แบบแผนพฤติกรรม 3) ขนบธรรมเนียม 4) วิถีประชา 5) ค่านิยม 6) ความเชื่อ 7) ศาสนา 8) แบบแผนปฏิสัมพันธ์ในสังคม

9) รูปแบบสถาบัน/องค์กร สำหรับธนิค เลิศชาญฤทธิ (2550: 892) ได้ระบุว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้น องค์กรยูเนสโกได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1. ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Resources) หมายถึง ซาก สิ่งของ สิ่งก่อสร้าง วัตถุที่จับต้องได้และสัมผัสได้ด้วยมือและมองเห็นด้วยสายตา รวมถึงพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในสถานะต่างๆ เช่น เป็นอาหาร เป็นวัตถุดิบสำหรับทำสิ่งของเครื่องใช้ พิธีกรรม ที่อยู่อาศัย และสถานที่ก่อตั้งชุมชน 2. ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Resources) หมายถึง การปฏิบัติการแสดงออก การนำเสนอ ความรู้ ทักษะ รวมทั้งอุปกรณ์ วัสดุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งชุมชน กลุ่มชนและปัจเจกบุคคลส่งผ่าน หรือถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง รวมทั้งยังมีการผลิตซ้ำและสร้างทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม การปะทะสังสรรค์กับธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตน เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองให้ยั่งยืน

3. การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

การศึกษาแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมในชุมชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจของทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนเอง จะต้องเข้าใจความหมายของคำว่า การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ดังนี้

เลวินสัน และ เอ็มเบอร์ (Levinson and Ember. 1996: 1996), อ้างถึงใน กนกวรรณ ชูชาญ (2552: 39-40) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม หมายถึง การวางแผนงานและการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษา หรือการจัดการข้อมูลสถานที่ พื้นที่และการตรวจสอบเรื่องราวในอดีตของชาติ หรือของกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ต่างๆ หรือสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของโลก สำหรับสายันต์ ไพรัชชาญจิตร (2553: 6) ได้ให้ความหมายว่า การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการเนื่องจากทรัพยากรทางโบราณคดีเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนและคนส่วนมาก จะต้องส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนและผู้คนในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆ กิจกรรมของการจัดการให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะอะไรก็ตาม เพราะการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเข้มแข็งและความสมัครสมานสามัคคีของชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งการมีส่วนร่วมยังช่วยให้การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีประสบความสำเร็จในทุกมิติของการพัฒนา เช่นเดียวกับเดชาชาติ นิลวิเศษ และคณะ (2558: 16) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม มีคุณค่าและความสำคัญที่ประโยชน์ต่อประเทศชาติและสังคม 3 ประการ คือ 1. ช่วยสอบสวนเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ให้แน่นอนยิ่งขึ้น 2. ช่วยให้ประชาชนเกิดความรักชาติ 3. ศิลปวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมที่แสดงออกด้านสุนทรียภาพ ประเภทจารีตประเพณี การมหรสพ วิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมเชิงนามธรรม เป็นมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรมที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย ศิลปวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของความเป็นชาติ ในฐานะเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ที่เป็นแผนเฉพาะของตนเอง ไม่เหมือนกับชาติอื่นบางเรื่องอาจได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมของชาติอื่น ก็สามารถนำมาดัดแปลงปรับปรุงให้เข้ากับลักษณะโดยเฉพาะของตนเองได้ ในส่วนของธนิค เลิศชาญฤทธิ (2551: 31) ได้ระบุว่า “การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม” ประกอบด้วย 2 คำหลักคือ คำว่า การจัดการ (Management) หมายถึง การกระทำหรือศาสตร์และศิลป์

และการดำเนินการระบุอย่างหนึ่งอย่างใดและคำว่า “ทรัพยากร” หมายถึง บางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่แล้ว และมีศักยภาพที่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ฉะนั้น การจัดการทรัพยากร คือศาสตร์ และศิลป์ แห่งการดำเนินการเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง ที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์

สำหรับเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ธนิก เลิศชาญฤทธิ (2552: 24) ได้อธิบายไว้ดังนี้ 1. ให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม สำหรับการวางแผน และการป้องกันเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการดำเนินการอย่างอื่น 2. ปกป้องทรัพยากรทางวัฒนธรรม และทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสม แต่การอนุรักษ์และสงวนรักษาเป็นเป้าหมายสำคัญ รองลงมา เพื่อไม่ให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพหรือสูญหายก่อนเวลาอันควร 3. ให้ประชาชนหรือ สาธารณชน นักวิจัย นักเรียน นักศึกษา สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมได้อย่างเท่า เทียม 4. เพื่อใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต และเพื่อให้ตระหนักใน คุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมเองด้วย เช่นเดียวกับสุภัทรดิศ ดิศกุล (2539: 25-26) ได้กล่าวว่า เป้าหมายการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ต้องมี 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1. การประเมินความสำคัญคือ การแปลความหมายความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการวิเคราะห์ หลักฐานเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม และคุณค่าต่างๆ ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยการลง พื้นที่สำรวจและทำการประเมินคุณค่าด้านศิลปกรรม และด้านสถาปัตยกรรมของทรัพยากรทาง วัฒนธรรม 2. การวางแผนการจัดการ เป็นการกำหนดแผนการปฏิบัติงาน หรือแผนการจัดการที่ เหมาะสมในแผนการปฏิบัติงาน ควรจะมียุทธวิธีในการจัดการทางทรัพยากรที่กำหนดเป็นระยะยาว และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดการ 3. การกำหนดรายการการจัดการ คือ การจัดการตาม ข้อเสนอแนะ และลำดับความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ประเมินไว้ในขั้นตอนแรก โดย คำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และวัฒนธรรมในพื้นที่ การจัดการทรัพยากรทาง วัฒนธรรม จำเป็นต้องอาศัยความรู้และทักษะของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (UNWTO) กล่าวถึงการ “ท่องเที่ยว” (Tourism) ว่าหมายถึง ปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนไหว ของประชาชนจากประเทศหนึ่ง หรือที่หนึ่งภายนอกสภาพแวดล้อมตามปกติของตนเอง กลุ่มคน เหล่านี้อาจเรียกว่าผู้มาเยี่ยมชม (รวมทั้งนักท่องเที่ยวและผู้ทัศนจารจรระยะสั้น) และการท่องเที่ยวต้อง ทำกิจกรรมบางอย่างซึ่งมีการใช้จ่ายหรือการบริโภคด้วย (ฉลอง พันธุ์จันทร์. 2560: 17) ในขณะที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539: 3) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวภายใต้เงื่อนไข 3 ประการ คือ 1) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว 2) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และ 3) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อประกอบอาชีพหรือ ทหารายได้ กระทรวงวัฒนธรรม (2560: 17) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ว่าเป็น การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคม และมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่อง กับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือ สภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับ จากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี และได้แบ่งประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ 1. มรดกโลก หมายถึง สิ่งที่ยังคงเหลืออยู่ถึงคุณค่าของสิ่งที่มีมนุษยชาติ หรือ ธรรมชาติสร้างขึ้นมา ควรแก่การอนุรักษ์ปกป้องให้ตกทอดไปยังชนรุ่นหลัง และเป็นสิ่งที่ทุกคนในโลก ปัจจุบันนี้ เป็นเจ้าของร่วมกันแบ่งเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม และมรดกโลกทางธรรมชาติ 2. อุทยานประวัติศาสตร์ หมายถึง บริเวณที่มีหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยใดสมัยหนึ่งของประเทศ หลักฐานทางวัฒนธรรม การเมืองและสังคมวิทยา 3. พิพิธภัณฑสถาน คือหน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไรเป็นสถาบันที่ถาวรในการรวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย สื่อสาร และจัดแสดงนิทรรศการ ให้บริการแก่สังคม เพื่อการพัฒนา มีความมุ่งหมายเพื่อการค้นคว้าการศึกษาและความเพลิดเพลิน โดยแสดงหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสภาพแวดล้อม สิ่งซึ่งสงวนรักษาและจัดแสดงนั้นไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุ แต่ได้รวมถึงสิ่งที่มีชีวิตด้วย โดยรวมไปถึงสวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ วนอุทยาน สถานที่ สงวนสัตว์น้ำและสถานที่อันจัดเป็นเขตสงวนอื่นๆ รวมทั้งโบราณสถาน และแหล่งอนุสรณ์สถาน ศูนย์วิทยาศาสตร์และท้องฟ้าจำลอง 4. แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตรงกันข้ามกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เมืองขนาดใหญ่ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเที่ยวชม สิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน สถานที่ที่รัฐบาลก่อสร้างขึ้น เช่น พระราชวัง หรืออาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ 5. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ ทิวทัศน์ที่สวยงาม และสัตว์ป่า

ในขณะที่ จีรวัดิน พิระสันต์ และคณะ (2556: 32) กล่าวว่า ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการท่องเที่ยวไปตามสถานที่ทางประวัติศาสตร์โบราณสถานที่สำคัญ หรือมีชื่อเสียงตลอดจนเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อชมขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องในเทศกาลต่างๆ เป็นการสืบทอด รักษา มรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งเป็นรากฐานของแต่ละท้องถิ่นไว้ ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและวิถีการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นโดยมีลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้ คือ 1. เป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และโบราณสถาน ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมรวมถึงวัฒนธรรม พิพิธภัณฑสถานต่างๆ และประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น 2. เป็นการให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเจ้าของพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐ และเอกชนในการวางแผนการจัดการและอนุรักษ์ 3. มีมีคฤเทศก์และวิทยากรให้ความรู้ทั้งของภาครัฐและประชาชนในท้องถิ่น แนะนำให้ ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พร้อมทั้งจัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้การวางแผนของประชาคมในชุมชน 4. มุ่งให้ประชาชนเจ้าของท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการอนุรักษ์ และเพื่อผลประโยชน์ของท้องถิ่น ตลอดจนมุ่งเน้นให้การท่องเที่ยวได้ความรู้ ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ความประทับใจ และมีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป 5. ผู้ที่เกี่ยวข้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา และเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่นเดียวกับฉลอง พันธุ์จันทร์ (2560: 18) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังได้ถูกจัดรูปแบบตามแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based tourism) ประกอบด้วย 1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและ

ผลิตเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น พื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว 2. การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and traditional tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคม และวัฒนธรรมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว 3. การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural tourism/village tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว สำหรับส่องบุญ ปักปันเพชร (2551: 19) ได้สรุปว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนออกจากสถานที่ที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่น เพื่อการท่องเที่ยวการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมเอกลักษณ์ความงามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคม ไม่ว่าจะเป็นในด้านของศิลปสถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อศาสนาและจารีต ประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับกรวรรณ สังขกร (2552: 46) ได้อธิบายถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า นอกจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ แล้วยังรวมถึงการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี ของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนต่างๆ อีกด้วย เช่นเดียวกับทิพวรรณ พุ่มมณี (2553: 198) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เพื่อการเรียนรู้สัมผัสเอกลักษณ์ความงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาข้างได้พบว่า แนวคิดและเนื้อหาของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมครอบคลุมไปยังแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious tourism) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอทบทวนแนวคิดภายใต้กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious tourism) ถือว่าเป็นปรากฏการณ์การท่องเที่ยวที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งการท่องเที่ยวประเภทนี้มีวัตถุประสงค์ทางศาสนาที่แน่นอน อาทิ การจาริกแสวงบุญหรือการท่องเที่ยวเชิงจาริกแสวงบุญ (Pilgrimage tourism) ที่สังเวชนียสถานของพุทธศาสนิกชน การจาริกแสวงบุญของชาวมุสลิมที่นครเมกกะ และการจาริกแสวงบุญ ของชาวฮินดูที่พาราณสีหรือศาสนสถานที่สำคัญของแต่ละศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้ผู้แสวงบุญอาจจะไปโดยส่วนตัวหรือเป็นกลุ่ม/คณะก็ได้ จึงได้มีนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาเกิดขึ้น นักท่องเที่ยวเชิงศาสนา จึงหมายถึง บุคคลที่ออกจากที่อยู่อาศัยสภาพแวดล้อมเดิมของตนเอง และท่องเที่ยวไปในระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน เพื่อเยี่ยมชมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือศูนย์กลางของศาสนา และมีความเข้าใจและสัมพันธ์กับกิจกรรมทางศาสนา

ซึ่ง UNWTO, อ้างถึงในฉลอง พันธุ์จันทร์ (2560: 19) ในคราวประชุมนานาชาติ เรื่องการท่องเที่ยวและการจาริกแสวงบุญ (tourism and Pilgrimages) ที่ประเทศสเปน เมื่อวันที่ 17-20 กันยายน 2014 ประเมินว่ามีนักท่องเที่ยวประมาณ 300-330 ล้านคน ที่ไปเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางศาสนาทุกๆ ปี ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ จะเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาครอบคลุมไปถึงการท่องเที่ยวเชิงจาริกแสวงบุญ (Pilgrimage tourism) ด้วย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในแผนการพัฒนากการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ยุทธศาสตร์ที่ 3 ข้อ 3.1 ใช้คำภาษาอังกฤษว่า “Spiritual Tourism” แทนคำว่า “การท่องเที่ยวเชิงศาสนา” ซึ่งพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาหลักอีกศาสนาหนึ่งของอาเซียนโดยเฉพาะในประเทศไทย พุทธศาสนาก่อว่ามีบทบาทต่อคนไทยทั้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม เป็นต้น และสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นมรดกของคนไทยที่กลายเป็นเอกลักษณ์ จนทำให้มีผู้สนใจและต้องการที่จะศึกษาและปฏิบัติตามเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของตนเอง จนเกิดการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อไหว้พระ พระธาตุ และพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน จึงเกิดการท่องเที่ยวแนวพุทธขึ้น การท่องเที่ยวแนวพุทธหรือการท่องเที่ยวเชิงพุทธ (Buddhist tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อการศึกษาพัฒนาจิตใจและการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง เช่นเดียวกับพระมหาสุทิตย์ อาภากร (2542: ม.ป.ป.) ใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ ในส่วนของมาโนช พรหมปัญญา (2556: 40) ได้ให้ความหมายว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางสู่สถานที่ตั้งของวัดเพื่อศึกษาธรรมะและบริบททางศาสนาที่เกี่ยวข้อง ทั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษาและการชื่นชมความงามทางวัฒนธรรม และเพื่อตอบสนองทางความเชื่อส่วนบุคคล สำหรับวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาสุทิตย์ อาภากร และคณะ (2560: 65-66) ได้สรุปไว้ดังนี้ 1. เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา 2. เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของผู้เดินทางให้มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง 3. เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม 4. เป็นการสร้างประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพต่อมวลมนุษยและต่อสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล ยังได้กล่าวอีกว่า ได้ชี้ให้เห็นลักษณะและแนวทางการปฏิบัติของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ ดังนี้ 1. เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ เป็นการศึกษาหาความรู้จากสิ่งที่มองเห็นจากภายนอกทั้งทางธรรมชาติและทางศิลปวัฒนธรรม แล้วมองสรรพสิ่งโดยเป็นองค์รวม ให้เกิดความเข้าใจในความหมายและซาบซึ้งถึงภายในอันเป็นนามธรรม และสามารถปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน 2. เป็นการสร้างประโยชน์เกื้อกูลให้เกิดขึ้นแก่ทุกฝ่ายทั้งผู้ที่เดินทางท่องเที่ยว และผู้ให้บริการรวมถึงสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ หรือให้มีผลกระทบน้อยที่สุด 3. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้เกิดความดีงามต่อตนเองและผู้อื่นในลักษณะที่เกื้อกูลกัน กล่าวคือ เป็นการเยี่ยมเยียน ชื่นชมชุมชน สังคม และวัฒนธรรม อย่างมีคุณค่าร่วมกัน 4. เป็นการท่องเที่ยวที่ยึดหลักของศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ มีข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ร่วมกันในทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และยึดมั่นในหลักการของความถูกต้องและเป็นธรรม

5. เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการพัฒนาต่อตนเอง ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

ในขณะที่ แม่ชีกฤษณา รัชชาโณม และคณะ (2556: 14) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาว่า หมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน เพื่อเยี่ยมชม หรือบูชา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถานและครูบาอาจารย์ รวมถึงการทำกิจกรรมด้านศาสนา เช่น การปฏิบัติกรรมฐาน รวมถึงการศึกษาประวัติความเป็นมาของศาสนสถานต่างๆ และนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้นๆ ประเภทของศาสนสถาน อาจแบ่งตามแต่ละศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด เจตีย์ สถูป ปรางค์ พระธาตุ ศาสนาอิสลาม ได้แก่ มัสยิด หรือสุเหร่า ศาสนาคริสต์ ได้แก่ โบสถ์คริสต์ เป็นต้น 2) แหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐานให้เกิดความสงบตามแนวทางพระพุทธศาสนา เช่น เสถียรธรรมสถาน สำนักปฏิบัติวิปัสสนาวิถ้อม่น้อย เป็นต้น ในขณะที่ศุภลักษณ์ อัครางกูร (2553: 18) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการเดินทางโดยมีเหตุผลทางศาสนาเป็นหลัก ในการเดินทางอาจไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามา ซึ่งอาจรวมถึงการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและไปพักผ่อนสงบจิตสงบใจในสังคมที่น่านวย

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวไปตามสถานที่ทางประวัติศาสตร์โบราณสถานที่สำคัญหรือมีชื่อเสียงทางความศักดิ์ ตลอดจนเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อชมชนบทรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาสู่สถานที่ตั้งของวัด เพื่อศึกษาธรรมะตามสถานที่ท่องเที่ยวที่มีทั้งบริบทพื้นที่ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ประเพณี และวัฒนธรรม

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเป็นการกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการหรือแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทาง และประสบความสำเร็จหรือไม่ การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (System approach) และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้นจำเป็นจะต้องพิจารณาระบบย่อย (Subsystem) หรือองค์ประกอบหลักของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งองค์กร UNESCO (2004: 77) ได้กล่าวถึง ประสบการณ์การท่องเที่ยวในหลวงพระบางได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การวางแผนและการจัดการเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหากประเทศต้องการที่จะประสบความสำเร็จการขาดการวางแผนที่ดีในการก่อสร้าง การโฆษณา การลงทุน ก็จะไม่สามารถนำไปสู่ผลประโยชน์ได้ การขาดการบริหารที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดปัญหาต่อภาวะการณ์ควบคุมในอนาคต ไม่ใช่แต่เพียงการวางแผนและการจัดการอย่างเดียวเท่านั้นว่าเป็นสิ่งสำคัญ แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ก็มีความสำคัญเช่นกัน ชุมชนใน

หลวงพระบางจะต้องได้รับรู้ในรายละเอียดและได้รับโอกาส เพื่อร่วมกันวางแผนและกระบวนการจัดการ

นอกจากนี้ รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2547: 3-4) นักวิชาการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้กำหนดหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนตามหลักการไว้ดังนี้ 1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) หมายถึง ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด 2. ลดการใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดการก่อของเสีย (Reducing Over Consumption and Waste) โดยการจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติมีคุณภาพเหมือนกัน เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก 3. รักษาและส่งเสริมธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรม (Maintain Diversity) ให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวมากขึ้น หรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก 4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) เป็นการประสานแผนการพัฒนากับหน่วยงานอื่นในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มขึ้น 5. ต้องนำการท่องเที่ยวขยายเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy) โดยหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น 6. การมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving Local Communities) โดยรวมต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการท่องเที่ยวด้วย 7. หมั่นประชุมกับผู้เกี่ยวข้องผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and the Public) ให้หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ร่วมประชุม การแก้ไขปัญหาจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาดอย่างสม่ำเสมอ 8. การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) เพื่อให้มีความรู้มีแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 9. การเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) 10. ประเมินผล ตรวจสอบและวิจัย (Undertaking Research) เพื่อนำมาปรับปรุงและแก้ไข การจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว เช่นเดียวกับไพศาล เครือแสง (2556: 19) กล่าวว่า แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่เหมาะสมมีดังนี้ 1. การเพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการควรจัดให้มีแนวทางในการดูแลรักษาสถานประวัติศาสตร์ที่ครอบคลุมทั้งตัวสถานที่ประวัติศาสตร์ และพื้นที่โดยรอบที่จะช่วยให้รู้ว่า ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์นั้นมีคุณค่าด้านใดเหมาะแก่อนุรักษ์และพัฒนา จึงจะเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อชุมชนและสวนรวม 2. การบริหารจัดการโดยอาศัยหลักธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย คือการพัฒนาสถานประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน ซึ่งจะมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้ชุมชนเป็นผู้นำเสนอปัญหาและความต้องการเอง 3. การจัดเก็บและการจัดสรรผลประโยชน์ในอนาคต ควรให้คณะกรรมการบริหารสถานที่ประวัติศาสตร์เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในพื้นที่นั้น

สำหรับ พระครูสุนทรสังฆพินิจ และคณะ (2560: 15-16) ได้กล่าวว่า มีหลักการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ที่สำคัญ 4 ด้าน ดังนี้ 1. การเร่งพัฒนาบูรณะฟื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่สร้างรายได้ให้กับชุมชน

โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วม เพื่อที่จะรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่สภาพเดิมอย่างยั่งยืน

2. การเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวแหล่งมรดก การท่องเที่ยวศิลปะ การท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

3. การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก การวางแผนด้านความปลอดภัย สุขอนามัย และสวัสดิการของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย

4. การส่งเสริมความเชื่อมโยงความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่น และประชาชนในชุมชน เพื่อที่จะสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวพัฒนาคุณภาพการบริการท่องเที่ยว รวมถึงการประชาสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความหมายของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไว้คล้ายคลึงกันโดยศัพท์ที่ใช้เรียกในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Participatory Action Research เหมือนกัน ดังนี้

สุภางค์ จันทวานิช (2537: 67-68) กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ว่าหมายถึง เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินการ การติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผล ในส่วนของอมรวิรัช นาครทรรพ และคณะ (2541: 2) ได้กล่าวว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ว่าหมายถึง เป็นการหลอมแนวการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เข้าด้วยกัน เป็นงานวิจัยที่เป็นการศึกษาวิจัยชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามแผนและติดตามประเมินผล ทั้งนี้ในการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน ชาวบ้าน ประชาชน หรือสมาชิกของชุมชนนั้นๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ซอบ เข้มกลัด และคณะ (2547: 3) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่รวมการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เข้าด้วยกัน และเป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีคณะนักวิจัย ชุมชน และแกนนำชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาชุมชน การวิจัยปัญหา การหาแนวทางในการแก้ปัญหาลดจน การดำเนินงานและติดตามผล เพื่อให้ผลของการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในการพัฒนา ในขณะที่ พันธุ์ทิพย์ รามสูต (2540: 31) ได้ให้ความหมายว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัย กลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำวิจัยนั่นเอง โดยการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัยจนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงมือปฏิบัติ” ในส่วนของอมรวิรัช นาครทรรพ และคณะ (2541: 2) ยังได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ว่าหมายถึง เป็นวิธีที่ช่วยประชาชนให้สามารถควบคุมชีวิตของเขาเองผ่านกระบวนการของสหวิชาการ สร้างความรู้ใหม่เกิดขึ้น จากการผสมผสานความรู้ที่เป็นทางการเข้าด้วยกันแล้วใช้ความรู้ใหม่นั้นเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปความเป็นจริงในสังคม (Realities) ของเขา เช่นเดียวกับบงกชพรรณ พิริยานุพงศ์ (2546: 41) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง ทุกขั้นตอนเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือชาวบ้านร่วมรับรู้และใช้ประโยชน์ด้วย

ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและกลุ่มทางแก้ไขปัญหา ยังเป็นผู้ตัดสินใจ และยืนยันเจตนาธรรมที่จะแก้ไข ปัญหาเหล่านั้น กระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ อย่างถูกต้อง

1. หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สำหรับหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

ชอบ เข้มกล้า และคณะ (2547: 26-29) นักวิชาการการวิจัยด้านการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เสนอหลักการ ดังนี้ 1. ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้าน โดยยอมรับว่า ความรู้พื้นบ้าน ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่นที่แตกต่างไปจากนักวิชาการยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติ และยอมรับกันแพร่หลายในหมู่ชาวบ้านคนยากจน เพื่อเป็นหนทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของเขา 2. ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริม ยกระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองของเขาให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์แทนที่จะเมินเฉย ละเลย หรือเหยียดหยามว่าเป็นสิ่งไร้ค่าเช่นเคยปฏิบัติกันมา 3. ให้ความรู้ที่เหมาะสมกับชาวบ้านและคนยากจน โดยให้สามารถรับความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนนำไปใช้ได้เหมาะสม 4. สนใจปริทัศน์ของชาวบ้านโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับปัญหาของชาวบ้าน เช่น การถูกกีดกันหรือแปลกแยก (Alienated) จากผืนดินและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ การต้องดิ้นรนต่อสู้กับแรงบีบคั้นจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคำถามที่นักวิจัยรูปแบบเก่าไม่ใคร่ไปถึง และไม่เคยเป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้มาก่อน และ 5. ปลดปล่อยความคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้ชาวบ้านและคนยากจนสามารถใช้ความคิดความเห็นของตนเองอย่างเสรี ในการมอง สภาพการณ์และปัญหาของตนเอง สามารถใช้วิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์ วิจัย ตรวจสอบสภาพที่แท้จริงต่างๆ สามารถยืนหยัดต่อต้านพลังอิทธิพลจากภายนอก หรือจากอำนาจดขี่ของผู้มีอำนาจ (ตารางที่ 2)

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ตารางที่ 2 กรอบความคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม Participatory Action Research	
หลักการยุทธวิธี	เป็นมรรควิธีในการแก้ปัญหาของชุมชน กระบวนการเพิ่มขีดความสามารถประชาชน องค์กรชุมชน เพื่อร่วมแก้ไขปัญหา โดยทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของระบบข้อมูลและใช้ข้อมูลเพื่อร่วมแก้ปัญหาชุมชน
วิธีการ	1. กระบวนการจัดการชุมชน – สร้างผู้นำที่ดี - สร้างเครือข่ายความร่วมมือ 2. กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน -ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ

ทีมา (ชอบ เข้มกลัด และคณะ. 2547: 29)

2. กระบวนการวิจัยและการมีส่วนร่วมของประชาชน

อลิศรา ชูชาติ (2541: 8-11) กล่าวถึง กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้ 1. ขั้นเตรียมการประสานพื้นที่ ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย คือ 1.1 การคัดเลือกชุมชน โดยผู้วิจัยดำเนินการสำรวจ และศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนทุกด้าน ตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรชุมชน ลักษณะทางด้านชีวภาพ ข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ การสื่อสาร ในการศึกษาควรรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยอาจอาศัยข้อมูลจากหน่วยราชการที่มีอยู่ องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องร่วมกับการสำรวจเบื้องต้นในชุมชน ต่อจากนั้นจึงตัดสินใจเลือกชุมชนที่มีความเหมาะสมและปัญหาที่สามารถวิจัยได้ 1.2 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เพื่อไปสู่ความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชนยอมรับไว้วางใจและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยควรดำเนินการ ดังนี้ 1) เข้าพื้นที่ด้วยความเชื่อมั่นว่าบุคคลในชุมชนมีความคิด ความสามารถในการวิเคราะห์ แจกแจงปัญหาตลอดจนแก้ปัญหาได้ 2) ในทุกโอกาสต้องเปิดให้คนในชุมชนแสดงความคิดเห็นความรู้สึกรู้สึกปัญหา นักวิจัยต้องรู้จักการรับฟังคนในชุมชนให้มาก 3) บอกตนเองเสมอว่าเป็นเพียงผู้กระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายเกิดแนวคิดในการพัฒนา เป็นผู้คอยประคับประคองเกื้อหนุนร่วมดำเนินกิจกรรมกับชุมชนและทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ เตรียมความพร้อม ทักษะในการปฏิบัติงานให้กับชุมชน รู้จักบูรณาการตนเองให้เข้ากับวิถีชีวิตในชุมชนนั้น 4) ทำการติดต่อกับบุคคลสำคัญๆ ในชุมชน ถ้าเป็นหมู่บ้านก็ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัด ผู้อาวุโสที่คนในชุมชนให้การยอมรับ ครู พ่อค้า เป็นต้น ถ้าเป็นองค์กรหรือหน่วยงาน ก็ต้องติดต่อกับผู้บริหารผู้เป็นเจ้าของสถานที่ เช่น ผู้อำนวยการ ครูใหญ่ ครูหัวหน้าสาย ฝ่ายปกครอง ฝ่ายวิชาการ เป็นต้น โดยแนะนำตนเองต่อชุมชนว่า ท่านเป็นใคร มาทำอะไร รวมทั้งแนะนำโครงการซึ่งเป็นการเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยนี้ และ 5) เปิดโอกาสให้มีการซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดทุกขั้นตอน สำหรับขั้นการประสานพื้นที่นี้เป็นขั้นที่สำคัญมาก ถ้าผู้วิจัยไม่สามารถบูรณาการตนเองเข้ากับชุมชนได้ ไม่สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดโครงการได้ ก็จะเป็นการยากที่จะก้าวไปสู่ขั้นต่อไป ซึ่งอาจต้องอาศัยการมีส่วนร่วม และความร่วมมือของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร) (2556:

55) ได้กล่าวถึงกระบวนการในการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้ 1. การศึกษาชุมชน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของปัญหา 2. การวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้ 3. การดำเนินงานพัฒนา โดยสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการจากความช่วยเหลือภายนอก 4. การรับผลประโยชน์จากการพัฒนาเป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกับของบุคคลและสังคม และ 5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

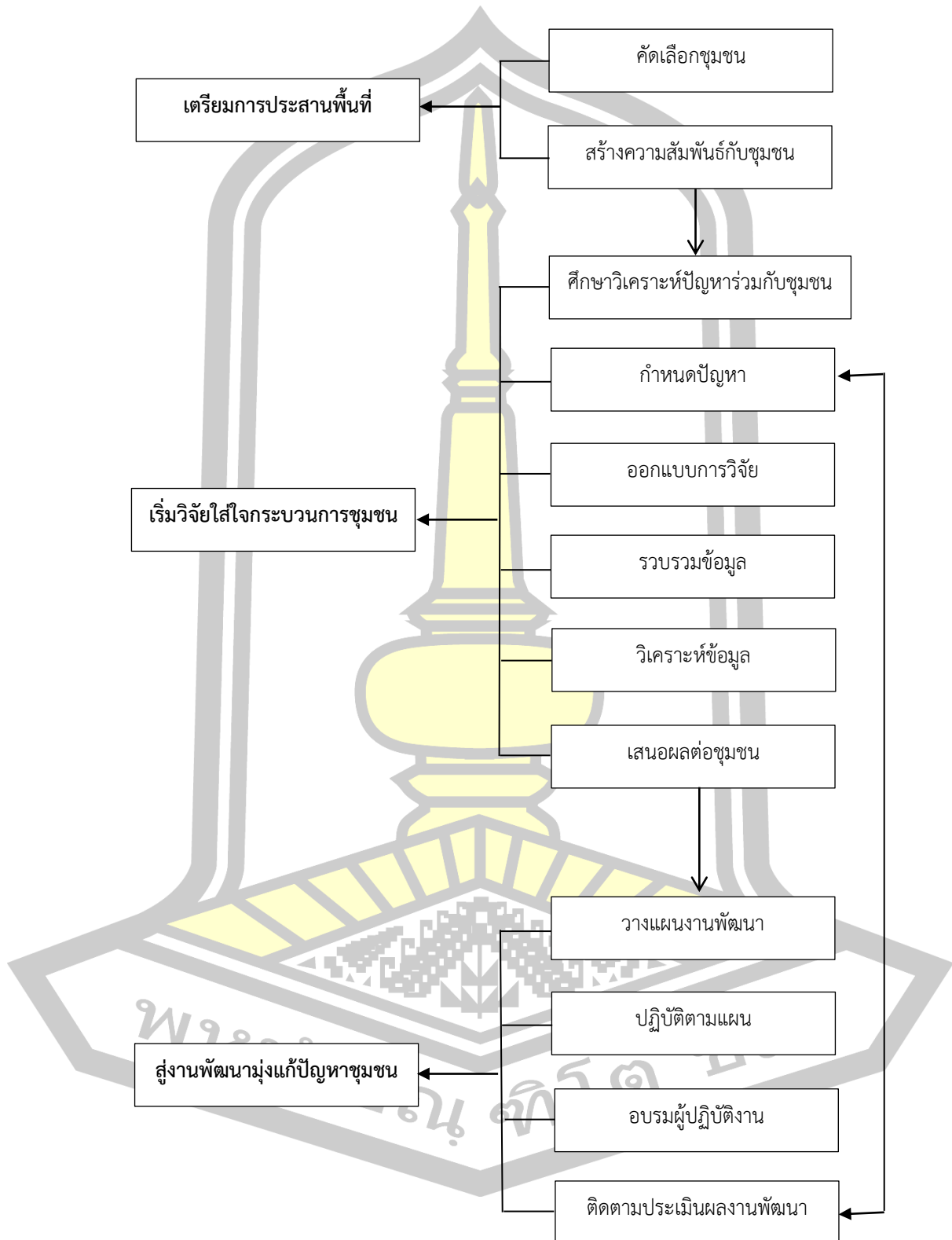
สำหรับ อมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ (2541: 8-11) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนมือ/วิจัย ดังนี้ 1. การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน ให้ความรู้การใช้รูปแบบและแนวคิดการศึกษา การพัฒนาทักษะต่างๆ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ของชุมชน การประเมินความต้องการของชุมชน การพัฒนาเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตีความข้อมูล การสรุป และให้ข้อเสนอแนะ 2. การกำหนดปัญหา โดยชุมชนมีปัญหาและความต้องการที่หลากหลาย ต้องเลือกและกำหนดปัญหาลำดับความสำคัญ โดยพิจารณาจากปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ ปัญหาความยากง่ายในการดำเนินการ ความเร่งด่วนของปัญหาจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการอภิปราย แสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในการเลือกและกำหนดปัญหา 3. การร่วมออกแบบการวิจัย โดยกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการเก็บข้อมูล การใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต หรือการอภิปรายกลุ่ม การใช้เวลาในการเก็บข้อมูล กำหนดการรับผิดชอบในการเก็บข้อมูล 4. การวิเคราะห์ข้อมูล คนในชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้อาจไม่มีประสบการณ์และความรู้ในเรื่องการวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจะต้องให้ความสำคัญตอนคัดเลือกให้รู้ของปัญหา สาเหตุของปัญหา มีปัจจัยอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ใครหรือกลุ่มใดที่มีผลกระทบได้รับความเดือดร้อนจากปัญหานั้นบ้าง 5. การนำเสนอข้อมูล เพื่อให้ชุมชนได้ทราบและเป็นการร่วมกันยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมกับเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมอันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ในการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อแก้ปัญหาต่อไป (เรื่องเดียวกัน, 8-11) ในส่วนขั้นตอนมุ่งแก้ปัญหาชุมชนที่นักวิจัยพึงดำเนินการ ดังนี้ 1. กำหนดโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ระบุกิจกรรมต่างๆ ขั้นตอนการดำเนินงานให้ชัดเจน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรม จัดทำตารางและกำหนดเวลาที่จะดำเนินตามโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ ในขั้นตอนเหล่านี้เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน ผู้วิจัยนอกจากจะเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ แล้ว อาจจะต้องทำหน้าที่ในการสนับสนุนด้านต่างๆ เช่น แนะนำช่องทางในการหาแหล่งทรัพยากร หรือแหล่งที่ให้การสนับสนุนจากภายนอกชุมชนนอกเหนือจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงาน 2. การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ โดยมีแกนนำที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งมีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คือการกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆ

ระหว่างชุมชนในกลุ่มทำงาน ระหว่างชุมชนกับผู้วิจัยให้ตรงกับศักยภาพและความสามารถของบุคคล การกระจายการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทั้งนี้ในจำเป็นต้องอาศัยความรู้ และทักษะบางประการ ซึ่งรวมทั้งเทคนิคการบริหารงานการทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหา การเพิ่มพูนทักษะต่างๆ ในการปฏิบัติงาน ผู้วิจัยต้องจัดอบรมหรือจัดหาวิทยากรเสริมความรู้ทักษะให้กับชุมชนทั้งก่อนและ ขณะปฏิบัติการ 3. การติดตามและประเมินผล เพื่อดูปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานที่จะต้อง แก้ไขโครงการและกิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปตามแผนงานที่กำหนดไว้หรือไม่ ในขั้นตอนนี้ชุมชนยังมีส่วน ร่วมและเป็นผู้ดำเนินการติดตามและประเมินผลโครงการ ดังนั้น กลุ่มติดตามและประเมินผลจะ ได้รับการฝึกอบรมความรู้และเทคนิคในการติดตามและประเมินผลอย่างง่าย ๆ จากผู้วิจัยก่อนที่จะ ปฏิบัติงานเพื่อความเหมาะสมและทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะ

สรุป ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีรายละเอียดและสิ่งที่นักวิจัย ต้องคำนึงถึงค่อนข้างมากนับตั้งแต่ขั้นเตรียมการประสานประพื้นที่ ขั้นลงมือวิจัยใส่ใจกระบวนการ ชุมชน ไปจนถึงขั้นก้าวสู่งานพัฒนามุ่งแก้ปัญหาชุมชน โดยนักวิจัยจะต้องมีการเตรียมตัวและ วางแผนการทำงานที่รัดกุมพอสมควร ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือมองการทำงานแต่ละขั้นเหล่านี้ให้ เป็นวงจรต่อเนื่อง กล่าวคือ เมื่อมีการติดตามประเมินผลงานพัฒนาในขั้นสุดท้ายแล้ว ก็น่าจะนำไป สู่การกลับไปรายงานสิ่งที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนอันเป็นขั้นตอนแรกอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแสวงหาหนทางร่วมกัน ในการปรับปรุงพัฒนางานนั้นๆ อย่างต่อเนื่องต่อไป (ตารางที่ 3) แสดงขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมของอมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ (2541: 12) ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ที่มา (พัฒนารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยผู้วิจัย)

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ชอบ เข้มก๊อต และคณะ (2547: 13-14) ได้กล่าวถึงผลที่ชุมชนและนักวิจัยจะได้รับคือ 1. ชาวบ้าน ประชาชน ผู้ด้อยโอกาสจะตื่นตัวได้รับการศึกษามากขึ้น สามารถคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน 2. ประชาชนได้รับการแก้ไข้ปัญหา ผู้ด้อย โอกาสมีโอกาสมากขึ้น การจัดสรรทรัพยากรต่างๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น 3. สำหรับทีมผู้วิจัยและนักพัฒนา จะได้เรียนรู้จากชุมชนได้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจชุมชนได้ดีขึ้น และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งมีความสอดคล้องกับกมล สุดประเสริฐ (2547: 14) ได้กล่าวไว้ว่า หากใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เรียกว่า PAR อย่างถูกต้องจะได้มาซึ่งผลดังต่อไปนี้ 1. ประชาชนได้รับการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น 2. ประชาชนมีการกระทำมากขึ้น 3. ประชาชนมีการเผยแพร่พลังความรู้มากขึ้น 4. ผลงานการวิจัยสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทันที เพราะได้ทดลองปฏิบัติการหรือกระทำกิจกรรมหรือโครงการ โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกๆ ฝ่ายในชุมชน โดยเฉพาะคณะนักวิจัย ผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชน ตลอดจนส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่ได้รับจะก่อให้เกิดความร่วมมือ การผนึกกำลังร่วมกัน โดยที่ประชาชนก็รู้สึกว่าเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจปฏิบัติการ ในที่สุดจะทำให้เขารู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) รวมทั้งเป็นเจ้าของกิจกรรมและโครงการที่ดำเนินการด้วย ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงมิใช่การค้นหาปัญหาและการแก้ปัญหาเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการกระตุ้นให้ประชาชนมีการกระทำต่อปัญหาเหล่านั้น ทำให้ประชาชนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น เกิดการเรียนรู้การแก้ปัญหาและเพิ่มพูนความรู้ให้พร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาที่ยากไปกว่านี้

สรุป แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ผู้คนในกลุ่มถือร่วมกัน และได้ทำต่อสภาพแวดล้อมภูมิประเทศ เพื่อให้การการสร้างความเจริญงอกงาม และพัฒนาเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ จากการผลิตกันระหว่างธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นใหม่ ส่วนของแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นการบริหารจัดการดูแลรักษาทรัพยากร หรือวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกตกทอดมายาวนานของมนุษย์และการตรวจสอบเรื่องราวในอดีตของชาติต่อไป สำหรับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ถือได้ว่าวัฒนธรรมทางวัฒนธรรม เป็นลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม และเป็นแบบแผนที่สมาชิกในสังคมเดียวกันยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา สามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปนั้นเป็นเรื่องสำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นความภาคภูมิใจในของชุมชนและประเทศแล้ว ยังมีคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน เช่นเดียวกับแนวคิดวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการคำนึงถึงตั้งแต่ขั้นเตรียมการประสานพื้นที่ ชันลงมือวิจัย ใส่ใจกระบวนการชุมชน ชันก้าวสู่งานพัฒนา และสามารถมุ่งแก้ปัญหาชุมชนได้ ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น โดยสิ่งที่ได้รับจะก่อให้เกิด

ความร่วมมือ ร่วมคิด การวางแผน และสามารถตัดสินใจที่จะพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เปรมปรีดา ทองลา และคณะ (2554:1-2) ได้ศึกษาเรื่อง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ต่อแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดบึงกาฬ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้ง 5 แหล่งของจังหวัดบึงกาฬ ได้แก่ วัดสว่างอารมณ์ (ถ้าศรีอิน) วัดอาฮงศิลาวาส และแก่งอาฮง หนองกุดทิง ภูทอก (วัดเจติยาคีรีวิหาร) และบึงโขงหลง ซึ่งมีความผสมผสานเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต กล่าวคือ ชุมชนมีการอาศัยแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในการทำการประมง ทำยาสมุนไพรและเกษตรกรรม เพื่อเป็นการสร้างรายได้เสริม ดังนั้น แนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง มีดังนี้ 1. การดูแลรักษา 2. การรักษาให้คงสภาพ 3. การบูรณปฏิสังขรณ์ 4. การสร้างชิ้นใหม่ 5. การปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ 6. การพัฒนาและการสร้างสรรค์ใหม่ เช่นเดียวกับแดนชัย ไพรสมนต์ (2557: จ) ได้ศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี วัดฤๅษะสงฆ์เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมต่างๆ และทำการเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ทาง ภูมิทัศน์วัฒนธรรม พบว่า องค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ประกอบด้วย อาคารและสิ่งปลูกสร้างที่โดดเด่นทางสถาปัตยกรรมและความเก่าแก่ ส่วนนามธรรม ได้แก่ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับสภาพที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่จัดอยู่ในประเภทภูมิทัศน์ที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม มีการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมตั้งแต่ยุคตั้งถิ่นฐานจนถึงยุคปัจจุบัน สำหรับแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น ใช้วิธีการตามลักษณะและคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และประโยชน์ต่อชุมชนเอง ในส่วนของรัฐพงศ์ ปิ่นแก้ว (2557: 1) ได้ศึกษาเรื่อง การออกแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมปากคลองสวนหมาก เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนปากคลองสวนหมาก วัดฤๅษะสงฆ์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพและพฤติกรรมการใช้พื้นที่รวมถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน และนำไปสู่การออกแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรม พบว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่จัดอยู่ในประเภทวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ โดยมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมนั้นคือบริเวณพื้นที่ตั้งแต่ วัดสว่างอารมณ์ ยาวมาจนถึง วัดพระบรมธาตุ ซึ่งผู้ที่เข้ามาใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะมาไหว้พระและศึกษาประวัติศาสตร์ ส่วนแนวทางในการออกแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมควรมีการฟื้นฟูชีวิตให้คืนกลับมาสู่ชุมชนด้วยการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิตนำการค้า

ปฐม หงษ์สุวรรณ และคณะ (2560: ฝ-พ) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม วัดฤๅษะสงฆ์เพื่อศึกษาวัดและแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สภาพสังคม วิถีชีวิต และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนในพื้นที่ และการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า ทั้งสองจังหวัดที่มีความโดดเด่นและมีศักยภาพสูงไปสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยให้ชุมชนที่เป็นหน่วยงานหลักพัฒนาการท่องเที่ยว

ให้เกิดความยั่งยืนเกิดความเข้มแข็ง และตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ได้ในสภาพการณ์ปัจจุบัน และสร้างฐานความรู้ทางการท่องเที่ยวในชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมั่นคง เช่นเดียวกับบวงส์ธีรา สุวรรณิน และคณะ (2557: 63-64) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี วัดอุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของวัดที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่าง วัดที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ มีหลายวัดที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่สมัยสุโขทัยและพระนครศรีอยุธยา ส่วนอุโบสถและเจดีย์มีลักษณะเหมือนเจดีย์ชะเวดากอง โบราณสถานเป็นสถาปัตยกรรมของมอญส่วนใหญ่ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เช่น ประปา ไฟฟ้า ถนนหนทาง ห้องสุขา อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนร้านค้าขายจะมีอยู่ตามชุมชนรอบๆ วัด ผลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า วัดส่วนใหญ่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามและมีพื้นที่โล่งกว้าง ส่วนทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและประเพณี พบว่า วัดส่วนใหญ่มีโบสถ์และพระพุทธรูปที่สำคัญ ชุมชนจะจัดประเพณีร่วมกับวัด เช่น ตักบาตร ทำทาน และเวียนเทียน ในวันสำคัญทางศาสนา มีการรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศิล ings เทคนิ ings ธรรมในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถจัดทำเส้นทาง การท่องเที่ยววัดเลือกจากวัดที่ใกล้เคียงกัน และอยู่บนเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกัน

ซึ่งสอดคล้องกับเดชชาติ นิลวิเศษ และคณะ (2558: 889) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร วัดอุประสงค์เพื่อสำรวจประเมิน และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม และศึกษาปัญหาและอุปสรรค พบว่า วัดมีลักษณะทางกายภาพและมีทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเภทต่างๆ ที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ได้แก่ 1) การจัดทำทัศนศึกษานำชมของจริงภายในวัด 2) การจัดการพิพิธภัณฑ์ 3) การดูแล อนุรักษ์บูรณปฏิสังขรณ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมต่างๆ ภายในวัด 4) การจัดทำเอกสารเผยแพร่ และ 5) การจัดทำเว็บไซต์ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ พบว่า วัดบวรนิเวศวิหารดำรงบทบาทเป็นศาสนสถานทำให้การเป็นแหล่งเรียนรู้มีข้อจำกัด เช่น การขาดนโยบายเด่นชัด การจัดสรรงบประมาณและผู้รับผิดชอบ จึงทำให้การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ได้เท่าที่ควร ในขณะที่พรรณวลัย ศิริวงศ์วัฒนา (2555: 33-34) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังในภาคตะวันออก วัดอุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายชุมชนการมีส่วนร่วม และสังเคราะห์แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม พบว่า 1. การมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายชุมชน ได้แก่ 1) การวางแผน ส่วนใหญ่ยังขาดข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง โดยจะปล่อยให้เสื่อมโทรมไปตามสภาพ โดยไม่นำมาใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน 2) การจัดองค์การ เจ้าอาวาสวัด กรรมการวัด จะได้รับความไว้วางใจให้ตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์คงสภาพเดิมไว้ 3) การควบคุม ให้มีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายในการพัฒนาประสิทธิภาพของกลุ่ม และผู้นำกลุ่มให้มีความเข้มแข็ง 2. แนวทางการจัดการและอนุรักษ์ 1) ส่งเสริมให้ชุมชนมีความพร้อมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยการจัดสรรงบประมาณและสนับสนุนการร่วมกลุ่มในการอนุรักษ์ ศิลปกรรมในชุมชน พร้อมให้

ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม 2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนรับผิดชอบ การดำเนินงานวัฒนธรรมเอง โดยฝึกอบรมเพื่อให้สามารถดำเนินการอนุรักษ์ 3) สนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ เพื่อเป็นฐานความรู้และเผยแพร่สู่ชุมชน

กิตติชัย เจริญชัย (2551: ม.ป.ป.) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและกลยุทธ์ตลาดบริการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดมหาสารคาม วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และศึกษา แนวทางการพัฒนากลยุทธ์ตลาดบริการของการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดพุทธมงคล (วัดพระยืน) และพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงพุทธ วัดพุทธมงคล (วัดพระยืน) และพระธาตุนาดูน อยู่ในระดับมาก สำหรับฉลอง พันธุ์จันทร์ (2560: ท-ต) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนา กรรมฐานในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม วัตถุประสงค์เพื่อรวบรวม องค์ความรู้ ศึกษาและพัฒนาศักยภาพการจัดการเส้นทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนา กรรมฐาน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยวิธีการศึกษาเชิงปริมาณ และคุณภาพ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนามีความโดดเด่นมากกว่าวิปัสสนากรรมฐาน การบริหารจัดการพื้นที่ และ กิจกรรมที่ผ่านมาเป็นการบริหารจัดการโดยระบบราชการเป็นหลัก โดยเฉพาะงานเทศกาลนมัสการ พระธาตุนาดูน ผลจากการวิจัยนี้ทำให้เกิดคณะกรรมการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ วัฒนธรรมทั้ง 3 ชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบทั้งภาครัฐ เอกชน ผู้ประกอบการ กลุ่มอาชีพ ผู้นำชุมชนและ พระสงฆ์

ในขณะที่ ชนกพร พัวพัฒนกุล (2556: 2) ได้ศึกษาเรื่อง “ธรรมทัสนาจร” การท่องเที่ยว เชิงศาสนาและวัฒนธรรมในภาคอีสาน พบว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเดินทางไปเยือน วัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในภาคอีสาน เพื่อทำกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ อาทิ ไหว้พระ ขอพร สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขณะเดียวกันก็ใช้โอกาสนี้เดินทางท่องเที่ยวไปด้วย เช่นเดียวกับอารีย์ นัยพินิจ (2555: ง-จ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในกลุ่มจังหวัด ร้อยแก่นสารสินธุ์ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในเชิงศาสนาและศักยภาพของ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา พบว่า นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาในเทศกาลลอยกระทง รองลงมาคือ เดินทางมาวัดในเทศกาลสงกรานต์ และ/หรือปีใหม่ เดินทางมาวัดในเทศกาลเข้าพรรษา-ออกพรรษา กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาวัดมากที่สุดคือการตักบาตร ถวายทาน เวียนเทียน ในวันสำคัญ ทางศาสนา ศักยภาพขององค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ได้แก่ 1) สิ่งดึงดูดใจ 2) การเข้าถึง แหล่งท่องเที่ยว 3) ที่พัก 4) ความปลอดภัยมี 5) กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา 6) รายการนำเที่ยว 7) ด้านสังคม จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยังพบว่า ควรมีการจัดผลประโยชน์ให้ลงไปถึงชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย ในส่วนของพระสมุห์อนุรักษณ์ ธีรสักโก (2555: ม.ป.ป.) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยว เชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชน และเปรียบเทียบ ผลความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาวัดและปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาวัด พบว่า ด้านกิจกรรม ภายในวัด การพัฒนาศาสนสถาน ศาสนบุคคล หรือบุคลากรภายในวัด และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก ส่วนความคิดเห็นของประชาชน พบว่า เพศและจำนวนครั้งในการมาท่องเที่ยววัด

ที่ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยว ไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกตามอายุ วุฒิการศึกษา อาชีพ และรายได้ ที่ต่างกัน พบว่า แตกต่างกัน ส่วนปัญหาที่พบคือ ความสะอาด ขยะ มูลฝอย มูลสุนัข มูลนก ห้องน้ำห้องสุขาไม่ค่อยสะอาด มีต้นไม้หญ้าและไม่รุ่มร้อน และปัญหาในเรื่องการประชาสัมพันธ์ที่น้อย เช่นเดียวกับจุฑาภรณ์ หินชุย (2557: 50-51) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ จังหวัดร้อยเอ็ด วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพด้านการเงินงาน ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางข้อเสนอแนะ พบว่า 1) วัดมีการปกครองโดยเรียงจากเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส มีการแยกเขตพื้นที่ฝ่ายคณะสงฆ์และแม่ชีอย่างชัดเจน 2) วัดขาดกิจกรรมในการดึงดูดนักท่องเที่ยวในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนองค์กรเอกชนและหน่วยงานรัฐ อื่นๆ แบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ส่วนด้านโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก เส้นทางคมนาคม ยังไม่สามารถสนองต่อความสะอาดนักท่องเที่ยวได้ 3) ข้อเสนอแนะ คือสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อร่วมส่งเสริมกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ในส่วนของบรรจุ อุปแก้ว (2557: ฉ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมวัดสภารัต จังหวัดน่าน พบว่า วัดสภารัตมุ่งเน้นให้ชุมชนเห็นถึงโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ การท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรทางด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว และสร้างความเชื่อมต่อของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น รวมทั้งการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากขึ้น แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม โดยผู้นำชุมชนและชาวบ้านแบ่งหน้าที่แต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน มีการเผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวและการจัดเตรียมพื้นที่ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภัชกรบล ฤทธิ์เต็ม (2556: 1-2) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวัฒนธรรมในวัด จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพความพึงพอใจและรูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวในวัด พบว่า จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมีวัดที่สำคัญและมีชื่อเสียง เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพฯ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวง วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด และผลการสำรวจ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวปรากฏว่า ความพึงพอใจต่อสถานที่และการจัดการการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก แต่พบว่า ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ด้านบุคลากร และด้านประชาสัมพันธ์ อยู่ระดับปานกลาง ส่วนรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวในวัดหรือแหล่งท่องเที่ยววัดควร

- 1) การจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัด การจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และการจัดทำแผนพัฒนาฟื้นฟูโบราณสถานหรือวัดร้าง
- 2) การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดในระบบสารสนเทศ และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญ และ
- 3) การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยว ในส่วนของ บุษเกตน์ อินทรปาสาน และคณะ (2558: ง-จ) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ เชียงศาสนาและวัฒนธรรมวัดโพธิ์นิมิต วัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ เชียงศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการจัดการโดยชุมชนและอยู่บนพื้นฐานของชุมชน โดยการผสมผสานสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต การดำรงชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อส่งเสริมดำเนินงานท่องเที่ยวและทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ทำให้เกิดการอนุรักษ์

มีความสอดคล้องกับบริบทและภูมิสังคมของชุมชน และอยู่บนศักยภาพของเนื้อที่และความสามารถในการบริหารจัดการของท้องถิ่น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นได้ ในส่วนของพรณัธิตา เหล่าพงศักรัตน์ (2559: 35) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม จังหวัดกาญจนบุรี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ใช้รถยนต์ส่วนตัวในการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่าย 401-700 บาท เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ระดับรายได้ และภูมิลำเนาปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย การพัฒนากิจกรรมทางศาสนาที่มีอัตลักษณ์และเป็นวัฒนธรรม การพัฒนาเส้นทางการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยการประชาสัมพันธ์เชิงรุก และการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาสุทิตย์ อาภากรโร และคณะ (2560: 51) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัด 9 วัด และศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว พบว่า วัดทั้ง 9 แห่ง มีขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรม เช่น การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก จากการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด พบว่า รูปแบบและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว มี 4 รูปแบบ ได้แก่ 1. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ 3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (การเรียนรู้) 4. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

สำหรับ พระอธิการภูวนัย จับใจนาย (2558: 1-2) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม และแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า สำหรับนักท่องเที่ยว 1) ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวในการเดินทางเป็นครอบครัวที่ใช้รถยนต์ส่วนตัวในการพักผ่อนเป็นการมาท่องเที่ยวไปเช้า-เย็นกลับ ด้านการทราบข้อมูลจากสื่อ เพื่อน ญาติ 2) ความคิดเห็นต่อศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ทั้ง 5 ด้าน คือลักษณะทางกายภาพ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ศิลปวัฒนธรรม และการบริหารและการจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และประเด็นปัญหาที่เกิดจากที่บุคลากรในวัด พบว่า โดยภาพรวมยังขาดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในเรื่องผลกระทบต่อคนในชุมชน สภาพแวดล้อม และไม่สนับสนุนและให้ความร่วมมือกับคนในหมู่บ้านให้มีการรวมกลุ่ม หรือสร้างเครือข่ายภาคประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด การทดสอบสมมติฐานปัจจัย ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับรุ่งรัตน์ ทองสกุล และคณะ (2559: 12-13) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่ พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นแต่ละชุมชน เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยแนวทางในการจัดการอย่างชัดเจน โดยชาวบ้าน องค์กรต่างๆ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้อง

ร่วมมือกัน และต้องใช้เวลาในการดำเนินงาน ทั้งนี้เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังสนใจที่จะให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากกว่า ส่วนการท่องเที่ยวด้านวิถีชุมชน ประเพณี และวรรณกรรมท้องถิ่น จึงเป็นเพียงตัวเสริมเท่านั้น ในส่วนของพระครูวิมลศิลปกิจ (เรื่องฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ (2555: ก-ข) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ความคิดเห็นของพระสงฆ์และนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการหาแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว พบว่า สภาพการจัดการแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ด้านพุทธศิลปะ สถาปัตยกรรม อยู่ในระดับปานกลาง ด้านความสะอาดสวยงาม อยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเป็นรายข้อ พบว่า มีป้ายชื่อและรายละเอียดชัดเจน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ที่จอดรถเพียงพอ จำนวนห้องน้ำเพียงพอ และราคาอาหารเครื่องดื่ม อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนศิลปวัฒนธรรมที่มีในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีสภาพสะอาดใจ หลักธรรม มีการประชาสัมพันธ์

ในขณะที่ ธนดล สุวรรณนิกษะ (2556: ง) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม จังหวัดนครปฐม วัตถุประสงค์เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และวิเคราะห์ค้นหาจุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและอุปสรรคทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก พบว่า หลวงพ่อวัดไร่ขิงเป็นที่เคารพนับถือและเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างมาก ความต้องการของนักท่องเที่ยวต้องสร้างความสะอาดสวยงาม และสิ่งอำนวยความสะดวก มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การคมนาคมและจัดที่จอดรถให้เพียงพอ มีโรงเก็บขยะและมีเจ้าหน้าที่คอยทำความสะอาด มีการปลูกต้นไม้ใหญ่ในบริเวณรอบๆ วัด เพื่อสร้างความร่มรื่น มีการจัดร้านอาหาร ร้านค้าสวัสดิการ มีห้องน้ำบริการตามจุดต่างๆ ส่วนข้อเสนอแนะ ควรมีการปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น รวมทั้งมีการทำประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น ด้านประชาชนที่อยู่โดยรอบบริเวณวัด ต้องการให้ทางวัดจัดสถานที่สำหรับพ่อค้า แม่ค้าให้มีที่ท่ามาหากิน และสนับสนุนสถานที่ให้กับพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนพื้นที่ก่อน

ปรีดา พูลสิน (2555: (1)) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมวัดโสมนัส วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และเสนอแนะแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนวัดโสมนัสมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่หลากหลายโดดเด่นและทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม 4 แห่ง 1. วัดโสมนัสราชวรวิหาร 2. ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 3. โรงเรียนวัดโสมนัส 4. ศูนย์เยาวชนวัดโสมนัส พบว่า ชุมชนมีการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมร่วมกัน ขั้นการดำเนินงาน พบว่า ด้านงบประมาณการจัดการพื้นที่ และการประชาสัมพันธ์ ข้อเสนอแนะ ต้องศึกษาค้นคว้าความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมและนำมาอนุรักษ์เผยแพร่ ส่งเสริมและพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ และต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการในด้านร่วมคิดวางแผน เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงวิธีการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมร่วมกันอย่างเหมาะสม เช่นเดียวกับทิพย์สุดา พุฒจรรย์ (2556: ง) ได้ศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดตราด

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และแนวทางการจัดการและพัฒนาโดยชุมชน พบว่า นักวิจัยร่วมกับชุมชนกำหนดแนวทาง การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกัน เช่น การบริหารจัดการชมรม รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อ พัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย หลักการ เป้าหมาย กระบวนการจัดการ กระบวนการพัฒนา การประเมินผล ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนสนับสนุน เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวสามารถพัฒนาด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน สำหรับสุวรรณา บัวจันทร์ (2556: 155) ได้ศึกษาเรื่อง โครงการการพัฒนากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) วัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น พบว่า ได้แก่ 1) โจทย์วิจัยและปัญหาการวิจัย ต้องเป็นเรื่องของคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่ต้องการแก้ปัญหา 2) ทีมวิจัยมีองค์ประกอบมาจากกลุ่มคน หลายกลุ่มในชุมชน และมีความมุ่งมั่นใจรักที่จะทำงานเพื่อชุมชน 3) หัวหน้าโครงการวิจัย มีอุดมการณ์ในการมองปัญหาและมีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับประเด็นในโจทย์วิจัยนั้นๆ มาระดับหนึ่ง 4) มีการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและชุมชนก่อนการวิจัย 5) สร้างการมีส่วนร่วม จากกลุ่มคนที่หลากหลายเพื่อร่วมทำงานวิจัย 6) มีการนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชนและการคืนข้อมูลสู่ชุมชน 7) การบันทึกกิจกรรมและเก็บข้อมูลอย่างรัดกุมในทุกกิจกรรม 8) การศึกษาดูงานเพื่อสร้างการเรียนรู้ ให้กับทีมวิจัยและคนในชุมชน 9) จัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัยทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เพื่อขยายผลการวิจัยสู่สาธารณะ 10) ประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการฯ อย่างต่อเนื่อง

ซึ่งสอดคล้องกับ เอกพล สุมานันท์กุล (2555: 18-19) ได้ศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนาในรูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ จังหวัดสมุทรปราการ วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนารูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ พบว่า รูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ประกอบ 5 ด้าน คือ 1) ด้านการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนระหว่างผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง 2) ด้านองค์การ การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ การปรับปรุงวิสัยทัศน์ เพื่อวัฒนธรรมการเรียนรู้ 3) ด้านบุคคล ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง 4) ด้านความรู้ การสร้างการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการแบ่งปัน การถ่ายโอนความรู้ 5) ด้านเทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน และเพิ่มพูนความรู้ให้กับผู้ปกครอง ในขณะที่จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า (2558: 35) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมมาชุมชนลาดพร้าว วัตถุประสงค์เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า มี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินการตามแผน ขั้นสังเกตการณ์ และขั้นสะท้อนผล โดยการพัฒนาศิลปศึกษาและทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะบูรณาการเรียนการสอน และทางวัฒนธรรมที่บูรณาการทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อให้การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง คือทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและเจตคติ ความสัมพันธ์ในชุมชนไปในทางบวก และทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในการทำงานให้ชุมชน โดยองค์กรรวมมากขึ้น

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พบว่า แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง ความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตในการทำการประมง ทำยาสมุนไพรและเกษตรกรรมเพื่อเป็นการสร้าง

รายได้เสริม แนวทางการจัดให้มีการดูแลรักษาให้คงสภาพบูรณ ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ประโยชน์ใช้สอยใหม่ และสร้างสรรค์ใหม่ (เปรมปรีดา ทองลา และคณะ. 2554: ม.ป.ป.) ในส่วนเป็นรูปธรรม อาคารสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรม นามธรรม มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ยุคตั้งถิ่นฐานจนถึงยุคปัจจุบัน แนวทางการอนุรักษ์ที่คุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบ (แดนชัย ไพรสมนต์. 2557: จ) จึงเป็นการมาไหว้พระและศึกษาประวัติศาสตร์ แนวทางการออกแบบด้วยการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (รัฐพงศ์ ปิ่นแก้ว. 2557: 1) ถือได้ว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีอยู่ เป็นการนำมาสร้างคุณค่า และสืบค้นความเปลี่ยนแปลงความยั่งยืน และประโยชน์ต่อชุมชนเอง

แนวความคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง ความโดดเด่นและมีศักยภาพสูง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน ต้องตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ดำรงอยู่และมั่นคง (ปฐม หงษ์สุวรรณ และคณะ. 2560: ฝ-พ) ต้องมีศักยภาพการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เช่น ประปา ไฟฟ้า ถนน ห้องสุขา และร้านค้า และชุมชนจัดประเพณีร่วมกับวัด เช่น ตักบาตร ทำทาน และเวียนเทียน ในวันสำคัญทางศาสนา มีการรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศิล วัฒนธรรมในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา (วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ. 2557:63-64) โดยการจัดทัศนศึกษาชมของจริง ปัญหาและอุปสรรคคือการขาดนโยบายเด่นชัด (เดชชาติ นิลวิเศษ และคณะ. 2558: 889) จากนั้นการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน แนวทางการจัดการ ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนให้รับผิดชอบ มีการศึกษาวิจัยองค์ความรู้เพื่อเผยแพร่สู่ชุมชน (พรรณวลัย ศิริวงศ์วัฒนา. 2555: 33-34) ในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงศาสนามีความโดดเด่นมากกว่า วิปัสสนากรรมฐาน การบริหารจัดการที่ผ่านมาเป็นระบอบราชการเป็นหลัก โดยมีทั้งภาครัฐ เอกชน ผู้ประกอบการ กลุ่มอาชีพ ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์ (ฉลอง พันธุ์จันทร์. 2560: ท-ตม) การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน นิยมเดินทางไปเยือนวัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในภาคอีสาน ไหว้พระ ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังเดินทางท่องเที่ยวไปด้วย (ชนกพร พัวพัฒนกุล. 2556: 2) นักท่องเที่ยวนิยมมาในเทศกาลลอยกระทง และเทศกาลสงกรานต์ ปีใหม่ เข้าพรรษา-ออกพรรษา เพื่อตักบาตร ถวายทาน เวียนเทียน (อารีย์ นัยพินิจ และคณะ. 2555: ง-จ) สำหรับเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ มีความต่างกันในการมาท่องเที่ยว ปัญหาที่พบคือความสะอาด ขยะมูลฝอย มูลสุนัข มูลนก ห้องน้ำห้องสุขาไม่สะอาด ต้นไม้ไม่ค่อยร่มรื่น และการประชาสัมพันธ์ (พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรศักดิ์โก. 2555: ม.ป.ป.) ในวัดมีการปกครองโดยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส มีการแยกฝ่ายคณะสงฆ์และ แม่ชีอย่างชัดเจน วัดขาดการดึงดูดนักท่องเที่ยวในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรเอกชน และหน่วยงานรัฐอื่นๆ แบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (จุฑาภรณ์ หินชู. 2557: 50-51) สำหรับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรทางด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วมส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างความเชื่อมต่อของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น การปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แนวทางการจัดการที่เหมาะสม ผู้นำชุมชนและชาวบ้านแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (บรรจง อุปกแก้ว. 2557: ฉ) ด้วยเหตุนี้แนวความคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมียุทธศาสตร์ในการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มรายได้ และผลผลิตที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอย่างเป็นระบบ

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญกับความพึงต่อสถานที่และกลยุทธ์ด้านบุคลากร การประชาสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยว รูปแบบการจัดการต้องมีการจัดผังการใช้สอย และจัดทำแผนพัฒนาระยะสั้นระยะยาว จัดทำข้อมูลและการประชาสัมพันธ์ในวันสำคัญ ต้องมีการพัฒนาบุคลากรและการพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยว (ภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม. 2556: 1-2) รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการผสมผสานสิ่งที่มีอยู่ เพื่อเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนกับชุมชน (บุษเกตุน์ อินทรปาสาน และคณะ. 2558: ง-จ) ส่วนมากเป็นการใช้รถยนต์ส่วนตัว มีค่าใช้จ่าย 401-700 บาท แนวทางการจัดการ มีการพัฒนากิจกรรมที่มีอัตลักษณ์และวัฒนธรรม การพัฒนาเส้นทาง การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (พรรณธิดา เหล่าพวงศักดิ์. 2559: 35) ในรูปแบบและแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมการจัดการท่องเที่ยว โดยมีกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ กิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้ และกิจกรรมเชิงพุทธศาสนา (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร และคณะ. 2551: 51) สำหรับนักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมเดินทางเป็นครอบครัวที่ใช้รถยนต์ส่วนตัวไปเข้า-เย็นกลับ การจัดการคือลักษณะทางกายภาพ มีการรักษาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ศิลปวัฒนธรรม (พระอธิการภูวนัย จัปใจนาย. 2558: 1-2) เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยแนวทางการจัดการอย่างชัดเจนโดยชาวบ้าน องค์กรต่างๆ ผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน เพราะนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับธรรมชาติ (รุ่งรัตน์ ทองสกุล และคณะ. 2559: 12-13) ถู้อได้การสร้างสรรค์ และรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผสมผสานสิ่งที่มีอยู่ เพื่อให้การท่องเที่ยวมีหลากหลายสมบูรณ์ (พระครูวิมลศิลปกิจ (เรื่องฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ. 2555: ก-ข) ความเคารพนับถือและเลื่อมใสศรัทธา ความสะดวกสบาย และสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การคมนาคม มีเจ้าหน้าที่คอยทำความสะอาด มีการปลูกต้นไม้ใหญ่ มีร้านอาหาร มีห้องน้ำ สิ่งเหล่านี้เป็นความต้องการของนักท่องเที่ยว (ธนดล สุวรรณนิกษะ. 2556: ง) แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่ให้เห็นความพร้อมในการเปิดเผยข้อมูล และความสำคัญทรัพยากรทางวัฒนธรรม ที่มีอยู่ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจมากขึ้น

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ต้องมีส่วนร่วมของชุมชนการจัดการความรู้ทางด้านงบประมาณ และการประชาสัมพันธ์ ร่วมคิดวางแผนแนวทางการดำเนินงานอย่างเหมาะสม (ปรีดา พูลสิน. 2555: 1) สำหรับนักวิจัยร่วมกับชุมชนกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว มีหลักการ เป้าหมาย กระบวนการจัดการ การบวนการพัฒนา การประเมินผล เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวสามารถพัฒนาด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน (ทิพย์สุตา พุฒจร. 2556: ง) การวิจัยและปัญหาการวิจัยต้องเป็นเรื่องของคนในชุมชน และมาจากกลุ่มคนหลายกลุ่มมีความมุ่งมั่นที่จะทำงาน หัวหน้าการวิจัยต้องมองปัญหาและมีประสบการณ์ทำงาน มีการเตรียมความพร้อมจากกลุ่มคนที่หลากหลาย มีการนำเสนอข้อมูลคืนข้อมูลสู่ชุมชน มีการบันทึกเก็บข้อมูลทุกกิจกรรม การศึกษาดูงาน จัดเวทีเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณะ การประสานงานส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง (สุวรรณา บัวจันทร์. 2556: 155) สำหรับรูปแบบแห่งการเรียนรู้ ต้องมีด้านการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยน การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ การปรับปรุงวิสัยทัศน์ การสร้างการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน (เอกพล สุมานันท์กุล. 2555: 18-19) นับว่าขึ้นวางแผนขึ้นดำเนินการตามแผน ขึ้นสังเกตการณ์ และขึ้นสะท้อนผล เป็นรูปแบบการบูรณาการทางวัฒนธรรม

และเศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม เพื่อให้การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติ ในทางบวกและทำให้เกิดจิตสำนึกในการทำงานโดยองค์รวมมากขึ้น (จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า. 2558: 35) จึงถือได้ว่า แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะทำให้ได้ข้อมูลในพื้นที่ หลักการ เป้าหมาย กระบวนการจัดการ การบวนการพัฒนา เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวไปในแนวทางที่ถูกต้องร่วมกันทุกฝ่าย

แนวคิดที่ได้นำมาศึกษามีความสำคัญกับงานวิจัย สำหรับแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้นำมาใช้ในพื้นที่กายภาพของภูโป ให้สามารถทำให้แยกส่วนที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพได้อย่างถูกต้อง ส่วนแนวความคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้นำมาใช้ในจัดการการท่องเที่ยว เพื่อการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยว และผลผลิตที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ที่เชื่อมโยงการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอย่างเป็นระบบ ในส่วนแนวความคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ได้นำมาใช้เป็นการท่องเที่ยวเพื่อให้เห็นความพร้อมในการให้ข้อมูล และความสำคัญ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจมากขึ้น โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ เช่นเดียวกับแนวความคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ได้นำมาใช้ในการพัฒนา และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน ให้เป็นกิจกรรมร่วมกันกับผู้วิจัย และคณาจารย์ นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงพื้นที่มากขึ้น ขณะเดียวกันแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้นำมาใช้ในการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ หลักการ เป้าหมาย กระบวนการจัดการ กระบวนการพัฒนา เพื่อให้เป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่ถูกดำเนินการร่วมกัน ได้ทุกภาคส่วน ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ 3

บริบทพื้นที่และทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป

การศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1. บริบทพื้นที่
2. ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

บริบทพื้นที่ศึกษา

ภูโป ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการศึกษามีความเชื่อมโยงกันมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2547: 108) ได้กล่าวว่า สถาปัตยกรรมสมัยทวารวดี สามารถแยกได้ 2 ประเภท คือ 1. ศาสนสถานกลางแจ้ง พบอยู่ทั่วไปทุกเมืองในสมัยทวารวดี หลักฐานที่เหลือคือ ซากเจดีย์ สวนใหญ่จะมีผังแปลนสี่เหลี่ยมจัตุรัสกับซากวิหารหรืออาคาร 2. ศาสนสถานที่อยู่ในถ้ำ โบราณสถานสามารถย้อนศึกษาประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับ (เรื่องเดียวกัน, 108-109) จะต้องย้อนขึ้นไปถึงสมัยที่มนุษย์ยังอาศัยถ้ำ ภายหลังจึงได้พัฒนาที่อยู่อาศัยและเคลื่อนย้ายออกจากถ้ำ โดยมาอาศัยอยู่ตามที่ราบลุ่มต่างๆ ในขณะที่มูลนิธิเอเชีย (2536: 44) ได้กล่าวว่า สลุปในสมัยทวารวดีมี 2 แบบ คือ แบบแรก เป็นฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส องค์กรขังทรงโองคว่า สวนยอดเหนือรัตนบัลลังก์มีลักษณะยาวเรียว ส่วนแบบที่สอง มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นกัน แต่องค์กรขังเป็นรูปบาตรคว่ำ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นที่เมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอภมกลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งสถาปัตยกรรมมีลักษณะเดียวกันคือ อาคารสถานมีผังแปลนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า บางแห่งก่อด้วยศิลาแลง มีใบเสมาปกตามทิศโดยรอบ สวนสลุปเจดีย์สวนใหญ่มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีบันไดขึ้นสี่ด้าน ถ้ามิดานเดียวอีกสามด้านจะเป็นมุขยื่นออกมาในระดับเดียวกัน สำหรับสลุปจำลองหรือเจดีย์จำลอง ในสมัยทวารวดีนิยมทำด้วยศิลามีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นเจดีย์สี่ลางคใหญ่สลักลอยตัว องค์กรขังมีรูปร่างทรงกลมคว่ำ มีจารึก สวนยอดทำเป็นแผนกลมๆ วางซ้อนกันลดหลั่นขึ้นไปหลายชั้นบนยอดสุดมีลูกแก้วอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 ในส่วนนิติพันธ์ ศิริทรัพย์ (2524: 151) ได้กล่าวว่า เจดีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในจังหวัดนครราชสีมา เปรียบเสมือนเป็นประตูสู่ภาคอีสาน เพราะมีศิลปสถาปัตยกรรมหลงเหลืออยู่ให้ศึกษาน้อยมาก โดยเฉพาะที่เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ พบเพียงซากเนินดินและซากของพระอุโบสถ คือ 1) สลุปเจดีย์ที่เมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ได้พบฐานและชิ้นสวนพระพุทธรูปสมัยทวารวดี และเสมาหินต่างๆ แบบทวารวดี ชี้ให้เห็นว่าเป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 13 2) โบราณสถานอุมัญญา บ้านสระ ตำบลคันธารราษฎร์ เขตเมืองโบราณกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นอาคารก่อด้วยอิฐรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านหลังก่อ

เป็นแทนยกพื้นคล้ายฐานชุกชีแต่มีสภาพพังทลายมาก ด้านข้างมีใบเสมาปกอยู่ลักษณะเหมือนเป็นอุโบสถโบราณ สันนิษฐานว่าโบราณสถานอุณาคุสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 14-16

ส่วนของ จดหมายเหตุแห่งชาติ (2544: 1-2) ได้กล่าวว่า สำหรับพระพุทธรูปทวารวดีปางสำคัญในสมัยทวารวดี มีดังนี้ 1) พระพุทธรูปยืนปางประทานพร เป็นพระพุทธรูปยืนพระหัตถ์ขวาทอดลงไปตรงๆ ขนานกับพระวรกาย 2) พระพุทธรูปปางแสดงธรรมทั้งสองพระหัตถ์ เป็นพระพุทธรูปประทับยืน ยกพระกรทั้งสองข้าง ระดับพระอุระหงาย ฝ่าพระหัตถ์ออกมาด้านหน้า 3) พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท (แบบยุโรป) เป็นปางแสดงธรรม 4) พระพุทธรูปปางสมาธิ ในขณะที่ศักดิ์ชัยสายสิงห์ (2547: 196-198) ได้กล่าวว่า ปางนี้มีปรากฏอยู่ทั่วไปในพระพุทธรูปนั่งในสมัยทวารวดี แสดงถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าได้ชัดเจนที่สุด 5) พระพุทธรูปนาคปรกปางสมาธิ (เรื่องเดียวกัน, 199-201) การสร้างพระพุทธรูปนาคปรกในประเทศไทย ได้พบหลักฐานการสร้างมายาวนานตั้งแต่ยุคหัวเลี้ยวหัวต่อทางประวัติศาสตร์ หลักฐานที่เก่าที่สุดคงได้แก่ชิ้นส่วนฐานและชนดนาค พบที่เมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี 6) พระพุทธรูปปางปรีณิพพาน มีอยู่ 2 ปางคือ ปางปรีณิพพาน กับปางไสยาสน์ที่มาของการสร้างพระพุทธรูปในยุคเริ่มแรก คงได้คติมาจากตอนพุทธปรีณิพพาน ส่วนปางไสยาสน์คงเกิดขึ้นในภายหลัง การทำพระนอนหรือปางปรีณิพพานนั้น ได้พบหลักฐานน้อยมากในสมัยทวารวดี จากที่กล่าวมายังมีความสอดคล้องเชื่อมโยงไปถึงพระธาตุพนม พระธรรมราชานุวัตร (2551: 1-130) ได้กล่าวว่า ประวัติความเป็นมาของพระธาตุพนม มีการอ้างอิงคือ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีชื่อเรียกและเป็นที่ยุ่จักกันทั่วไปคือ อูร์งคธาตุ หรือ อูร์งคินทาน หรือ ตำนานพระธาตุพนม ได้มีการบูรณะขึ้นมาในปี พ.ศ. 2236-2245 ว่า ธาตุพนม เป็นพุทธเจดีย์ที่บรรจุพระอูร์งคธาตุ (กระดูกส่วนพระอุระ) ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีรูปทรงสี่เหลี่ยม ประดับตกแต่งด้วยศิลปะลวดลายอันวิจิตรประณีตทั้งองค์ สูงจากระดับพื้นดิน 53 เมตร ฉัตรทองคำสูง 4 เมตร รวมเป็น 57 เมตร ประดิษฐาน ณ วัดพระธาตุพนมมรรณหววิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม องค์พระธาตุพนม สร้างครั้งแรกในราว พ.ศ. 8 สมัยอาณาจักรศรีโคตรบูร กำลังเจริญรุ่งเรือง ลักษณะการก่อสร้างองค์พระธาตุพนมเป็นพระเจดีย์สี่เหลี่ยม เดิมสูงจากพื้นดินถึงยอด 43 เมตร กรมศิลปากรเสริมยอดขึ้นอีก 10 เมตร ในปี พ.ศ. 2483 จึงเป็น 53 เมตร รวมทั้งฉัตรอีก 4 เมตร จึงเป็น 57 เมตร องค์พระธาตุพนมทางสูงแบ่งเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1,2 เป็นรูปปราสาท มีซุ้มประตูแบบโบราณอยู่ทั้ง 4 ด้าน มีลวดลายสลักอิฐประดับวิจิตรงดงาม เป็นรูปลายกานขด และรูปกษัตริย์โบราณ ทั้ง 2 ตอน ถือว่า เป็นของโบราณแท้เก่าแก่ ต่อจากนั้นขึ้นไปเป็นบัวคว่ำ และบัวปากกระชัง หรือขวดแก้ว ตอนที่ 3 เป็นตัวระฆัง หรือขวดแก้วเรียวยาวขึ้นโดยลำดับตามลักษณะขวดแก้วสี่เหลี่ยม และตอนที่ 4 เป็นยอดขึ้นไปจนถึงฉัตรยอด

จากพระธาตุพนม อารยธรรมสมัยทวารวดีได้มีการเดินทางเข้ามาสู่จังหวัดกาฬสินธุ์ ผ่านมาทางอำเภอกมลาไสย์ สู่เมืองฟ้าแดดสงยาง ทานตะวัน อินทร์จันทร์ (2546: 38-39) ได้กล่าวเมืองฟ้าแดดสงยางว่า เป็นเมืองโบราณที่เกิดขึ้นบริเวณลุ่มแม่น้ำชี ซึ่งตั้งอยู่และเป็นเมืองเดียวที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 เป็นยุคที่รุ่งเรืองร่วมสมัยกับวัฒนธรรมทวารวดีที่พบในภาคกลาง และสมัยอยุธยา ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมืองฟ้าแดดสงยาง เดิมเรียกว่า เมืองฟ้าแดดสงยาง มีการพบหลักฐานปรากฏผังเมืองเป็นรูปวงรี คล้ายใบเสมา มีคูน้ำ คันดิน ล้อมรอบ ผังเมืองยาว 2,000 เมตร กว้าง 1,350 เมตร ได้ขุดและปรับปรุงมาตั้งแต่

ปี พ.ศ. 2510 มีลักษณะศิลปกรรมแบบทวารวดี ส่วนโบราณวัตถุที่พบมี พระพิมพ์ดินเผา มีลักษณะงดงามมาก และยังพบพระพิมพ์ดิน ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ และข้าวของเครื่องใช้บริเวณขุดค้น และมีพระเจดีย์สร้างสมัยทวารวดี ได้พบใบเสมาหินทราย 130 แผ่น สำหรับพระธาตุที่ค้นพบ มีดังนี้

- 1) พระธาตุยาคุ สร้างแบบทวารวดี ทำด้วยอิฐดิน ฐานเป็นรูป 8 เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ขนาดฐานกว้าง 10 เมตร ยาว 10 เมตร สร้างซ้อนกันเป็นลักษณะแบบจตุรมุข สูงจากฐานถึงยอด 8 เมตร
- 2) ใบเสมาบ้านก้อม ทำด้วยศิลาแลง กว้าง 1 ศอก หนา 8 นิ้ว รวม 29 แผ่น

ส่วนในพื้นที่อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ โดยเฉพาะพื้นที่ตำบลภูโป ซึ่งพื้นที่ที่มีความสำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมจำนวนมาก ภูโปยังเป็นภูหนึ่งในสี่ของพื้นที่อำเภอสหัสขันธ์ ซึ่งภูเหล่านี้มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีความเชื่อมโยงผูกพันกันมาตั้งแต่สมัยทวารวดี และพระธาตุพนม ซึ่งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งสี่ภูที่เกี่ยวข้องกันประกอบไปด้วย 1) ภูสิงห์ ตั้งอยู่ตำบลภูสิงห์ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ บนยอดเขาภูสิงห์ได้ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย หรือพระพรหมภูมิโพธิ์ เป็นพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีขนาดหน้าตักกว้าง 10.50 เมตร สูง 17.80 เมตร สร้างเมื่อวันที่ 14 เดือนเมษายน พ.ศ. 2511 (พระธรรมราชาวัตร. 2551: 47-49) 2) ภูกุ่มข้าว ได้พบซากไดโนเสาร์ตึกดำบรรพ์ชิ้นแรกเมื่อปี พ.ศ. 2537 เป็นไดโนเสาร์ชนิดกินพืชมากกว่า 7 ตัว มีกระดูกมากกว่า 700 ชิ้น ที่สำคัญคือพบชิ้นส่วนของหัวกะโหลก ฟันกรามที่เรียงรายต่อกันเกือบสมบูรณ์ ซากกระดูกไดโนเสาร์เหล่านี้เป็นหลักฐานสำคัญที่มีคุณค่าอย่างยิ่งในด้านการศึกษาวัยถึงเรื่องราวประวัติความเป็นมาในอดีตอันยาวนาน เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงธรณีวิทยา 3) ภูคว่ำ หรือเรียกว่าวัดพุทธนิมิต อยู่บนยอดเขาภูคว่ำ ตั้งอยู่บ้านนาสีนวล ตำบลสหัสขันธ์ มีโบสถ์ที่ตกแต่งสวยงาม และวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และพระเครื่องจำนวนมาก บริเวณยอดเขาด้านทิศตะวันตก มีพระนอนแกะสลักบนแผ่นผาอายุนับพันปีเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ตะแคงซ้าย ไม่มีเกตุมาลา ความยาวประมาณ 2 เมตร กว้าง 25 เซนติเมตร ได้สร้างขึ้นหลังการสมโภชองค์พระธาตุพนม ประมาณ ปี พ.ศ. 8 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2547: 108) ถือได้ว่า ภูเหล่านี้มีความสำคัญและมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับอารยธรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะอารยธรรมทวารวดี ซึ่งภูโปมีความโดดเด่นในเรื่องของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเรื่องเล่าตำนาน ที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมของชุมชน

ภูโป ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์และตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะเป็นเขาหินทราย ยอดเขาสูง 336 เมตร จากระดับ น้ำทะเลปานกลาง สูง 94 เมตร ทอดตัวตามแนวทางตะวันออก-ตะวันตก ฟากเขาด้านทิศเหนือเป็นเขตอำเภอสหัสขันธ์ ฟากเขาด้านทิศใต้เป็นเขตอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ภูโปนอกจากจะเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปปางไสยาสน์อันศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังมีทิวทัศน์ตามธรรมชาติที่สวยงาม เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ พระพุทธไสยาสน์ภูโปเป็นพระพุทธรูปโบราณปางไสยาสน์ จำหลักไว้บนแผ่นหิน 2 ตำแหน่ง เป็นภาพสลักปูนต่าอยู่บนผนังของเพิงผา พระพุทธรูปศิลปะที่งดงามมาก ทิศทางการหันพระเศียรสู่ทิศเหนือ องค์พระประทับบนบัลลังก์หรือตั้งเตียง รัศมีรอบพระพุทธรูปองค์แสดงถึงการสร้างสรรค์พุทธปฏิมาขึ้นนี้ เพื่อให้หมายถึงพระพุทธเจ้าปางปรินิพพาน ยิ่งกว่าพุทธบรมลักษณะศิลปกรรม สำหรับภาพสลักพระนอนองค์แรก (องค์ล่างหรือองค์ที่อยู่เชิงเขา) สร้างตามศิลปกรรมแบบทวารวดี สกulptช่างอีสานอย่างเห็นได้ชัด กำหนดอายุอย่างกว้างๆ น่าจะสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 ส่วนลักษณะ

ศิลปกรรมภาพสลักพระนอนองค์ที่สอง (องค์บนหรือองค์ที่อยู่ใกล้ยอดเขา) น่าจะสร้างขึ้นในสมัยหลัง การสร้างขึ้นตามแบบอย่างพุทธศิลปะแบบทวารวดี มีพระนอนที่อยู่เชิงเขาเป็นต้นแบบผสมผสานกับ พุทธศิลปะแบบสุโขทัย ที่ปรากฏอยู่ร่วมสมัยกับผู้สร้าง ทำให้พระพุทธรูปไสยาสน์แสดงลักษณะ ความเรียบง่ายสง่างามแบบศิลปกรรมทวารวดี

กรมทรัพยากรธรณีวิทยา (2547: 17) ได้มีการศึกษาพบว่า พิกัดภูมิศาสตร์ UTM (WGS 1984) X 353502.365741, Y 1838340.501529 ละติจูด 16.622891, ลองจิจูด 103.626530 โดยมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 320.00 เมตร ได้รับการประกาศให้เป็นแหล่งธรรมชาติ อันควรค่าอนุรักษ์ ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 โดยลักษณะของ พื้นที่ ยอดเขาสูง 336 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง หรือสูง 94 เมตร การทอดตัวตาม แนวทางตะวันออก-ตะวันตก ด้านทิศเหนือเป็นเขตอำเภอสหัสขันธ์ ส่วนด้านทิศใต้เป็นเขต อำเภอมืองกาฬสินธุ์ ยังมีแหล่งหินศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์อยู่ทางด้านตะวันตกในเขต วัดอินทรประทานพร บ้านโพนคำ ตำบลภู่อ อำเภอมืองกาฬสินธุ์ ที่เส้นรุ้ง 16 องศา 37 ลิปดาเหนือ และเส้นแวง 103 องศา 38 ลิปดาตะวันออก สำหรับความเป็นมาของภู่อ เจ้าอธิการวิชัย อนุตตโร (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดอินทรประทานพร ได้กล่าวว่า ภู่อเป็นภูเขาเล็กๆ เป็นภูเขา ลูกโดดสองลูกอยู่ติดกัน กันเขตอำเภอมืองกาฬสินธุ์ กับอำเภอสหัสขันธ์ โดยมีพระนอนองค์ล่างจะอยู่ ในเขตอำเภอสหัสขันธ์ ส่วนพระนอนองค์บนจะอยู่ในเขตอำเภอมืองกาฬสินธุ์ ภูเขาแห่งนี้มีต้นไม้ ชนิดหนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกว่าต้นปอสัมพันธ์ ปอสัมพันธ์ หรือปอแสนพัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ต้นกระต๊อ สมัยก่อนคนแถบนี้นิยมนำเปลือกไม้มาทำเป็นเชือก เนื่องจากบนภูเขามีต้นไม้ชนิดนี้ มากกว่าต้นไม้ชนิดอื่น ชาวบ้านจึงเรียกภูเขานี้ว่า ภู่อ คำว่า ปอ มาจากภาษาลาวว่า ป้อ แปลว่า เตี้ย ไม่สูง แต่ภาษาลาวในที่นี้ไม่ได้ใ้วรรณยุกต์ คำว่า ป้อ จึงมีรูปว่า ปอ ภู่อ จึงหมายถึง ภูเขาที่มีต้นปอ เยอะหรือภูเขาที่ลักษณะเตี้ยนั่นเอง ภู่อเป็นเขาหินทราย เป็นที่ตั้งของวัดอินทรประทานพรและมี พระพุทธรูปแกะสลักอยู่บนแผ่นผาผนังถ้ำด้านทิศตะวันตกของภู่อ เป็นพระนอนทั้งสององค์ องค์แรกอยู่ใต้เพิงผาบริเวณเชิงเขาซึ่งอยู่สูงจากพื้นราบ 5 เมตร องค์ที่ 2 อยู่ใต้เพิงผาเกือบถึงยอดเขา ต้องเดินขึ้นบันได 426 ขั้น โดยมีที่พักเป็นระยะ (ภาพที่ 1)

ส่วนระบบนิเวศวิทยา นายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นทายกวัดอินทร ประทานพร ได้กล่าวว่า ดินและป่าทั้งหมด จากสภาพบริเวณภู่อมีสภาพดินร่วนปนทราย มีหินเป็น ลานหินน้อยใหญ่สลับกันไป ดินยังมีความอุดมสมบูรณ์จากซากพืชที่ทับถมกันมา ทำให้มีต้นไม้ขึ้นมา ปกคลุมพื้นที่บริเวณภู่อทั้งหมด มีป่าไม้ต้นไม้ทั้งเล็กทั้งใหญ่ขึ้นสลับกัน สภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ เช่น ไม้มะค่าโมง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ สร้างความอุดมสมบูรณ์ทั้งของ ป่าและสัตว์น้อยใหญ่ มีสัตว์ป่าที่พบเห็นได้ง่าย เช่น กระรอก กระแต อีเห็น กระต่ายป่า มีให้เห็น ตลอดทั้งปี ในส่วนของน้ำ และทิศทางการไหลของน้ำจากบนภู่อลงสู่พื้นด้านล่างจะไหลลงทุกด้าน เพราะบนภู่อไม่มีสิ่งกีดขวางทางการไหลของน้ำบนภู่อ หรือที่เรียกว่า หลังแก้ว เป็นที่เนินขึ้น เล็กน้อยจึงทำให้น้ำไหลลงได้ทุกด้านของภู่อ สำหรับลม ทิศทางของลมจะมาทางทิศเหนือในช่วง เดือนเมษายน ทิศตะวันออกในช่วงเดือนกันยายน และทิศตะวันออกเฉียงใต้ จะมีลมพัดมาในช่วง เดือนธันวาคม ของทุกๆ ปี ส่วนไฟป่า สาเหตุการเกิดไฟป่าส่วนใหญ่มาจากมนุษย์ที่ขึ้นไปหาของป่า

เช่น การเผาป่าล่าสัตว์ หาชองป่า ไฟป่าจะมาจากฤดูตะวันออกหรือฤดูปลูกที่ 2 ทั้งสิ้น สำหรับเส้นทาง การเดินทางภูโป เริ่มจากอำเภอเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถเดินทาง 4 เส้นทาง ดังนี้

เส้นทางที่ 1 ไปตามทางหลวงหมายเลข 213 กาฬสินธุ์-อำเภอสหัสขันธ์ ถึง บ้านแก่งนาขาม เลี้ยวซ้ายไปตามถนน รพช. ผ่านบ้านหนองแวงเหนือ ถึงวัดอินทร์ประทานพร 8 กิโลเมตร ส่วนเส้นทางที่ 2 ไปตามทางหลวงหมายเลข 213 กาฬสินธุ์-อำเภอสหัสขันธ์ ถึงทางแยก เลี้ยวซ้ายเข้าบ้านพรสวรรค์ ตำบลหนองแวง ผ่านบ้านป่ากษาบ หมู่ที่ 4 ตำบลภูโป ถึง วัดอินทร์ประทานพร 7 กิโลเมตร ในส่วนเส้นทางที่ 3 ไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 227 กาฬสินธุ์- อำเภอสหัสขันธ์ ประมาณ 22 กิโลเมตร ถึงทางแยกเลี้ยวขวาผ่านบ้านค่ายลูกเสือ ตำบลภูดิน ผ่านบ้านโนนทอง บ้านคำปลาฝา ตำบลขม้น ผ่านบ้านห้วยแสง ตำบลภูโป ระยะทาง 10 กิโลเมตร และเส้นทางที่ 4 ไปตามทางหลวงหมายเลข 227 อำเภอสหัสขันธ์-อำเภอคำม่วง เลี้ยวขวาเข้า เส้นทางบ้านนาคู่น ผ่านบ้านنامهเชื้อ บ้านโพนสว่าง ถึงภูโป ระยะทาง 20 กิโลเมตร

ภาพที่ 1 ภูโป

ภูโป มีทรัพยากรทางกายภาพและทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อบริบทพื้นที่ศึกษา ดังนี้

1. ชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ภูโป

ตำบลภูโป มีจำนวน 1,352 หลังคาเรือน หมู่บ้านที่ติดบริเวณสถานที่ภูโปมี 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโนนสวรรค์ หมู่ที่ 3, บ้านป่ากษาบ หมู่ที่ 4, บ้านหนองแวงเหนือ หมู่ที่ 5, บ้านคำน้ำแซบ หมู่ที่ 6, บ้านห้วยแสง หมู่ที่ 9, บ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 14, บ้านโพนคำ หมู่ที่ 15, หลังจากนั้นพัฒนาการและความเป็นมาของผู้คนในชุมชน มีการเพิ่มของสมาชิกมากขึ้นเกิดความหนาแน่นในที่อยู่อาศัย และการปกครอง ซึ่งมีบ้านโคกเจริญ หมู่ที่ 2 เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ขึ้นอำเภอสหัสขันธ์ จากนั้นได้แยกออกมาเป็นบ้านنامهเชื้อ หมู่ที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2487 ขึ้นอำเภอสหัสขันธ์ จากนั้นในปี พ.ศ. 2497 ได้แยกออกมาเป็นบ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 4 ตำบลنامهเชื้อ

อำเภอสหัชชนันท์ ในชุมชนได้มีผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวได้แก่ กลุ่มงานจักสานไม้ไผ่, กลุ่มผ้าไหมมัดหมี่, กลุ่มเลี้ยงไหมเพื่อขายรังไหม, กลุ่มเลี้ยงวัว ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนตลอดมาจนถึงปัจจุบัน จากนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2500 ได้แยกออกมาจากบ้านโพนสว่าง เป็นบ้านป่านกขาบ หมู่ที่ 4 ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ก็มีผลิตภัณฑ์ในชุมชนได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ, กลุ่มผลิตดอกไม้จันทน์, กลุ่มธนาคารข้าว ต่อมาในปี พ.ศ. 2509 ได้แยกออกมาจากบ้านโพนสว่าง ตั้งเป็นบ้านโนนสวรรค์ หมู่ที่ 3 ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ มีผลิตภัณฑ์ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มผลิตโร้มน้ำสำหรับล้างแปรงใหญ่ จากนั้นในปี พ.ศ. 2514 ได้แยกออกมาจากบ้านโพนสว่าง ตั้งเป็นบ้านโพนคำ หมู่ที่ 5 ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัชชนันท์ มีผลิตภัณฑ์ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มธนาคารปุ๋ย จากนั้นในปี พ.ศ. 2514 ได้แยกออกมาจากบ้านโพนสว่าง ตั้งเป็นบ้านคำแหบ หมู่ที่ 6 ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัชชนันท์ มีผลิตภัณฑ์ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าพื้นเมือง, กลุ่มทอผ้าลายเกล็ดเต่า ส่วนบ้านหนองแวงใหญ่ หมู่ที่ 8 ได้แยกออกมาจากบ้านโคง ในปี พ.ศ. 2495 เป็นตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ มีผลิตภัณฑ์ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มทอผ้าลายก้านกล้วย เช่นเดียวกับบ้านหนองแวงเหนือ หมู่ที่ 5 ได้แยกออกมาจากบ้านโคง ในปี พ.ศ. 2495 เป็นตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ มีผลิตภัณฑ์ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มผลิตทอเสื่อกก, กลุ่มตัดเย็บศูนย์ OTOP, ศูนย์เรียนรู้ผสมผสานเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนหนองแวงภูป้อ ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ได้นำไปขายจำหน่ายตามเทศกาล ศูนย์แสดงสินค้า หน่วยงานราชการที่จัดให้นำสินค้าไปจำหน่ายในพื้นที่และตามตลาดสินค้า OTOP ที่เชิญให้ไปแสดงสินค้าเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว และชุมชนทั้ง 7 แห่ง ยังมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงด้านประเพณี วัฒนธรรม ตามบุญทั้ง 12 เดือน ที่ปฏิบัติสืบสานกันมาในภูบุดังนี้ (นายอานันท์ จำเริญเจือ. 2560: สัมภาษณ์)

1) บุญเข้ากรรม (บุญเดือนอ้าย) เดือนแรกของปีทำในวันข้างขึ้นข้างแรมก็ได้เป็นบุญที่เกี่ยวกับพระโดยตรง เพื่อให้พระต้องอาบัติสังฆาทิเลศ คือระเบียบอันเป็นเครื่องออกจากอาบัติ ประกอบพิธีปริวาสมานัตต์ปฏิกัสนาและอัฏฐาน เป็นขั้นตอนการอยู่กรรมของพระที่ต้องจำกัดที่อยู่เพื่อทรมานร่างกายให้หายจากกรรมเป็นการชำระจิตใจให้หายมัวหมอง บางแห่งถือว่าเพื่อบวชแทนคุณมารดาได้ พระผู้ออกจากกรรมแล้วถือว่าหมดมลทินเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยไม่สอดคล้องกับนายบุญล้วน คำควร (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านโนนสวรรค์ หมู่ที่ 3 ได้กล่าวว่า บุญเข้ากรรม เป็นบุญเดือนอ้าย เดือนนี้ก็ได้ ในชุมชนทั้ง 7 แห่ง จะไม่มีการจัดประเพณีการทำบุญเข้ากรรมจะนำไปจัดในบุญเดือน 4 พร้อมกัน

2) บุญคุณลาน (เดือนยี่) เป็นบุญที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเคารพในปัจจัยยังชีพของคนในการที่จะได้ข้าวมานั้นยากลำบาก ปีใดบุญคุณลานมีข้าวเยอะแสดงว่าปีนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ดีและเป็นการทำให้เกิดสิริมงคลแก่ชาว บ้านและขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ฝิบูตา ฝิตาแฮก เจ้าแม่โพสพที่ประทานข้าวมาอย่างอุดมสมบูรณ์ วันงานจะนำข้าวมารวมกันตามศรัทธา เมื่อเสร็จพิธีก็จะนำข้าวเก็บยุงฉากวัดหรือชาย ซึ่งไม่สอดคล้องกับนายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นทายกวัดอินทรประทานพร ได้กล่าวว่า บุญคุณลาน จะไม่มีการจัดประเพณี บุญคุณลาน ชุมชนทั้ง 7 แห่งจะไปจัดในบุญเดือน 4 พร้อมกัน แต่มีบางหมู่บ้าน เช่น บ้านโพนสว่าง บ้านป่านกขาบ บ้านห้วยแสง บ้านโนนสวรรค์ นำไปรวมกันในบุญเดือนสี่ เมื่อได้กำหนดวันเอา บุญเดือนสี่ ผู้นำชุมชนจะประกาศให้ชาวบ้านนำข้าวเปลือกไปรวมกันที่ศาลาการเปรียญของแต่ละหมู่บ้านตามกำลังศรัทธา

3) บุญข้าวจี (เดือนสาม) เป็นการนำข้าวเหนียวปั้นเท่าไข่เป็ดทาเกลือแล้วเสียบไม้ย่างไฟด้วยถ่านไฟที่สุกเหลืองพอดีทาไขแล้วย่างอีกครั้ง ซึ่งการทำบุญเป็นช่วงที่ชาวนาหมดการทำนา ข้าวขึ้นยุ้งฉางใหม่จึงอยากร่วมทำบุญถวายทำให้ชาวอีสานทำข้าวจีถวายพระสงฆ์ ใส่บาตร 7-9 ก่อนต่อครอบครัว สอดคล้องกับนายสมร ชัยนาแพง (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นทายกวัดอินทรประทานพร ได้กล่าวว่า บุญข้าวจีในชุมชนทั้ง 7 แห่ง มีการทำตามประเพณี โดยการปั้นข้าวเหนียวโรยเกลือทาไขไก่แล้วจี (ย่าง) ไฟให้สุกมีการทำบุญให้ทาน การทำบุญถือว่าได้บุญกุศลมากและเปนกาละทานชนิดหนึ่ง เวลาทำกำหนดเอาเดือนสาม เพราะได้มีการกำหนดมาเช่นนี้ การทำบุญข้าวจีเอาไปใส่บาตรถวายพระสงฆ์ ปัจจุบันชุมชนได้เพิ่มการทำบุญวันมาฆบูชาเข้าไป ถ้าตรงกับวันเพ็ญ เดือนสาม ก็จัดที่วัดในชุมชนทุกชุมชน ส่วนการทำบุญข้าวจีวัดอินทรประทานพร ก็มี การจัดบุญประเพณีนี้เช่นกัน โดยมีบ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 14 จะจัดในวัดนี้และส่วนชุมชนอื่นๆ ญาติโยมที่มีจิตศรัทธาหรืออยู่ใกล้วัดก็จะแบ่งกันมาทำบุญที่วัดแห่งนี้เช่นกัน

4) บุญเผา หรือบุญเทศมหาชาติ (เดือนสี่) เป็นบุญเกี่ยวกับเรื่องพระเวสสันดร ก่อนมีงานบุญนี้ชาวจะไปรวมกันที่วัดจัดสถานที่ให้เรียบร้อยทุกอย่าง วันโสมหรือวันรวมมีพิธีสำคัญ 2 อย่าง คือ การนิมนต์พระอุปคตในตอนเช้ามีด และการแห่เผาจะทำตอนประมาณบ่ายสาม เพื่ออัญเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง ส่วนตอนค่ำให้พระสวดพุทธมนต์เสร็จและสวดบนธรรมาสน์ 4 ครั้ง คือ อิติปิโส โพธิสัตว์ สวดชัย และเทศน์พระมาลัยหมื่นมาลัยแสน ก่อนเทศเอาคาถาอุปคต 4 บท ปักข้างธรรมาสน์อันเสร็จพิธีตอนค่ำ สอดคล้องกับนายหนูหล้า บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโพนคำ ได้กล่าวว่า บุญผะเหวด หรือบุญเดือนสี่ ชุมชนทั้ง 7 แห่ง จะเรียกว่า บุญกุ่มข้าวใหญ่ บุญนี้จะทำพร้อมกับบุญผะเหวด โดยมีชุมชนบ้านโพนสว่าง หมู่ที่ 14 จะรวบรวมบุญมาร่วมกันที่วัดอินทรประทานพร จะไม่มีการสูขัวข้าว ส่วนบ้านปานกxab หมู่ที่ 4 ก่อนนำข้าวที่เกี่ยวข้องมาที่บริเวณดีข้าวจะมีการสูขัวข้าวก่อน จึงจะมีการเก็บมารวมกันอยู่ที่วัดในหมู่บ้าน ส่วนชุมชนอื่นก็จะทำเช่นกันกับบ้านปานกxab ในส่วนบุญผะเหวด ชุมชนทั้ง 7 แห่ง ก็จัดที่วัดในชุมชนของตนเอง จากนั้นก็จะมีการเทศมหาชาติให้กับเจ้าภาพในถิ่นนั้น ถึงวันงานก็จะพาญาติโยมมาตอนรับและเลี้ยงดูพระสงฆ์ ถึงวันรวมญาติโยมภายในบ้านจะรวมกันที่ศาลา เพื่อจัดเตรียมเครื่องสักการะ เมื่อถึงพิธีแห่ผะเหวดเข้าในหมู่บ้าน เมื่อใดเวลาบาย 4 โมงเศษ ทางวัดจะตีกลองโสมพระสงฆ์ ญาติจะไปรวมกันที่วัดจัดเอาของกลองและธรรมาสสน พร้อมด้วยพระพุทธรูปแห่ไปขायปาไกลบ้าน ซึ่งเป็นปาที่มีดอกไม้เมื่อไปถึงแล้วต่างคนต่างเก็บเอาดอกไม้มา ผู้นำพาไหว้พระรับศีลและฟังเทศจนจบแล้วก็แห่แห่นตีฆ้องหามพระพุทธรูปและพระสงฆ์ออกก่อน เมื่อมาถึงศาลาก็แห่รอบ 3 ครั้ง แล่วนำดอกไม้ไปบูชาวางไว้ข้างธรรมาสสน พอกินข้าวเย็นแล้วพระสงฆ์ และญาติโยมมาลงวัดทำวัตรสวดมนต์ ฟังเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนฉลองผะเหวด

5) บุญสงกรานต์ (บุญเดือนห้า) บุญมหาสงกรานต์ หรือตรุษสงกรานต์ ของภาคอีสาน กำหนดขึ้นในเดือนห้า มี 3 วัน ตั้งแต่ 13 วันมหาสงกรานต์ 14 วันเนา 15 วันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก ชาวอีสานถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ พิธีในแต่ละท้องถิ่นอาจต่างกันเหมือนกันก็คือ การสรงน้ำพระพุทธรูป พิธีตรุษสงกรานต์ถือเป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของชาวไทยโบราณ จะมีพิธีการทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายก็จะทำน้ำอบหอม ดอกไม้ธูปเทียนไปรวมกันที่วัด แล้วทำพิธีสรงน้ำพระแล้วนำน้ำที่ได้จากการสรงพระนั้นไปพรมหัวลูกหลาน สัตว์เลี้ยง เพื่อความอยู่ดีมีสุขตามความเชื่อ

นอกจากนี้แล้วก็มีพิธีการสงฆ์ภิกษุสามเณร รดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ เพื่อแสดงความเคารพ และขอพร วันที่ 14 ก็จะเป็นวันหยุดที่ทุกคนต้องมาร่วมกันเล่นน้ำ การนำธูปไปแทะและแขวนเพื่อบูชา พระรัตนตรัยเป็นเครื่องหมายของชัยชนะ วันที่ 15 มีการขนทรายเข้าวัดเพื่อต่ออายุชีวิต ในการทำลูกเจดีย์รอบๆ ฐานเจดีย์ และนี่ก็ถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ มีการก่อเจดีย์ทราย สอดคล้องกับนายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า บุญสงฆ์ หรือบุญสงกรานต์ ชุมชนทั้ง 7 แห่ง มีการจัดประเพณีในชุมชนของตนเองก็เป็นการสงฆ์พระพุทธรูป พระสงฆ์และรดน้ำผู้เฒ่าผู้แก่ มีการทำบุญในชุมชนเรียกว่า ตรีษสงกรานต์ ตรีษก็คือ สิ้นสงกรานต์ คือการเคลื่อนย้าย หมายความว่า เป็นวันที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจาก ฤดูหนาวเข้าสู่ฤดูร้อน โดยเอาวันที่ขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เพราะชุมชนกำหนดทำในเดือนห้า จึงเรียกอีกอย่างว่าบุญเดือนห้า ชาวบ้านในชุมชนก็จะนิมนต์พระลงจากหิ้งพระของแต่ละบ้านมาเพื่อสงฆ์ขอพร ก่อนออกไปทำบุญในหมู่บ้านและในวัด ส่วนบางหมู่บ้านก็จะมีการจัดขบวนแห่ทางสงกรานต์ รอบหมู่บ้าน เพื่อความเป็นมงคลและความเพลิดเพลิน

6) บุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) เพราะเชื่อว่าบุญประเพณีนี้จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของฟ้าฝน ข้าวปลาอาหาร พืชพรรณเจริญเติบโตงอกงามดีและนำมาซึ่งความสนุกสนาน เกิดความหวังในชีวิตเหมือนมีที่พึ่งอยู่ใกล้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะมีความเชื่อมาจากเรื่องพญาแถน (เทวดาชาวอีสาน) ที่ตกลงมาให้ความอุดมสมบูรณ์ จึงมีการทำบุญบูชาพระพญาแถน และบูชาแม่ศรีศักดิ์หลักบ้านหลักเมืองทุกปี เพราะเชื่อว่าหากไม่ทำจะทำให้ฝนตกไม่ตามฤดูกาลเกิดโรคระบาดต่างๆ ได้ โดยชาวอีสานมีความเชื่อว่าบนฟ้ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พญาแถนคือ เทวดาที่คอยประทานฟ้าฝน ความอุดมสมบูรณ์แห่งฤดูกาล บั้งไฟคือเครื่องบูชาที่จะบอกกล่าวให้พญาแถนทราบว่า ชาวโลกยังให้ความเคารพนับถือบูชาไม่เคยขาด ขอจงตกลงมาหรือประทานฟ้าฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งสอดคล้องกับนายเจริญ หนี (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า บุญบั้งไฟ ชาวบ้านในแถบนี้จะทำเป็นประจำแต่ละหมู่บ้านอยู่แล้ว โดยพิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำ ปิดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์รูปอ มีอยู่ 2 ส่วน คือ บั้งไฟบนบาน ได้บั้งไฟที่นำมาจุดเพื่อบูชาเทพ เพื่อแก้บน และบั้งไฟที่จุดสำหรับเสี่ยงทายน้ำฝน โดยแต่ละหมู่บ้านจะจัดทำบั้งไฟ ขนาดยาวประมาณ 50-60 เซนติเมตร ขนาดท่อประมาณ 2 นิ้ว หรือ นิ้วครึ่ง แต่ละหมู่บ้านจะนำมา 5-6 บั้ง ตามจำนวนเดือนที่จะเสี่ยงทาย เริ่มจากเดือน 6 ถึงเดือน 12 นำบั้งมาพร้อมกันแล้ว เฒ่าจ้ำจะนำพาประกอบพิธีถวายบั้งไฟก่อน พร้อมกำหนดบั้งไฟเสี่ยงไปจุดตามลำดับแต่ละเดือนต่อไป การจุดบั้งไฟนั้นจะจุดบั้งไฟบูชาก่อน หรือแล้วแต่ความสะดวกของช่าง การจุดบั้งไฟเสี่ยงทายน้ำฝนแต่ละเดือนจะกำหนดว่า ถ้าบั้งไฟขึ้นดี ขึ้นสะดวก ให้ถือว่าฝนในเดือนนั้นจะตกดี ถ้าบั้งไฟแตกไม่ขึ้นจากหิ้งให้ถือว่า เดือนนั้นฝนแล้ง หมู่บ้านที่ทำการจุดบั้งไฟเสี่ยงทายน้ำฝนเป็นประจำคือ บ้านโพนสว่าง และบ้านโพนคำ ตำบลนวมะเขือ บ้านปากกขาบ และบ้านโนนสวรรค์ ตำบลภู่ออ ส่วนหมู่บ้านอื่นๆ จะมีเพียงบั้งไฟจุดบูชา การทำบุญบั้งไฟนี้จะไม่มีการจัดขบวนแห่ ไม่มีการจุดแข่งขันกัน เป็นการจุดเพื่อบูชาและจุดเพื่อเสี่ยงทายน้ำฝนเท่านั้น

7) บุญซำฮะ (บุญเดือนเจ็ด) เป็นพิธีปัดรังควานขับไล่ความเสนียดจัญไรภูตผีปีศาจออกจากหมู่บ้าน บางแห่งเรียกว่าบุญเบิกบ้านหรือบุญบ้าน เป็นบุญที่แต่ละหมู่บ้านจะทำไม่ขาด เป็นบุญเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ฝิปูตา ฝิตาแฮก แม่ศรีศักดิ์หลักบ้านหลักเมืองที่

คอยคุ้มครองหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าจระรวมผีบรรพบุรุษอยู่ด้วยที่ช่วยดลบันดาลให้ชาวบ้านเมืองมีความสุข บุญนี้จะเป็นการทำบุญตักบาตรในหมู่บ้าน และมีการชิงด้ายไปทั่วทุกหลังคาเรือน โดยนิมนต์ 4-9 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ มีพิธีผูกข้อต่อแขนซึ่งกันและกันของคนในหมู่บ้าน ที่ได้ฝ่ายจากการทำพิธี และมีการกรวดน้ำกรวดทรายหรือหินไปหว่านรอบๆ หมู่บ้านหรือหลังคาบ้าน เพราะเชื่อว่าเป็นการกันผีหรือสิ่งจัญไรเข้าหมู่บ้าน สอดคล้องกับนายสุริยา สำราญริน (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นนายกเทศบาลตำบลภูโป ได้กล่าวว่า บุญข้าชะ เป็นการทำบุญเกี่ยวกับการป้องกันภัยต่างๆ ในหมู่บ้านเป็นความเชื่อของชาวบ้านถือว่าการชำระชะล้างโรคภัยไข้เจ็บ ความเจ็บป่วยต่างๆ จำต้องชำระให้หายเสนียดจัญไร การทำบุญมีให้ทานถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ สำหรับเกี่ยวแก่การชำระนี้ชาวบ้านเรียกว่า บุญข้าชะ เรียกกันมานานแล้วกำหนดทำในเดือน 7 การชำระมี 2 อย่าง คือ ความสกปรกภายนอก ไตแก รากกาย เสื้อผ้า อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย และความสกปรกภายใน ไตแก จิตใจ ความโลภ โกรธหลง

8) บุญเข้าพรรษา (บุญเดือนแปด) พรรษา คือฤดูฝน เป็นบุญที่สำคัญแก่ทุกคน ในไทยเป็นช่วงที่พระต้องจำพรรษา เพื่อศึกษาธรรม ไม่ต้องเดินทางไปค้างคืนที่ไหน และเชื่อว่าการทำบุญช่วงนี้จะได้กุศลมากเหมือนบุญออกพรรษา เพราะเป็นช่วงที่พระมีเจตนาสร้างบุญสะสมบารมี มีจิตแน่วแน่ในคำสอน ซึ่งการทำบุญกับพระที่มีเจตนาดี จึงถือว่าได้อานิสงส์มาก ชาวอีสานจึงให้ความสำคัญ โดยไม่ว่าจากอยู่ถิ่นไกลเมื่อถึงฤดูทำบุญนี้ก็ต้องกลับบ้านเพื่อร่วมปวารณาตนต่อพระ และญาติพี่น้อง บางแห่งก็มีการเคารพพอธรรม หรือพอฮักษา ที่เป็นเหมือนตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการนำดอกไม้ธูปเทียนไปเคารพเรียกว่า ขึ้นต่อลูกเผิงลูกเทียน เพื่อให้ผูกข้อมือประพรมน้ำมัน บอกก้าวให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ถึงฤดูเข้าพรรษาชาวบ้านจะมีการเตรียมเทียน เพื่อไปถวายวัดรวมทั้งเครื่องปัจจัยไทยนานต่างๆ การนำเทียน ตรีเกียงน้ำมัน ธูปเทียนไปถวายเช่นเดิม และการนำถวายผ้าอาบน้ำฝนเพื่อใช้อาบน้ำช่วงฤดูฝน ซึ่งเดิมก่อนพระพุทธเจ้าให้ภิกษุใช้เพียง 3 ผืน คือ สังฆาฏิ ผ้าห่มและผ้าปู แต่พออาบน้ำฤดูฝนไม่มีผ้าเปลี่ยนจึงให้ภิกษุใช้ผ้าอาบน้ำฝนเป็นวัตรปฏิบัติ เป็นต้นมา เช่นเดียวกับนายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า บุญเข้าพรรษา เป็นบุญการอยู่จำพรรษาในวัด 3 เดือน ในช่วงฤดูฝนโดยกำหนดวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ส่วนการทำพิธีในเทศกาลเข้าพรรษา ในตอนเช้าญาติโยมจะนำอาหารมาบิณฑบาตพระภิกษุสงฆ์ ส่วนยามบ่ายจะถวายดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวสาร สบง จีวร ผ้าอาบน้ำฝน มารวมกันที่ศาลาการเปรียญ แต่ละวัดในชุมชนของตนเอง มีการทำวัตรเย็นก่อนเสร็จแล้วจึงจะมีการฟังเทศน์ ส่วนการแห่เทียนพรรษา โดยจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 มีการจัดชุมชนทั้ง 7 แห่ง และคุ้มวัดต่างๆ จะนำต้นเทียนของตนมารวมกัน แห่รอบหมู่บ้านก่อนนำเข้าไปถวายในวัด ในส่วนกลางคืนมีการสวดมนต์ และมีมหรสพตามสมควร

9) บุญข้าวประดับดิน (บุญเดือนเก้า) โดยนำอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ จัดใส่กระหวางไว้บนพื้นใต้ต้นไม้ เพื่อเป็นการเซ่นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่มีความสำคัญต่อชาวอีสาน เพราะเชื่อว่าเป็นบุญที่ต้องส่งส่วยให้กับผีฮักและผีบรรพบุรุษ เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ ทรัพย์สิน ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ไม่มีภัยร้ายใดๆ มาเยือน โดยมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่า กลางคืน เดือนเก้าดับ (แรมสิบค่ำเดือนเก้า) เป็นวันที่ประตูนรกเปิด ยมบาลปล่อยผีนรกออกมา เยี่ยมญาติในโลกมนุษย์คืนเดียวในรอบปี จึงพากันจัดห่อข้าวไว้ให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว จึงถือ

บุญข้าวประดับดิน เป็นการเตรียมอาหารถวายสงฆ์และการห่อข้าวประดับดิน โดยใช้ใบตอง ห่อข้าวเหนียวกับเนื้อปลา ไก่ หมู พร้อมของหวาน เช่น น้ำอ้อย กล้วยสุก มะละกอสุก หมากคำ พลูคำ บุหรี่ เมียงห่อใบตอง เมื่อถึง 14 ค่ำ เข้ามืดชาวบ้านจะนำสิ่งที่เตรียมไปวางตามที่ต่างๆ พร้อมจุดธูปเทียนหรือบอกกล่าวก็ได้ สอดคล้องกับนายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นกำนันตำบลภู่อ ได้กล่าวว่า บุญข้าวประดับดิน ว่ามีการจัดขึ้นชุมชนทั้ง 7 แห่ง โดยบุญนี้เป็น การห่อข้าว ห่อน้ำ ห่ออาหาร และของขบเคี้ยวทำเป็นห่อๆ แล่นำไปถวายทานบาง ไปแขวนไว้ตาม ต้นไม้บาง การทำบุญมีให้ทานและรักษาศีล มีการกำหนดเดือนเก้า จึงเรียกว่า บุญเดือนเก้า ในส่วน พิธีทำ เมื่อถึงวันแรม 13 ค่ำ เดือน 9 ญาติโยมชาวบ้านเตรียมจัดอาหารคาวหวาน และหมากพลู บุหรี่ ไข่ไก่ 4 ส่วน คือส่วนหนึ่ง เลี้ยงดูกันภายในครอบครัว ส่วนสอง แจกให้ญาติพี่น้อง ส่วนสาม อุทิศ ให้ญาติที่ตายไป ส่วนสี่ นำไปถวายพระสงฆ์ สำหรับการสวนอุทิศให้แก่ญาติที่ตายไปแล้วจะห่อ เป็นห่อๆ ไข่ไก่พอสมควรประมาณค่า เอาใบกล้วยมาห่อของหวาน 1 ห่อ ของคาว 1 ห่อ หมากพลู บุหรี่ 1 ห่อ แลวจึงเย็บติดกันเป็นห่อใหญ่ ในช่วงตีห้าของวันรุ่งขึ้นใหม่ เอาห่อเหล่านี้ไปวางไว้ตาม ต้นไม้ในบริเวณวัด เพราะถือว่าญาติที่ตายไปจะมาขอรับของอยู่ที่นั่นเสร็จแล้วก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ไปให้

10) บุญข้าวสาก (บุญเดือนสิบ) เป็นบุญที่ทำเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายหรือเปรต โดยมี เวลาห่างจากบุญข้าวประดับดินเพียง 15 วัน ซึ่งทั้งสองบุญนี้จะมีลักษณะคล้ายๆ กัน คือการห่อข้าว ส่งให้เปรต รวมทั้งบรรพบุรุษญาติพี่น้องของผู้ทำบุญและเปรตไม่มีญาติ เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะมีความหิวกำลังรอส่วนบุญ เมื่อถึงงานบุญจึงทำกันอย่างคร่ำครวญและพี่น้องจะอยู่ห่างไกลก็ต้องกลับบ้าน ไปเยี่ยมเยียนกัน บุญข้าวสากนี้เป็นประเพณีสืบมา และนอกจากจะเอาข้าวสากไปถวายภิกษุและวาง บริเวณวัดแล้ว ยังเพื่ออุทิศกุศลแก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ ส่วนชาวนายังเอาอาหารไปเลี้ยง ตาแฮก เช่นเดียวกับนายสุภี พานิสุต (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นที่ปรึกษานายกเทศบาลตำบลภู่อ ได้กล่าวว่า บุญข้าวสากเป็นการทำบุญในแต่ละชุมชนทั้ง 7 แห่ง เป็นการทำบุญของชาวบ้านปัจจุบันที่ ทำคือการที่เขียนชื่อเจ้าภาพใส่ลงในพาดขาว การให้ทานถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ พอรุ่งเช้าขึ้น เป็นวันขึ้น 15 ค่ำ ก็พากันนำอาหารไปใส่บาตรพระสงฆ์ จากนั้นญาติโยมจะเอาพาดขาวของออกมา รวมกันที่ศาลาการเปรียญ เขียนชื่อเจ้าภาพลงในกระดาษ ม้วนใส่ลงในบาตร กล่าวคำถวายสลากภัต จบแล้วยกบาตรสลาก ไปให้พระสงฆ์ท่านจับญาติโยมลูกองค์ใดก็นำไปถวายของนั้น ก่อนจะถวาย พาดขาวหนึ่งพามาตั้งไว้ตรงหน้าพระเถระแล้ว กล่าวคำอุปัชฌาย์ในมือนั้น

11) บุญออกพรรษา (บุญเดือนสิบเอ็ด) เป็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็น วันปวารณาเป็นบุญที่สำคัญเชื่อว่า พระสงฆ์ได้อยู่จำพรรษาเป็นเวลาไตรมาส (3 เดือน) มีความบริสุทธิ์ จริยธรรมงดงาม จะมาซึ่งบุญและได้บุญมากเชื่อว่าเหมือนได้บุญจากนิโรธสมาบัติ (การออกจากการพักผ่อนของพระอรหันต์) ลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่นจึงนิยมกลับบ้านเพื่อมาทำบุญ บุญนี้แยกได้ 2 ส่วนคือ พิธีสงฆ์และพิธีฆราวาส ส่วนพิธีสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ปวารณาตนกับ เพื่อนพระด้วยกันว่า แต่ต่อไปนี้หากทำผิดพลาดประการใดขอให้แนะนำจะได้ปรับปรุง ส่วนฆราวาส เชื่อกันว่าการทำบุญกับพระที่ออกพรรษาแล้วจะได้บุญกุศลมาก เนื่องจากพระที่อยู่ครบไตรมาสไม่ใช่ พระธรรมดา มีความมั่นคงในธรรมปฏิบัติ เช่นเดียวกับนายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า บุญออกพรรษาในชุมชน 7 แห่ง เรียกว่าบุญเดือนสิบเอ็ด

เป็นการที่พระสงฆ์ออกจากเขตจำกัดจากบริเวณวัดที่จำพรรษาไว้ 3 เดือน จากนั้นพระสงฆ์สามารถไปพักผ่อนที่อื่นได้จึงเรียกว่า ออกพรรษา คำว่า พรรษา หมายถึง ฤดูฝน ปหนึ่งมี 4 เดือน คือตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ในช่วง 3 เดือนต้น ให้พรรษาก่อน ครบกำหนด 3 เดือน แล้วให้ออกอีก 1 เดือน ชาวบ้านต้องหา ผาจีวรมาผลัดเปลี่ยน การทำบุญมีการให้ทานถวายปัจจัยสี่ส่วนในการทำพิธีบุญ ญาติโยมผู้มีศรัทธาแต่ละคุ้มแต่ละบ้าน เมื่อถึงวันออกพรรษาจะทำหอปราสาทผึ้ง จัดหาไม้ไผ่มาจักตอกสานให้เป็นหอ เอากากกล้วยมาแทงหยวกแอม และมุงด้วยกากกล้วย เอาผึ้งต้มให้เปื่อยแล้วจุ่มทำเป็นดอกๆ แลวนำไปเสียบตามหลังปราสาท ข้างในหอนิยมแขวนขาวทม กลวย ออย สาด หมอน ผาย ส่วนข้างนอกแขวนด้วยกระดาษ ดินสอ ไม้ขีดไฟ ตามที่ชาวบ้านนำมาประดับ ไฉไลเวลาทุมเศษๆ ก็แห่ออกไปทอดที่วัดเวียนรอบโบสถ์ 3 รอบ แลวนำไปถวายพระสงฆ์ พระทานรับแล้วอนุโมทนาบุญ

12) บุญกฐิน (บุญเดือนสิบสอง) กฐิน คือไม้สะดึงที่ใช้สำหรับซึ่งผ้าเวลาจะเย็บผ้าจีวรพระในการเย็บให้สะดวกขึ้นจึงเป็นที่มาของผ้ากฐิน คือ ผ้าจีวร สบง หรือผ้าถุงห่มที่จะนำไปถวายพระ บุญกฐินหรือเทศกาลกฐิน ซึ่งมีความสำคัญต่อชาวอีสานมากที่สุดถือว่าเป็นอันสงส์แก่ผู้ทำบุญอย่างมาก เพราะจะได้ถวายจีวรให้แก่ภิกษุที่ครบไตรมาส การรับผ้ากฐินได้กำหนด 1 เดือน นับแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันเพ็ญเดือน 12 จึงมีประเพณีทอดกฐินต่อๆ กันมา สอดคล้องกับนายเจริญ หรดี (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า เป็นบุญกฐินและมีการทำบุญลอยกระทงไปพร้อมด้วย ส่วนบุญกฐินในชุมชนทั้ง 7 แห่ง นิยมทำบุญเพียง 1 เดือน คือตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันเพ็ญเดือน 12 การทำพิธีชาวบ้านแต่ละชุมชน และทุกคนปรารถนาจะถวายกฐินให้เขียนสลาก (ใบจง) ไปติดไว้ผนังโบสถ์ หรือศาลา เขียนชื่อตัวสี่สกุล ตำแหน่ง และที่อยู่ของตนให้ชัดเจนก็เพื่อไม่ให้ผู้อื่นจองทับ เพราะในปหนึ่งวัดจะรับกฐินได้เพียงกองเดียว เมื่อจองแล้วก็จัดหาเครื่องบริวารและบริวารกฐินไว้ บอกกล่าวญาติพี่น้องให้มาร่วมทำบุญ ถึงวันงานก็นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ฟังเทศน์ รุ่งเช้าขึ้นถวายอาหารบิณฑบาต แล้วจึงแห่กฐินไปทอดที่วัด จากนั้นนำกฐินไปรวมไว้ที่ศาลาการเปรียญ พระสงฆ์จะมารอรับกฐินอยู่ที่ศาลาการเปรียญ จากนั้นไหว้พระรับศีล แล้วก็กล่าวถวายกฐิน แล้วยกผ้ากฐินไปถวายพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์รับแล้วก็ทำอุปลอกนยกให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้รับ ต่อจากนั้นยกผ้าบริวารไปถวายแล้วพระท่านจะทำการอนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี เช่นเดียวกับนายอานันท์ จำเริญเจือ (2561: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นทายกวัดอินทรประทานพร ได้กล่าวว่า บุญลอยกระทง หมู่บ้านในเขตตำบลภูโปจะร่วมกันจัดทำขึ้น โดยมีเทศบาลตำบลภูโปเป็นเจ้าภาพพิธีในการทำบุญลอยกระทง ส่วนในเขตตำบลนามะเขือแยกกันทำในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการมาร่วมทำบุญของคนในหมู่บ้าน

จะเห็นได้ว่า เป็นประเพณีที่ชุมชนปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชุมชนของตำบลนามะเขือและตำบลภูโปได้เป็นอย่างดี โดยมีความเชื่อในประเพณีบุญทั้ง 12 เดือนเป็นอย่างมากและยังคงปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนบุญเข้ากรรมและบุญคุณลานก็มีการนำมาพร้อมกับบุญผะตังหรือบุญเทศมหาชาติ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะมีการปฏิบัติจากพื้นฐานความเชื่อของชุมชนโดยเฉพาะ

ในส่วนการทำบุญในวัดอินทรประทานพร หรือวัดเก่า นายอานันท์ จำเริญเจือ (2561: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นทายกวัดอินทรประทานพร ได้กล่าวว่า โดยมีชาวบ้านบ้านโนนสว่าง และบ้านโนนสวรรค์ จะมาร่วมงานทำบุญกับทางวัดเป็นประจำทุกปี ส่วนชุมชนอื่นชาวบ้านจะแยกกันมา

ทำบุญกับวัดในหมู่บ้านของตนเอง ถ้าชุมชนใดสะดวกมาทำบุญที่วัดอินทรประทานพร ก็มาได้ตามศรัทธาของแต่ละคน ไม่ได้กำหนดว่าหมู่บ้านใดต้องมาทำบุญกับทางวัด ส่วนในวัดอินทรประทานพร ก็มีการจัดประเพณี ฮีตสิบสองเช่นเดียวกันกับชุมชนทั้ง 7 แห่ง ส่วนบุญเข้ากรรมและบุญคุณสถานทางวัดก็ไม่ได้จัดทำเช่นกันก็จะมาจัดในเดือนบุญเดือนสี่ โดยทางวัดให้ความสำคัญกับชุมชน 7 แห่ง จะจัดบุญไม่ตรงกันกับชุมชน เช่น บุญกฐิน บุญสงฆ์น้ำปิดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ บุญจุดบั้งไฟเสี่ยงทายและจุดเพื่อบูชาองค์พระ ก็เพื่อให้ชุมชนได้มีกิจกรรมร่วมกันกับทางวัด ส่วนวัดยังได้จัดทำบุญกวณข้าวทิพย์ในบุญออกพรรษาขึ้นมาก่อนวันตักบาตรเทโว พิธีสำคัญที่ทางวัดได้จัดขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนและผู้จิตศรัทธาทั่วไปได้ทำบุญประจำปีของวัด คือบุญสงฆ์น้ำปิดทองพระพุทธรูปไสยาสน์ทั้ง 2 องค์ โดยมีการจัดขึ้นในเดือนหก ซึ่งเป็นวันสำคัญวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ ทุกชุมชนจะมาร่วมในพิธีสำคัญนี้ก่อนงานพิธีบุญสงฆ์น้ำปิดทองพระพุทธรูปไสยาสน์ ยังได้จัดพิธีกรรมการบวงสรวงและพิธีพุทธาภิเษกน้ำ ในปัจจุบันได้นำน้ำในการทำพิธีจากญาติโยม และผู้มีจิตศรัทธาที่ได้นำมาถวายให้กับทางวัด จากนั้นชาวบ้านผู้ที่มาร่วมทำบุญก็จะช่วยกันขนน้ำขึ้นไปบนภูโป เพื่อไปสงฆ์น้ำสักการะและขอพรพระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน มีการบาบน ชาวบ้านที่มาเป็นจำนวนมากจะมาในช่วงในเทศกาลสงฆ์น้ำปิดทององค์พระ ส่วนวันสงกรานต์ และวันปีใหม่ ก็มีมาเหมือนกันแต่ไม่มาก ในส่วนบุญบั้งไฟเสี่ยงทายขอฝน ก็จะมีความหมาย และชาวบ้านพานกขาบ เท่านั้นที่นำบั้งไฟมาจุดเสี่ยงทาย ส่วนหมู่บ้านอื่นก็นำมาจุดเพื่อบูชาองค์พระเท่านั้น

ในส่วนของนายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นกำนันตำบลภูโป ได้กล่าวว่า ในวัดอินทรประทานพร ได้จุดบั้งไฟเสี่ยงทายประจำปี พ.ศ. 2560 ซึ่งมีผลการเสี่ยงทาย ได้ดังนี้

- เสี่ยงบั้งเดือน 6 บั้งไฟขึ้นตลอดจนสุด ทายว่า ฝนงามน้ำดี
- เสี่ยงบั้งเดือน 7 บั้งไฟขึ้นตลอดจนสุด ทายว่า ฝนงามน้ำดี
- เสี่ยงบั้งเดือน 8 บั้งไฟขึ้นไปครึ่งทางแล้วแตก ทายว่า ฝนงามแต่เบื่องตัน ปลายแล้ง
- เสี่ยงบั้งเดือน 9 บั้งไฟขึ้นตลอดจนสุด ทายว่า ฝนงามน้ำดี
- เสี่ยงบั้งเดือน 10 บั้งไฟขึ้นตลอดจนสุด ทายว่า ฝนงามน้ำดี
- เสี่ยงบั้งเดือน 11 บั้งไฟขึ้นตลอดจนสุด ทายว่า ฝนงามน้ำดี

พหุ ปรณ ทิโต ชีเว

ตารางที่ 4 ปฏิทินประเพณีฮีตสิบสองในชุมชนทั้ง 7 แห่ง ตำบลภูโปและตำบลนามะเขือ

ชุมชนทั้ง 7 แห่ง	บุญสิบสองเดือน											
	บุญเข้ากรรม	บุญคูณลาน	บุญข้าวจี	บุญแห่สหรือบุญมหาชาติ	บุญสงกรานต์	บุญบั้งไฟ	บุญข้าวสละ	บุญเข้าพรรษา	บุญข้าวประดับดิน	บุญข้าวสาก	บุญออกพรรษา	บุญกฐินและบุญลอยกระทง
บ้านโนนสวรรค์ หมู่ 3	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บ้านป่านกขาบ หมู่ 4	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บ้านหนองแวงเหนือ หมู่ 5	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บ้านค้ำน้ำแซบ หมู่ 6	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บ้านห้วยแสง หมู่ 9	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บ้านโพนสว่าง หมู่ 4	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บ้านโพนคำ หมู่ 5	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บ้านหนองแวงใหญ่ หมู่ 8	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บ้านหนองแวงเหนือ หมู่ 5	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
วัดอินทรประทานพร	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ที่มา : นายสุนทร บุญบุตร (2561: สัมภาษณ์)

2. วัดอินทรประทานพร

วัดอินทรประทานพร เดิมเป็นวัดเก่ามีความเป็นมาว่าได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2481 ตั้งอยู่บนยอดเขา ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดภูโป เพราะตั้งอยู่บนหลังภูโป (ยอดเขาภูโป) มีกุฏิสงฆ์หลังเล็กๆ 4 หลัง หลังที่ 5 เป็นศาลาหลังใหญ่ กว้าง 6 เมตร ยาว 14 เมตร ได้มีญาติโยมสร้างถวายร่วมกัน โดยได้ชนไม้ขึ้นมาสร้าง แต่ก่อนมีที่พักรถอยู่ที่เดิยบนหลังภูโป ในการทำบุญตามประเพณีต่างๆ มีอยู่บนหลังภูโปที่เดิยเท่านั้น จากนั้นวัดเก่าบนหลังภูโปได้ถูกไฟไหม้ศาลาหลังใหญ่ขึ้นจนหมดโดยไม่ทราบสาเหตุเพราะพระสงฆ์ได้ลงมาจำพรรษาที่วัดด้านล่างกันหมดทุกรูป จึงไม่มีพระสงฆ์

อยู่ดูแลวัดเก่า จากนั้นได้มาตั้งวัดอยู่ด้านล่างของภูปอ จึงได้ชื่อว่าวัดอินทรประทานพร มีความสอดคล้องกับคำกล่าวของเจ้าอธิการวิชัย อนุตตรโร (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดอินทรประทานพร ได้กล่าวว่า วัดนี้ได้ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2487 เลขที่ 85 หมู่ที่ 3 ตำบลภูปอ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ อาณาเขตทิศเหนือ จรดป่า ยาว 6 เส้น ทิศใต้ จรดหนองสิมน้ำ ยาว 3 เส้น ทิศตะวันออก จรดตาดโตน ยาว 6 เส้น ทิศตะวันตก จรดถนนสาธารณะ ยาว 6 เส้น เนื้อที่ภายในวัดประมาณ 18 ไร่ สิ่งปลูกสร้างภายในวัด ได้แก่ อาคารเสนาสนะ ศาลาการเปรียญ กว้าง 14 เมตร ยาว 30.50 เมตร โดยสร้างมาเมื่อปี พ.ศ. 2541 1 หลัง (ภาพที่ 2) ศาลาบำเพ็ญกุศล 1 หลัง กุฏิสงฆ์ 6 หลัง โรงอุโบสถสีมาน้ำ 1 หลัง โดยมีการบริหารและการปกครองในวัดอินทรประทานพร ดังนี้

1. พระอธิการหมั่น	(ไม่สามารถระบุปี พ.ศ. ได้)
2. พระอธิการเสื่อ	(ไม่สามารถระบุปี พ.ศ. ได้)
3. พระอธิการเคนสิงห์ สิริบุญโณ	(ไม่สามารถระบุปี พ.ศ. ได้)
4. พระอธิการทองหม่อมย	(ไม่สามารถระบุปี พ.ศ. ได้)
5. พระอธิการสี	(ไม่สามารถระบุปี พ.ศ. ได้)
6. พระอธิการเฉลิม	(ไม่สามารถระบุปี พ.ศ. ได้)
7. พระอธิการตุ้	(ไม่สามารถระบุปี พ.ศ. ได้)
8. เจ้าอธิการสุขสันต์ สมปนโน	พ.ศ. 2513-2515
9. พระอธิการเฮี้ยว สิริวิญโณ	พ.ศ. 2515-2520
10. พระอธิการพรหม ญาณวโร	พ.ศ. 2520-2521
11. พระอธิการสุชา จันทสโร	พ.ศ. 2521-2524
12. พระอธิการเคน เขมวโร	พ.ศ. 2524-2526
13. พระครูอินทพัฒนคุณ	พ.ศ. 2526-2559
14. เจ้าอธิการวิชัย อนุตตรโร	พ.ศ. 2559-ปัจจุบัน

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 2 ศาลาการเปรียญวัดอินทรประทานพร

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมพื้นที่ภูโป

สำหรับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป สามารถแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ คือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ดังนี้

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ภูโป มีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม ที่มีความโดดเด่น และถือเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ โดยมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในเขตตำบลนามะเขือ ประกอบด้วย พระพุทธไสยาสน์องค์ล่าง ส่วนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในเขตตำบลภูโป ประกอบด้วย พระพุทธไสยาสน์องค์บน ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ถ้ำหมัด เหวห้าหาด รอยพระพุทธหัตถ์ และวัดภูโป (วัดเก่า) มีรายละเอียดเกี่ยวกับพื้นที่ดังนี้

1. พระพุทธไสยาสน์ องค์ที่ 1 มีลักษณะเป็นภาพสลักปูนดำ ที่สลักบนแผ่นหินได้เพียงผาเชิงเขาสูงชันมาจากแผ่นหิน 15 เซนติเมตร ความยาว 3.30 เมตร กว้างจากฐาน 1.27 เมตร ภาพสลักนี้ได้สลักแต่รูปองค์พระนอนลอยๆ แต่สลักบนแผ่นพื้นหินให้เป็นรูปผ้าปูลาดรององค์พระ และผ้ารองหนุนพระเศียร (หมอน) และรองพระบาททั้งคู่ รอบๆ พระวรกาย และพระเศียรสลักเป็นรูปประภาวลี ที่มีเส้นกรอบนอกของประภาวลี รอบพระเศียรสลักเป็นดวงดอกไม้เป็นระยะ ทำให้ดูคล้ายเป็นรัศมีเพิ่มขึ้น องค์พระนอนเป็นการนอนหันข้างตามแบบที่เป็นท่านอนดุจพญาราชสีห์ พระเศียรประทับบนพระหัตถ์และพระกรข้างขวาหันสู่ทิศเหนือ โดยพระพักตร์หันสู่ทิศตะวันตก ลักษณะพระพักตร์รูปเหลี่ยมแป้นขมวดพระเกศาใหญ่ พระอุษณิษ์นูนแหลมเป็นรูปกรวย พระพักตร์มีความละเอียดคมชัด พระกรซ้ายวางทอดแนบพระองค์ พระบาทซ้ายซ้อนทับพระบาทขวาในแนว

เกือบตั้งฉาก แสดงการครองผ้าห่มเฉียงแนบพระองค์ ไม่แสดงผ้าเป็นจีบแต่อย่างใด เว้นแต่แสดงชายผ้าแผ่พลิวเล็กน้อยในช่วงล่าง (ภาพที่ 3) ปลายพระบาทด้านล่างมีตัวอักษรโบราณสลักอยู่ แต่ปัจจุบันมีผู้ทำสีทองสังเคราะห์ทับตลอดแผ่นหินที่มีภาพสลัก ทำให้ไม่สามารถอ่านข้อความที่สลักดังกล่าว หรือกำหนดอายุสมัยของอักษรที่คนโบราณได้จารไว้ได้

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปไสยาสน์ องค์ที่ 1

2. พระพุทธรูปไสยาสน์ องค์ที่ 2 เป็นภาพสลักที่อยู่สูงขึ้นไป ณ เพิงผาใกล้ยอดเขา (บนภูปอ) เป็นรูปพระนอนสลักนูนบนแผ่นหินใต้เพิงผาซึ่งยื่นออกมา 3.45 เมตร และสูงจากพื้น 2.65 เมตร ก้อนหินที่รองรับเพิงบนจึงมีความสูงพอที่จะสลักรูปพระนอนประทับตั้งเตียง โดยสลักหินที่รองรับใต้องค์พระให้เป็นแท่นขอบเหลี่ยมต่อด้วยขาคู่หนึ่ง ซึ่งสลักเสลาให้ดูเป็นขาเตียงต่อออกไปจนถึงพื้นหินเบื้องล่างหน้าเพิงผาเป็นลานกว้างขนาด 8.40 เมตร ความยาวของภาพสลักนับจากประภาวลิเหนือเศียรพระ จนถึงขอบเตียงปลายพระบาท ยาว 5.20 เมตร ส่วนกว้างสุด 1.50 เมตร องค์พระสลักนูนจากผนังขึ้นมาถึง 55 เซนติเมตร ทำให้ดูคล้ายภาพสลักนูนสูงมาก ประกอบกับการสลักให้มีเส้นโค้งว่าเน้นสัดส่วน และลักษณะอ่อนช้อยขององค์พระ มากกว่าการจำกัดให้อยู่ในกรอบเส้นตรง ยิ่งทำให้องค์พระลอยเด่นขึ้นประหนึ่งภาพลอยตัวมิใช่ภาพสลักติดอยู่กับผนัง องค์พระทอดพระองค์ยาวในท่านอนตะแคงข้างขวาแบบเป็นท่านอนดุจพญาราชสีห์ อันเป็นท่านอนที่พระพุทธเจ้าปฏิบัติตามปรากฏในพระไตรปิฎก โดยพระเศียรหันสู่ทิศเหนือก่อนมาทางทิศตะวันตกเพียงเล็กน้อย พระพักตร์หันสู่ทิศตะวันตก วงพระพักตร์รูปไข่ พระขนงเป็นเส้นโค้งคมยาวรับกับพระเนตรโต (หลับตา) และพระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ประหนึ่งยิ้มแยมเล็กน้อยรับกับพระปรางค์ และพระหนุ้มเอบ พระกรรณยาวได้สัดส่วนอันเป็นเค้าพระพักตร์พระพุทธรูปแบบอมราวดีและแบบสุโขทัย เม็ดเกศาเป็นรูปก้นหอยใหญ่ พระอุษณิษ์นูนเป็นรูปกรวยต่อด้วยพระเกตุมาลาเป็น

เปลวสั้นสลักให้เป็นบางๆ พระเศียรหนุนบนพระกรขวาซึ่งมีหมอน (ขวาง) เป็นรูปสามเหลี่ยมรองรับ พระกรซ้ายวางพาดแนบพระวรกาย ซึ่งแสดงส่วนโค้งเว้าตามแบบรูปร่างมนุษย์ แสดงการครองผ้าแบบห่มเฉียงแนบพระองค์ สลักร่องเป็นแนวสังฆาฏิพาดทับอยู่บนพระปฤษฎางค์ซ้ายปลายสังฆาฏิหยักรีวเล็กน้อย แสดงริ้วอุตราสงค์ (จีวรผ้าห่มของพระสงฆ์) และริ้วชายอันตราวาสก (สบงผ้าห่มของสงฆ์) พระบาทซ้ายเกยพระบาทขวาคู่เล็กน้อย ไม่ซ้อนกันแนบสนิทในแนวฉากหรือเกือบจะตั้งฉาก ตามพุทธประวัติประติมากรรมรูปพระนอนทั่วไป (ภาพที่ 4) (กรมการศาสนา. 2537:23)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 4 พระพุทธรูปไสยาสน์ องค์ที่ 2

ภาพสลักรูปพระนอนทั้ง 2 ภาพ องค์แรกมีลักษณะศิลปกรรมภาพสลักพระนอนองค์แรก (องค์ล่างหรือองค์ที่อยู่เชิงเขา) สร้างตามศิลปกรรมแบบทวารวดีสกุลช่างอีสานอย่างเห็นได้ชัด กำหนดอายุการสร้างอย่างกว้างๆ น่าจะสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 ส่วนลักษณะศิลปกรรมสร้างขึ้นในสมัยหลัง เพื่อสืบทอดคตินิยม การสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์เพื่อสักการบูชา ทั้งนี้ได้สร้างขึ้นตามแบบอย่างพุทธศิลปะแบบทวารวดี ที่มีพระนอนที่อยู่เชิงเขาเป็นต้นแบบ ประการหนึ่งมีลักษณะศิลปกรรมผสมผสานกับพุทธศิลปะแบบสุโขทัยที่ปรากฏอยู่ร่วมสมัยกับผู้สร้าง ทำให้พระพุทธรูปไสยาสน์องค์ที่สองแสดงลักษณะความเรียบง่าย สง่างามแบบศิลปกรรมทวารวดี แต่ลดความแข็งแรงหนัก (ในปริมาตรของประติมากรรม) ที่มีอยู่ในพุทธศิลปะทวารวดี โดยเพิ่มคุณลักษณะอันอ่อนช้อยบางเบาคล้ายเคลื่อนไหวของศิลปะสุโขทัยลงไป เน้นพระพักตร์ที่สวยงามอ่อนหวาน (ประหนึ่งแยมยิ้ม) แบบพระพักตร์พระพุทธรูปสุโขทัย แต่ก็ได้ละการเน้นเส้นขอบคม เส้นหยักตามความนิยมในศิลปะสุโขทัย มีเพียงรูปเปลวสั้นเหนืออุษณิษฐ์ที่ทำให้ประจักษ์ได้ว่า ภาพพระนอนองค์นี้มิได้สร้างขึ้นในสมัยทวารวดี ในการสร้างภาพพระพุทธรูปแสดงพระพักตร์ตรงตามคล้ายแบบสุโขทัยตลอดพระองค์อ่อนช้อยนี้มีใช้ว่าช่างโบราณอีสานจะมีเคยพบเห็นมาก่อนพระพุทธรูปแบบอมราวดี

และคุปตะรุ่นแรกๆ ตามศิลปกรรมอินเดียใต้ ที่แพร่หลายอยู่บนแผ่นดินอีสานและใกล้เคียงมีให้เห็นอยู่หลายองค์ ก่อนที่จะคลี่คลายมาเป็นพระพุทธรูปแบบทวารวดี สกุลช่างอีสานที่สร้างแบบนิยมท้องถิ่นขึ้นมา ดังนั้น ศิลปินผู้สร้างสรรค์ภาพสลักพระนอน ณ ที่นี้ จึงสามารถนำเอาศิลปะสมัยต่างกันมาผสมผสานในงานสร้างสรรค์ชิ้นนี้ และได้ภาพสลักพระพุทธรูปไสยาสน์ที่งดงามยิ่งองค์หนึ่ง ที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18-19 (สำนักศิลปากรที่ 10 ร้อยเอ็ด. 2547: 119-124) สำหรับสภาพปัจจุบันศักยภาพและการอนุรักษ์ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนแหล่งศิลปกรรมให้เป็นที่โบราณสถานของชาติ โดยอยู่ในความดูแลรักษาของหน่วยงานศิลปากรที่ 10 ร้อยเอ็ด มาดูแลเป็นครั้งแรก เนื่องจากแหล่งภาพสลักพระนอนอยู่ติดเขตวัดอินทรประทานพร ซึ่งทางวัดประกอบด้วยฝ่ายสงฆ์ และฝ่ายฆราวาส (กรรมกรวัด, มรรคทายก) ช่วยกันดูแลรักษา มีบันไดทางขึ้นไปชมและบูชาพระนอนทั้งสององค์ เนื่องจากเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งใกล้และไกล ฎปอจึงเป็นโบราณสถานที่ยังทำหน้าที่เป็นพุทธสถาน โดยมีประเพณีการสงฆ์ปิดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ณ ฎปอ ในเทศกาลวันสงกรานต์และทุกวันเพ็ญเดือน 6 หรือถ้าปีที่มีเดือน 8 สองหนจะเป็นวันเพ็ญเดือน 7 ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา สอดคล้องกับภาพสลักที่แสดงภาพปางปรินิพพานอีกด้วย (กรมศิลปากร. 2535: 20)

ส่วนตำนานเรื่องเล่าองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ นายสมใจ เจริญราช (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นนักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้กล่าวว่า ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบต่อกันมาว่า องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ คณะช่างที่เดินทางไปร่วมงานที่พระธาตุพนม ได้นำสิ่งของเพื่อไปสักการะองค์พระธาตุพนม เมื่อเดินทางมาถึงเขาฎปอก็ได้ทราบข่าวว่า ทางวัดพระธาตุพนมได้ก่อสร้างและได้เฉลิมฉลองเสร็จแล้ว จากนั้นคณะช่างเหล่านี้ก็ไม่ได้เดินทางไปร่วมงานที่พระธาตุพนม เลยตั้งมั่นที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้นที่บริเวณเขาฎปอเล็กๆ ที่เรียกว่าฎปอ จึงได้ลงมือสร้างองค์หนึ่งสร้างบริเวณหลังเขาฎปอ เป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ท่านอน โดยหันพระเศียรไปทางด้านทิศตะวันตก และอีกองค์ได้สร้างไว้อยู่ระหว่างทางขึ้นเขา เป็นปางไสยาสน์เช่นเดียวกัน ในขณะที่นายสุริยา สำราญรินทร์ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นนายกเทศบาลตำบลฎปอ ได้กล่าวเกี่ยวกับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ว่า ที่เรียกองค์ที่ 1 องค์ที่ 2 จากที่มีคนเล่ากันมาว่า องค์พระพุทธรูปทั้งสององค์ โดยช่างที่มาสร้างได้ขึ้นไปสร้างองค์ที่อยู่บนฎปอก่อน เพราะเชื่อว่าการสร้างองค์ที่อยู่บนฎปอจะมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้คุ้มครองปกป้องรักษา มีเทวดาคอยช่วยเหลือช่างที่มาสร้างให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี จึงเรียกว่าองค์ 1 ส่วนด้านล่าง หลังจากก่อสร้างองค์ 1 เสร็จแล้ว ตามความเชื่อก็ลงมาสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์องค์ล่างเสร็จ จึงเรียกว่า องค์ 2 เช่นเดียวกับนายสมร ชัยนาแพง (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นทายกวัดอินทรประทานพร ได้กล่าวเพิ่มว่า องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ที่เรียกว่าองค์ปู่ องค์ย่า จากตำนานเล่าว่าองค์ปู่ เป็นช่างผู้ชายที่สร้างองค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์ที่ 1 โดยการให้ช่างผู้ชายและทีมงานขึ้นไปก่อสร้างที่บนฎปอ โดยมีความเชื่อว่าผู้ชายมีความแข็งแรงที่จะเดินทางขึ้นลงได้มากและอดทนกว่าจนแล้วเสร็จ ส่วนองค์ย่า เป็นทีมงานช่างผู้หญิง เพราะเชื่อกันว่าผู้หญิงมีแรงน้อยกว่าผู้ชาย เลยให้สร้างองค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์ย่าอยู่ด้านล่างจนแล้วเสร็จ ซึ่งมีความสอดคล้องกับนายเจริญ หารดี (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ที่เรียกว่า องค์ปู่ องค์ย่า อีกตำนานว่า องค์ปู่เป็นเทวดาผู้ชายที่ปกป้องรักษา ส่วนองค์ย่าเป็นเทวดาผู้หญิงที่ปกป้องรักษาที่เฝ้ารักษาดูแลองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์

ในส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ นายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นทายาทวัดอินทรประทานพร ได้กล่าวว่า องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ก่อนจะมีการสร้างขึ้นมาก็ได้มีการสร้างองค์พระธาตุพนมที่จังหวัดนครพนมเสร็จแล้ว ชาวบ้านได้เห็นลูกไฟลูกใหญ่ลอยมาจากทางทิศองค์พระธาตุพนม จากนั้นได้ตกลงบนภูโปในปี พ.ศ. 2490 ในขณะที่นายสุริยา สาราญรัตน์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวเพิ่มอีกว่า ความศักดิ์สิทธิ์นั้นชาวบ้านตำบลภูโปมีความเชื่อและเคารพนับถือองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ภูโปเป็นอย่างยิ่ง โดยจะมีภินิหารยี่ให้เห็นอยู่บ่อยครั้งกับผู้ที่ไปสักการะกราบไหว้บูชา ในด้านพุทธคุณเป็นอย่างยิ่ง ไม่ได้เกิดจากสัญชาตญาณหากเกิดจากประสบการณ์ ความคิดและสติปัญญาของบุคคลนั้นๆ อันเป็นสิ่งแสดงขั้นพื้นฐานว่า คนต่างจากสัตว์ ความเชื่อที่เป็นศาสตร์ คนส่วนมากจะยอมรับได้อย่างพอใจของตนเอง จึงมีประเพณีในการสักการะเป็นประจำทุกๆ ปีมาจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับชาวบ้านมีความเชื่อว่าองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ มีเทวดาปกปักรักษาอยู่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะมีความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือจากธรรมชาติที่ไม่มีใครทำได้ เชื่อในอิทธิฤทธิ์ของความวิเศษ เชื่อในการประกอบพิธีกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อเป็นการบูชาเอาใจเทวดามีการขออ้อนวอน บวงสรวง สิ่งที่ตนเคารพกราบไหว้ในพิธีกรรมที่จัดขึ้นมา เพื่อให้อำนาจพุทธคุณองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ช่วยเหลือในสิ่งที่ตนปรารถนา เพื่อเป็นการขอให้เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เฝ้าดูแลรักษา องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ได้รับรู้รับทราบได้ยินถึงปัญหาของตนเอง หรือผู้ทำพิธีได้ช่วยเหลือตน ชาวบ้านเชื่อว่าองค์พระพุทธรูปไสยาสน์มีความศักดิ์สิทธิ์ที่มีผู้วิเศษปกปักรักษาอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับนายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ความเชื่อที่มีกันมานานของชาวบ้านมีความเชื่อว่า การนำระหว่างพุทธศาสนา ผี สาง และเทวดา เพราะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์เปรียบเสมือนตัวแทนของพระพุทธรูปศาสนา โดยเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ภายในองค์พระนั้นจริง ส่วนพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเคารพต่อองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ จึงเป็นความเชื่อแบบเจตติบุคคลเท่านั้น ส่วนของนายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า การขอบุตรจากองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ มีความเชื่อเรื่องของการเกิดการขอบุตร โดยมีภรรยาสามีที่ต้องการมีบุตร หรือมีบุตรไม่ได้ ก็จะไปตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรกับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ โดยวิธีการขอบุตรก็จะนำขันธ 5 ถวายแล้วกล่าวคำบูชา จากนั้นจึงขอบุตรหรือธิดากับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ก็จะได้บุตรตามที่ต้องการ หลังจากได้ก็จะต้องนำสิ่งที่ตนบนบานเอาไว้ ไปถวายองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ส่วนบุตรที่เกิดมาจะดีหรือด่าว่าแรงๆ ไม่ได้ บุตรจะไม่สบาย หรือเป็นไข้ไม่หาย ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเป็นบุตรที่เทวดาประทานให้มาเกิด

สำหรับนายสุภี พานิสูด (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านเชื่อกันว่าการแสดงความบริสุทธิ์ ของหาย คนหาย หรือสัตว์เลี้ยงหายถูกขโมยไป การแสดงความบริสุทธิ์ในกรณีที่ถูกขโมยไป หรือได้กระทำความผิดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็จะนำไปสาบานต่อหน้าองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ถ้าได้กระทำความผิดจริงท้องก็จะโตโดยไม่ทราบสาเหตุ และจะมีอันเป็นไปตามที่ได้สาบาน ส่วนสิ่งของต่างๆ ได้หายไปจากการถูกขโมย ก็จะไปขอให้องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ช่วยให้จับขโมยหรือทำให้คนขโมยไปได้นำกลับมาคืน หรือได้กลับคืนมาทั้งหมด เมื่อจับขโมยได้แล้วก็ต้องนำเครื่องบวงสรวงมาถวายองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ทุกครั้ง ในขณะที่นายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวเพิ่มว่า เมื่อคนในหมู่บ้านหรือชาวบ้านเกิดอาการไม่สบายโดยไม่รู้สาเหตุอยู่ๆ ก็เป็นขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นเด็ก คนทำงาน คนหนุ่ม คนสาว หรือคนแก่ชรา ก็ตาม แม้แต่สัตว์เลี้ยง มีการรักษาแล้วแต่ไม่หาย พ่อเฒ่าจ้ำ (กระจ้ำ) ก็จะพาชาวบ้านไปทำพิธีขอขมา

พร้อมด้วยการสวดมนต์ถวายองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ให้ช่วยดลบันดาลให้หายจากอาการเจ็บป่วย ก็จะมีปรากฏอาการเจ็บป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุหายไปโดยอัศจรรย์เร็วพลัน เมื่อหายจากโรคร้ายไข้เจ็บแล้วชาวบ้านก็จะนำผ้าห่ม หรือเครื่องบวงสรวงที่ได้บนบานไว้มาถวายองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ เพื่อแสดงความเคารพที่ประทานให้หายจากอาการเจ็บป่วยต่างๆ ได้ เช่นเดียวกับนายเจริญ ทรตี (2560: สัมภาษณ์) กล่าวถึงความเชื่อของชาวบ้านอีกอย่างคือ คนจบการศึกษาใหม่ๆ ทุกระดับ เมื่อมีการสอบเข้ารับราชการ พนักงานเจ้าหน้าที่ต่างๆ หรือต้องการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานของตนเอง หรือแม้แต่ไม่ได้รับการติดทหารในการเกณฑ์ทหารของทุกปี ก็จะมาขอกับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ให้ช่วย แล้วปรากฏว่าได้ตามที่ต้องการปรารถนา ก็จะนำเครื่องบวงสรวงของแต่ละคนที่ได้บอกกล่าวบนบานไว้มาถวายองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ แต่ถ้าได้สมปรารถนาแล้วไม่นำเครื่องบวงสรวงมาถวาย ก็จะเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ จนกว่าจะนำเครื่องบวงสรวงมาถวาย อาการเจ็บป่วยจึงหายไป ในขณะที่นายล้วน คำควร (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านโพธิ์สว่าง ได้กล่าวว่า บางคนจะมาขอเศษแผ่นทองหรือขี้เทียนไปบูชา เชื่อว่ามีความแคล้วคลาดปลอดภัย ถ้าใครบนบานแล้วไม่มาแก้บน เช่น สาบานว่าจะออกจากยาเสพติด ไม่ทำตามก็จะไหลตาย เพราะได้มีการทำน้ำมันต์สาบานไม่ให้กินยา บางคนก็คืนมาหาที่วัด บางคนกินเหล้าก็จะกลับมาขอขมาที่ไปกินเหล้าและมาสาบานตนเพื่อความสำเร็จต่อชีวิต

3. ถ้าพระรอด นายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ถิ่นนี้เป็นเพียงหินที่ในอดีตเคยมีพระมารุดงค์เดินรอดไปๆ มาๆ และปกกลอดอยู่ตรงบริเวณนี้ไม่ประจำ ชาวบ้านบริเวณนี้จึงเรียกว่า ถ้าพระรอด สำหรับกรมทรัพยากรธรณี (2540: 8) ได้ศึกษาเชิงกายภาพพบว่า เป็นถ้ำที่เกิดจากการแยกตัวของหินผา ภายในถ้ำมีทางเดินกว้างประมาณ 0.80 เมตร ยาวประมาณ 8 เมตร เป็นถ้ำหินทราย พื้นที่ประกอบด้วยหิน 2 หมวดหิน คือ หินชั้นบน เป็นหินทรายสีเทาอมน้ำตาลปนกรวด ซึ่งกรวดประกอบด้วย ควอร์ตซ์เชิร์ตขนาด 0.2-2 เซนติเมตร หินทรายแป้งสีแดงอมน้ำตาล สีแดงอมม่วงขนาดตะกอนละเอียด ชั้นหินหนาประมาณ 4 เมตร พบแนวชั้นเฉียงระดับตรงปากถ้ำทิศทาง 250 องศา ส่วนหินชั้นล่าง เป็นหมวดหินเสาขัว เป็นหินทรายแป้งสีเทาแกมเขียว หินดินดานสีแดงอ่อนสีน้ำตาลแกมม่วงและแดงอิฐ หินทรายสีน้ำตาลแกมแดง และเทาแกมเขียว เนื้อปนไมกา หินกรวดมนเม็ดปุ่น มีความคงทนต่อการกัดกร่อนต่ำ หินชั้นล่างหนา 3 เมตร (ภาพที่ 5)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 5 ถ้ำพระรอด

สำหรับตำนานเรื่องเล่าถ้ำพระรอด นายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า เป็นถ้ำที่เกิดจากการแยกตัวของหินผา ภายในถ้ำมีทางเดินกว้างประมาณ 0.80 เมตร ยาวประมาณ 8 เมตร ว่าในสมัยก่อนจะมีพระสงฆ์มาจำพรรษา และปฏิบัติธรรมเป็นประจำ เพราะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พระสงฆ์ที่มาจำพรรษาจะต้องทำปฏิบัติธรรมให้ครบพรรษา ถ้าพระสงฆ์องค์ใดปฏิบัติธรรมไม่ครบพรรษาจะมีอาการไม่สบายแม้จะไปรักษาแล้วก็ตามก็ไม่หาย พระสงฆ์จะต้องกลับมาจำพรรษาให้ครบก่อนถึงจะหายจากอาการไม่สบายโดยไม่ทราบสาเหตุ เพราะสมัยก่อนบนภูเขาไม่มีศาลาปฏิบัติธรรมจำวัดจำศีลพระสงฆ์จึงต้องเข้ามาจำพรรษาอยู่ในถ้ำพระรอดแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับนายมิตร ไชยนาแพง (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ว่ามีพระสงฆ์ได้เดินทางมาที่ภูเขาเพื่อที่จะขึ้นไปบนภูหอหาสถานที่จำศีลและปฏิบัติธรรมในช่วงฤดูฝนและอยู่ในพรรษา พระสงฆ์ก็ได้ไปพบถ้ำแห่งนี้ที่เหมาะสมในการจำศีลและปฏิบัติธรรมในช่วงนี้ จึงได้เข้าไปถ้ำพักหลักอยู่ถ้ำแห่งนี้ และจะมาปฏิบัติธรรมจำศีลในถ้ำนี้ตลอดในช่วงเข้าพรรษามาหลายปี เช่นเดียวกับนายสุภัฏ โสลา (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวเพิ่มว่า ชาวบ้านตำบลภูป้อมมีการเล่าถึงตำนานอีกเรื่องว่า ถ้ำแห่งนี้เป็นถ้ำที่มีการค้นพบจากพระสงฆ์และชาวบ้านที่ขึ้นไปด้วยกัน เมื่อไปพบถ้ำจึงได้เชิญพระสงฆ์ที่ไปด้วยได้เดินลงไปเพื่อให้เกิดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พระสงฆ์จึงได้เดินไปเดินมา จึงได้ตั้งชื่อตามที่พระสงฆ์ได้รุดลงไป เรียกว่า ถ้ำพระรอด นับแต่นั้นเป็นต้นมา

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ นายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านตำบลภูป้อมมีความเชื่อในการได้มาสักการะองค์พระพุทธไสยาสน์ หรือได้เห็นถ้ำพระรอดแห่งนี้แล้วก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสพระสงฆ์ที่ได้มาบำเพ็ญเพียรปฏิบัติธรรม โดยการได้เห็น

ได้สักการะแล้วเกิดมงคลแก่ชาวบ้านและประชาชนที่เดินทางมาวัดภูอแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายณรงค์ ฌโนมกุล (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ที่ว่าการได้มาขอพรในถ้ำพระรอดมีอิทธิฤทธิ์ทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ผู้ศรัทธาที่มีความเชื่อเรื่องบุญ บาป ว่าเมื่อเราทำความดี ตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ เมื่อทำชั่วตายไปจะตกนรก ดังนั้น จึงทำให้คนที่มาสักการะถ้ำพระรอดพยายามทำแต่ความดีเพื่อต้องการจะได้ไปสู่สวรรค์ ในขณะที่นายสุภชัย โสลา (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวอีกว่า ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวบ้านตำบลภูอที่ได้ขึ้นไปสักการะถ้ำพระรอดเชื่อว่า ความศักดิ์สิทธิ์ยังคงมีให้เห็นเป็นประจำนั้นคือ เรื่องของการขอโชคลาภ ความเป็นอยู่ของครอบครัว การทำมาหากินผัดเคือง และได้รับความลำบากในการเป็นอยู่ของครอบครัว เมื่อมาสักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์แล้ว ก็จะไปสักการะถ้ำพระรอดแห่งนี้ด้วย เพื่อมาขอโชคลาภกับถ้ำและก็เป็นที่พึ่งที่สามารถจะช่วยบันดาลให้โชคลาภได้ตามต้องการ

4. ถ้ำพระ นายเดือน กสินธุ์เกตุ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นทายาทวัดป่านกขาบ ได้กล่าวถึงตำนานว่า เดิมบริเวณนี้เป็นหน้าผาหินทรายแต่มีชาวบ้านมาขุดหาสิ่งของมีค่า ต่อมาได้เจอพระพุทธรูปดินเผาแก่จึงได้มีการขุดลามาไปเรื่อยๆ จนเป็นถ้ำที่เกิดจากการขุดของชาวบ้าน มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ประชาชนในท้องถิ่นต่างให้ความเคารพสักการะเป็นอย่างยิ่ง ในช่วงสงครามดั่งจะมีงานเดินขึ้นบนภูอ (หรือหลังแก้ว) เพื่อสรงน้ำพระเป็นประจำทุกปี ส่วนของกรมทรัพยากรธรณี ให้ข้อมูลได้ว่า เป็นถ้ำหินทราย ขนาดความกว้าง 3 เมตร ยาว 7 เมตร สูง 2-2.50 เมตร พื้นที่ประกอบด้วยหิน 2 หมวดหินคือ หินชั้นบน เป็นหินทรายสีเทาอมน้ำตาลปนกรวดกรวดประกอบด้วย ควอร์ตซ์เชิร์ตขนาด 0.2-2 เซนติเมตร หินทรายแป้งสีแดง สีแดงอมน้ำตาล สีแดงอมม่วง ขนาดตะกอนละเอียด ชั้นหินหนาประมาณ 4 เมตร พบแนวชั้นเฉียงระดับตรงปากถ้ำทิศทาง 250 องศา ส่วนหินชั้นล่าง เป็นหมวดหินเสาขัว เป็นหินทรายแป้งสีเทาแกมเขียว หินดินดานสีแดงอ่อนสีน้ำตาลแกมม่วงและแดงอิฐ หินทรายสีน้ำตาลแกมแดง และเทาแกมเขียว เนื้อปนไมกา หินกรวดมนเม็ดปูน มีความคงทนต่อการกัดกร่อนต่ำ หินชั้นล่างหนา 3 เมตร (ภาพที่ 6)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 6 ถ้ำพระ

สำหรับตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับถ้ำพระ นายบุญมี เสลภูมิ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า ถ้ำพระเป็นถ้ำที่อยู่สถานที่เดียวกันกับถ้ำพระรอด เป็นถ้ำที่มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ และราษฎรในท้องถิ่นต่างให้ความเคารพสักการะเป็นอย่างยิ่ง มีเรื่องเล่าตำนานว่า เดิมบริเวณนี้เป็นหน้าผาหินทราย แต่มีชาวบ้านมาขุดหาสิ่งของมีค่าชาวบ้านที่ได้มาขุดค้นสิ่งของมีค่าได้ขุดพบพระพุทธรูปดินเผาแก่ จากนั้นจึงได้มีการขุดไปเรื่อยๆ จนกว้างออกไปกลายเป็นถ้ำที่เกิดจากการขุดของชาวบ้าน ได้มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ชาวบ้านในท้องถิ่นต่างให้ความเคารพสักการะเป็นอย่างยิ่ง ในช่วงสงกรานต์จะมีการเดินขึ้นภูโป เพื่อไปสรงน้ำพระเป็นประจำทุกปี มีชาวบ้านและผู้ศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ ต่างมาสรงน้ำกันมาก เพื่อเป็นสิริมงคลของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับนายสุภัย โสลา (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า ถ้ำนี้เป็นถ้ำที่เกิดจากการหาทรัพย์สมบัติมากมายฝังอยู่ คำบอกเล่าระบุว่ามีคนเข้าไปขุดค้นหาจำนวนมาก แต่สุดท้ายกลุ่มคนผู้นั้นก็จะมีอันเป็นไปทุกราย จนได้มีพระสงฆ์ ได้นำองค์พระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ในถ้ำ เพื่อเตือนให้คนที่เข้ามาหาทรัพย์สมบัติได้กลับตัวกลับใจไม่ให้ขุดและจะไม่มีอันเป็นไปใดๆ ทั้งสิ้น ทำให้ชาวบ้านทั้งใกล้และไกลต่างมีความเลื่อมใสศรัทธามาสักการบูชาขอความเป็นสิริมงคลมิได้ขาด

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ นายบุญมี เสลภูมิ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านมีคติความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของถ้ำพระ เพราะมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในถ้ำแห่งนี้ มีความเคารพนับถือกราบไหว้ของให้องค์พระช่วยเหลืองานต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จตามสิ่งที่มุ่งหวัง ซึ่งสอดคล้องกับนายบุญล้วน คำควร (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า ถ้ำพระเชื่อกันว่าเมื่อ

ได้มากราบไหว้แล้วจะเกิดธรรมานุสติ และการระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีคนกล่าวว่า หากได้มานมัสการองค์พระพุทธรูปไสยาสน์แล้ว จะต้องกลับมากราบไหว้ถ้าพระแห่งนี้ และหากได้อธิษฐานจิตขอให้ได้พบกับสิ่งดีๆ ก็มักจะประสบความสำเร็จตามความปรารถนาทุกประการ เช่นเดียวกับนายทองจันทร์ คำหงษา (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า ชาวบ้านตำบลภูบ่อยังมีความเชื่อว่า ถ้าพระแห่งนี้เป็นความศรัทธาต่อองค์พระพุทธรูปไสยาสน์แล้ว จะต้องได้มาสัมผัสสักการะถ้าพระ เพื่อเกิดความสงบสุขใจเมื่อได้มาถ้าพระนี้ ยังมีความเชื่ออีกว่า หากได้มากราบไหว้แล้วจะเกิดเป็นการเสริมสร้างบารมี และการระลึกถึงบรรพกาล ย่อมโน้มจิตสู่ความศรัทธา นำมาซึ่งความสงบสุขผ่องใส

5. ถ้าหมัด นายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า เป็นถ้าที่มีความลึกประมาณ 5-10 เมตร นอกจากจะมาสักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์อันศักดิ์สิทธิ์แล้ว การได้มาถ้าหมัดที่ยังมีทิวทัศน์ตามธรรมชาติที่สวยงาม เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ เมื่อปี พ.ศ. 2538 ได้มีการพบฟอสซิลกระดูกไดโนเสาร์กว่า 20 จุด บนหุบเขาภูบ่อ ถ้าหมัดยังไม่ได้ดำเนินการพัฒนาเหมือนที่ภูกุ่มข้าว อำเภอสหัสขันธ์ เป็นอุทยานไดโนเสาร์ 20 กว่าแห่ง ได้พบโครงกระดูกขาหน้าและหางของไดโนเสาร์โผล่ออกมาจากบริเวณผนังของถ้าหมัดอีก 3 แห่ง มีเรื่องเล่าสืบขานกันมานาน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายเจริญ หารดี (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ในสมัยก่อนที่ตำบลภูบ่อได้มีการค้นพบภูเขาในตำบลที่มีความอุดมสมบูรณ์ ด้วยสิ่งสสาราสัตว์มากมายหลายชนิด และยังเป็นที่มีกรูพระเครื่องเก่าแก่อยู่มากมายหลายรุ่นด้วยกัน เช่น พระนางพญา เนื้อวาน เนื้อดิน เนื้อผง เป็นต้นภูเขาในตำบลภูบ่อลูกนี้แต่ก่อนนั้นได้มีถ้าตั้งอยู่แถวเลียบข้างของภูเขาหรือเราอาจจะเรียกง่ายๆ ว่าหน้าผาก็ได้ ถ้าที่อยู่บนเขาลูกนี้แต่ก่อนนั้นมีมากมายสวยงาม เป็นที่อาศัยของสัตว์หลายชนิด เช่น เสือ หมูป่า เก้ง กวาง ฯลฯ เหลือที่จะกล่าวได้หมดทุกชนิด และมีอยู่ถ้าหนึ่งก็เหมือนกับถ้าทั่วๆ ไป แต่ที่แปลกอยู่ก็คือ ถ้านี้มีสุนัขจิ้งจอกอาศัยอยู่มากกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ ซึ่งไม่เคยมีสุนัขจิ้งจอกอาศัยอยู่ในถ้ามากมายขนาดนี้มาก่อน จนแทบจะเรียกกันว่า ถ้าหมาจอกกันเลยทีเดียว และในตอนนั้นพระภิกษุเดินธุดงค์ผ่านบ่อยมากได้แวะเวียนพักบนเขาลูกนี้ก็หลายรูปอยู่อาศัย และถ้าที่สุนัขจิ้งจอกเหล่านี้อาศัยอยู่นั้น ยังมีทั้งอ่างน้ำใสเล็กๆ บ่อหนึ่งในขณะที่ย่ำน้ำอื่นๆ ไม่ค่อยมีน้ำในบ่อใสอย่างนี้ ฉะนั้นถ้าแห่งนี้จึงนิยมเป็นที่พักอาศัยของพระธุดงค์เป็นส่วนมาก เช่นเดียวกับนายบุญมี เสลภูมิ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า มีชาวบ้านในละแวกนั้นเล่าว่า มีพระธุดงค์รูปหนึ่งได้เคยพักอยู่ในถ้ำนั้น แต่พักอยู่ได้ไม่กี่ชั่วโมงหมัดของสุนัขจิ้งจอกพวกนั้นก็เกิดปฏิกิริยาแก่ท่านทั้งกัดทั้งไต่ ที่แรกท่านนึกว่าเป็นมด แต่พอจุดตะเกียงดูก็พบว่ามันแต่หมัดเต็มไปหมด ท่านตกใจเพราะหมัดมันเยอะมากนับไม่ถ้วน ท่านจึงได้เก็บธูปธูปออกจากถ้ำนี้ พอตอนเช้าท่านได้เดินเลาะลงจากเขาจนถึงหมู่บ้านหมู่หนึ่ง แต่ก่อนตั้งอยู่บริเวณเขาลูกนั้น ท่านจึงเขาไปบิณฑบาต ญาติโยมที่ใส่บาตรจึงถามท่านว่าจะธุดงค์ไปที่ไหน พระท่านก็ตอบว่าธุดงค์ไปเรื่อยๆ แต่เมื่อวันก่อนพักที่ถ้ำบนเขาลูกนั้นที่มีสุนัขจิ้งจอกอาศัยอยู่หลายฝูง แต่พักอยู่ได้ไม่นานเพราะหมัดเยอะมาก ญาติโยมได้ฟังเรื่องราวก็เล่าต่อกันไปว่า พระธุดงค์โดนหมัดในถ้ำนั้นกัดจนพักอยู่ไม่ได้ จึงพากันเรียกถ้ำนั้นว่า ถ้ำหมัด มาจนถึงปัจจุบัน (ภาพที่ 7)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 7 ถ้ำหมัด

สำหรับตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับถ้ำหมัด นายสมร ชัยนาแพง (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ถ้ำหมัด เป็นร่องน้ำขนาดใหญ่อยู่กึ่งกลางระหว่างภูเขาสองลูกจรดกันไม่เสมอกัน และแอ่งตรงกลางจนกลายเป็นร่องน้ำไหลลงจากยอดภูเขาสู่เบื้องล่างทางด้านทิศใต้ของภูเขา จนถึงเชิงเขาจะเป็นแผ่นดินขนาดใหญ่ยื่นออกไปพอประมาณ น้ำจะไหลไปรวมกันอยู่ตรงแผ่นดินที่ยื่นออกไป เป็นหน้าผาข้างล่างจะเป็นโพรงลึกเข้าไปประมาณ 10 เมตร กว้างประมาณ 8-10 เมตร ความสูงของหน้าผาในอดีตประมาณ 20 เมตร แต่ปัจจุบันมีการทับถมของดินที่ไหลลงมาจากยอดภูจึงทำให้ดินชั้นสาเหตุที่เรียกว่า ถ้ำหมัด เพราะได้สอบถามจากปู่ย่าตายายรุ่นก่อนๆ ว่า สมัยก่อนถ้ำแห่งนี้เป็นที่อาศัยของสัตว์หลายชนิด โดยจะอาศัยถ้ำนี้เป็นประจำในช่วงฤดูฝน จึงทำให้มีสัตว์ชนิดหนึ่งตัวเล็กๆ อยู่เต็มในโพรงแห่งนี้ สัตว์นี้เรียกว่า ตัวหมัด ชาวบ้านจึงเรียกว่า ถ้ำหมัด มาจนถึงทุกวันนี้ เช่นเดียวกับนายหนูหล้า บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวอีกว่า สมัยโบราณตั้งแต่ปู่ย่าตายายเล่าว่า เฝิงผาดินดังกล่าว เป็นที่พักพิงของสัตว์ป่าต่างๆ เช่น สุนัขจิ้งจอก ในสมัยที่ป่าอุดมสมบูรณ์ พวกนายพรานในสมัยนั้นเดินทางมาพักที่เฝิงผาปรากฏเห็นหมัดอาศัยในถ้ำนั้นเป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่า ถ้ำหมัด สมัยก่อนเรียกว่า ถ้ำมีหมัด มาปัจจุบันจึงมีการเรียกว่า ถ้ำหมัด และยังมีหมาจอกและสัตว์เล็กอาศัยอยู่บางครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายสมร ชัยนาแพง (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่ามีพระฤๅษีได้มาจำพรรษาเป็นครั้งเป็นคราวในช่วงนี้จะอยู่ได้เฉพาะหน้าแล้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495-2505 จะมี ปู ปลา หมาจิ้งจอก อยู่เป็นประจำ ส่วนปัจจุบันก็ยังมีหมาจิ้งจอก งูสิงห์ งูเหลือม อีเห็น มาอยู่อาศัย ซึ่งชาวบ้านจะพบเห็นเป็นประจำ คติความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับนายหนูหล้า บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า การได้มาสักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์แล้ว จะต้องเดินทางไปชมถ้ำหมัดให้เป็นสิริมงคล เพราะสมัยก่อนที่จะค้นพบถ้ำหมัด เชื่อว่า มีองค์พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ที่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อีกแห่งหนึ่งจะต้องได้เดินทาง

ขึ้นมาสักการะถ้ำหมัดแห่งนี้ เพื่อขอพรจากองค์พระให้มีความสุขความเจริญต่อหน้าที่การงานของตนเอง ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำกล่าวของนายสิทธิพงษ์ แจ่มศักดิ์ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ที่ว่าถ้ำหมัดเป็นพื้นที่การไหลของน้ำ ถ้ำว่าถ้ำหมัดมีหน้าที่ในการดูแลคนในหมู่บ้านที่ต้องเกี่ยวข้องกับน้ำ เช่น การหาปลา การหว่านแห การลงเล่นน้ำ การอาบน้ำ เพราะวิถีชีวิตของคนสมัยก่อนมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับน้ำทั้งการอุปโภคบริโภค ให้ได้รับความปลอดภัยจากการทำกิจกรรมกับน้ำ และพิธีการบวงสรวงก็จะทำพร้อมกัน เพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในวันสำคัญของชุมชนตำบลภู่อ เช่นเดียวกับนายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า มีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวบ้านตำบลภู่อที่ได้ขึ้นไปสักการะถ้ำหมัดว่า ความศักดิ์สิทธิ์ของถ้ำแห่งนี้ว่า มีพระพุทธรูปได้ไปจำวัดอยู่ที่นั่น ชาวบ้านในบริเวณนี้มีการทำไร่นาเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน ถ้าชาวบ้านคนใดทำผิดทำไม่ดีในสถานที่ถ้ำแห่งนี้ก็จะปรากฏสิ่งต่างให้เห็น เช่น เห็นงูใหญ่ เสือ สิงห์ กระทิง ซึ่งเป็นอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของถ้ำ ในส่วนของนายสุภย ลินโสลา (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวเพิ่มว่า ชาวบ้านตำบลภู่อได้เห็นว่าถ้ำแห่งนี้มีความน่ากลัวมาก ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ นี้จะไม่อยากเข้าไปใกล้จะปรากฏภาพต่างๆ ให้เห็น ชาวบ้านที่จะผ่านไปบริเวณนี้ถ้าไม่ส่งเสียงให้ได้ยินถึงถ้ำหมัดก่อน จึงจะผ่านไปได้อย่างปลอดภัย ถ้าขับรถวิ่งผ่านไปทางนี้จะต้องบีบแตรบอกก่อนหรืออาจนำดอกไม้ไปถวาย ถ้าไม่ทำรถจะดับหรือติดหล่มวิ่งต่อไปไม่ได้ เพื่อแสดงความเคารพต่อถ้ำหมัดถึงจะผ่านไปได้อย่างสวัสดิภาพ

6. ถ้ำหินแยก เป็นหน้าผาที่แยกตัวเป็นทางยาวประมาณ 20 เมตร ลึกประมาณ 6 เมตร ซึ่งเป็นผาที่แยกตัวออกมาจะมีลักษณะเอียงเป็นจุดที่สามารถชมทิวทัศน์ได้ ถ้ำหินแยกเป็นพื้นที่ประกอบด้วย หินทรายสีเทาอมน้ำตาล ปนกรวด กรวดประกอบด้วย ควอร์ตซ์เซิร์ตขนาด 0.3-2 เซนติเมตร หินทรายแป้งสีแดง สีแดงอมน้ำตาล สีแดงอมม่วง ขนาดตะกอนละเอียด นอกจากหินทรายแล้วยังมีชั้นหินดินดาน และหินกรวดมนแทรกสลับเป็นหมวดหิน ที่มีความคงทนต่อการกัดกร่อนสูง ลักษณะแนวหินแยกเกิดจากแนวรอยเลื่อนของหินขนาดใหญ่แนว dip angle 85 องศา/ dip direction 173 องศา และมีรอยเลื่อนของหินขนาดเล็กแนว dip angle 80 องศา/ dip direction 123 องศา อยู่ในหมวดหินภูพาน (ภาพที่ 8) (กรมทรัพยากรธรณีวิทยา. 2547: 17).

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 8 ถ้ำหินแยก

สำหรับตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับถ้ำหินแยก นายมิตร ไชยนาแพง (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า ตั้งแต่ที่มีวัดบนภูโป ได้มีพระสงฆ์ในวัดภูโปและพระสงฆ์ที่อยู่ใกล้วัดภูโป ได้เดินทางมาวัดนี้ เพื่อมาจำศีลจำวัดและปฏิบัติธรรมเป็นประจำ พระสงฆ์ไม่มีสถานที่ปฏิบัติธรรมจำศีล จึงจะต้องลงไปจำศีลจำวัดที่ถ้ำพระ พระสงฆ์จึงจะต้องเดินผ่านถ้ำหินแยก เพื่อลงไปในถ้ำพระ เพื่อจำศีลจำพรรษาและปฏิบัติธรรม และต้องเดินไปถ้ำพระรอดเพื่อลอดลงไปด้านล่างภูโป ในส่วนของนายสุริยา สำราญริน (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวเพิ่มว่า พระสงฆ์คงใช้ถ้ำหินแยกนี้ทำพิธีในทางพระพุทธศาสนาประจำปี หรือใช้ในการสักการะพระพุทธเจ้าในวันที่พระองค์ท่านได้เสด็จลงมา เพื่อเป็นมงคลแก่พระสงฆ์และเป็นทางเดินไปสู่เส้นทางทำบุญของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติชอบด้วยวินัยตลอดมา

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ นายพรม สาทิมาตร (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า ถ้ำหินแยก ชาวบ้านตำบลภูโปที่ได้มากราบสักการะองค์พระพุทธไสยาสน์แล้ว จะต้องได้ไปสักการะถ้ำหินแยกแห่งนี้ด้วย เพราะสะท้อนให้เห็นว่าได้ดำเนินชีวิตแบบชาวพุทธ ที่ยึดหลักพุทธธรรมมาดำเนินชีวิตประจำวัน มีการให้ทาน รักษาศีล เจริญภavana และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ดวงวิญญาณบุพการีชน ตลอดถึงเทพดาผู้รักษาองค์พระ ใครที่ได้ไปสักการะแล้วจึงได้อานิสงส์แห่งพุทธคุณนี้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายทองจันทร์ คำหงษา (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า สมัยก่อนช่วงเทศกาลสงกรานต์และปีใหม่ ชาวบ้านจะขึ้นมาสร้างน้ำพระพุทธรูป เมื่อสร้างเสร็จก็จะมาสร้างพระพุทธรูปที่ถ้ำพระและถวายดอกไม้สักการะเป็นสิริมงคล แล้วเกิดความดีต่อชาวบ้านนั้นทุกคน ในส่วนของนายณรงค์ ฌนอมกุล (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวอีกว่า ชาวบ้านตำบลภูโปยังมีความเชื่ออีกว่า ถ้ำหินแยกนี้ ถ้ำชาวบ้านคนใดไปแล้วไม่ให้ความเคารพ

สักการะก็จะปรากฏลมหวัคุด (ลมหมุน) เกิดขึ้นอย่างแรง เพื่อเตือนชาวบ้านให้รู้ว่าไม่ให้คนนั้นทำผิดหรือไม่เคารพสถานที่แห่งนี้

7. รอยพระพุทธรหัสต์ สถานที่แห่งนี้ได้มีการค้นพบรอยสลักบนแผ่นหินคล้ายฝ่ามือ เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2558 ภายหลังจากจัดพิธีฉลองอุโบสถตัดหวานลูกนิมิตวัดอินทรประทานพร โดยมีแม่ชีท่านหนึ่งได้นิมิตเห็นว่า จะมีสิ่งอัศจรรย์เกิดขึ้นทางทิศตะวันออกของยอดอุโบสถ จากนั้นทางคณะสงฆ์และมัคทายกของวัดได้ออกสำรวจตามคำบอกกล่าวของแม่ชี จึงได้พบรอยสลักบนแผ่นหินคล้ายฝ่ามือ เป็นที่สังเกตว่า บริเวณฝ่ามือมีรอยสลักรูปธรรมจักร 8 ทิศ อันเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา มีการสันนิษฐานว่า เป็นฝ่ามือข้างในสมัยทวารวดีได้สลักเอาไว้เพื่อสักการะแทนรอยพระหัสต์ของพระพุทธเจ้า โดยจุดที่ค้นพบนั้นอยู่บริเวณเขาลูกที่ 2 ทางด้านทิศตะวันออก ระยะทางจากเชิงเขา (บันไดด้านล่าง) ประมาณ 3 กิโลเมตร ห่างจากหน้าผาที่ชัน 1 เมตร เช่นเดียวกับเจ้าอธิการวิชัย อนุตตโร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงปาฏิหาริย์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้อย่างมากมาย การลอยกายขึ้นไปบนอากาศ การเดินบนน้ำ การย่นระยะทาง โดยมีเรื่องเล่าไว้ว่า สมัยหนึ่งพระพุทธองค์ทรงเสด็จมายังแถบสุวรรณภูมิด้วยการเหาะมาทางอากาศ และได้ประทับรอยพระบาท และรอยพระหัสต์ ไว้ตามสถานที่ต่างๆ โดยมากจะประทับรอยพระพุทธรบาทเอาไว้ ซึ่งตำนานที่พระพุทธเจ้าเสด็จมายังสุวรรณภูมิ โดยเฉพาะแถบภาคเหนือหรือล้านนานั้น มีบันทึกเป็นตำนานเรียกว่าตำนานพระเจ้าเสียบโลก หมายถึง การเดินทางของพระพุทธเจ้าไปตามสถานที่ต่างๆ เพื่อโปรดสรรพสัตว์นั่นเอง พระองค์ทรงทราบว่าสุวรรณภูมิจักเป็นที่ประดิษฐาน และทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง พระพุทธองค์จึงได้ทำปาฏิหาริย์เสด็จมายังสุวรรณภูมิ พร้อมด้วยพระอรหันตสาวกมาทางอากาศ เพื่อทำการโปรดสรรพสัตว์ ยิ่งกล่าวอีกว่าการที่พระพุทธองค์ประทับรอยพระหัสต์ลงในแผ่นหิน เป็นการแสดงฤทธิ์ของพระพุทธองค์วิธีหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ประทับรอยพระหัสต์นั้น หินจะอ่อนนิ่มลงไปทั้งยังขยายขนาดออกไปเป็นพิสดาร ดังนั้น รอยพระหัสต์และรอยพระบาทที่พระองค์ทรงประทับไว้จึงมีขนาดใหญ่กว่ารอยฝ่ามือ ฝ่าเท้าของคนธรรมดาทั่วไป เป็นที่เชื่อกันว่าร่างกายของพระพุทธองค์นั้นเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น เส้นเกศา อัฐิ ที่เรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุ หรือรอยพระบาทและรอยพระหัสต์ สำหรับรอยพระหัสต์นั้นถือว่าเป็นสิ่งวิเศษ เพราะเป็นสัญลักษณ์แห่งการห้ามบาปทั้งปวง เพราะยามเมื่อพระพุทธองค์ไปโปรดสัตว์ที่กำลังจะทำบาป พระองค์จะยกมือ (พระหัสต์) ขึ้นปราม หรือการประทานพรก็ดี พระองค์จะทำการยกพระหัสต์ของพระพุทธองค์ จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ทรงพลังและเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นมงคลอย่างที่สุด ในขณะที่พระบาทของพระองค์ เป็นเครื่องหมายแห่งการก้าวไปสู่สิ่งที่ดี เดินไปสู่ความสงบ และพระหัสต์พร้อมทั้งพระบาทนั้นยังเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงการกระทำความดี เพื่อประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวม จากคติดังกล่าว ผู้ที่นิยมมาสักการะรอยพระพุทธรหัสต์ จึงมักมาขอพรให้ตนเองเจริญขึ้นในเรื่องการทำกรรมฐาน มีผู้แสวงหาธรรมจำนวนมากที่มาเพื่อมาเจริญกรรมฐานหวังมรรคผลนิพพาน (ภาพที่ 9)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 9 รอยพระพุทธรหัสต์

สำหรับตำนานเรื่องเล่ารอยพระพุทธรหัสต์ นายสุภชัย โลลา (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า รอยพระพุทธรหัสต์ มีลักษณะเป็นรอยขนาดเท่าฝ่ามือคน เป็นรอยพระพุทธรหัสต์ด้านซ้าย มีความอ่อนช้อยคล้ายมือของภาพเขียนเทวดาผู้หญิง พบที่ภูปลอกที่สอง โดยทางวัดอินทรประทานพร มีการจัดงานพิธีบรรพชาอุปสมบทฉลองพระอุโบสถ มีพระอุปสมบท จำนวน 13 รูป หลังจากนั้นได้ขึ้นไปบนหลังเขาภูปอ เพื่อปฏิบัติธรรมและท่องบทสวดมนต์ ณ บริเวณผาเหวท่าหาด ขณะที่นั่งสวดมนต์ ได้สังเกตเห็นรูปเหมือนฝ่ามือประทับบนก้อนหิน จึงได้มาแจ้งกับพระวิชัย อนุตตโร ได้นำคณะไปสำรวจอีกครั้งหนึ่ง จึงแจ้งให้กรมศิลปากรที่ 10 จังหวัดร้อยเอ็ด มาสำรวจที่บ่งชี้ไว้ว่า เป็นรอยพระพุทธรหัสต์ของพระพุทธเจ้า อายุราว 1,500 ปี ค้นพบเมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2558 โดยมีเรื่องเล่าตำนานว่า เทวดาลงมาจากชั้นดาวดึงส์ เพื่อมาสักการะพระพุทธเจ้า หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ให้โอวาทแก่เทวดาก่อน ที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จขึ้นไปชั้นต่างๆ ของเทวดา จึงได้จารึกรอยพระพุทธรหัสต์ไว้ เพื่อให้เทวดาได้มาสักการะรอยพระพุทธรหัสต์ของพระพุทธเจ้าในช่วงเทศกาลของทุกๆ ปี ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายบุญมี พันจรุง (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า รอยพระพุทธรหัสต์นั้นถือว่าเป็นสิ่งพิเศษ เพราะเป็นสัญลักษณ์แห่งการห้ามบาปทั้งปวง ในยามเมื่อพระพุทธองค์ไปโปรดสัตว์ที่กำลังจะทำบาปพระองค์จะยกมือ (พระหัสต์ขึ้นปราม) หรือการประทานพรก็ดีพระองค์จะทำการยกมือประทานพรให้ ดังนั้น พระหัสต์ของพระพุทธองค์ จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ทรงพลังและเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นมงคลอย่างที่สุด พระพุทธรหัสต์ยังเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงการกระทำความดี เพราะคนเรานั้นย่อมทำการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ด้วยการใช้สองมือและสองเท้า รอยพระพุทธรหัสต์ที่พระพุทธองค์ทรงประทับไว้ นั้น ย่อมเป็นเครื่องหมายแห่งการกระทำความดี เพื่อประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวม

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ นายสุภัย โลลา (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่าชาวบ้านที่ได้ขึ้นไปสักการะรอยพระพุทธรูปหัตถ์นี้ เป็นการระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าที่ทรงมีต่อสัตว์โลกทั้งหลาย การสักการบูชาเชื่อว่า ผลของการบูชานี้จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลต่อชีวิตของตนเองและครอบครัว ที่ก่อให้เกิดความเลื่อมใสต่อองค์พระพุทธรูปเจ้า นับเป็นหลักการเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ส่งเสริมให้ชีวิตที่ดีงามในอาชีพการงาน การได้มาสักการบูชารอยพระพุทธรูปหัตถ์ที่เป็นความศักดิ์สิทธิ์ ที่ควรบูชาให้เกิดผลตามสมควรของแต่ละคน ในขณะที่นายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวอีกว่า ชาวบ้านตำบลภูปอยังมีความเชื่อว่า เมื่อถึงวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของทุกๆ ปี ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ วัดภูปอจะเห็นสีแสงที่เป็นลูกแก้วลอยขึ้นมาปรากฏบนท้องฟ้าเหนือภูหรือภูปอนั้นให้ชาวบ้านได้เห็น โดยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรากฏคือ จะมีลมพัดแรงๆ มาก่อนทุกครั้ง จะเสด็จลงมาบนภูปอแห่งนี้ แล้วก็จะเสด็จไปที่องค์พระธาตุพนมต่อไปเป็นประจำทุกปี ซึ่งยังสอดคล้องกับคำกล่าวของนายสมร ชัยนาแพง (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า ก่อนที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จจะต้องแสดงอานุภาพเห็นเสือบ้าง ช้างบ้าง สัตว์ใหญ่ๆ บ้าง บางทีก็เป็นงูใหญ่ออกมาจากสถานที่เสด็จบนภูปอ เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นว่ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จลงมาบนภูปอแห่งนี้

8. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่มีลักษณะเป็นหลุมลึกลงไปจากพื้นดิน มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 เมตร มีความลึกประมาณ 2 เมตร มีน้ำตลอดทั้งปี สภาพบ่อยังสมบูรณ์ น้ำเป็นสีดำจากสีของใบไม้ที่ตกลงไปเป็นเวลานาน นายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า บ่อน้ำนี้มีความสำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรมการบูชาขององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ในการนำน้ำในบ่อมาทำพิธีในการสรองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์ โดยพิธีการบวงสรวง พุทธาภิเสกปลุกเสกน้ำ ในการสรองค์พระและเทศกาลประเพณีสงกรานต์ เพื่อเป็นสิริมงคลกับชาวบ้านที่ขึ้นไปกราบสักการะขอพร ปัจจุบันน้ำในบ่อนี้ไม่ได้นำไปใช้ในการทำพิธี เพราะน้ำไม่สะอาดและมีสีดำ ทางวัดจึงได้นำน้ำจากผู้ที่มาทำบุญถวายน้ำให้กับทางวัด แล้วช่วยกันขนขึ้นมาสรองค์พระองค์บนแทน บริเวณโดยล้อมบ่อน้ำเป็นลานหินกว้างเอียงเล็กน้อย มีต้นไม้ประดู่ขึ้นใกล้ 1 ต้น ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 นิ้ว มีป่าเพ็กขึ้นโดยรอบในช่วงหน้าฝนนี้ โดยมีความเชื่อว่า บ่อน้ำนี้เป็นบ่อน้ำที่พระอินทร์ได้ใช้ในการดื่มและการชำระร่างกาย เมื่อคนเดินป่าไปพบเข้าโดยบังเอิญ ขณะที่พระอินทร์ท่านได้ลงมาดื่มและชำระร่างกาย คนเดินป่าจึงเอาน้ำนี้ไปดื่มรักษาโรคแล้วหาย จึงได้นำน้ำในบ่อนี้ไปบอกต่อกันในที่สุดก็เป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือบ่อน้ำพระอินทร์ จนถึงปัจจุบัน (ภาพที่ 10)

พหุ ๒๒๓ ๒๒๓ ๒๒๓

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 10 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

สำหรับตำนานเรื่องเล่าบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ พระปัญญา ธีรปัญญา (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นพระวัดอินทรประทานพร ได้กล่าวว่า บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ยอดเขาภูโป เป็นบ่อน้ำหินธรรมชาติขนาดเล็กรูปทรงกระบอก มีตำนานความเป็นมาว่า ในสมัยก่อนในบริเวณบ่อน้ำนี้ได้มีวัดตั้งอยู่และได้ใช้น้ำในบ่อนี้เพื่อดื่มหรือใช้ในวัด ชาวบ้านที่ขึ้นมาวัดแห่งนี้ ใครที่ได้มาก็จะตักดื่มกิน เมื่อดื่มน้ำแล้วก็จะรู้สึกดีขึ้นจากเหนื่อยล้า ก็จะกลับกลายเป็นสดชื่นมีพลังมีกำลังมากขึ้น ชาวบ้านหรือใครที่เจ็บป่วย เมื่อนำน้ำนี้ไปดื่มกินก็จะรู้สึกบรรเทาอาการเจ็บป่วยลงได้ นับแต่นั้นมาชาวบ้านจึงได้เรียกบ่อน้ำนี้ว่า บ่อน้ำทิพย์ เช่นเดียวกับนายใจมา อินธิสอน (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า บ่อน้ำนี้เป็นสถานโบราณในอดีต ได้มีงานพิธีกรรมบูชาเป็นประจำทุกปี เพื่อส่งเสริมกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนาของชาวบ้าน เพื่อเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติอันดีงามของชาวพุทธ และชาวบ้านตำบลภูโปให้คงสืบไป อีกทั้งยังเป็นคุณค่าทางด้านความเชื่อ หลักธรรมและจิตใจวัตถุ เพื่อให้คุ้มครองให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บที่เป็นอยู่ หรือเป็นมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ในขณะที่นายอุทัย ฉีดทรัพย์ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้กล่าวเพิ่มว่า บ่อน้ำนี้เป็นสถานที่ที่พระอินทร์ลงมาส่งน้ำเป็นประจำ เพื่อชำระให้พระวรกายสะอาดอยู่เสมอ จึงทำให้บ่อน้ำนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจึงเรียกบ่อน้ำแห่งนี้ว่าบ่อน้ำพระอินทร์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำกล่าวของนายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านตำบลภูโปมีความผูกพันกับบ่อน้ำแห่งนี้เกี่ยวกับพิธีกรรมการบูชาของค้พระพุทธรูปไสยาสน์ ในการนำน้ำในบ่อน้ำนี้ใช้ในการสรององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ในเทศกาลประเพณีสงกรานต์ เพื่อเป็นสิริมงคลกับชาวบ้านที่ขึ้นไปกราบสักการะขอพรเป็นประจำทุกๆ ปี

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ พระปัญญา ธีรปัญญา (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านมีความเชื่อว่า การที่ได้มาสักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ จะต้องได้ ขึ้นมาบนหลัง ภูโปเพื่อมาสักการะบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ และที่จะได้นำน้ำในบ่อไปดื่มกิน เพื่อรักษา ความเจ็บป่วย หรือนำไปผสมน้ำอาบในการรักษาโรคต่างๆ และอาบเพื่อเป็นมงคลชำระล้างความไม่ดี ไม่งามออกจากร่างกาย ทำให้ชีวิตร่างกายสะอาด ปราศจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง เช่นเดียวกับนายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่าชาวบ้านตำบลภูโปมีความเชื่อของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ว่าคนที่มีอาการ เป็นลม ไข้เข้า หรือปวดฟัน ก็จะเดินทางขึ้นไปบนภูโปไปตักเอาน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ไปดื่มไป ทาหรือไปทำพิธี ก่อนที่จะตักน้ำจะต้องกราบขออนุญาต หรือถ้าใครเตรียมดอกไม้มา ก็จะได้นำมา ถวาย แล้วแจ้งบอกกล่าวต่อหน้าบ่อน้ำแห่งนี้ว่า เอาไปรักษาโรคอะไรก่อนเสมอ แล้วค่อยตักเอาน้ำ ตามที่ต้องการได้ ในขณะที่นายอุทัย เฉิดทรัพย์ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านสมัยก่อนที่ ต้องมาหาของป่าในช่วงเวลาเช้ามีตอยู่เป็นประจำ เวลาเดินผ่านบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ นี้จะได้ยินเสียงเหมือน มีการตักน้ำมาอาบ และเสียงพูดคุยกันแบบไพเราะ มีทั้งเสียงหวานเสียงนุ่มเป็นระยะๆ เมื่อเข้าไปดู ใกล้ๆ จะเห็นทวยเทพเทวดาต่างๆ ลงมาสร่งน้ำแห่งนี้ ในเดือนที่มีแสงสว่างจากดวงจันทร์เต็มดวง แล้วก็เสด็จหายไปในเวลาที่สร่งน้ำไม่นานทุกองค์ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (บ่อน้ำพระอินทร์) แห่งนี้ต้องเป็นบ่อน้ำที่เหล่าเทวดามาสร่งเป็นประจำ

9. เหวห้าหุด เป็นลานหินกว้างที่แยกออกจากกัน มีความกว้างประมาณ 0.80 เมตร ลึกลงไปมากกว่า 10 เมตร เหวห้าหุดนี้อยู่บนภูโปลูกที่สอง หรือภูโปตะวันออก ขึ้นไปก็จะเจอเหว แห่งนี้ก่อนที่จะข้ามไปกราบสักการะรอยพระพุทธรูปหัตถ์ นายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า มีตำนานเรื่องเล่าว่า ชาวบ้านตำบลภูโปยังมีความเชื่อความศรัทธาว่า เป็นอำนาจลึกลับ เหนือธรรมชาติที่บันดาลให้ปกป้องกันภัยพิบัติ ที่จะเกิดขึ้นกับตัวเองและครอบครัว จึงต้องได้มาข้าม เหวห้าหุดแห่งนี้ เพื่อให้หลุดพ้นสิ่งที่ไม่ดีลงไปยังเหวแห่งนี้ และมีความศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกันกับสถานที่ อื่นๆ ในบริเวณภูโปนี้การได้มาเหวห้าหุดก็เหมือนได้มาสักการะรอยพระพุทธรูปหัตถ์พร้อมกันด้วย โดยมี พื้นที่ด้านบนเหวห้าหุด (ภาพที่ 11) และมีพื้นที่ด้านล่างของเหวห้าหุด (ภาพที่ 12)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 11 พื้นที่ด้านบนแนวหำหด

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 12 พื้นที่ด้านล่างแนวหำหด

สำหรับตำนานเรื่องเล่าเหวห้าหาด นายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ได้ให้ข้อมูลว่า เหวห้าหาดนี้เวลาคนเดินผ่านเพื่อที่จะมาสักการะรอยพระพุทธรหัสต์ เมื่อมองลงไปก็จะเป็นเหวลึกแล้วรู้สึกเสียวที่อวัยวะเพศของตนเอง มีอาการของความเบาวิ่วเหมือนจะลอยจึงเป็นที่มาของเหวห้าหาด เช่นเดียวกับนายเดือน กระถินเกตุ (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า เหวห้าหาดนี้เป็นการแยกตัวของหินเป็นหน้าผาลึกลงไป เพื่อให้เป็นทางเดินของสรรพสัตว์ทั้งหลายเดินทางได้สะดวก ที่จะมารับเสด็จการลงมาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากชั้นดาวดึงส์ เสด็จลงมาเพื่อมาโปรดสัตว์ที่จะเข้าสู่มรรคนิพพานต่อไป

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ นายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านที่ได้ขึ้นไปสักการะรอยพระพุทธรหัสต์ จะต้องผ่านเหวห้าหาดนี้ก่อน มีความเชื่อว่า ถ้าใครได้ผ่านเหวห้าหาด แห่งนี้แล้วปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นสิ่งที่ไม่ดี ไม่งาม สิ่งชั่วร้ายที่เกิดขึ้นกับตนเอง จะลดน้อยถอยหายไปหมด เพราะสิ่งเหล่านี้จะตกลงไปในเหวห้าหาดหมด เมื่อก้าวไปแล้วก็จะพบแต่สิ่งดีๆ งามๆ ต่อไป ในขณะที่นายปอน คำสีโห (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวว่า ชาวบ้านตำบลภูโปได้มาที่เหวห้าหาดแห่งนี้ว่า เป็นสถานที่ใกล้กับรอยพระพุทธรหัสต์ การได้ข้ามเหวห้าหาด เพื่อไปสักการะรอยพระพุทธรหัสต์ ย่อมมีความรู้สึกได้ว่ามีเทวดาเป็นผู้ดูแลรักษา โดยชาวบ้านเชื่อว่า การขอให้สรรพสัตว์ทุกดวงจิตหลุดพ้นจากภัยอันตราย มีความสดชื่นและมีพลังกำลังร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บที่ตนเองได้ขึ้นมาสถานที่แห่งนี้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำกล่าวของนายทองจันทร์ คำหงษา (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า ความศรัทธาเป็นอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ที่บันดาลปกป้อง ป้องกันภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นกับตัวเองและครอบครัว จึงต้องได้มาข้ามเหวห้าหาดแห่งนี้ เพื่อให้หลุดพ้นสิ่งที่ไม่ดีลงไปยังเหวแห่งนี้

10. วัดเก่า เจ้าอธิการวิชัย อนุตตโร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า เป็นวัดตั้งอยู่บนยอดเขา ชาวบ้านเรียกกันว่าวัดภูโป ในช่วงปี พ.ศ. 2493 โดยมีหลวงพ่อกองคสังข์ สิริบุญโณ เป็นพระรูปแรกที่ได้จำพรรษาและได้บูรณาการพัฒนา โดยก่อนที่จะเป็นวัดภูโป (วัดเก่า) มีพระจำนวนหนึ่งได้ขึ้นไปสถานที่บริเวณหลังเขาในการปฏิบัติศาสนกิจ พื้นที่แห่งนี้จึงได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นวัดในปี พ.ศ. 2497 จึงมีกุฏิสงฆ์หลังเล็กๆ อยู่ 4 หลัง หลังที่ 5 เป็นศาลาหลังใหญ่ กว้าง 6 เมตร ยาว 14 เมตร แต่ก่อนมีที่พักสงฆ์อยู่ที่เดียวบนหลังภู ที่ชาวบ้านได้สร้างถาวรวัตถุร่วมกัน โดยได้นำไม้ขึ้นมาสร้าง จากความเชื่อโดยถือกันว่า วันตาดคือ วันที่น้ำเต็มบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วันโกนคือ น้ำไหลลงภูโป แต่ปัจจุบันได้มาตั้งวัดอยู่ด้านล่างบริเวณทางขึ้นภูโป จึงได้ชื่อว่าวัดอินทรประทานพร ส่วนวัดเก่าบนหลังภูโปได้ถูกไฟไหม้จนหมดโดยไม่ทราบสาเหตุ เหตุเกิดเพราะจากการที่พระสงฆ์ได้ลงมาอยู่ที่วัดด้านล่างทั้งหมด จึงไม่มีพระสงฆ์อยู่ดูแล ในส่วนของนายณรงค์ ถนอมกุล (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า วัดเก่าสมัยก่อนจะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีศาลาไม้ที่ประดิษฐานองค์พระประธานไว้บนศาลา ชาวบ้านที่ศรัทธาจะมากกราบไหว้เป็นประจำที่ได้ขึ้นมาวัดนี้ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับองค์พระพุทธรหัสต์ไสยาสน์ เพราะเป็นสถานที่มงคล วัดเก่าจึงมีความเป็นประเพณีมีวัฒนธรรม และพิธีกรรมตามความเชื่อ และความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติกันมาในอดีตกาล (ภาพที่ 13)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 13 สภาพวัดเก่าที่เหลือนอกจากไฟไหม้ในปัจจุบัน

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ เจ้าอธิการวิชัย อนุตฺตโร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า วัดเก่าชาวบ้านมีคติความเชื่อว่าการได้มาสักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์เหมือนได้มาสักการะวัดเก่าด้วยเช่นกัน แม้ปัจจุบันจะไม่มีวัดเก่าแล้วก็ตาม แต่การมาบนบุญปกก็เหมือนได้มากราบสักการะโดยมีองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ เปรียบเสมือนได้มากราบสักการะวัดเก่า ความศักดิ์สิทธิ์ย่อมมีแก่ผู้ที่มาสักการะวัดเก่าแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า วัดเก่าเป็นสถานที่ฝังสมบัติของผู้ที่มาสร้างองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ชาวบ้านที่ขึ้นไปสักการะในช่วงเวลาทำวัตรเย็น ลงมาจากศาลาบางคนก็จะเห็นหมู่เหล่าเทวดา นางฟ้า อยู่รอบๆ ศาลาบ้าง ที่ต้นไม้บ้าง แสดงตนให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ของวัดว่ามีผู้ดูแลปกป้องรักษาอยู่ในสถานที่แห่งนี้ ชาวบ้านมีความผูกพันกับสถานที่นี้มาหลายชั่วอายุคนจนถึงปัจจุบัน

11. เส้นทางในพื้นที่ภูโป ทางเดินเชิงประเพณี และทางเดินเพื่อการท่องเที่ยว การขึ้นไปบนภูโปมีทางเดินที่เป็นขั้นบันไดคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นการขึ้นลงได้ทางเดียว และเป็นทางเดินที่ใช้เป็นทางเดินประเพณี และยังเป็นทางเดินเพื่อการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถขึ้นลงเพื่อไปกราบสักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ องค์ที่ 1 และ องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ องค์ที่ 2 ได้สะดวกและปลอดภัย แบ่งออกได้ 2 เส้นทาง ดังนี้

11.1 เส้นทางขึ้นอ่างเขาหักทางทิศเหนือและทางทิศตะวันตก

เส้นทางที่ 1 ขึ้นทางทิศเหนือ คือ เริ่มจากบริเวณที่เรียกว่าอ่างเขาหัก ซึ่งบริเวณนี้สมัยก่อนมีลานหินที่มีลักษณะอ่างกระทะมีน้ำไหลและขังอยู่ เป็นพื้นที่ที่วัวควายมาดื่มน้ำ ซึ่งชาวบ้านนำมาเลี้ยง มีอยู่ครั้งหนึ่งมีวัวมากินน้ำ ณ บริเวณนี้ วัวได้พลาดลื่นล้มลง เขาวัวได้งัดกับหินทำให้เขาวัวตัวนั้นหัก ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงเรียกว่า อ่างเขาหัก (ภาพที่ 14) การขึ้นเขาในทิศนี้เดินลัดเลาะไปตามไหล่ขึ้นไปเรื่อยๆ จนไปถึงบริเวณเขาทั้งสองลูกจรดกัน ซึ่งชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า

ภูเอ่น จากนั้นเดินขึ้นไปอีกประมาณ 50 เมตร ก็จะถึงหลังเขาซึ่งชาวบ้านเรียกว่า หลังแก้ว จากนั้นเดินจากหลังแก้วด้านทิศเหนือไปทางทิศใต้ และเดินลงไปประมาณ 30 เมตร ก็จะถึงที่ตั้งของพระพุทธรูปไสยาสน์ภูปองค์บน แต่เดิมน่าจะมีการไหว้สักการบูชาเฉพาะพระพุทธรูปไสยาสน์องค์ล่างเท่านั้น (นายบุญมี จราฤทธิ์. 2560: สัมภาษณ์)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 14 ทางขึ้นทิศเหนือ

เส้นทางที่ 2 โดยพระอธิการเสี้ยว สิริวงฺโณ (ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่) ได้มีการสร้างศาลาครอบองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ภูปองค์ล่าง และยังได้สร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่เสร็จเมื่อประมาณ พ.ศ. 2497 โดยพระอธิการ เคนสิงห์ สิริบุญโณ อดีตเจ้าอาวาส ได้ขอออกไปสำรวจครอบครองที่ดิน (สค.1) ให้เป็นที่ดินวัด จำนวน 18 ไร่ ได้สร้างกุฎสงฆ์ และศาลาการเปรียญ ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2517 เป็นเส้นทางที่ขึ้นเขาจากบริเวณด้านทิศตะวันตก คือจากบริเวณที่ตั้งวัดอินทรประทานพร ผ่านบริเวณที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์ล่าง ขึ้นไปจนถึงบริเวณที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน มีการสร้างบันได จำนวน 426 ขั้น (ภาพที่ 15) (นายสมร ชัยนาแพง. 2560: สัมภาษณ์)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 15 ทางขึ้นทิศตะวันตก

11.2 เส้นทางขึ้นทางทิศใต้ มี 2 เส้นทาง

เส้นทางที่ 1 เริ่มต้นจากบริเวณกึ่งกลางเขาด้านทิศใต้ บริเวณดังกล่าวนั้นชาวบ้านเรียกกันจนติดปากว่า ลานวัดน้อย (วัดชั่วคราว) ซึ่งเป็นพื้นที่เตียนโล่ง คือมีต้นไม้ขึ้นไม่มากนัก โดยได้ทำเป็นบันไดไม้ไผ่เป็นระยะ ลัดเลาะขึ้นไปตามไหล่เขาไปเรื่อยๆ จนถึงบริเวณที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน และบริเวณทางขึ้นดังกล่าวนี้เป็นที่สำหรับจัดงานทำบุญประจำปี ประเพณีสงกรานต์ขององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือนหก อีกด้วย (ภาพที่ 16)

พหุบัน ปณฺ ทิโต ชิว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 16 ทางขึ้นบริเวณกึ่งกลางเขาด้านทิศใต้

เส้นทางที่ 2 เริ่มต้นจากบริเวณฝั่งตะวันตกของถ้ำหมัด ลัดเลาะตามไหล่เขาขึ้นไปจนถึงบริเวณภูเอ่น แล้วขึ้นไปที่สูงแก้ว จากนั้นเดินจากหลังแก้วด้านทิศเหนือ ไปทางทิศใต้ แล้วเดินลัดลงไปประมาณ 30 เมตร ก็จะถึงบริเวณประดิษฐานองค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน หรือจะลัดเลาะจากบริเวณถ้ำหมัดขึ้นไปจนถึงบริเวณที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปไสยาสน์โดยตรงเลยก็ได้ (ภาพที่ 17) (นายสมร ชัยนาแพง, 2560: สัมภาษณ์)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 17 ทางขึ้นฝั่งตะวันตกของถ้ำหมัด

11.3 เส้นทางขึ้นทางทิศตะวันออก มี 2 เส้นทาง

เส้นทางที่ 1 เริ่มต้นจากเชิงเขาด้านทิศตะวันออกก่อนไปทางทิศเหนือ เล็กน้อย ลัดเลาะขึ้นไปตามไหล่เขาขึ้นไป จนถึงบริเวณภูเอน แล้วขึ้นไปด้านหลังแก้ว จากนั้นเดินจากด้านหลังแก้วด้านทิศเหนือไปทางทิศใต้ แล้วเดินลงไปประมาณ 30 เมตร ก็จะถึงบริเวณที่ประดิษฐานขององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ องค์บน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจากเชิงเขาด้านทิศตะวันออกก่อนไปทางทิศใต้ ลัดเลาะขึ้นไปตามไหล่เขาขึ้นไปเรื่อยๆ จนถึงบริเวณช่องหินผาเหวท่าหาด ขึ้นไปบนหินผาซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของรอยพระพุทธรูปหิน เดินไปตามหลังเขาทิศตะวันออก จนถึงบริเวณภูเอน แล้วขึ้นไปด้านหลังเขาภูทางทิศตะวันตก จากนั้นเดินจากหลังเขาด้านทิศเหนือ ไปทางทิศใต้ แล้วเดินลงไปประมาณ 30 เมตร ก็จะถึงบริเวณที่ตั้งขององค์พระพุทธรูปองค์บน ปัจจุบันนี้ไม่นิยมขึ้นทางเส้นทางนี้แล้ว เนื่องจากมีระยะทางไกลมาก สาธุชนทั่วไปถ้าจะมาราบนมัสการไหว้สักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ นิยมใช้ทางเดินขึ้นที่มีบันไดเป็นส่วนมาก นายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า นอกจากเส้นทางข้างต้นแล้ว ชุมชนยังนิยมใช้ทางเดินมิติเศรษฐกิจของชุมชน (หาของป่า) ทางเดินที่มีการสำรวจเส้นทางเดินนี้จะมี 5 เส้นทาง ซึ่งทางเดินขึ้นลงภูอทุกทางเดิน มีต้นไม้และป่าเพ็กขึ้นตลอด และสามารถเดินได้ตามเส้นทางเดินของคนหาของป่า แต่ในความเป็นจริงภูอขึ้นลงได้ทุกทิศทาง แต่ส่วนมากนิยมใช้ทางบันไดขึ้นมาเป็นทางเดินหลักหรือทางเดินเพื่อการท่องเที่ยวแล้วค่อยๆ เดินตามไหล่เขาเลียบไปตามทางเดินที่หาของป่าเป็นประจำ (ภาพที่ 18)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 18 ทางขึ้นทิศตะวันออกเฉียงใต้

11.4 ระบบนิเวศน์บริเวณภูโป นายบุญล้วน คำควร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า พื้นที่นิเวศน์ทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทุกบริเวณในภูโปที่มีศาสนสถานที่สำคัญ โดยมีพระพุทธรูปไสยาสน์ ทั้ง 2 องค์ ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ ถ้ำหมัด ถ้ำหินแยก รอยพระพุทธรูปหัตถ์ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เหวท่าหาด และภูโป (วัดเก่า) พื้นที่นิเวศน์หลังภูโป พื้นที่โดยรอบหลังภูโป จะเป็นต้นไม้และโขดหินก้อนเล็กจนถึงก้อนใหญ่มากๆ มีเส้นทางเดินไปนมัสการรอยพระพุทธรูปหัตถ์ต้องเดินลงไปอีก 500 เมตร ขึ้นภูโปลูกที่สอง และยังเป็นทางเดินมติเศรษฐกิจหลายเส้นทาง ซึ่งมีหน้าผาจำนวน 2 หน้าผาเท่านั้น โดยมีหน้าผาด้านหลังพระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน(ภาพที่ 19) และหน้าผาบริเวณรอยพระพุทธรูปหัตถ์ (ภาพที่ 20) ซึ่งพื้นที่หลังภูโประบบนิเวศน์มีความอุดมสมบูรณ์มากและยังเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านอีกด้วย

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 19 หน้าผาด้านหลังพระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน

พหุ อนุรักษ์ โด ชีเว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 20 หน้าผาบริเวณรอยพระพุทธรหัสต์

พื้นที่ทางวัฒนธรรม

พื้นที่ทางวัฒนธรรม เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในภูโป ที่มีพื้นที่เป็นทางวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับประเพณีและพิธีกรรมสงฆ์น้ำปิดทององค์พระพุทธรหัสต์ มีการบวงสรวง การบনบาน และการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย ดังนี้

1. พิธีสงฆ์น้ำปิดทององค์พระพุทธรหัสต์

เป็นประเพณีที่เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาที่นำมาเรื่อยๆ เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ใดไม่สามารถระบุที่เป็นข้อมูลที่ชัดเจนได้ นายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ด้วยความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรหัสต์ จึงก่อให้เกิดประเพณีสงฆ์น้ำปิดทอง ณ วัดภูโป ในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ และทุกวันเพ็ญเดือน 6 หรือถ้าปีที่มีเดือน 8 สองหน จะเป็นวันเพ็ญเดือน 7 ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา พุทธศาสนิกชนจะหลั่งไหลมาสงฆ์น้ำขอพร มีการจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรกันอย่างยิ่งใหญ่ เปี่ยมไปด้วยความเลื่อมใสศรัทธาประเพณีที่นับถือปฏิบัติสืบต่อกันมาทุกๆ ปี ซึ่งมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับประชาชนได้ร่วมกิจกรรม ประกอบไปด้วย พิธีการบนบาน พิธีการบวงสรวง พิธีจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย นอกจากนั้นยังมีพิธีบวงสรวงพราหมณ์ปฏิบัติธรรม มีการขนน้ำขึ้นไปบนภูโป พิธีรำบวงสรวงเทวดา พิธีพุทธาภิเสกวัตถุมงคล พิธีสวดสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา พิธีเวียนเทียน และทำบุญตักบาตรเนื่องในวันวิสาขบูชา เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว เป็นการสร้างรายได้ให้ชุมชนอีกทางหนึ่งด้วยจนถึงปัจจุบัน สำหรับนายปอน คำสีโท (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า การสงฆ์น้ำปิดทององค์พระพุทธรหัสต์ เป็นการบวงสรวงพุทธาภิเษกน้ำ เพื่อให้ชาวบ้านตำบลภูโปได้นำน้ำนี้ขึ้นไปสงฆ์องค์พระพุทธรหัสต์ จากนั้นชาวบ้านจะช่วยกันขนน้ำพุทธาภิเษกนี้ขึ้นไปบนภูโป เพราะปัจจุบันใช้น้ำจากประชาชนที่ศรัทธาที่นำมาถวายให้กับทางวัด เป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่มีขึ้นประจำทุกปี โดยเฉพาะงานประเพณีสงกรานต์ของ

ทุกชุมชนทุกหมู่บ้าน ซึ่งในวันสงกรานต์พุทธศาสนิกชนจะเริ่มต้นด้วยการทำบุญตักบาตร ช่วงเวลาสายชาวบ้านจะพากันไปสรงน้ำให้พระภิกษุ และองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ มีการปิดทองให้กับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ นอกจากสรงน้ำปิดทองแล้ว ก็จะมีการเฉลิมฉลองพร้อมการเล่นพื้นเมืองอย่างสนุกสนาน มีการก่อเจดีย์ทรายเพื่อเป็นการทำบุญ พระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์เจริญพรแล้วพากันกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล เพื่อเป็นมงคลกับตนเองและครอบครัว ในส่วนของนายเดือน กระจินเกตุ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า สมัยก่อนชาวบ้านภูปอที่นำน้ำไปสรงองค์พระพุทธรูปไสยาสน์นั้น จะต้องเป็นน้ำที่นำมาจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยใส่คณโฑน้ำ 3 กระบอกไปบวงสรวง โดยน้ำที่ทำการบวงสรวงแล้วจึงนำไปสรงองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ได้ (ภาพที่ 21)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 21 พิธีสรงน้ำปิดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์

1.1 พิธีการบनบาน

พิธีการบนบาน เป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมสรงน้ำปิดทองที่เกี่ยวข้องกับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์ สำหรับนักท่องเที่ยวที่จะมาบนบานสามารถมาได้ทุกวัน นายเจริญ ทรดี (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ชาวบ้านตำบลภูปอมีพิธีกรรม และความเชื่อ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์มีความศักดิ์สิทธิ์ที่มีผู้วิเศษปกป้องรักษาอยู่ ในวันพระจะมีพิธีการบนบานของผู้ที่ต้องการจะมาขอบนบาน ไม่ว่าจะเรื่องอะไรที่อยากให้องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ได้ช่วยเหลือ ชาวบ้านจะมีเฒ่าจ้ำผู้เป็นสื่อกลางในการทำพิธีติดต่อ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หมอพรานหมณ์ โดยมีการใส่ชุดขาวในการทำพิธี เฒ่าจ้ำจะมีบทบาทต่อหมู่บ้านในการทำพิธีกรรมบนบาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำกล่าวของนายสุภัย โสลา (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า การทำพิธีการบนบาน และพิธีกรรมบูชาองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ของชาวบ้านตำบลภูปอ แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีที่สอดคล้องกับความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติของชาวบ้านมาทุกๆ ปี และสอดคล้องกับ

การดำเนินชีวิตโดยเป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือผี เทวดา ที่จะเข้ามาช่วยบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องฤดูกาล หรือช่วยดูแลรักษาผลผลิตของเกษตรกรที่ได้เพาะปลูก หรือความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่จะช่วยคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข มีผลบุญตอบสนองในทางที่ดีแก่ผู้ที่มาบนบานที่ได้รับทราบถึงปัญหาของตนเองถึงความเดือดร้อน และความต้องการที่อยากให้อองค์พระพุทธไสยาสน์ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีผู้วิเศษคอยปกปักรักษาอยู่ ทำให้คำบนบานสำเร็จผลในคำขอ ในส่วนของพิธีการบนบาน นายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า จะบนบานที่บ้านของผู้บนก็ได้ หรือจะเดินทางที่ภูบอมมาบนต่อหน้าองค์พระพุทธไสยาสน์ก็มีแล้วแต่จะสะดวก ถ้ามาบนต่อหน้าองค์พระพุทธไสยาสน์ จะมีมรรคทายก ซึ่งเรียกว่า เฒ่าจ้ำ นำพาทำพิธีหรือจะบนเองก็ได้ คนที่มาบนบานที่นี้ส่วนมากจะเป็นนักการเมือง นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และชาวบ้านทั่วไป เช่นเดียวกับนายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวอีกว่า เป็นการขอพรอีกอย่างหนึ่ง ที่นิยมทำมาตั้งแต่เริ่มทำบุญประเพณีสงกรานต์น้ำปัดทอง ซึ่งแต่ละคนที่มากราบไหว้ขอพรคือ จะตั้งเป็นสัจจะอธิษฐาน เช่น ถ้ามีการสอบแข่งขันผู้นั้นจะมาขอพร (บนบาน) ว่าหากการไปสอบในครั้งนี้ประสบความสำเร็จ จะเอาเครื่องสักการะมีสีทองคำ แต่ก่อนใช้สีทองคำที่เป็นกระป๋องเล็กๆ แต่ปัจจุบันใช้เป็นทองคำเปลว มีการกำหนดเป็นจำนวนแผ่น พร้อมทั้งเครื่องสักการะอื่นอีก มีช่อดอกไม้ (ต้นดอกไม้) พวงมาลัย กำหนดจำนวนเป็นพวง พาหวน ซึ่งใช้ผลไม้กล้วยสุกตัดเป็นแว่นๆ ใส่กับข้าวเหนียวหนึ่งทำเป็นคำๆ แต่ละคำกำหนดว่าเป็นหนึ่งพา ต้นดอกไม้ตามกำลังศรัทธา กำหนดจำนวนว่าเป็นต้น ไช้ไก่ กำหนดจำนวนว่าเป็นแผง บางคนก็บนว่าจะมาบวชแก้บนก็มี บางคนก็จัดให้มีการแสดงมหรสพก็มี หรือบนด้วยการจุดบั้งไฟพญาก็มี

สำหรับประเภทการบนบาน นายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า พิธีการบนบาน แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ การบนบานส่วนหลังและการบนบานส่วนหน้า การบนบานส่วนหลังนั้นหมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งตรงกับที่ตนได้ทำไว้จริงๆ ผลแห่งการกระทำที่ได้รับผลที่ทำนั้นเรียกว่า เชื่อตามกรรม ส่วนความเชื่อส่วนหน้านั้น เป็นเรื่องอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้นกับตนเอง เช่น การสอบบรรจุเป็นข้าราชการ การขอไม่ให้ติดทหาร ได้เป็นนักการเมือง ได้ถูกหวยถูกลอตเตอรี่ เป็นต้น ส่วนพิธีการแก้บน นายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า พิธีการแก้บน เป็นการทำให้หลังจากการบนบานได้สมความปรารถนาแล้วคือ เมื่อคนที่มาบนขอพรได้พรสมปรารถนาแล้ว ก็จะจัดหาและนำเครื่องบน (เครื่องสักการะ) ตามที่ตนได้สัญญาว่าจะหามาบูชา โดยมีท่านเจ้าอาวาส วัดอินทรประทานพร หรือเฒ่าจ้ำ จะเป็นผู้นำพาทำพิธี ช่วงเวลาที่นิยมทำพิธีคือ เวลาเช้าถึงเที่ยงเท่านั้น เพราะจะต้องได้ถวายพาหวนก่อนเพล การบนด้วยการแสดงมหรสพบูชาบางคนก็มาเวลากลางคืน บางคนก็มาเวลากลางวัน ที่สำคัญในช่วงเทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ และช่วงวันเพ็ญเดือนหก วันวิสาขบูชา ผู้คนจะมาปลงเครื่องสักการะบนบานเป็นจำนวนมาก และถ้าคนที่บนบานด้วยการจุดบั้งไฟ จะนำบั้งไฟมาจุดบูชาก่อนจะถึงวันวิสาขบูชา คือวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 จุดในช่วงที่มีการจุดบั้งไฟเสียงทายน้ำฝนของทางวัด ซึ่งมีความสอดคล้องกับนายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า การแก้บนหรือของปลงองค์พระพุทธไสยาสน์ จะต้องนำทองคำเปลว (ทองปอนด์) ตามจำนวนที่ได้บนบานไว้ คันหมากเบ็ง ชั้น 5 ชั้น 8 ไช้สด นำมาถวายองค์พระ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพความศักดิ์สิทธิ์ และเพื่อบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ดูแลรักษาองค์พระพุทธไสยาสน์ ก็จะเกิดผลสำเร็จตามที่ตนปรารถนา

1.2 พิธีการบวงสรวง

พิธีการบวงสรวง เป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการสร้างน้ำ
 ปิดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ทั้งสององค์ โดยการบวงสรวงของชาวบ้านตำบลภูโปจัดขึ้น เพื่อเป็น
 การบวงสรวงองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ คือเป็นการอันเชิญองค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า
 พระปัจเจกพระพุทธเจ้า พระพรหมและเทวดา ที่ดูแลคุ้มครองป้องกันทั้ง 3 โลก เมื่อพระองค์เสด็จ
 มาแล้วตามที่เราอันเชิญ ด้วยความเคารพนับถือด้วยใจจริงขอให้ท่านช่วยเหลืองานใหญ่ที่เราจะทำให้
 ประสบความสำเร็จตามสิ่งที่มุ่งหวัง ซึ่งเจ้าอธิการวิชัย อนุตตรโร (2560: สัมภาษณ์) ที่ว่า มีการทำปีละ
 ครั้งและนิยมทำตอนเช้า มีการไหว้พระ กล่าวอันเชิญพระผู้มีพระภาคเจ้าทุกๆ พระองค์ ต้องอันเชิญ
 มาให้หมด มีการถวายสังฆทานทำบุญอุทิศ ชาวบ้านในตำบลภูโปมีหลักความเชื่อ และพิธีกรรมที่
 เกี่ยวกับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ จึงมีการนำอัฐิของบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย มาทำพิธีบวงสรวง สร้างน้ำ
 และทำบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ดวงวิญญาณของบุพการี เช่น การนำผ้านุ่ง ผ้าห่ม เสื้อ หมอน
 ข้าวสาร อาหารแห้ง มีข้าวและน้ำ จึงทำให้เห็นว่า การดำเนินชีวิตแบบชาวพุทธที่ยึดหลักพุทธธรรม
 ดำเนินชีวิตประจำวันได้ มีการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ดวงวิญญาณ
 บุพการีชน ตลอดถึงเทพดาผู้รักษาองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์ เช่นเดียวกับนายอานันท์
 จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ที่กล่าวว่า ชาวบ้านชุมชนในตำบลภูโปมีความเชื่อว่า การบูชา
 องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ มีปู้ตา แม่นางธรรณี เป็นผู้เฝ้ารักษาอยู่ ถ้าประกอบพิธีถูกต้องบ้านเมืองก็อยู่เย็น
 เป็นสุข ดับทุกข์เข็ญเย็นกายเย็นใจของชาวบ้าน โดยส่งผลให้การประกอบอาชีพดีขึ้น เชื่อว่า
 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือจะดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ได้
 ผลผลิตสูง จึงได้มีพิธีบวงสรวงขึ้นซึ่งมีส่วนสำคัญคือ ส่งเสริมให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ดี โดยผู้ร่วมประกอบ
 พิธีมีผละกำลังร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ สำหรับนายสุนทร บุญบุตร (2560: สัมภาษณ์)
 ได้กล่าวว่า ในส่วนการทำพิธีการบวงสรวงชาวบ้านจะจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำของเดือน ที่มี
 การบวงสรวงกับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้าน ผู้นำใน
 การประกอบพิธีได้แก่ พราหมณ์ (หมอสูตรขวัญ หรือเฒ่าจ้ำ) เป็นผู้ชำนาญในการประกอบพิธีกรรม
 บวงสรวงองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน การเตรียมพิธีบวงสรวงต้องจัดสถานที่ให้
 สะอาด ตกแต่งประดับด้วยผ้าและดอกไม้ให้สวยงาม มีการเตรียมอุปกรณ์สิ่งของ ได้แก่ ชั้นธ 5
 ชั้นหมากเบ็ง 1 คู่ (บายศรี) ภายในใส่ข้าวเหนียวสุก 1 คำ น้ำอ้อย 1 ก้อน ไต้หมูบูชา จากนั้นก็จะ
 จุดเทียนธูปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไต่หมูบูชา ถวายชั้นธ 5 ที่ไต่หมูบูชา พราหมณ์ก็จะให้ผู้เข้าร่วมพิธี
 พนมมือขึ้น แล้วก็สวดบทชุมนุมเทวดา 1 จบ แล้วก็บอกวัตถุประสงค์ของการบวงสรวงว่า
 ข้าพเจ้าพร้อมด้วยผู้นำหมู่บ้าน ตลอดจนพ่อค้า ประชาชน ข้าราชการและชาวบ้าน มาทำพิธีบวงสรวง
 ขอให้ท่านหมู่เทพเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงลงมารับเครื่องบวงสรวงที่ได้จัดเตรียมไว้ให้ เพื่อ
 นำไปถวายองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ให้ประชาชนได้บูชาให้เกิดสิริมงคลกับตัวเอง ปราศจากจากโรคภัย
 ไข้เจ็บและขอให้ได้ประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา มีฝนตกต้องตามฤดูกาล ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์
 มีความสุขความเจริญ มีความสามัคคีตลอดไปเทอญ

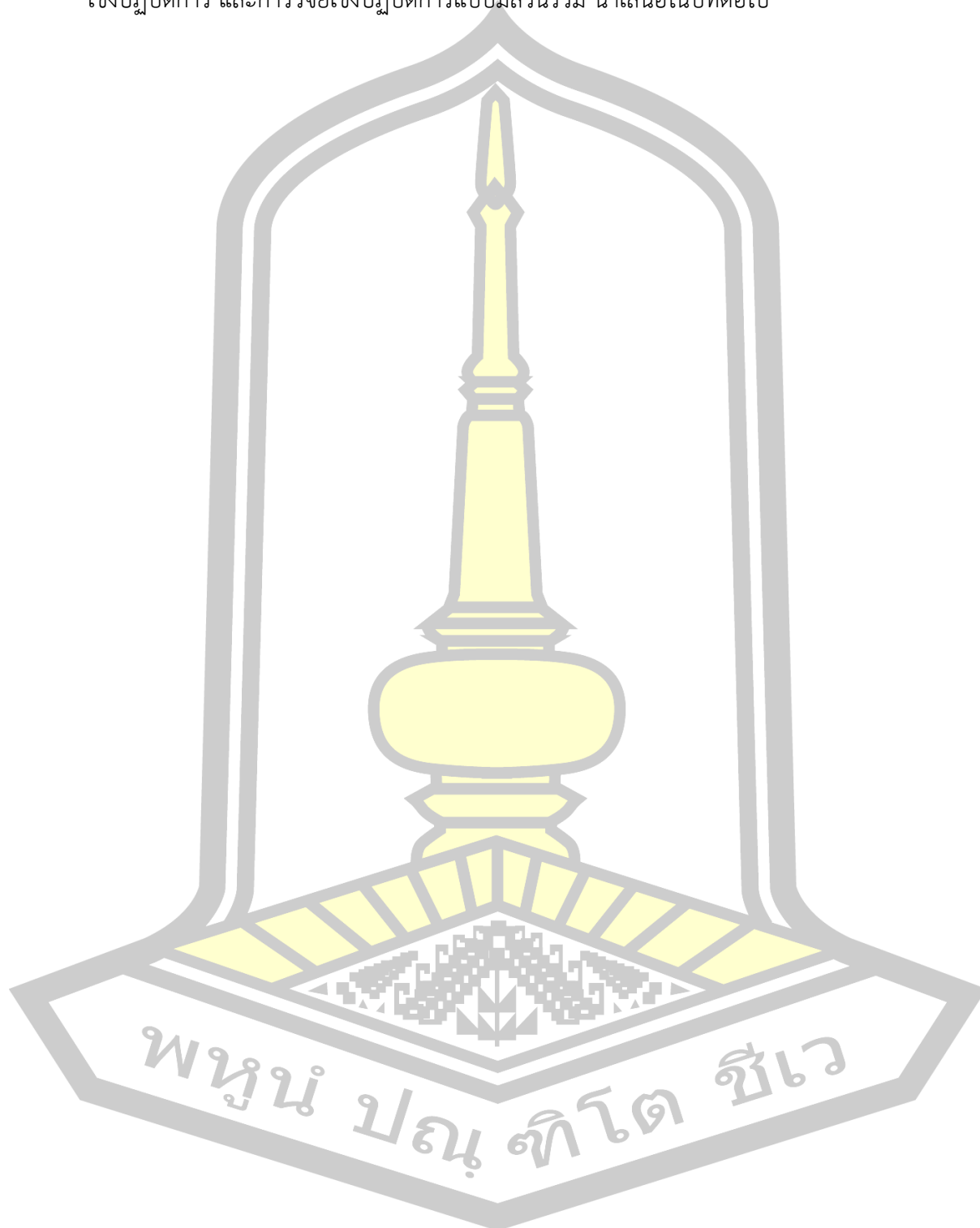
1.3 พิธีจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย

พิธีจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมสงกรานต์ ปัดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ มีการนำบั้งไฟมาจุดเพื่อบูชาองค์พระ และการนำบั้งไฟมาจุดเพื่อเสี่ยงทายฟ้าฝน นายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า บัญไฟชาวบ้านในแถบนี้จะเป็นประจำแต่ละหมู่บ้านอยู่แล้ว โดยพิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ปัดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ มีอยู่ 2 ส่วน คือบั้งไฟบนบาน ได้บั้งไฟที่นำมาจุด เพื่อบูชาเทพ เพื่อแก้บน และบั้งไฟที่จุดสำหรับเสี่ยงทายฟ้าฝน โดยแต่ละหมู่บ้านจะจัดทำบั้งไฟ ขนาดยาวประมาณ 50-60 เซนติเมตร ขนาดท่อประมาณ 2 นิ้ว หรือ นิ้วครึ่ง โดยนำมาหมู่บ้านละ 5-6 บั้ง ตามจำนวนเดือนที่จะเสี่ยงทาย เริ่มจากเดือน 6 ถึงเดือน 12 เมื่อนำบั้งมาพร้อมกันแล้ว เจ้าจ้ำจะนำพาประกอบพิธีถวายบั้งไฟก่อน พร้อมกำหนดบั้งไฟเสี่ยงทายไปจุดตามลำดับแต่ละเดือนต่อไป การจุดบั้งไฟนั้นจะจุดบั้งไฟบูชาก่อน หรือแล้วแต่ความสะดวกของช่าง การจุดบั้งไฟเสี่ยงทายฟ้าฝนแต่ละเดือนจะกำหนดว่า ถ้าบั้งไฟขึ้นดี ขึ้นสะดวก ให้ถือว่าฝนในเดือนนั้นจะตกดี ถ้าบั้งไฟแตก ไม่ขึ้นจากฮ้างที่ตั้งจุด ให้ถือว่าเดือนนั้นฝนแล้ง หมู่บ้านที่ทำการจุดบั้งไฟเสี่ยงทายฟ้าฝนเป็นประจำคือ บ้านโพนสว่าง และบ้านโพนคำ ตำบลนามะเขือ บ้านปากกxab และบ้านโนนสวรรค์ ตำบลภูป้อ ส่วนหมู่บ้านอื่นๆ นอกนั้นจะมีเพียงบั้งไฟจุดบูชา การทำบุญบั้งไฟนี้จะไม่มีการจัดขบวนแห่ ไม่มีการจุดแข่งกัน เป็นการจุดเพื่อบูชาและจุดเพื่อเสี่ยงทายฟ้าฝนเท่านั้น เช่นเดียวกับนายสุริยา สำราญรัตน์ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ตำบลภูป้อจะทำกันในเดือนหก ถือเป็นประเพณีสำคัญที่จะขาดไม่ได้ เพราะตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบันชาวบ้านตำบลภูป้อและชาวอีสานมีความเชื่อในพิธีกรรมว่า ถ้าปีใดไม่จัดงานบุญบั้งไฟ ฟ้าฝนก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดความแห้งแล้ง ไม่มีน้ำทำนา แต่ถ้าปีใดจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ฟ้าฝนก็จะตกต้องตามฤดูกาลเกิดความอุดมสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัย งานบุญบั้งไฟจึงถือเป็นงานประเพณีประจำปีที่สำคัญของชาวบ้านตำบลภูป้อและชาวอีสาน พอใกล้ถึงวันงานไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็จะกลับบ้านไปร่วมงานบุญบั้งไฟ ที่เป็นงานที่สร้างความรักความสามัคคีของคนเป็นอย่างดี มีความสอดคล้องกับนายบุญล้วน คำควร (2560: สัมภาษณ์) ที่กล่าวเพิ่มเติมว่า บั้งไฟยังเป็นเสมือนสัญญาณที่ชาวบ้านเตือนให้พระยาแถนทราบว่า ถึงฤดูกาลทำนาแล้ว ขอให้ประทานน้ำฝนลงสู่ท้องนาตามฤดูกาลด้วยการจุดบั้งไฟนี้ถือว่าเป็นการเสี่ยงทายถึงความสมบูรณ์ของฝนฟ้าในปีนั้นๆ เพราะพิธีบุญบั้งไฟเกี่ยวข้องกับความสุขของประชาชน และความร่มเย็นเป็นสุขของชาวบ้านโดยตรง

สรุป

บริบทพื้นที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูป้อ ประกอบด้วย พื้นที่ทางกายภาพ ได้แก่ 1) ชุมชน ตำบลภูป้อและตำบลนามะเขือ 2) ภูป้อ ที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วย พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์, ถ้ำพระรอด, ถ้ำพระ, ถ้ำหมัด, ถ้ำหินแยก, รอยพระพุทธรูปหัตถ์, บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์, เหวท่าหาด, วัดภูป้อ และเส้นทางในพื้นที่ภูป้อ ส่วนพื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยมีประเพณีสงกรานต์ปัดทองพระพุทธรูปไสยาสน์, พิธีการบนบาน, พิธีการบวงสรวง และพิธีจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย ซึ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งหมดนี้ยังขาดแนวทางการจัดการที่เป็นรูปธรรม ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องการวางแผน และไม่มียงบประมาณเพียงพอในการดำเนินงาน ให้พื้นที่นี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนได้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษากับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูป้อ โดยมีขั้นตอน

การดำเนินการ ศึกษาข้อมูลจากภาคสนามบนภูโปและรอบๆ ภูโป การสัมภาษณ์ การประชุม
เชิงปฏิบัติการ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ 4

แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป

การวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและทรัพยากรทางวัฒนธรรม และแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการจัดการดังต่อไปนี้

1. แนวทางการจัดการพื้นที่ทางกายภาพ
2. แนวทางการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
3. แนวทางการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม
4. แนวทางการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ภูโปเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้
5. แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

แนวทางการจัดการพื้นที่ทางกายภาพ

พื้นที่ทางกายภาพบนภูโป ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการพื้นที่ทางกายภาพในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้กำหนดมรดกโลกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ (Landscape designed and created intentionally by man) 2. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจการปกครอง ศาสนาและความเชื่อ (Organically evolved landscape) ได้แก่ พื้นที่ปรากฏร่องรอยของภูมิทัศน์โบราณ (A relic or fossil landscape) และภูมิทัศน์ที่ยังคงมีวิวัฒนาการอยู่อย่างต่อเนื่อง (A continuing landscape) 3. ภูมิทัศน์ที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ อาทิ ศาสนา ลัทธิความเชื่อ (Associative cultural landscape) พื้นที่ทางกายภาพของภูโปจึงแบ่งตามแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้ดังนี้ 1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ ได้แก่ สิ่งก่อสร้างภายในวัด สิ่งก่อสร้างสถานที่สักการะบูชาองค์พระทั้งสององค์ การสร้างบันไดทางเดินขึ้นบนภูโป จำนวน 426 ขั้น 2. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนาและความเชื่อ ได้แก่ การทำถนนให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาภูโปได้สะดวก ป้ายประชาสัมพันธ์ในบริเวณทางขึ้นภูโป แผนที่การท่องเที่ยวในกลุ่มใกล้เคียง ฯลฯ 3. ภูมิทัศน์ที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ส่วนแนวทางการจัดการพื้นที่ทางกายภาพมีรายละเอียด ดังนี้

1. ภูโป เปนภูเขาเล็กๆ เปนภูเขาลูกโตดสองลูกอยู่ติดกันกั้นเขตอำเภอเมืองกาฬสินธุ์กับอำเภอสหัสขันธ์ กายภาพบนภูโปเป็นป่าไม้ต้นไม้หลากหลาย และป่าหญ้าเพ็กเต็มไปหมด

เมื่อถึงฤดูแล้งต้นไม้บนภูปกก็จะมีสลัดใบที่แห้งลงมากองใต้ต้นไม้บนพื้นภูปก ส่วนต้นหญ้าเพ็กก็จะแห้งทับถมไปกับใบไม้ ปัญหาที่ตามมาคือไฟป่า ป่าไม้ถูกทำลาย ป่าไม้ถูกบุกรุก สำหรับนายอนันท์ จำเริญเจือ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า สาเหตุของไฟป่าส่วนใหญ่มาจากมนุษย์ที่ขึ้นไปหาของป่า เช่น การเผาป่าล่าสัตว์ การหุงหาอาหารจากของป่า ไฟป่าจะมาจากภูปกตะวันออก หรือภูปกลูกที่ 2 ทั้งสิ้น การเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อไปสู่แนวทางการจัดการ ต้องอาศัยชุมชนทั้ง 7 แห่ง โดยสร้างความสามัคคี มีความรักและห่วงหาพันพัวป่าที่เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากบนภูปก ส่วนแนวทางการจัดการ มีการปลูกป่าในวันสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ปิดทององค์พระ ซึ่งสอดคล้องกับนายเดือน กลินธุ์เกตุ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวว่า ส่วนทางเดินศึกษาธรรมชาติของนักท่องเที่ยว ตั้งแต่ทางขึ้นบันไดทางขึ้นภูปก ควรมีการปลูกต้นไม้มาลัยเป็นระยะๆ จนถึงบนภูปก จึงถือได้ว่า การมีส่วนร่วมสำนึกในความรับผิดชอบของชุมชน เป็นสิ่งที่จะทำให้การเกิดไฟป่าลดน้อยลง หรือไม่มีไฟป่าเกิดขึ้นอีกต่อไป เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีความรักและห่วงหาพันพัวป่าเสมือนรักษาเป็นแหล่งอยู่อาศัยของชุมชน

จากงานวิจัยเป็นการวิจัยด้านแนวทางการจัดการพื้นที่ทางกายภาพภูปก ที่สามารถนำไปใช้เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยมีส่วนร่วม (PAR) ของชุมชน องค์การของรัฐ ซึ่งหน่วยงานของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดทั้งในพื้นที่ นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ เทศบาลตำบลภูปก

2. วัดอินทรประทานพร มีทรัพยากรมากมายจำเป็นต้องคำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และหมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนโดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุง ดูแลรักษา และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยชุมชนตำบลภูปกและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสถานที่แห่งนี้ แต่ก็ยังขาดการตระหนักรู้ในมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่อาจจะมองเพียงแค่ด้านคุณค่าทางจิตใจ ตามธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาเท่านั้น จึงอาจจะไม่ใส่ใจในการเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนเอง ปัญหาที่เกิดจากข้อจำกัดทางกายภาพในพื้นที่ของวัดพบได้ดังนี้

2.1 ลานจอดรถ การจัดการที่จอดรถของนักท่องเที่ยวยังไม่เป็นระเบียบ มีการจอดตามความสะดวกสบาย ไม่เป็นแถวเป็นแนว อาจทำให้รถคันอื่นเข้าออกได้ไม่สะดวก ซึ่งสอดคล้องกับนายจิรศักดิ์ จราฤทธิ์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า ศักยภาพในด้านการจัดการสถานที่จอดรถของนักท่องเที่ยวยังไม่ทันสมัย และไม่เป็นที่เรียบร้อยของทางเดินรถ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวด้วยรถยนต์ส่วนตัว รถบัสนำเที่ยว รถตู้นำเที่ยว หรือรถมอเตอร์ไซด์ เข้ามาจอดและออกได้ตามต้องการ หรือจอดตามร่มไม้ดูแล้วไม่เป็นระเบียบ

ส่วนแนวทางการจัดการลานจอดรถ วัดควรปรับพื้นที่ลานจอดรถเพิ่มขึ้นจากเดิม โดยกำหนดรถที่เข้ามาภายในวัด ให้มีที่จอดที่ชัดเจนและเป็นระเบียบ และกำหนดทางออกโดยมีการทำป้ายบอกเส้นทางเข้าออกที่เห็นได้ชัด ในส่วนของนายสมร ชัยนาแพง (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวเพิ่มว่า บริเวณโดยรอบลานจอดรถภายในวัดต้องมีการปลูกต้นไม้ดอกไม้ เช่น ต้นดอกเฟื่องฟ้า หรือจะเรียกลานจอดรถอีกชื่อว่า ลานจอดรถเฟื่องฟ้า ให้เป็นเอกลักษณ์ของวัดต่อไป

ส่วนการเข้ามีส่วนร่วมของชุมชน โดยขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนทั้ง 7 แห่ง นำชาวบ้านออกมา ร่วมกันพัฒนาให้มีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว (ภาพที่ 22)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 22 ลานจอดรถ

2.2 ป้ายประชาสัมพันธ์รูปอูบ ยังไม่มีเพียงพอในการให้รายละเอียด เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ศึกษาความเป็นมา และศึกษาเส้นทางเดินบนรูปอูบ ในส่วนนี้ยังไม่มิงงบประมาณที่จะ จัดทำให้เพียงพอได้ สำหรับนายพรหม สาวีมาตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า การบริหารการจัดการ ยังขาดงบประมาณ ต้องอาศัยจากญาติโยมที่มาทำบุญหรือบริจาค ย่อมไม่เพียงพอแน่นอน ทรัพยากร ภายในวัดเหล่านี้ไม่ได้รับการออกแบบที่เป็นทางการ ถ้ามีการสร้างหรือปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพ ก็จะมีแต่วัดและผู้นำหมู่บ้าน ตลอดจนถึงผู้ที่มีจิตศรัทธาเท่านั้น ไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาช่วยเหลือใน การออกแบบให้กับทางวัด ให้มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สวยงามตามแบบสถาปัตยกรรมที่แท้จริง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้มีการมีส่วนร่วมของชุมชน (ภาพที่ 23)

พูนุ ปณุกิตโต ชิว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 23 ป้ายประชาสัมพันธ์รูปอ

2.3 ห้องน้ำ ยังคงไม่เพียงพอในช่วงเทศกาลงานบุญประจำปี และได้มีการสร้างอยู่บริเวณหน้าวัดดูแล้วไม่สวยงาม ไม่เหมาะสมกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับนายหนูหล้า บุญบุตร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวว่า มีข้อเสนอจากบุคคลภายนอก และนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวได้เห็นการสร้างหรือจัดสร้างในสถานที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่ภายในวัด โดยเฉพาะห้องน้ำที่อยู่หน้าวัด เป็นเพราะยังขาดหลักการออกแบบที่ดี กับพื้นที่ที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งทางวัดและชุมชนทั้ง 7 แห่ง ได้ตระหนักรู้และเห็นทั้งคุณค่าและมูลค่าทรัพยากรประเภทศาสนสถาน โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในรูปแบบต่างๆ เช่นเดียวกับนายสุนทร บุญบุตร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวว่า ห้องน้ำที่ใช้ในการบริการให้กับนักท่องเที่ยวนั้น สร้างจากแรงศรัทธาของคนในชุมชน อาจขาดหลักการออกแบบและการจัดการที่ถูกตามหลักสถาปัตยกรรม คิดจากภูมิชาวบ้าน ถึงแม้ห้องน้ำจะอยู่หน้าวัดดูแล้วไม่เหมาะกับสถานที่แห่งนี้ การรื้อห้องน้ำทางวัดยินดีให้ความร่วมมือ แต่ต้องมีห้องน้ำรองรับกับนักท่องเที่ยวก่อน เพราะห้องน้ำที่มีอยู่นี้เกิดจากแรงศรัทธาในเรื่องของการบริจาค และการดำเนินงานของเทศบาลตำบลภูโป คนในชุมชนเห็นด้วยมาตลอด แต่ต้องมีแผนและการวางแผนรองรับที่ชัดเจน แนวทางการจัดการควรมีการปรับภูมิทัศน์ภายในพื้นที่วัด ให้มีความเหมาะสมในสถานที่สร้างห้องน้ำเพื่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดูสวยงามและสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว (ภาพที่ 24)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 24 ห้องน้ำวัดอินทรประทานพร

2.4 ร้านค้า ในบริเวณวัดอินทรประทานพรยังไม่มีร้านค้าสำหรับให้บริการกับนักท่องเที่ยว ส่วนที่มีก็เป็นร้านค้าเล็กๆ ไม่มีการปรับปรุงดูไม่เหมาะสมสวยงามในสายตา รกร้างทำให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมาทิ้งขยะมาทิ้งเพิ่มไว้ ซึ่งสอดคล้องกับนางปรี จราฤทธิ์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า ควรจัดให้มีร้านอาหาร และจัดให้มีผลิตภัณฑ์ของชุมชนในท้องถิ่นที่เป็นสินค้า OTOP มาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เช่นเดียวกับนายเดือน กสินธุ์เกตุ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอเพิ่มว่า การมีร้านอาหารและร้านจำหน่ายของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวเป็นการหารายได้เข้ามาบริหารภายในวัดอินทรประทานพร และเพื่อให้ชุมชนก็มีรายได้อีกช่องทางหนึ่ง (ภาพที่ 25)

พหุ ประถมศึกษา ชีวะ

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 25 ร้านค้าบริเวณวัดอินทรประทานพร

2.5 ถังรองรับขยะ ยังไม่เพียงพอในการรองรับขยะจากนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลประจำปี จะต้องนำถังขยะมารองรับตามจุดต่างๆ ตั้งแต่บริเวณลานจอดรถ ตามบันไดทางขึ้นจนถึงบนภู่ออ ซึ่งงบประมาณก็ยังไม่มีการจัดซื้อถังขยะ ซึ่งสอดคล้องกับนายพรหม สาวิมাত্র (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการยังขาดงบประมาณ ต้องอาศัยจากญาติโยมที่มาทำบุญหรือบริจาค ย่อมไม่เพียงพอแน่นอน ทรัพยากรในวัดเหล่านี้ไม่ได้รับการออกแบบที่เป็นทางการ ถ้ามีการสร้างหรือปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพเหล่านี้ ก็จะมีแต่วัดและผู้นำหมู่บ้าน และผู้ที่มีจิตศรัทธาเท่านั้น ไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาช่วยเหลือในการออกแบบให้กับทางวัด ให้มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สวยงามตามแบบสถาปัตยกรรมที่แท้จริง (ภาพที่ 26)

พหุ ม ประ โท ชี เว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 26 ถังรองรับขยะ

2.6 สถานที่นั่งพักในพื้นที่ลานจอดรถ ในบริเวณวัดอินทรประทานพร ที่นั่งพักของนักท่องเที่ยวไม่มีและทางขึ้นบันไดก็มีแต่ซากรุดเป็นส่วนมาก จึงทำให้นักท่องเที่ยวไปนั่งตามรั่มไม้ และโขดหินจึงอาจทำให้ทรัพยากรถูกทำลายไปมากกว่าเดิม และก็ยังไม่มีงบประมาณในการดำเนินการ ซึ่งสอดคล้องกับนายพรม สาวิมাত্র (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า การบริหารการจัดการยังขาดงบประมาณต้องอาศัยจากญาติโยมที่มาทำบุญหรือบริจาค ย่อมไม่เพียงพอแน่นอน ทรัพยากรในวัดเหล่านี้ไม่ได้รับการออกแบบที่เป็นทางการ ถ้ามีการสร้างหรือปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพเหล่านี้ก็จะมีแต่วัดและผู้นำหมู่บ้านและผู้ที่มีจิตศรัทธาเท่านั้น (ภาพที่ 27)

พหุ ม ประ โท ชี เว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 27 สถานที่นั่งพักบริเวณพื้นที่ลานจอตรถ

2.7 ต้นไม้บริเวณลานจอตรถ ไม่มีการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ รอบบริเวณวัดและลานจอตรถ จึงทำให้ขาดสีสันของธรรมชาติ ซึ่งเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวและได้ชื่นชมดอกไม้เหล่านี้ ซึ่งสอดคล้องกับนายสมร ชัยนาแพง (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า ส่วนบริเวณโดยรอบลานจอตรถภายในวัดต้องมีการปลูกต้นไม้ ดอกไม้ เช่น ต้นดอกเฟื่องฟ้า หรือจะเรียกลานจอตรถอีกชื่อว่า ลานจอตรถเฟื่องฟ้า ให้เป็นเอกลักษณ์ของวัดต่อไป เช่นเดียวกับนายเดือน กสิษฐ์เกตุ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวเพิ่มว่า ส่วนทางเดินศึกษาธรรมชาติของนักท่องเที่ยว ตั้งแต่ทางขึ้นบันไดทางขึ้นภู่อ ความมีการปลูกต้นทองมาลัยเป็นระยะๆ จนถึงบนภู่อ ต้นทองมาลัยเป็นไม้ดอกสีเหลืองทองเป็นไม้ต้นทรงพุ่ม เป็นไม้ล้มลุกแตกกิ่งก้านโตเต็มที่สูงประมาณ 2-3 เมตร ขยายพันธุ์ด้วยการปักชำ และมีที่ปักให้กับนักท่องเที่ยวเป็นระยะๆ เช่นกัน (ภาพที่ 28)

พหุบุ ปณุ ทิโต ชีเว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 28 ต้นไม้บริเวณลานจอดรถ

2.8 สิ่งก่อสร้าง เจ้าอธิการวิชัย อนุตตโร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวว่า ภายในวัดอินทรประทานพรมีสิ่งก่อสร้างที่เป็นอาคารเสนาสนะ ดังนี้ ศาลาการเปรียญกว้าง 14 เมตร ยาว 30.50 เมตร จำนวน 1 หลัง ศาลาบำเพ็ญกุศล 1 หลัง โรงทาน 1 หลัง ศาลารัชมัคลาภิเษก 1 หลัง กุฏิสงฆ์ 6 หลัง โรงสูบน้ำ 1 โรง โรงอุโบสถสีมาน้ำ 1 หลัง ศาลาหอน้ำ 1 หลัง ห้องน้ำเฉพาะพระสงฆ์ 4 ห้อง ศาลากลางน้ำ 1 หลัง ห้องบูชาสังฆภัณฑ์ เทียนรูป ดอกไม้ 1 หลัง และมีพระจำพรรษา จำนวน 7 รูป ในส่วนของพระอธิการประเสริฐ อนุตตโร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดโพชนาค ได้เสนอว่า การได้มาสักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ทั้ง 2 องค์ โดยเฉพาะศาลาการเปรียญ สิ่งปลูกสร้างภายในวัดอินทรประทานพร สามารถปรับปรุงพัฒนาให้เป็นที่พักให้นักท่องเที่ยวได้ โดยให้จัดทำเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนาต่อไป เช่นเดียวกับนายจรัสศักดิ์ จราฤทธิ์ (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า จะต้องกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน ที่ประกอบด้วย ภาครัฐ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ในการบริหารจัดการทรัพยากรภายในวัดอินทรประทานพรนี้

พื้นที่ทางกายภาพของวัดอินทรประทานพร สามารถที่จะพัฒนาจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือเชิงศาสนา ผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสถานที่อุปถัมภ์ ได้ตระหนักรู้และเห็นทั้งคุณค่าและมูลค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา สำหรับนายสุริยา สำราญรินทร์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า แนวทางการจัดการโดยมีการจัดทำตามแผนพัฒนาของเทศบาลตำบลภูโป ในปีงบประมาณ 2561-2564 ที่เป็นการตั้งรับคนที่จะมาบริหารจัดการ ดำเนินการเท่านั้น ที่เป็นนามธรรมและเป็นพลวัตสูง ต้องมีการบริหารจัดการที่ดี และตั้งอยู่บนหลักการอย่างมั่นคง โดยเฉพาะการบริหารจัดการเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ที่มีความเชื่อทำตามเฉพาะวันที่สำคัญ ไม่เหมือนสถานที่ท่องเที่ยวอื่น หรือวัดอื่น ที่มีนักท่องเที่ยวเข้าวัดเป็นประจำ โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่ดี เช่น ทำบุญ ไหว้พระ ขอพร เพราะมีความเชื่อว่า ไปแล้วมีความสุขทั้งกายและใจและมีรูปแบบการทำในเชิงพาณิชย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการใช้แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอย่างชัดเจนถึงแม้ส่วนหนึ่งมีการบริหารจัดการในเชิงการท่องเที่ยวแล้ว แต่ยังอยู่ในรูปแบบของการขาดการจัดการอย่างเป็นระบบนั่นเอง หมายความว่า ในพื้นที่ยังไม่สามารถกำหนดหลักการการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตามหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ ฉะนั้นแนวทางการจัดการทรัพยากรในภู่อ อย่างไรให้นักท่องเที่ยวได้มาสักการะสถานที่แห่งนี้มากขึ้น โดยต้องมีการนำแผนโครงการเข้าไปในแผนงบประมาณของเทศบาลตำบลภู่อ ซึ่งมีบุญประเพณีเดิมที่ดีอยู่แล้ว โดยมีแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. ภู่อ มีหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบมาก เช่น กรมป่าไม้, กรมศิลปากร, กรมทรัพยากรธรณีวิทยา ไม่มีความชัดเจนว่า เป็นหน่วยงานราชการของกระทรวงใดกรมใด สถานที่แหล่งศักดิ์สิทธิ์ภู่อเป็นของหน่วยงานใด ซึ่งสอดคล้องกับนายสุริยา สำราญรัตน์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า แนวทางการจัดการต้องเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น และเชิญกรมศิลปากรมาประชุมสัมมนา เพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ชัดเจนที่มีแผนผังโครงการบูรณาการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากร ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในทุกมิติ การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้เหมาะสมและเพียงพอ ต้องมีแนวทางการจัดการเพื่อพัฒนาปรับปรุง ที่ต้องไม่ทำลายทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว หรือของเดิมและจะต้องยอมรับกันทุกภาคส่วน เพราะพื้นที่ภู่อมีความโดดเด่นด้านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา มากกว่าพื้นที่อื่นในจังหวัดกาฬสินธุ์

2. สิ่งก่อสร้างภายในวัดอินทรประทานพร ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีความพร้อมนายสุริยา สำราญรัตน์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวว่า ศักยภาพในการบริหารจัดการในรูปแบบของโครงสร้างคณะกรรมการบริหารวัด บุคคลที่มีความรู้ และความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการ โดยมีสัดส่วนที่ไม่มีระบบ ไม่มีผู้รับผิดชอบชัดเจน ในการได้มองเห็นข้อต่อตรงนี้เป็นปัญหาหนึ่งที่จะต้องนำมาบูรณาการใหม่ ส่วนแนวทางการจัดการต้องมีการจัดการอย่างเป็นรูปแบบ เป็นรูปธรรม ด้วยรูปแบบคณะกรรมการบริหาร ผู้นำทั้ง 7 แห่ง ที่สามารถจัดการสิ่งก่อสร้างภายในวัดให้เป็นข้อตกลงร่วมกัน เช่นเดียวกับพระปัญญา ธีรปัญญา (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ที่ว่า ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในภู่อ ที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนร่วมกับวัด เป็นการท่องเที่ยวที่ทำให้เศรษฐกิจ สังคม ประเพณีและวัฒนธรรม ทำให้นักท่องเที่ยวได้เกิดความประทับใจที่ได้มาท่องเที่ยวภู่อแห่งนี้ ส่วนแนวทางการจัดการ วัดควรมีการพัฒนาฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ของภู่อ สำหรับการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการให้มากขึ้น อย่างเป็นระบบและสามารถร่วมกันทำได้ทันที เช่นเดียวกับนายบุญมี พันจรวง (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า แนวทางการจัดการคือการส่งเสริมและสนับสนุนให้มืองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในภู่อ เช่น ข้อมูลพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ตำนานเรื่องเล่า ความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับนายสุริยา สำราญรัตน์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวเพิ่มว่า ตอนนีเทศบาลตำบลภู่อ ได้มี

งบประมาณในการก่อสร้างอาคารสถานที่พักนักท่องเที่ยวสองชั้น จำนวนเงิน 3,100,000 บาท (สามล้านหนึ่งแสนบาทถ้วน) โดยมีแผนกำหนด 4 ปี ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2561-2564 โดยได้งบประมาณก่อสร้างภายในปี 2561 ทางเทศบาลตำบลภู่ออมีการจัดซื้อจัดจ้างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ส่วนประเด็นว่าสร้างแล้วจะอย่างไร มีกิจกรรมอะไรบ้าง ใครรับผิดชอบ สำหรับประโยชน์ที่เกิดขึ้น ถวายให้กับวัดอินทรประทานพรทั้งหมด ปัญหาการเข้ามาของท่องเที่ยวให้ได้ศึกษาเรียนรู้อะไรในอาคารนี้ ในส่วนแนวทางการจัดการอาคารสถานที่พักนักท่องเที่ยว โดยเป็นอาคารสองชั้น มีการจัดทำแต่ละโซนๆ ของแต่ละชั้น มีการแบ่งตามความสำคัญของแต่ละของพื้นที่ จะต้องให้นักท่องเที่ยวดูเป็นระบบ เช่น โซนพื้นที่ทางกายภาพ โซนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และโซนพื้นที่ทางวัฒนธรรม เป็นต้น สำหรับนายสุริยา สำราญรัตน์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวเพิ่มอีกว่า การจัดหาแหล่งน้ำ น้ำเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะการใช้น้ำในวัดอินทรประทานพร มีการใช้เฉพาะบริเวณวัดเท่านั้น ส่วนบ่อนภู่ออไม่มีน้ำในการอุปโภคบริโภค ไม่มีน้ำรดต้นไม้ หรือช่วยบรรเทาดับไฟป่าไม่ให้ลุกลามไปสถานที่อื่นได้ และที่สำคัญไม่มีน้ำในการทำพิธีบวงสรวงสร้างน้ำปัดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาจะช่วยกันขนน้ำจากด้านล่างขึ้นไปบ่อนภู่ออเท่านั้น ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นทุกๆ ปี ในส่วนแนวทางการจัดการการให้น้ำ เทศบาลตำบลภู่ออจะดำเนินการขอระบบน้ำประปาขนาดใหญ่จากการประปาส่วนภูมิภาคจังหวัดกาฬสินธุ์ และได้ดำเนินการขออน้ำประปาไปแล้ว การมีน้ำประปาจะไม่แห้งแล้ง ต้นไม้ที่นำไปปลูกก็จะเติบโตสวยงาม ภูมิทัศน์ถูกแต่มีสีสดด้วยดอกไม้ ต้นไม้ไฟป่าจะไม่เกิดขึ้น นักท่องเที่ยวก็จะได้ใช้น้ำในการล้างหน้าและดื่มกิน ที่สำคัญมากคือการมีน้ำขึ้นไปบ่อนภู่ออก็เพื่อให้ในช่วงทำบุญประเพณีบุญประจำปี เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค เป็นแนวทางการจัดการต้องมีการดำเนินการตามแผน ส่วนการปลูกต้นราชพฤกษ์ (ต้นดอกคูณ) นายบุญมี พันจรุง (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวอีกว่า การปลูกต้นราชพฤกษ์ จะเริ่มปลูกมาตั้งแต่สี่แยกจนถึงวัดอินทรประทานพร โดยปลูกในปีงบประมาณ 2561 จำนวน 280 ต้น เป็นการระดมความร่วมมือรวมแรงร่วมใจในการปลูกในครั้งนี้ ได้แก่ ข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างเทศบาลตำบลภู่ออ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และชุมชนทั้ง 7 แห่ง ในช่วงที่ต้นดอกคูณออกดอกสีเหลืองทุกต้นจะดูสวยงามเป็นที่ชื่นตาต้องใจของนักท่องเที่ยว ที่จะต้องลงจากรถมาถ่ายรูป เพื่อส่งให้เพื่อนๆ ที่อยู่ที่ไกลไกลได้เห็นความสวยงามของดอกราชพฤกษ์ ก่อนที่จะเดินทางไปอาคารสถานที่พักนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวของภู่ออ รับฟังข้อมูล พักรับประทานอาหาร และทำภารกิจส่วนตัวให้เสร็จเรียบร้อยก่อนขึ้นไปบ่อนภู่ออ เพื่อกราบนมัสการองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ทั้ง 2 องค์ จากนั้นไปชมสถานที่แหล่งเรียนรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรม

จากที่ได้การประชุมเชิงปฏิบัติการในการหาแนวทางในการจัดการพื้นที่ทางกายภาพ พบว่า การนำแนวทางมาใช้ในการจัดการพื้นที่ทางกายภาพนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องดำเนินการจากทุกๆ ภาคส่วนราชการที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะกรมศิลปากร ที่มีอำนาจดำเนินการมากกว่าส่วนราชการอื่น การเข้ามาของส่วนราชการจะทำให้การจัดการได้เร็วขึ้น ที่เทศบาลตำบลภู่ออ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านทั้ง 7 แห่ง ไม่สามารถจะดำเนินการจัดการได้ เพื่อให้คนในชุมชนดำเนินการได้อย่างไม่ผิดต่อกฎหมายผิดต่อสิ่งที่ทำแล้วไม่ได้รับความเห็นชอบจากส่วนราชการ โดยภู่ออแห่งนี้ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางที่ต้องให้ความสำคัญต่อไป

แนวทางการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูปอ ทั้งนี้ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยมีแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม มี 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1. การประเมินความสำคัญ คือ การแปลความหมาย ความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการวิเคราะห์ หลักฐานเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม และคุณค่าต่างๆ ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยการลงพื้นที่สำรวจ และทำการประเมินคุณค่าด้านศิลปกรรมและด้านสถาปัตยกรรมของทรัพยากรทางวัฒนธรรม 2. การวางแผนการจัดการ เป็นการกำหนดแผนการปฏิบัติงาน หรือแผนการจัดการที่เหมาะสมในแผนการปฏิบัติงาน ควรจะมียุทธวิธีในการจัดการทางทรัพยากรที่กำหนดเป็นระยะยาว และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับการจัดการ 3. การกำหนดรายการการจัดการ คือการจัดการตามข้อเสนอแนะ และลำดับความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ประเมินไว้ในขั้นตอนแรก โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่ การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยความรู้ และทักษะของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ จึงเป็นแนวทางการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังนี้

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จากการศึกษา พบว่า ภูปอมีทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สมบูรณ์มากในพื้นที่ภูปอแห่งนี้ เช่น องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ทั้ง 2 องค์ มีความโดดเด่นและสวยงามตามแบบสมัยทวารวดี โดยไม่ได้รับผลกระทบจากนักท่องเที่ยวจากการขึ้นมาราบสักการะ โดยองค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์ล่าง ได้พบปัญหาพื้นที่โดยรอบๆ ที่เข้าไปกราบสักการะ มีพื้นที่จำกัดสำหรับการทำพิธีบวงสรวง สรงน้ำปิดทององค์พระ ซึ่งเป็นประเพณีประจำปีของวัดอินทรประทานพร ผู้ร่วมงานจำเป็นที่จะต้องร่วมทำพิธีกันด้านนอกองค์พระ และที่สำคัญการสรงน้ำปิดทององค์พระองค์จริง องค์พระจะมีน้ำเปียกชื้นตลอดเวลา อาจทำให้องค์พระสึกกร่อนได้ และนักท่องเที่ยวบางคนก็ไปกราบใกล้ๆ หรือสัมผัสสององค์พระเพื่อเป็นสิริมงคล ส่วนองค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์บนก็เช่นกัน มีพื้นที่ในการมากราบสักการะองค์พระอยู่ในสภาพแผ่นกระเบื้องแตกหักบางส่วน (ภาพที่ 29) อาจทำให้ผู้ที่มาทำบุญได้รับบาดเจ็บจากการมานั่งกราบไหว้ ขอบพระ หรือการเดินในบริเวณที่แตกหัก โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือการไม่ระมัดระวัง

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 29 แผ่นกระเบื้องแตกหักบริเวณพื้นที่พระพุทไสยาสน์องค์บน

ส่วนที่กันแดดผนังองค์พระองค์บน ทำเป็นหลังคาไม่ถาวรโดยใช้แสลมมุงเพื่อกันแดดได้เท่านั้น (ภาพที่ 30) กันฝนและกันลมไม่ได้ ถ้าเกิดลมฝนแรงๆ อาจทำให้ขาดตกลงมาใส่องค์พระเกิดการแตกหัก สีอาจหลุดร่อนจากองค์พระได้ สำหรับบันไดทางขึ้นไปบนหลังกุบ่อ ได้นำไม้มาทำทาดด้วยสีแดง (ภาพที่ 31) ไม่มีราวจับขึ้นนักเที่ยวที่มีน้ำหนักมากอาจขึ้นล้มปาก หรือไม่สามารถขึ้นได้ถึงหลังกุบ่อได้ นักท่องเที่ยวก็จะพลาดไปชมและสักการะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บนหลังกุได้

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 30 หลังคาบริเวณพื้นที่พระพุทไสยาสน์องค์บน

สำหรับแนวทางการจัดการบันไดทางขึ้นด้านหลังภูโป นายสุภี พานิสต (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า การสร้างบันไดทางขึ้นไปหลังภูโปจะมีการขอบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา เพื่อให้มีการสร้างบันไดเหล็กมีราวจับอย่างถาวร เพราะจะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถขึ้นมาได้สะดวกและปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับนายสุริยา สำราญริน (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ซึ่งเป็นนายกเทศบาลตำบลภูโป ได้กล่าวเพิ่มว่า เทศบาลตำบลภูโปก็มีการขอรับบริจาคกับข้าราชการ ลูกจ้าง และสมาชิกเทศบาลทุกคน เพื่อสมทบทุนในการสร้างบันไดเหล็กร่วมกับทางวัด และจะให้นายช่างโยธาออกแบบบันไดเหล็กในการจัดสร้างได้แบบตามหลักสถาปัตยกรรม เพื่อให้ได้ขึ้นลงอย่างสะดวก ปลอดภัย

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 31 บันไดทางขึ้นบริเวณด้านหลังภูโป

สำหรับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อื่นที่มีความเชื่อมโยงโดดเด่น เช่น ถ้ำพระรอด ถ้ำพระถ้ำหมัด ถ้ำหินแยก รอยพระพุทธหัตถ์ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เหง้าห้าหัด และวัดเก่า เพราะยังขาดการจัดการที่ถูกต้องเช่นกัน เพราะมีงบประมาณไม่เพียงพอ บุคลากรในการรับผิดชอบไม่มี ซึ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมเหล่านี้ นักท่องเที่ยวไม่ทราบว่า จะเดินไปสถานที่แห่งใด เพราะภายในพื้นที่บนภูโปจากการศึกษาที่พบว่า ไม่มีป้ายประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ดังที่กล่าวที่มีอยู่ที่จุดใดบ้าง ทั้งเส้นทางเดินนักท่องเที่ยวไม่สามารถที่จะเดินทางเข้าไปถึงสถานที่ได้ จากที่ศึกษาพบว่า มีป้ายขึ้นปิดเส้นทาง ไม่มีป้ายบอกตามเส้นทางไปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนั้นได้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว จากการศึกษาดังกล่าว วัดอินทรประทานพรมีความเหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการ และหาแนวทางการจัดการเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวทางศาสนาให้นักท่องเที่ยวได้ จึงได้พบปัญหาที่นำไปสู่การหาแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป ดังนี้

1. องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์ จากการศึกษา พบว่า องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ มีความเสี่ยงต่อการสึกกร่อนของชั้นหิน ทำให้หินหลุดออกจากองค์พระได้ เพราะองค์พระมีน้ำขังตลอดเวลาในช่วงเทศกาลสงกรานต์ขององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ และการสัมผัสองค์พระโดยตรงของนักท่องเที่ยว อาจทำให้สีสึกกร่อน หลุดร่อนออกมา ยิ่งทำให้น้ำเข้าไปในองค์พระได้มากขึ้น

แนวทางการจัดการ นายสุริยา สำราญรัตน์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า แนวทางการจัดการควรมีการสร้างองค์พระพุทธรูปไสยาสน์จำลองทั้งสององค์ จะสร้างจากปูน หรือไม้ ก็ได้เพื่อให้องค์จริงไม่ได้รับผลกระทบจากการสงกรานต์ขององค์พระจากนักท่องเที่ยว หรือเข้าไปจับต้ององค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์จริงได้ และให้มีการทำกระจกครอบอย่างมิดชิดกันน้ำเข้าไปสัมผัสองค์จริง ส่วนองค์จำลองติดตั้งใกล้กับองค์จริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้กราบสักการะองค์จริง หรือถ้าไม่สร้างองค์พระจำลอง แนวทางการจัดการ คือต้องสร้างแนวกันไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสองค์พระ องค์พระต้องสร้างมีกระจกกันไม่ให้เข้าไปถูกองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ทั้ง 2 องค์ ส่วนแนวทางการจัดการหลังคา ที่สร้างกันแดดองค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน ในขณะที่นายอนันต์ จำเริญเจือ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวว่า จะมีการสร้างอย่างถาวร มีโครงสร้างเหล็กที่มั่นคง หลังคาใช้หลังคาสังกะสีมุง เพื่อกันแดดและกันฝน ที่จะทำให้องค์พระไม่ถูกแดดและฝนอีกต่อไป ส่วนสีทองขององค์พระก็จะสดใสสวยงามตลอดเวลามากขึ้น ดังนั้นเมื่อนักท่องเที่ยวมาสักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์แห่งนี้ก็เท่ากับได้มากราบไหว้บูชาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อื่นในคราวเดียวกัน

2. ถ้าพระรอด จากการศึกษา พบว่า ปากถ้ำมีดินที่ถูกชะล้างลงมาจากริมน้ำฝน ทำให้ปากถ้ำถูกปิดด้วยดินจนไม่สามารถรอดเข้าไปด้านในถ้ำได้และมีป่าขึ้นรกร้าง เศษกิ่งไม้ไผ่ใบไม้ทับถมบริเวณพื้นที่ การขึ้นลงลำบากเพราะเป็นหน้าผาชัน 2 เมตร ช่วงฤดูฝนขึ้นลงอาจทำให้ลื่นเกิดอุบัติเหตุได้กับนักท่องเที่ยวและที่สำคัญไม่มีป้ายบอกว่าจะสถานที่แห่งนี้คือว่าอะไรมีความสำคัญอย่างไร

แนวทางการจัดการ นายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการว่า ถ้ำแห่งนี้จำเป็นที่วัดและชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน 7 แห่ง และเทศบาลตำบลภูโป ต้องร่วมมือร่วมใจทั้งร่างกายและกำลังทรัพย์ ในการบริหารจัดการให้ถ้ำแห่งนี้ได้เป็นสถานสักการะเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และต้องมีการจัดทำป้ายเพื่อสร้างตำนานเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาของถ้ำแห่งนี้ โดยมีความเชื่อว่า มีเกจิดี มีพระดี รอดพ้นจากทุกขโศก ส่วนแนวทางการจัดการอีกอย่าง โดยให้มีการนำพระพุทธรูป (พระประธาน) ไปประดิษฐานไว้ในถ้ำ ซึ่งสอดคล้องกับพระสุขสวัสดิ์ สิริปัญญา (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ที่ว่าควรมีพระหินนำไปวางไว้ในถ้ำด้วย เพื่อให้เห็นพระหลายๆ องค์ จากนั้นจึงโยงเรื่องราวเกี่ยวกับพระสถานที่จากวัดอื่นให้มีความสอดคล้องกับวัดภูโปแห่งนี้ด้วย เช่น ถ้ำพระรอด บ้านหนองแซง ตำบลนาตาล อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ วัดภูค่าว ที่มีพระพุทธรูปไสยาสน์ภูค่าว และถ้ำพระ บ้านแก้ง ตำบลนาตาล อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่มีลักษณะเดียวกัน เป็นต้น เช่นเดียวกับเจ้าอธิการวิชัย อนุตตโร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) กล่าวเสนอเพิ่มว่า ควรมีการนำพระเหรียญพระผงไปจำลองไว้ เพื่อให้เราได้พบกฐพระในสถานที่ถ้ำแห่งนี้ เป็นการตอกย้ำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความศรัทธาของถ้ำแห่งนี้

3. ถ้าพระ จากการศึกษา พบว่า ดินในถ้ำมีมากทำให้ไม่สามารถเข้าไปด้านในได้ มีดิน กิ่งไม้ไผ่ และใบไม้ ปิดทางเข้าในถ้ำ จึงไม่สามารถเข้าไปในถ้ำได้สะดวก ดินเหล่านี้เกิดจากการไหลลงมาตามน้ำในช่วงฤดูฝนมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว

แนวทางการจัดการ นายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการว่า ถ้ำแห่งนี้จำเป็นต้องทำวัดและชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน 7 แห่ง และเทศบาลตำบล ภูโป ต้องร่วมมือร่วมใจทั้งแรงกายและกำลังทรัพย์ ในการบริหารจัดการให้ถ้ำแห่งนี้ได้เป็นสถานสักการะเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และต้องมีการจัดทำป้าย เพื่อสร้างตำนานเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาของถ้ำแห่งนี้ โดยมีความเชื่อว่ามีเกจิติ มีพระดี รอดพ้นจากทุกข์โศก ส่วนแนวทางการจัดการอีกอย่างโดยให้มีการนำพระพุทธรูป (พระประธาน) ไปประดิษฐานไว้ในถ้ำ ซึ่งสอดคล้องกับพระสุขสวัสดิ์ สิริปโย (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ที่ว่า ควรมีพระหิน หรือพระไม้ นำไปวางไว้ในถ้ำด้วย เพื่อให้เห็นพระหลายๆ องค์ในถ้ำ เช่นเดียวกับเจ้าอธิการวิชัย อนาคตโร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) กล่าวเสนอเพิ่มว่า ควรมีการนำพระเหรียญพระผง ไปจำลองไว้เพื่อให้เราได้พบกฐพระในสถานที่ถ้ำแห่งนี้ เป็นการตอกย้ำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความศรัทธาของถ้ำ เช่นเดียวกับถ้ำพระรอด

4. ถ้ำหมัด จากการศึกษา พบว่า ถ้ำหมัดมีการค้นพบซากไดโนเสาร์ และร่องรอยไดโนเสาร์ที่ยังคงเหลือบนแผ่นหินร่องน้ำไหลให้นักท่องเที่ยวได้ชมและศึกษา ในส่วนของถ้ำมีเศษหิน เศษหินและกิ่งไม้ขนาดเล็กและใหญ่ อยู่ในบริเวณถ้ำมากมาย สภาพถ้ำยังมีความสวยงาม ส่วนเส้นทางเดินเข้ามายังถ้ำถึงจะมีการพัฒนาเส้นทางนี้มาแล้ว แต่ก็ไม่สามารถใช้รถเข้ามาถึงบริเวณถ้ำแห่งนี้ได้ นักท่องเที่ยวจำเป็นต้องเดินเท้าเข้ามา โดยมีระยะทางประมาณ 400 เมตร

แนวทางการจัดการ นายสุริยา สำราญริน (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการถ้ำหมัดว่า ต้องมีการจัดทำป้ายบอกเส้นทางตั้งแต่ทางเข้ามาจนถึงถ้ำแห่งนี้ ในการปรับปรุงพัฒนาเส้นทางเดินให้รถสามารถเดินทางเข้ามาถึงถ้ำได้อย่างสะดวก ปรับแต่งภูมิทัศน์ให้สวยงามร่มเย็น มีที่นั่งพักผ่อนตามร่มไม้รวมทั้งจัดให้มีถังเก็บขยะรับรองแก่นักท่องเที่ยว มีการจัดทำป้ายมีข้อความเกี่ยวกับการสร้างเรื่องเล่าตำนานเกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา สิ่งที่เกิดขึ้นกับถ้ำนี้ เช่นเดียวกับนายสุภี พานิสุด (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอเพิ่มว่า ส่วนแนวทางการจัดการซากไดโนเสาร์ที่ฝังอยู่ในชั้นหินพื้นที่ร่องน้ำไหล ที่เป็นส่วนหัวกะโหลกเห็นได้ชัดเจนสีแดงส้มจากสีของหิน ต้องมีการรักษาไว้เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้มาชมและศึกษาความเป็นมา โดยก่อนนี้สำนักทรัพยากรธรณี จังหวัดขอนแก่น จะขอชุดแผ่นหินที่มีหัวกะโหลกของซากไดโนเสาร์นี้ไปเก็บไว้ศึกษา ในส่วนของนายสุนทร บุญบุตร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการถ้ำหมัดว่า ต้องมีการปรับปรุงพัฒนานาเศษหินเศษไม้ที่มีอยู่ในถ้ำออกมาให้หมด ล้างทำความสะอาดถ้ำให้มีสภาพสวยงามให้เห็นร่องรอยของชั้นหินเดิม จากนั้นนำพระพุทธรูปหินไปประดิษฐานในถ้ำแห่งนี้ หรือนำไหแตกไปวางไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาว่าเป็นถ้ำที่เคยมีพระธุดงค์มาจำศีลพักอาศัย และเป็นกฐพระมีการค้นพบกฐพระในถ้ำแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับนายอนันท์ จำเริญเจือ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการว่า ถ้ำหมัดควรมีการกั้นฝายกักเก็บน้ำในช่วงฤดูแล้ง เพราะช่วงนี้น้ำจะยังไม่หมดทำให้ฝายมีชีวิต มีปลา กุ้ง หอย และสัตว์ที่ลงมากินน้ำนี้ และต้องมีการพัฒนาเส้นทางเดินจากถ้ำหมัดไปเชื่อมกับเส้นทางเดินขึ้นไป

กราบนมัสการรอยพระพุทธรูปหัตถ์ จะทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางได้สะดวกและระยะทางเดินไปไม่ไกล ซึ่งเป็นอีกทางเดินหนึ่งที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเส้นทางเดินธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ต่อไป

5. ถ้าหินแยก จากการศึกษา พบว่า มีป่าไผ่ขึ้นปกคลุมทำให้ดูมืด และและมีกิ่งไผ่หักล้มไม่เป็นระเบียบ กิ่งไม้ใบไม้รกร้างเต็มไปหมด มีดินที่ถูกชะล้างมาจากที่สูงทับถมวัชพืชขึ้นรอบๆ ถ้า ทางลงไม่มีบันไดลง การลงไปด้านล่างถ้าต้องเกาะกิ่งไม้หรือช่วยกันจับต่อกันลงไป อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ และที่สำคัญไม่มีป้ายบอกรายละเอียดว่า เป็นสถานที่เกี่ยวกับความเชื่อความศักดิ์สิทธิ์

แนวทางการจัดการ นายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการว่า ถ้าแห่งนี้เป็นที่วัดและชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน 7 แห่ง และเทศบาลตำบลภูโป ต้องร่วมมือร่วมใจทั้งแรงกาย และกำลังทรัพย์ในการบริหารจัดการให้ถ้าแห่งนี้ ได้เป็นสถานสักการะ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และต้องมีการจัดทำป้ายเพื่อสร้างตำนานเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ของถ้าแห่งนี้ โดยมีความเชื่อว่ามีเกจดี มีพระดี รอดพ้นจากทุกข์โศก ในส่วนของนายสุนทร บุญบุตร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทาง การจัดการว่า ต้องมีการปรับปรุงพัฒนานำเศษดินเศษไม้ที่มีอยู่ในรอบๆ บริเวณถ้าออกมาให้หมด มีการล้างทำความสะอาดถ้าให้มีสภาพสวยงามให้เห็นร่องรอยของชั้นหินเดิม

6. รอยพระพุทธรูปหัตถ์ จากการศึกษา พบว่า เส้นทางที่ไปสักการะไม่สะดวกเป็นเส้นทางลาดชันมากอาจทำให้นักท่องเที่ยวเกิดอุบัติเหตุได้ ในช่วงฤดูฝนมีป่าเฟื้องขึ้นปิดเส้นทางเดิน นักท่องเที่ยวไม่สามารถขึ้นไปสักการะได้เลย ในช่วงที่มีฝนตกเส้นทางเดินจะลื่นยิ่งทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย อาจทำให้นักท่องเที่ยวได้รับอันตรายมากขึ้น

แนวทางการจัดการ นายสุริยา สำราญริน (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการว่า การสร้างเส้นทางไปกราบสักการะรอยพระพุทธรูปหัตถ์ จะมีการดำเนินการสร้างเส้นทางให้นักท่องเที่ยวเดินทางขึ้นลงได้อย่างปลอดภัย และมีการช่วยเหลือ นักท่องเที่ยวที่ขึ้นไปกราบไปไหว้แล้วเกิดอุบัติเหตุขึ้น ส่วนแนวทางการจัดการทางขึ้นไปกราบสักการะ รอยพระพุทธรูปหัตถ์ในเบื้องต้นนี้ ได้มีข้อตกลงว่าให้วัด ผู้นำชุมชน 7 แห่ง นายกเทศบาลตำบลภูโป และชาวบ้านทุกชุมชน ร่วมแรงร่วมใจกันในการทำเส้นทางเดินให้กับนักท่องเที่ยวได้เดินทางอย่างสะดวกและปลอดภัย โดยจะทำเส้นทางเดินจากถ้าพระรอด ซึ่งเป็นเส้นทางเดิมที่มีอยู่แล้ว จนถึง รอยพระพุทธรูปหัตถ์ ในส่วนของนายเดือน กสิณธุ์เกตุ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอเพิ่มว่า สำหรับการสร้างทางขึ้นอีกเส้นทางคือ เริ่มสร้างจากถ้าหมัดจนถึง รอยพระพุทธรูปหัตถ์ โดยการนำหินที่อยู่ใกล้ๆ มาสร้างเป็นบันไดในพื้นที่ลาดชัน มีราวจับที่ทำจากไม้ไผ่ หรือไม้ยูคา เพราะมีความเหนียว คงทนต่อฝนฟ้าได้มากกว่าไม้อื่นๆ และหาง่ายในช่วงนี้ก่อน ที่จะมึงงบประมาณมาสร้างราวเหล็ก อย่างถาวร และต้องจัดให้มีผู้นำทางในการเดินทางขึ้นไปกราบสักการะรอยพระพุทธรูปหัตถ์นี้ทุกครั้ง เพื่อลดความเสี่ยงจากการขึ้นไปสักการะ

7. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (หรือบ่อน้ำพระอินทร์) จากการศึกษา พบว่า บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ยังมีความสมบูรณ์มีความสวยงามตามสภาพเดิม แต่น้ำไม่ใสสะอาดมีสีน้ำตาลซึ่งเกิดจากสีของใบไม้จำนวนมากที่ตกลงไปในบ่อจึงไม่สามารถนำน้ำในบ่อมาทำพิธีได้ มีวัชพืชหญ้า ใบไม้ ต้นแพ็กอยู่รอบๆ บริเวณบ่อทำให้ความโดดเด่นและความงามลดลงไป

แนวทางการจัดการ นายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า แนวทางการจัดการบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ควรมีการทำความสะอาดบ่อโดยการตักน้ำในบ่อออกทั้งหมด นำเศษใบไม้เศษกิ่งไม้ออกมาให้หมด จากนั้นนำน้ำมาเติมให้เต็มบ่อ มีการทำความสะอาดวัชพืช หญ้า ใบไม้ และต้นแพ็กที่อยู่รอบๆ บ่อให้สวยงามตลอดทั้งปี จัดทำป้ายบอกทางมาที่บ่อ และป้ายบอกรายละเอียดเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อว่า บ่อน้ำแห่งนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ มีปาฏิหาริย์ว่า การนำน้ำในบ่อนี้มาลูบตัวมาตี้มกินแล้วเกิดอะไรขึ้น หลังจากที้นำน้ำลูบตัวและนำมาตี้มกิน ให้กับนักท่องเที่ยวได้รับรู้รับทราบ เช่นเดียวกับนายสมร ชัยนาแพง (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอเพิ่มว่า ส่วนแนวทางการจัดการอีกอย่างคือ ควรมีการปลูกเสกน้ำศักดิ์สิทธิ์นำมาบรรจุขวดให้นักท่องเที่ยวได้บูชากลับไปบ้านเป็นสิริมงคลให้กับครอบครัวและญาติของนักท่องเที่ยวเอง เช่นเดียวกับนายสุริยา สาราญริน (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) กล่าวเพิ่มว่า บ่อน้ำนี้ต้องมีการบูรณาการการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของภู่อแห่งนี้ตลอดไป

8. เหวห้าหุด จากการศึกษา พบว่า คงเช่นเดียวกันกับรอยพระพุทธหัตถ์ เพราะเป็นสถานที่แห่งเดียวกัน ว่าจะมีการดำเนินการสร้างเส้นทางอย่างไรให้นักท่องเที่ยวเดินทางขึ้นลงได้อย่างปลอดภัย และมีการช่วยเหลือนักท่องเที่ยวอย่างไรที่ขึ้นไปแล้วเกิดอุบัติเหตุขึ้น

แนวทางการจัดการ นายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า แนวทางการจัดการควรมีการทำเส้นทางให้มีความสะดวกและปลอดภัยกับนักท่องเที่ยว ต้องมีผู้นำทางทุกครั้งในการพานักท่องเที่ยวขึ้นไปสักการะ เพื่อความปลอดภัยในการเดินทาง มีป้ายบอกรายละเอียด เรื่องเล่าตำนาน เช่นเดียวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ และสามารถเล่าเรื่องราวนี้ให้กับบุคคลอื่นได้ เพื่อให้เพื่อนและคนอื่นมาเที่ยวและทำบุญสถานที่แห่งนี้ต่อไปได้

9. วัดเก่า จากการศึกษา พบว่า วัดเก่าในปัจจุบันนี้ไม่มีอยู่บนภู่อแล้ว ได้ย้ายมาสร้างที่ทางขึ้นภู่อเรียกว่า วัดอินทรประทานพร แต่ในปัจจุบันยังพบซากไม้ที่ถูกไฟไหม้ให้เห็น ล่องลอยบางส่วน ว่าสถานที่แห่งนี้เคยมีวัดบนภู่อที่เป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาของคนในชุมชนภู่อ

แนวทางการจัดการ นายสุริยา สาราญริน (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการว่า การนำเสาและไม้เก่าๆ นำมาสร้างขึ้นทดแทนเป็นศาลาวัดใหม่ โดยให้คล้ายกับวัดเก่าให้มากที่สุด เสร็จแล้วจากนั้นจึงนำองค์พระประธานไปประดิษฐานบนวัดแห่งนี้ ให้เป็นที่พึ่งพาทางใจของชาวพุทธทุกคนถ้วนหน้า โดยเฉพาะชาวบ้านตำบลภู่อและชาวบ้านตำบลนามะเขือ มีการจัดทำบอร์ดหรือป้ายบอกรายละเอียดความเป็นมาของวัดเก่า เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ขึ้นไปกราบนมัสการขอพร และให้เห็นล่องลอยว่านี่คือสถานที่วัดเก่าที่ควรสักการะในความศักดิ์สิทธิ์แห่งภู่อนี้ ซึ่งสอดคล้องกับนายเจริญ หรดี (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ที่ว่า วัดเก่าควรให้มีอยู่บนภู่อเหมือนเดิม เพื่อให้เป็นสถานที่กราบไหว้ของนักท่องเที่ยวและผู้มีจิตศรัทธาต่อวัดเก่าแห่งนี้

10. เส้นทางเดินในพื้นที่ภู่อ จากการศึกษา พบว่า เป็นทางเดินเพื่อการท่องเที่ยวขึ้นไปยังบนภู่อ เป็นทางเดินขั้นบันไดคอนกรีตเสริมเหล็กขึ้นลงได้ทางเดียว มีราวจับเป็นบางช่วงและบางช่วงราวจับเกิดสนิมชำรุดไปตามเวลา นักท่องเที่ยวที่มีอายุมาก หรือนักท่องเที่ยวที่ต้องใช้ราวจับ

ในการขึ้นลงเพื่อลดความเหนื่อยล้า และเพื่อช่วยพยุงไม่ให้หกล้มเกิดอันตรายได้ และส่วนหนึ่งไม่มีงบประมาณในการสร้างราวจับนี้ให้นักท่องเที่ยวได้อำนวยความสะดวก

แนวทางการจัดการ นายจิตรกร บุญบุตร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า งบประมาณที่จัดทำราวจับบันไดต้องอาศัยแรงศรัทธาจากชาวบ้าน หรือควรรนำไม้ไผ่ไม้ยูคา มาสร้างเป็นราวก่อน เพื่อให้ท่องเที่ยวที่มีปัญหาด้านสุขภาพ ด้านชรา แม้แต่เด็ก ได้จับขึ้นลงใน การอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งมีสอดคล้องกับนายพรหม สามีมาตร (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า การบริหารการจัดการยังขาดงบประมาณ ต้องอาศัยจากญาติโยมที่มาทำบุญหรือบริจาค ย่อมไม่เพียงพอแน่นอน ทรัพยากรในวัดเหล่านี้ไม่ได้รับการออกแบบที่เป็นทางการ ถ้ามีการสร้างหรือ ปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพเหล่านี้ก็จะมีแต่วัดและผู้นำหมู่บ้านและผู้ที่มีจิตศรัทธาเท่านั้น

การเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อไปสู่แนวทางการจัดการ นายสุริยา สำราญรัตน์ 2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ว่า เป็นสิ่งที่จะต้องมีความ การจัดการที่เหมาะสม และมีความเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นของภูบ่อซึ่งที่อื่นไม่มี การจัดการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหมดนี้จะต้องดำเนินการตามความพร้อมที่คนในชุมชนสามารถทำได้ โดยไม่ต้องมีงบประมาณจาก ทางราชการ โดยใช้งบประมาณศรัทธา ปัจจุบันเนื่องจากพื้นที่ภูบ่อมีความเก่าแก่ และขาดการดูแล อย่างเป็นระบบ จำเป็นที่วัดอินทรประทานพร ชุมชนตำบลภูบ่อ ชุมชนตำบลนามะเขือ เทศบาล ตำบลภูบ่อ ต้องให้ความสำคัญได้เข้ามาปรับปรุงภูมิทัศน์ ให้มีความเหมาะสมสำหรับการเข้ามา กราบไหว้ของพุทธศาสนิกชนและผู้เข้ามาศึกษาหาความรู้ ให้มีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และครอบครัวที่เดินทางมาภูบ่อ การนำสิ่งของที่ขาดไปมาประดิษฐานขึ้นมาใหม่ ก็เป็นทางเลือกหนึ่ง ที่สามารถทำได้ เพื่อให้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้มีความสมบูรณ์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยว เชิงศาสนา โดยเฉพาะอาจารย์ และนักศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ และนักเรียนจากโรงเรียนในตำบลภูบ่อ ตำบลนามะเขือ พร้อมประชาชนในตำบล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด ใกล้เคียง

แนวทางการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูบ่อ มีการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมโดยการมี ส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากทรัพยากรทางโบราณคดีมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน และคน ส่วนมาก การจัดการจึงต้องส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนและผู้คนในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆ กิจกรรมของการจัดการให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับฐานะอะไรก็ตาม เพราะการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเข้มแข็ง และความสมัครสมานสามัคคีของชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งการมี ส่วนร่วมยังช่วยให้การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีซึ่งเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม ประสบความสำเร็จ ในทุกมิติ สำหรับแนวทางการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม มีดังต่อไปนี้

ประเพณีสงกรานต์ปิดทองสงกรานต์พระพุทธรูป

พิธีสงกรานต์ปิดทองและพิธีกรรมบวงสรวงพระพุทธรูป จากการศึกษา พบว่า ใน อดีตไม่มีพิธีกรรมบวงสรวง มีแต่พิธีกรรมการสงกรานต์ปิดทององค์พระเท่านั้น เป็นการรำบวงสรวง เพื่อให้ องค์พระได้มีความสุข โดยจะมีพิธีกรรมจัดขึ้นในเดือนหก และเดือนแปด ถือว่า เป็นแหล่งหรือ

ศูนย์กลางในการทำพิธีของชุมชนด้านศาสนาและการทำบุญ ปัจจุบันได้มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาที่มาร่วมงานทำบุญในวัดอินทรประทานพรแห่งนี้เพิ่มมากขึ้นๆ ทุกปี จะเห็นได้ว่านักท่องเที่ยวเหล่านี้มีเป้าหมายการท่องเที่ยวเพื่อมาทำบุญและสรงน้ำพระขอพร นักท่องเที่ยวที่มาส่วนมากจะมาร่วมทำพิธีสรงน้ำปิดทองพระพุทธรูปไสยาสน์แล้ว ก็จะเดินทางกลับบ้านเป็นส่วนมาก ส่วนที่เหลือคงมีแต่ชาวบ้านและชุมชนในบริเวณรอบๆ เท่านั้นที่ทำบุญร่วมพิธีจนแล้วเสร็จ จากนั้นทำอย่างไรให้นักท่องเที่ยวที่มาได้เข้าถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในกุโบร์ทั้งหมดหรือบางส่วนได้ เช่น ถ้าพระรอด ถ้าพระถ้าหมัด ถ้าหินแยก รอยพระพุทธรูปหัตถ์ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และวัดเก่า

แนวทางการจัดการ นายสุริยา สำราญรัตน์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ให้ความสำคัญในการหาแนวทางการจัดการว่า ในการนำของบวงสรวงไปถวายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวและคนมาทำบุญได้เห็นสถานที่แห่งนี้ก็เป็นการประชาสัมพันธ์ไปในตัว ส่วนบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ก็ให้นำน้ำสะอาดขนขึ้นไปใส่ไว้ให้เต็มแล้ว ก็อันเชิญน้ำที่มาจากบ่อน้ำแห่งนี้มาพุทธรูปเสกทำร่วมในส่วนพิธีสรงน้ำปิดทองพระพุทธรูปไสยาสน์ จากนั้นก็อันเชิญน้ำนี้จัดทำขบวนแห่รอบๆ กุโบร์ และในบางชุมชน แห่เสร็จก็นำน้ำมาสรององค์พระทั้ง 2 องค์ ซึ่งเป็นจุดแข็งของพิธีกรรมนี้ และทางวัดก็ให้นำน้ำที่ปลุกเสกมาบรรจุในขวดน้ำเป็นน้ำมนต์ให้กับนักท่องเที่ยวได้บูชากลับบ้าน พร้อมกับการสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ให้เข้าใจมากขึ้นถึงแก่นแท้ของศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องกับนายบุญมี จราฤทธิ์ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอแนวทางการจัดการต่อมาว่า เป็นประเด็นเกี่ยวกับสิ่งของมีค่าทำให้มีค่ามากขึ้น โดยมีการเปิดกรุพระให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสักการะในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และให้เข้าถึงพื้นที่ได้สะดวก เข้าถึงสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติให้ได้มากที่สุด ซึ่งงานประเพณีหรือกิจกรรมในมิติทางศาสนา ถือว่าเป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งของกุโบร์ที่เปิดสรงน้ำองค์พระปีละครั้ง และต้องกำหนดกิจกรรมในแต่ละวันให้นักท่องเที่ยวได้มีการวางแผนในการท่องเที่ยว เช่น พิธีบวงสรวงองค์พระ สรงน้ำปิดทององค์พระ ให้มีพิธีกรรมเช่นเดียวกับประเพณีพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เพราะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ มีความเป็นมาที่เหมือนกันกับพระธาตุนาดูน ต้องจัดพิธีให้ยิ่งใหญ่ นิมนต์พระเจกอาจารย์ตั้งมาสวดเปิดพิธีกรรม เพราะนักท่องเที่ยวต้องการความศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นประเพณีอันดีงามของกุโบร์ ซึ่งมีแนวทางการจัดการที่สอดคล้องกับนายปอน คำสีโห (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า นักท่องเที่ยวที่มาสักการะที่วัดเป็นนักท่องเที่ยวหลัก คือเป็นนักแสวงบุญไหว้พระ 9 วัด ในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยวัดอินทรประทานพร เป็น 1 ใน 9 วัดที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางมากกราบสักการะ แนวทางการจัดการคือ มีการจัดที่พักภายในวัด โดยใช้ศาลาวัดเป็นที่พักของนักท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกและความปลอดภัย พร้อมสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวไปด้วย เพื่อการประมวลผลการบริการ สำหรับนายสุนทร บุญบุตร (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวว่า ต้องตระหนักและเห็นทั้งคุณค่าและมูลค่าทรัพยากรที่มีอยู่ในกุโบร์ เช่น ศาสนสถานเพื่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ในส่วนของการนำเครื่องสักการะมาบูชาสถานที่เสี่ยงทาย และการทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ต้องจัดให้อยู่ในสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง หรือควรจัดไว้ที่องค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์กลาง เพื่อความสะดวกของผู้ที่มาร่วมทำบุญพิธีในครั้งนี้ และยังสามารถบริหารจัดการได้ครบทุกด้าน เช่น มีน้ำบริการ มีถังรองรับขยะ มีสถานที่รองรับได้ทุกคน มีห้องน้ำ และมีสถานที่พักตามศาลาการเปรียญ รมไม้ต้นไม้ ได้พอเพียง เมื่อเสร็จพิธี

ผู้ที่มาทำบุญ หรือนักแสวงบุญ หรือนักท่องเที่ยวก็สามารถที่จะท่องเที่ยวในพื้นที่ภายในกุฎที่เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ การท่องเที่ยวร่วมและชมงานประเพณี เช่น พิธีสงฆ์ปิดทององค์พระ การขอพร การบวช การแก้บน การจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย และจุดบูชาองค์พระ เป็นต้น เช่นเดียวกับนายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้กล่าวเพิ่มว่า ในส่วนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เช่น ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ ถ้ำหมัด ถ้ำหินแยก รอยพระพุทธรูป หินห้าหาด และวัดเก่า และเส้นทางพื้นที่กุฎ เป็นต้น เพราะวัดอินทรประทานพรมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่หลากหลายโดดเด่นมากกว่าพื้นที่อื่นในภาคอีสานตอนกลาง จากการศึกษาประเพณีสงฆ์ปิดทององค์พระพุทธรูปไสยาสน์กุฎแล้ว ยังมีพิธีกรรมที่จัดขึ้นพร้อมกันไปด้วย มีดังนี้

1. พิธีการบวช

พิธีการบวช จากการศึกษา พบว่า พิธีกรรมบวชเป็นส่วนหนึ่งของพิธีสงฆ์ปิดทองและพิธีการบวงสรวงองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ที่มีนักท่องเที่ยวได้มาสงฆ์ปิดทองทำบุญขอพร แล้วต้องมีการบวชไปด้วย ซึ่งเป็นจุดเด่นของกุฎ และเป็นงานพิธีที่สร้างรายได้และมีเงินบริจาคเข้ามาบริหารภายในวัด โดยเฉพาะงานเทศกาลสงกรานต์ พิธีการบวชมิใช่เป็นพิธีกรรมที่มีพื้นฐานทางความเชื่อถืออย่างงมงายหากเป็นวิธีการในการขจัดความทุกข์ เพื่อให้การดำเนินชีวิตที่จะทำให้คนเราอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งทำให้คนเราสามารถเผชิญกับความตึงเครียดและปัญหาในชีวิตได้ด้วยความสงบ และความสมดุลทางจิตใจ สิ่งเหล่านี้เป็นความต้องการของผู้ที่มาบวช หรือมาแสวงบุญเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคลเป็นปัจเจกส่วนตัว พบว่า คือสถานที่องค์พระในการบวชไม่มีป้ายบอกรายละเอียดให้ผู้ที่มาบวชได้อ่านให้เข้าใจในหลักการบวช เช่น บทสวดมนต์ที่กล่าวถึงความศักดิ์ขององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ บทกล่าวนำจนไปถึงการบวชที่ต้องการให้องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ช่วยเหลือเรื่องอะไร และสุดท้ายการแก้บนมีขั้นตอนทำอย่างไร เพื่อให้ผู้ที่มาบวชได้นำของแก้บนมาถวาย นำไปถวายในการแก้บนสถานที่ใดให้ชัดเจนเพื่อวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติในการบวชทางวัดต้องเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ด้วย

แนวทางการจัดการ นายสุริยา สำราญริน (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า วัดอินทรประทานพรให้ความสำคัญกับผู้ที่มาบวชและนักท่องเที่ยวมาตลอดแต่ก็อาจไม่สนองต่อความต้องการของทุกคนได้ เพราะจะทำอะไรต้องมีงบประมาณในการจัดทำ ต่อไปทางวัดร่วมกับเทศบาลตำบลกุฎ ผู้นำทั้ง 7 แห่ง จะได้มีการจัดทำป้ายอธิบายในการบวชนี้อำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาบวช ให้ได้ปฏิบัติให้เป็นแบบสวดเดียวกัน เพื่อให้องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ได้รับทราบเรื่องราวที่ผู้ที่มาบวชนั้นต้องการบวชเรื่องอะไร เพื่อให้องค์พระได้ช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดการของนายอานันท์ จำเริญเจือ (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า การบวชของนักท่องเที่ยวจะมีเจ้าอาวาสอำนวยความสะดวกเป็นประจำทุกวัน เจ้าอาวาสจะพาผู้มาบวชตามขั้นตอนของการบวช เพื่อบอกกล่าวให้องค์พระได้รับทราบเรื่องของผู้ที่มาบวช เมื่อได้พรสมหวังดังที่บวชแล้ว จึงให้นำเครื่องแก้บนที่ได้บวชไว้ไปถวายโดยมีท่านเจ้าอาวาสวัดอินทรประทานพร หรือจะเป็นเจ้าอาวาสผู้พาทำก็ได้เป็นการบอกกล่าวองค์พระเป็นอันเสร็จการแก้บน

2. พิธีจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย

บุญบั้งไฟเสี่ยงทาย ต้องมีการสร้างเป็นเรื่องราวเด่นๆ เพื่อให้มีความโดดเด่น โดยมีการจัดทำบั้งไฟเสี่ยงทายมาจุดในพิธีนี้ ซึ่งอยู่ในรูปแบบของทรัพย์สินทางปัญญา ทางสังคม ทางอัตลักษณ์ และทางวัฒนธรรมเฉพาะของภูบ่อ เพื่อให้เกิดความศรัทธา เพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรม ประเพณีให้โดดเด่น บริเวณโดยรอบภูบ่อมีพื้นที่ซึ่งมีกิจกรรมเพิ่มเติมคือ การท่องเที่ยวชมรอบๆ ภูบ่อ และพื้นที่โดยรอบๆ ชุมชน ให้มีคุณค่าที่เหนือจากมูลค่าทางเศรษฐกิจ สามารถที่จะพัฒนาทรัพยากร เหล่านี้ให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจในรูปแบบของแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย จากการศึกษา พบว่า สถานที่จัดบั้งไฟอยู่ใกล้กับชุมชนทำให้การจุดบั้งไฟลำที่ใหญ่และลำที่ยาวไม่ได้อาจทำให้เกิดอันตรายให้กับประชาชน หรือคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากบั้งไฟที่เกิดขึ้น อีกอย่างหนึ่งการจัดหาบั้งไฟมาจุดในชุมชนทั้งตำบลภูบ่อและตำบลนามะเขือ มีปราชญ์ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดทำบั้งไฟเหลือน้อยมาก การทำบั้งไฟไปจุดเสี่ยงทายและจุดบูชาจึงไม่เพียงพอกับการนำไปจุดในพิธี วัดและชาวบ้านจำเป็นต้องไปซื้อจากพื้นที่อื่น บั้งไฟที่ได้จึงเป็นบั้งไฟขนาดเล็กยาวไม่เกิน 60 เซนติเมตร ซึ่งเป็นบั้งไฟไม่ได้ขนาดที่เป็นมาตรฐานของช่างบั้งไฟ ซึ่งบั้งไฟที่ได้มาตรฐานจะมีขนาดท่อ 2 นิ้ว ยาว 1 เมตร

แนวทางการจัดการพิธีบุญจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย นายสุรียา สำราญรีน (2560: การประชุมเชิงปฏิบัติการ) ได้เสนอว่า พิธีบุญจุดบั้งไฟเสี่ยงทายต้องจัดพื้นที่ที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดอันตรายกับประชาชนหรือนักท่องเที่ยวจากการเกิดอุบัติเหตุ โดยจัดให้ผู้ที่เข้าร่วมงานอยู่ในพื้นที่ที่ปลอดภัยที่ทางวัดจัดไว้ให้ ส่วนสถานที่ตกของบั้งไฟควรหันไปทิศทางที่ไม่มีชุมชน และให้มีการแจ้งไปยังผู้นำชุมชนได้มีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ที่มีร่วมงานและชุมชนในบริเวณนั้น ได้รับทราบจากทางวัด ในการทำพิธีจุดบั้งไฟเสี่ยงทายและจุดบูชาองค์พระโดยทั่วถึงตลอด และชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น

แนวทางการจัดการทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้

ทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูบ่อ ทั้งนี้ได้นำไปใช้เป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวไปตามสถานที่ทางประวัติศาสตร์โบราณสถานที่สำคัญหรือมีชื่อเสียงตลอดจนเส้นทาง การท่องเที่ยว เพื่อชมชนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นในเทศกาลต่างๆ เป็นการสืบทอดรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ ซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและวิถีการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น โดยมีดังนี้ คือ 1. เป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และโบราณสถาน มรดกทางวัฒนธรรม และประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น 2. เป็นการให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเจ้าของพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐ ในการวางแผนการจัดการและอนุรักษ์ 3. มีมีคฤหบดีและวิทยากร ให้ความรู้ทั้งของภาครัฐ และประชาชนในท้องถิ่น ที่ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 4. ผู้ที่เกี่ยวข้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา และเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ในส่วนแนวทางการจัดการทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่สำคัญเพื่อเป็นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เป็นการศึกษาเส้นทางเดิน

บนภูปอที่มีเส้นทางเดิน 5 เส้น ซึ่งเส้นทางเดินธรรมชาติทั้ง 5 เส้นทางนี้มีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และโดยมนุษย์ได้จัดทำขึ้น จากการศึกษาจึงทำให้พบว่า เส้นทางที่สำคัญโดยมีแนวทางการจัดการ มีดังต่อไปนี้

1. จัดทำพัฒนาเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ โดยไม่ทำลายธรรมชาติ ไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ ให้เป็นเส้นทางเดินให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางไปกราบสักการะ ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ให้ครบทุกสถานที่ และมีการปรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับสถานที่นั้นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีแรงศรัทธาต่อสถานที่

2. การสร้างเรื่องราว ความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ เป็นการจัดทำป้ายไม้หรือหิน เพื่อให้ นักท่องเที่ยวจะต้องได้รับรู้ข้อมูล การนำเรื่องราวเข้าไปจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ย่อมทำให้ได้รับข้อมูลที่มากขึ้น และทำให้การได้มาสักการะของนักท่องเที่ยว มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์เพิ่มมากขึ้น และนักท่องเที่ยวย่อมอยากจะไปให้ถึงสถานที่แห่งนั้นมากขึ้น

3. ปลูกต้นไม้ทนแล้ง เพื่อให้สถานที่บริเวณวัดได้มีต้นไม้เพิ่มมากขึ้น เป็นร่มเงาให้ นักท่องเที่ยวได้นั่งพักผ่อนเย็นกายเย็นใจ จะมีการปลูกรอบๆ บริเวณวัดทั้งในวัดและหน้าวัด ตามถนน ภายในวัด โดยต้นไม้ที่นำมาปลูกจะเป็น ต้นจิก ต้นรัง และต้นไม้อื่นที่ทนแล้งและให้ร่มเงาได้ ส่วนทางเดินขึ้นบนภูปอจะนำต้นทองมาลัยมาปลูก เป็นช่วงตามเส้นทางเดินขึ้นจนถึงหลังภูปอ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ชื่นใจที่ได้เห็นและได้ถ่ายรูปดอกทองมาลัยที่มีสีเหลืองทองสวยงามตามเส้นทาง

4. การประชาสัมพันธ์ ที่มีอัตลักษณ์ ความโดดเด่น และสื่อถึงการเป็นประเพณี วัฒนธรรมของภูปอ ผ่านทางสื่อออนไลน์ ผ่านวิทยุชุมชนสู่ภายนอกชุมชน และระบบอินเทอร์เน็ต โดยจะต้องขอความร่วมมือให้นักท่องเที่ยวที่ได้มาสักการะได้ช่วยในการโพสรูปองค์พระ และสถานที่ ต่างๆ ส่งให้เพื่อนๆ ที่ยังไม่ได้มาหรือเพื่อนที่อยู่ต่างจังหวัดให้รับทราบสถานที่แห่งนี้ ได้มาท่องเที่ยว และสักการะขอพรจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

5. มีมัคคุเทศก์น้อย เป็นการต่อยอดในการต้อนรับนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยว ได้รับทราบข้อมูลได้อย่างถูกต้อง และให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ ได้กลับมาสักการะ วัดอินทรประทานพร แห่งนี้อีกครั้งต่อไป

6. ปรับปรุงบันไดทางขึ้นภูปอ โดยทางเทศบาลตำบลภูปอมีแผนงานที่จะปรับปรุงบันได ที่ชำรุด โดยการนำ ปูน หิน ทราช ปรับปรุงซ่อมแซมบันไดที่ผุพัง หรือช่วงที่มีบันไดทางเดินแคบจะ ขยายออกให้เดินได้สะดวกและปลอดภัย ส่วนราวเหล็กจับขึ้นลงชำรุด ก็จะทำใหม่ทั้งหมดและทำ ทุกช่วงของบันได พร้อมทั้งการทาสีเพื่อให้ดูสวยงาม สำหรับให้นักท่องเที่ยวได้เดินขึ้นลงได้สะดวก ปลอดภัยมากที่สุด

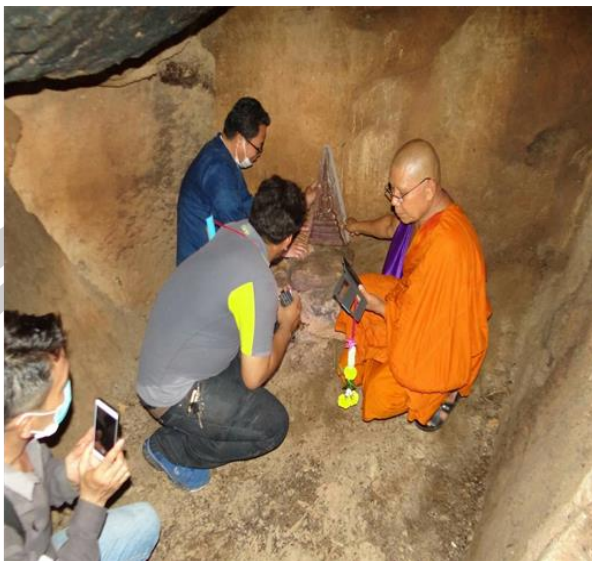
แนวทางการจัดการทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีดังนี้ 1. ใหม้แนวทางในการดูแลรักษาสถานที่ ประวัติศาสตร์ที่ครอบคลุมทั้งตัวสถานที่ประวัติศาสตร์ และพื้นที่โดยรอบที่จะช่วยให้รู้วาททรัพยากร ทางประวัติศาสตร์นั้นมีคุณค่าเหมาะแก่การอนุรักษ์ และพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อชุมชนและสวนรวม 2. การบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสถานที่ประวัติศาสตร์อย่าง

ยั่งยืน 3. การตั้งคณะกรรมการบริหารสถานที่ประวัติศาสตร์ เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในพื้นที่นั้น โดยนำแนวคิดไปใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่ 4 ส่วน คือ จัดสร้างพระประธานองค์จำลอง จัดทำป้ายหินในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จัดทำป้ายบอกเส้นทางเดินและพัฒนาเส้นทางเดินและทำความสะอาด เพราะในพื้นที่ของภูป้อมีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาจากศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีรายละเอียดสำหรับจัดทำแนวทางการจัดการ ดังนี้

1. จัดสร้างพระประธานองค์จำลอง เป็นการสร้างองค์พระจำลองไปประดิษฐานไว้ในถ้ำ เช่น ถ้ำพระ ถ้ำหมัด เป็นต้น ที่ให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรทางศาสนาที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปกราบสักการะ บูชา ขอพร ให้เป็นสิริมงคลกับตัวเองและครอบครัว เพราะภูป้อมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม ที่มีความโดดเด่น และถือเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ประกอบด้วย พระพุทธไสยาสน์ ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ถ้ำหมัด เหวห้าหาด รอยพระพุทธหัตถ์ และวัดภูป้อม ซึ่งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดมีความเป็นมาที่สอดคล้องกับองค์พระพุทธไสยาสน์ โดยเฉพาะถ้ำที่มีอยู่บนภูป้อมมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม โดยมีความเชื่อว่าถ้ำเหล่านี้เป็นถ้ำที่มีอานุภาพ อิทธิฤทธิ์ มีความเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ โดยในอดีตเคยเป็นถ้ำที่มีความสำคัญกับพระสงฆ์ ที่เดินทางมาจำวัด และปฏิบัติธรรมจำศีล เช่น ถ้ำพระ พระสงฆ์ได้ขึ้นมาบนภูป้อม เพื่อเข้ามาถ้ำแห่งนี้ตลอด ถ้ำพระรอด เป็นถ้ำที่พระสงฆ์ได้ตลอดขึ้นไปด้านล่างภูป้อม เพื่อไปบิณฑบาตเป็นจำ ส่วนถ้ำหมัด พระสงฆ์ก็ได้เข้าไปจำวัด และปฏิบัติธรรมจำศีล เช่นกัน ยังมีเรื่องเล่าถึงถ้ำเหล่านี้ว่า เป็นถ้ำที่เกิดจากการหาทรัพย์สมบัติฝังอยู่มากมายมีองค์พระประธานประดิษฐานอยู่ในถ้ำ ซึ่งพระสงฆ์ได้เคารพบูชาตลอดมา ในปัจจุบันองค์พระประธานไม่มีอยู่ในถ้ำ จึงทำให้ผู้วิจัย ร่วมกับวัดอินทรประทานพร และผู้นำชุมชนทั้ง 7 แห่ง คณาจารย์ และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ร่วมในการจัดสร้างองค์พระประธาน เพื่อนำไปประดิษฐานในถ้ำพระ และถ้ำหมัด เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของภูป้อมต่อไป (ภาพที่ 32)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 32 พระประธานจำลองในถ้ำพระ

2. จัดทำป้ายหินในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการทำป้ายหินเพื่อประชาสัมพันธ์พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนั้นว่าเป็นพื้นที่สำคัญ และมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธไสยาสน์ เช่น ป้ายหินถ้ำพระและถ้ำพระรอด ป้ายหินบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และป้ายหินรอยพระพุทธหัตถ์ เป็นต้น ซึ่งป้ายหินนี้ทำให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางมาถึงพื้นที่ได้ถูกต้อง (ภาพที่ 33,34,35)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 33 ป้ายหินถ้ำพระและถ้ำพระรอด

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 34 ป้ายหินบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 35 ป้ายหินรอยพระพุทธรูป

ได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่สักการะรอยพระพุทธรูป ซึ่งเป็นรูปปั้นหินสีขาว มีหน้าผาสวยงาม ที่มีความสำคัญในรูป โดยร่วมกับผู้วิจัย ผู้นำชุมชนทั้ง 7 แห่ง นายกเทศบาลตำบลรูป เฉพาะอย่างยิ่งจากคณาจารย์ นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พร้อมกับชาวบ้านร่วมในกิจกรรมการพัฒนาในครั้งนี้ด้วย

3. จัดทำป้ายบอกเส้นทางเดิน เป็นการจัดทำป้ายบอกเส้นทางเดินเป็นระยะๆ ตั้งแต่องค์พระพุทธรูปไสยาสน์องค์บน ทางขึ้นบนภูปอจนไปถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทุกแห่ง เช่น ป้ายบอกเส้นทางไปบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ป้ายบอกเส้นทางไปถ้ำพระถ้ำรอด ป้ายบอกเส้นทางไปรอยพระพุทธรูปหัตถ์ เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางไปถึงพื้นที่ได้ถูกต้อง ทำให้นักท่องเที่ยวประหยัดเวลาในการเดินทางถึงพื้นที่ได้เร็วขึ้น และไม่ทำให้เหนื่อยมากขึ้น (ภาพที่ 36,37,38)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 36 ป้ายบอกเส้นทางไปบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 37 ป้ายบอกเส้นทางไปถ้ำพระและถ้ำรอด

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 38 ป้ายบอกเส้นทางไปรอยพระพุทธรูปหิน

4. พัฒนาเส้นทางเดินและทำความสะอาด เป็นการปรับพื้นที่ทางเดินให้สะดวกสะอาด และเดินทางได้อย่างปลอดภัย เป็นการปิดกรวดไปไม้ กิ่งเศษไม้ และการถากวัชพืชออกให้เป็นทางเดิน และสร้างบันไดไม้ขึ้นลงถ้ำพระและถ้ำพระรอด สำหรับให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางไปชมพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้ดียิ่งขึ้น (ภาพที่ 39,40,41)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 39 กิจกรรมพัฒนาเส้นทางเดินร่วมกับชุมชน และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม บริเวณพื้นที่ถ้ำพระและถ้ำพระรอด

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 40 กิจกรรมพัฒนาเส้นทางเดินร่วมกับชุมชน และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม บริเวณพื้นที่บนภูปอทางเดินไปถ้ำพระและถ้ำพระรอด และรอยพระพุทธรหัสต์ถ์ ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 41 กิจกรรมสร้างบันไดไม้ขึ้นลงร่วมกับชุมชน และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม บริเวณพื้นที่ถ้ำพระและถ้ำพระรอด

การนำแนวทางมาใช้ในการจัดการพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องดำเนินการจากทุกๆ ภาคส่วน โดยเฉพาะกรมศิลปากร ที่มีอำนาจดำเนินการ มากกว่าส่วนราชการอื่น เพราะจะทำให้การจัดการได้เร็วขึ้น รวมถึงเทศบาลตำบลลุมพินี กำนันตำบลลุมพินี ผู้ใหญ่บ้านและชุมชนทั้ง 7 แห่ง ร่วมกับ คณาจารย์ นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พร้อมด้วยผู้วิจัย ได้ดำเนินการจัดการพื้นที่ดังกล่าว เพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนกลาง ที่ได้เชื่อมโยงในสถานที่ท่องเที่ยวพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ต่อไป

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลเหล่านี้ไปอภิปรายผล และจัดทำเป็นข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในบทต่อไป

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาภู่อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภู่อ และศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภู่อ โดยได้แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม แนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาวัฒนธรรม แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม และแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกรอบศึกษา โดยนำเสนอข้อมูลตามลำดับดังนี้

1. สรุปผล
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

สรุปผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาภู่อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า

1. บริบทพื้นที่ ประกอบด้วย ภู่อ ชุมชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ คือ บ้านโนนสวรรค์ หมู่ที่ 3, บ้านปานกxab หมู่ที่ 4, บ้านหนองแวงเหนือ หมู่ที่ 5, บ้านค่าน้ำแซบ หมู่ที่ 6, บ้านห้วยแสง หมู่ที่ 9, บ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 4, บ้านโนนคำ หมู่ที่ 15, วัดอินทรประทานพร โดยมีสิ่งปลูกสร้างภายในวัด ได้แก่ ศาลาการเปรียญ 1 หลัง ศาลาบำเพ็ญกุศล 1 หลัง กุฏิสงฆ์ 6 หลัง โรงอุโบสถสีม่าน้ำ 1 หลัง ลานจอดรถ ห้องน้ำ จากการศึกษา พบว่า ยังขาดการจัดการที่ถูกต้อง เพราะมีงบประมาณไม่เพียงพอ บุคลากรในการรับผิดชอบไม่มี ซึ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางกายภาพเหล่านี้ ไม่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน ประกอบด้วยภาครัฐ ผู้นำชุมชนทั้ง 7 แห่ง รวมถึงชาวบ้าน และบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรภายในวัดอินทรประทานพร ด้วยรูปแบบคณะกรรมการบริหาร ที่สามารถจัดการสิ่งก่อสร้างภายในวัดให้เป็นข้อตกลงร่วมกัน ทั้งอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ได้
2. ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย พระพุทธรูปไสยาสัน ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ ถ้ำหมัด ถ้ำหินแยก รอยพระพุทธรูป หอน้ำศักดิ์สิทธิ์ เหงาทำหัด วัดเก่า เส้นทางพื้นที่ภู่อ และประเพณีสงกรานต์ปิดทองพระพุทธรูปไสยาสันภู่อ มีพิธีกรรมร่วมด้วยการบวงสรวง การบอบาน และการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย ซึ่งอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ ได้มีการจัดงานร่วมกันมาตลอดประจำปี

3. แนวทางการจัดการ ประกอบด้วย 1) พื้นที่ทางกายภาพ โดยการมีส่วนร่วมทั้งในอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอห้วยผึ้ง ได้สร้างความสามัคคีความรักหวงแหนสิ่งที่เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า การปลูกป่าและพัฒนาทางเดินศึกษาธรรมชาติตั้งแต่ทางขึ้นบันไดจนถึงบนภูโป กำหนดทางเดินรถเข้าออกชัดเจน ปลูกต้นดอกเฟื่องฟ้ารอบๆ วัตถุประสงค์ให้เพิ่มขึ้นอีก ห้างน้ำจัดให้มีความเหมาะสมสะดวกสะอาด จัดทำร้านอาหารร้านค้านำผลิตภัณฑ์ OTOP มาจำหน่าย มีถึงขยะตามจุดต่างๆ จัดที่ตามร่มไม้ต้นไม้ ส่วนสิ่งก่อสร้างภายในวัดให้กำหนดบทบาทหน้าที่ที่เป็นรูปแบบคณะกรรมการบริหารวัดและผู้นำ 7 แห่ง ที่สามารถดำเนินการจัดการร่วมกัน เป็นข้อตกลงเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ ส่วนผลที่เกิดจากการวิจัยคือ ได้เห็นความตั้งใจที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการ ซึ่งมีองค์ประกอบ ทั้งภาครัฐ ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์ 2) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สำหรับองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์ ดำเนินการสร้างองค์พระจำลองทั้งสององค์สร้างด้วยปูนหรือไม้ องค์พระองค์จริงทำกระจกครอบอย่างมิดชิด เพื่อประกันน้ำเข้าไปสัมผัสข้างในได้ ถ้าพระรอด, ถ้าพระ จัดทำป้ายเพื่อสร้างตำนานเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาแล้วนำพระประธาน, พระหิน, พระเหรียญ, พระผงหลายๆ องค์ไปประดิษฐานไว้ ถ้าหมัดมีการจัดทำป้ายบอกเส้นทางตั้งแต่ทางเข้าจนถึงถ้า ปรับแต่งภูมิทัศน์ให้สวยงามร่มเย็นมีที่นั่งพักผ่อนตามร่มไม้ จัดทำป้ายเรื่องเล่าตำนานความเชื่อความศรัทธา ถ้าหินแยก จัดสร้างบันไดเหล็กขึ้นลงได้อย่างปลอดภัยจัดทำป้ายเพื่อสร้างตำนานเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา รอยพระพุทธรูป, เหวทำหัดเป็นการสร้างเส้นทางขึ้นลงได้อย่างสะดวกปลอดภัยและให้มีผู้นำเที่ยวในเส้นทางนี้ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์การนำน้ำมาดื่มให้เต็มบ่อ จัดทำป้ายบอกรายละเอียดเรื่องเล่าความเชื่อความศรัทธามีปาฏิหาริย์วัดเก่า การนำเสาและไม้เก่าๆ มาสร้างขึ้นทดแทนเป็นศาลาวัดหลังใหม่โดยให้คล้ายกับวัดเก่าให้มากที่สุด นำองค์พระประธานไปประดิษฐานบนศาลาวัด จัดทำบอร์ด หรือป้ายบอกรายละเอียดความเป็นมาของวัดเก่า สำหรับเส้นทางในพื้นที่ภูโป วัดและชุมชนทั้ง 7 แห่ง เทศบาลตำบลภูโป และเทศบาลนามะเขือ ต้องมีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวกในการจัดทำเส้นทางตั้งแต่ทางขึ้นให้มีที่พักเป็นระยะๆ มีการพัฒนาเส้นทางให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ทุกพื้นที่ ผลจากการวิจัยจึงทำให้เห็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ซึ่งมีความหลากหลายและมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ 3) พื้นที่ทางวัฒนธรรม ประเพณีสงกรานต์บิณฑบาตองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ การบวงสรวง การบอบานโดยการจัดพื้นที่รองรับให้เพียงพอในการทำพิธี ทางวัดยังมีเจ้าอาวาสอำนวยความสะดวกในการบอบานจำทุกวัน ส่วนพิธีจุดบั้งไฟเสียงทวย ให้มีการประชาสัมพันธ์ทั่วถึงกันเพื่อให้คนในพื้นที่ได้ตระหนักถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น 4) การท่องเที่ยวเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ จัดทำพัฒนาเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ, การสร้างเรื่องราว ความเชื่อ ความศรัทธา ปลูกต้นไม้ทนแล้ง การประชาสัมพันธ์ มีมัคคุเทศก์น้อยและปรับปรุงบันไดทางขึ้นภูโป 5) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา จัดสร้างพระประธานองค์จำลอง, จัดทำป้ายหินในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์, จัดทำป้ายตามเส้นทางเดิน พัฒนาเส้นทางเดินและทำความสะอาดเส้นทาง เพื่อไปยังพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ถูกต้อง

อภิปรายผล

1. การศึกษาบริบทและทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป พบว่า ภูโปมีทรัพยากรทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่สร้างขึ้นจากความศรัทธา เช่น สิ่งก่อสร้างภายในวัดที่มีความเชื่อมโยงกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ทั้งสององค์ ถ้าพระถ้าพระรอด ถ้าหมัด ถ้าหินแยก รอยพระพุทธรูป บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (บ่อน้ำพระอินทร์) เหวทำหุด และเส้นทางเดินขึ้นบนภูโป เพื่อให้มีการเรียนรู้ศึกษาเส้นทางธรรมชาติและแหล่งเรียนรู้ สิ่งเหล่านี้สถานที่อื่นไม่มีแต่ภูโปแห่งนี้แห่งเดียวเท่านั้นที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย โดยภาพรวมยังมีทรัพยากรอย่างมีค่ามหาศาล เช่น มีซากไดโนเสาร์กินพืช รุ่นเล็กๆ เต็มพื้นที่ไปหมด มีดอกกระเจียวขึ้นทุกพื้นที่ของภูโปและยังมีทรัพยากรมากมายและโดดเด่นที่สุดมีที่ภูโปแห่งนี้ต้องมีการอนุรักษ์ต่อไป จะเห็นได้ว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ภูโปมีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกันแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมขององค์การยูเนสโก (UNESCO, 2005: 83-84) ที่กล่าวว่า เป็นทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติเป็นพัฒนาการของสังคมมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานผ่านกาลเวลาภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและ/หรือเป็นสิ่งที่เห็นได้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และแรงขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมเศรษฐกิจและสังคมที่สืบเนื่องกันมา

เมื่อวิเคราะห์จะเห็นว่าสอดคล้องตามหลักการของเปรมปรีดา ทองลา และคณะ (2554: ม.ป.ป.) ที่เสนอแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้ว่า แหล่งท่องเที่ยวภูมิทัศน์วัฒนธรรม มีความผสมผสานเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตในชุมชน มีการอาศัยแหล่งท่องเที่ยวในการทำการประมง ทำยาสมุนไพร และเกษตรกรรม เพื่อเป็นการสร้างรายได้เสริม โดยมีแนวทางการจัดการ การดูแลรักษา การรักษาให้คงสภาพการบูรณปฏิสังขรณ์ การสร้างชิ้นใหม่ การปรับปรุงประโยชน์ใช้สอยใหม่และการพัฒนา และการสร้างสรรค์ใหม่ แต่ในพื้นที่ภูโปมีแหล่งท่องเที่ยวภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่มีองค์ประกอบมากกว่าเปรมปรีดา ทองลา ที่เสนอไว้ แต่อย่างไรก็ตาม จากแนวคิดดังกล่าวทำให้เห็นมรดกโลกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งแนวคิดนี้ไปในทางเดียวกันกับองค์การยูเนสโก (UNESCO) เสนอมรดกโลกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้ว่า แบ่งได้ 3 ประเภท คือ ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนาและความเชื่อ และภูมิทัศน์ที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งประโยชน์ที่ได้เป็นฐานสำคัญในการกำหนดบริบทพื้นที่ได้ สำหรับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งวัดอินทรประทานจัดให้มีประเพณีสงกรานต์บิณฑบาตองค์พระ พิธีบวงสรวง และพิธีจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย ทำให้เห็นศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

เมื่อวิเคราะห์ผ่านแนวคิดมีความสอดคล้องตามหลักการตามทีฉลอง พันธุ์จันทร์ (2560: 18) เสนอไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังได้ถูกจัดรูปแบบตามแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based tourism) คือ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ และโบราณคดีในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and

traditional tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียะศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมโดยประชาชน ในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural tourism/village tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งแนวคิดนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับบรรจง อุบแก้ว (2557: ฉ) ที่เสนอแนวทางการท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรทางด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว และสร้างความเชื่อมต่อของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น รวมทั้งการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากขึ้น แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม โดยผู้นำชุมชนและชาวบ้านแบ่งหน้าที่แต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน มีการเผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวและการจัดเตรียมพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. การศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโป ทำให้เห็นศักยภาพในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยมีพระ ปราชญ์ชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 7 แห่ง เทศบาลตำบลภูโป และเทศบาลตำบลนาคะเชือ ทำให้เห็นแนวทางการจัดการที่มาจากแรงศรัทธาของทุกภาคส่วนเป็นพื้นที่ทรัพยากร ทางวัฒนธรรมประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ สำหรับแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าภูโปมีทรัพยากรหลากหลาย มีบริบทพื้นที่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม รวมทั้งเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติและภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เมื่อวิเคราะห์ผ่านแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม สอดคล้องตามหลักการตามทีเลวินสัน และเอ็มเบอร์ (Levinson and Ember. 1996) เสนอไว้คือ การวางแผนงานและการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษา การจัดการข้อมูลสถานที่พื้นที่ และการตรวจสอบเรื่องราวในอดีตของชาติของกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ต่างๆ หรือสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของโลก มีความสอดคล้องตามหลักการตามทีพรรณวลัย ศิริวงศ์วัฒนา (2555: 33-34) เสนอไว้คือ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนมีการวางแผน การจัดการองค์กร เจ้าอาวาสวัด กรรมการวัด ในการตัดสินใจ การอนุรักษ์คงสภาพเดิมไว้ การควบคุมให้มีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ส่วนแนวทางการจัดการและอนุรักษ์ ส่งเสริมให้ชุมชนมีความพร้อม ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนรับผิดชอบ และสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นฐานความรู้ และเผยแพร่สู่ชุมชน และจากผลการค้นพบนี้ ทำให้คนในพื้นที่ได้ตระหนักถึงการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมขึ้น ทั้งตำบลภูโปและตำบลนาคะเชือ มีความชัดเจนมากขึ้น

สำหรับแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม จะเห็นว่าภูโปมีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้เห็นศักยภาพในการบริหารจัดการยังไม่เป็นรูปแบบโครงสร้างคณะกรรมการบริหารภูโป ถ้าวิเคราะห์ผ่านแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ภูโปมีระบบการบริหารจัดการสอดคล้องตามหลักการตามทีพระครูสุนทรสังฆพินิจ และ

คณะ (2560: 15-16) เสนอหลักการการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมไว้คือ การเร่งพัฒนาบูรณะฟื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างรายได้ให้กับชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อรักษาแหล่งท่องเที่ยว และวิถีชีวิตให้อยู่สภาพเดิมอย่างยั่งยืน การเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวแหล่งมรดก การท่องเที่ยวศิลปะ การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกความปลอดภัย สุขอนามัย และสวัสดิการของนักท่องเที่ยว และการส่งเสริมความเชื่อมโยงความร่วมมือกับหน่วยงานใน ท้องถิ่นและประชาชนในชุมชน เพื่อที่จะสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวพัฒนาคุณภาพการบริการท่องเที่ยว รวมถึงการประชาสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ยังมีความสอดคล้องตามหลักการตามที่พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรศักดิ์ (2555: ม.ป.ป.) ที่เสนอไว้ว่า กิจกรรมภายในวัดควรมีการพัฒนาศาสนสถาน ศาสนบุคคล หรือบุคลากรภายในวัด และสิ่งแวดล้อม คือความสะอาด ขยะมูลฝอยห้องน้ำ ยังสอดคล้องตามหลักการตามที่จุฑาภรณ์ หินชูย (2557: 50-51) เสนอว่า วัดมีการปกครองโดยเรียงจากเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส มีการแยกเขตพื้นที่ฝ่ายคณะสงฆ์และแม่ชีอย่างชัดเจน วัดขาดกิจกรรมในการดึงดูดนักท่องเที่ยวในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรเอกชน และหน่วยงานของรัฐอื่นๆ แบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง จากการศึกษาทำให้เห็นว่าวัด กำนันตำบล ผู้นำชุมชนทั้ง 7 แห่ง เทศบาลตำบลภูโป และเทศบาลตำบลนามะเขือ ยังไม่มีการจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยไม่มีกำหนดบทบาท หน้าที่ ของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน

3. สำหรับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ในพื้นที่ภูโปทำให้เห็นศักยภาพว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ถือว่ามีคุณค่าต่อสังคมและมีส่วนร่วม โดยมีวัด กำนันตำบล ผู้นำชุมชนทั้ง 7 แห่ง ภาครัฐ รวมถึงเทศบาลตำบลภูโป และเทศบาลตำบลนามะเขือ ภูโปเป็นสิ่งสำคัญควรรักษา จึงมีความหมายครอบคลุมตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผน เมื่อวิเคราะห์แนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา อาจกล่าวได้ว่าการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นการท่องเที่ยวในบริบทพื้นที่ในภูโป พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และศึกษาแหล่งธรรมชาติเส้นทางเดินในพื้นที่ภูโป ซึ่งมีแนวทางการจัดการสอดคล้องตามหลักการตามที่ปฐม หงษ์สุวรรณ และคณะ (2560: ๘-๗) ได้กล่าวว่า การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยให้ชุมชนที่เป็นหน่วยงานหลักพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน เกิดความเข้มแข็ง และตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ได้ในสภาพการณ์ปัจจุบัน และสร้างฐานความรู้ทางการท่องเที่ยวในชุมชน ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่ภูโป เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่สามารถสร้างประโยชน์เกื้อกูลความดีงามต่อตนเองและผู้อื่น และกิจกรรมการท่องเที่ยว สามารถช่วยหนุนเสริมนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐได้ ซึ่งมีแนวทางการจัดการสอดคล้องตามหลักการตามที่บรรจง อุปแก้ว (2557: ๘) ได้กล่าวว่า โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเห็นถึงโอกาสในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว และสร้างความเชื่อมต่อของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น การปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและมีคุณค่ามากขึ้น แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน แบ่งหน้าที่แต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน มีการเผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวและการจัดเตรียมพื้นที่ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รัฐโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงวัฒนธรรม, กระทรวงการท่องเที่ยว, กรมศิลปากร, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และเทศบาลตำบลภูโป เทศบาลตำบลนามะเขือ ควรจัดทำยุทธศาสตร์กายภาพพื้นที่ภูโป ในเรื่องงบประมาณ นโยบาย และแผนงานอย่างเป็นระบบ

1.2 เทศบาลตำบลภูโปร่วมกับวัดและผู้นำชุมชน ควรมีการปรับปรุงและพัฒนาเส้นทาง ตั้งแต่ทางเข้ามาจนถึงบนภูโปให้เดินทางได้สะดวก รวมทั้งป้ายบอกทางเป็นระยะที่เห็นได้ชัดเจน และพัฒนาเส้นทางทุกเส้นทางที่สามารถเชื่อมโยงให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางไปถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ได้

1.3 เทศบาลตำบลภูโป ควรพัฒนาเส้นทางขึ้นภูโปให้มีความหลากหลายเส้นทาง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีกิจกรรมในการเดินเที่ยวที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 วัด ชุมชนทั้ง 7 แห่ง เทศบาลตำบลภูโป เทศบาลตำบลนามะเขือ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับกระทรวงและระดับจังหวัด ควรมีการปรับภูมิทัศน์พื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในพื้นที่ให้มีความเหมาะสมสำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

2.2 วัด ชุมชนทั้ง 7 แห่ง เทศบาลตำบลภูโป เทศบาลตำบลนามะเขือ ควรจัดตั้งคณะกรรมการดูแลป้องกันไฟฟ้า พร้อมเส้นทางที่ได้ศึกษาทั้ง 5 เส้นทาง เพื่อให้มีการพัฒนาภูโปอย่างเป็นระบบ

2.3 เทศบาลภูโป และเทศบาลตำบลนามะเขือ ควรประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวพื้นที่ภูโป ผ่านจุดขายที่ว่า “นาทีเดียวเที่ยวได้สองอำเภอ” เพราะพื้นที่ภูโป มีทรัพยากรทางวัฒนธรรม 2 อำเภอ ที่ยึดโยงเกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมกัน เพราะในส่วนของอำเภอสหัสขันธ์ ตำบลนามะเขือ เป็นที่ประดิษฐานขององค์พระพุทธไสยาสน์องค์ล่าง และชุมชนโดยรอบของภูโป ในส่วนของอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ตำบลภูโป เป็นที่ประดิษฐานขององค์พระพุทธไสยาสน์องค์บน และยังมีพื้นที่ทางกายภาพที่มีความสำคัญ เช่น ชุมชนโดยรอบของภูโป และวัดอินทรประทานพร โดยมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วย ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ ถ้ำหินแยก ถ้ำหมัด บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ รอยพระพุทธหัตถ์ และแหวนทำหัด ยังรวมไปถึงร่องรอยพื้นที่ของวัดเก่าบนภูโป ในขณะที่พื้นที่ทางวัฒนธรรม มีความสำคัญที่เชื่อมโยงให้เกิดประเพณีสรงน้ำปิดทององค์พระพุทธไสยาสน์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าทั้งสองอำเภอ มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภูโปร่วมกัน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

ศึกษาความเชื่อมโยงในมิติการท่องเที่ยวเชิงภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับภู่อื่นๆ เช่น ภูสิงห์ ภูคว่า และภูกุ่มข้าว เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนและความทรงจำร่วมพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ชูชาญ. (2552). *การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กมล สุตประเสริฐ. (2547). *การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คุรุสภา.
- กรมการศาสนา. (2537). *พระพุทธไสยาสน์อุปอ*. ขอนแก่น: สำนักพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรมทรัพยากรธรณีวิทยา. (2547). *การจำแนกเขตเพื่อการจัดการด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี จังหวัดกาฬสินธุ์*. กรุงเทพฯ: ซีเคียวริตี้พริ้นท์ติ้ง.
- กรมศิลปากร. (2535). *ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- กรรณิกา คำดี. (2558). *วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว*. ขอนแก่น: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กรวรรณ สังขกร. (2552). *การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพธุรกิจ.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). *ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558–2560*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพธุรกิจ.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2549). *ภูมิทัศน์วัฒนธรรมภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2555). *ความเชื่อ พิธีกรรม*. กรุงเทพฯ: เอเชียไทย.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). *การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กระทรวงวัฒนธรรม.
- กฤษณา รักษาโณม (แม่ชี) และคณะ. (2556). *การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และคณะ. (2555). *การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิทยาการและเทคโนโลยีสารสนเทศ.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2539). *การท่องเที่ยวในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- จดหมายเหตุแห่งชาติ. (2544). *พระพุทธรูปปางสำคัญในสมัยทวารวดี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จดหมายเหตุแห่งชาติ.
- จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า. (2558). *การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนลาดพร้าว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวัฒนธรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- จิรวัดน พิระสันต และคณะ. (2556). *โครงการการพัฒนาอนุรักษ์วัฒนธรรมทางดานศิลปะใน การจัดการท่องเที่ยวรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีและเทศกาลในพื้นที่ภูหินร่องกล้าภูทับเบิก และเขาค้อ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะและการออกแบบ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- จุฑาภรณ์ หินชู. (2557). *แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสรีสมเด็จ จันทบุรี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เจริญชัยกิตติชัย. (2551). *การพัฒนาคุณภาพการให้บริการด้านการตลาดท่องเที่ยวแบบที่พักสัมผัส วัฒนธรรมชนบท (โฮมสเตย์) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย*. ขอนแก่น: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ฉลอง พันธุ์จันทร์ และคณะ. (2560). *แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนา กรรมฐานในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม*. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. สนับสนุนทุนการวิจัยโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัยแห่งชาติ (สกว.).
- ชนกพร พัวพัฒนกุล. (2556). *“ธรรมทัสนาจร” การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2552). *การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: คณะโบราณคดี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชอบ เข้มกลัด และคณะ. (2547). *การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฐิติมา อังกรวัชรพันธ์. (2559). *มรดกทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม*. วิทยานิพนธ์ปริญญา บัณฑิตศึกษาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- เดชชาติ นิลวิเศษ และคณะ. (2558). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ใน วัดบวรนิเวศวิหาร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- แดนชัย ไพรสนนท์. (2557). *การอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม กรณีศึกษา: ชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี*. การค้นคว้าอิสระปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชา ภูมิสถาปัตยกรรม คณะการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทานตะวัน อินทร์จันทร์. (2546). *การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน*. การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพย์สุดา พุฒจร. (2556). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิตศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทิพวรรณ พุ่มมณี. (2553). *การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ชนดล สุวรรณนิกษะ. (2556). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษาวัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนิก เลิศชาญฤทธิ. (2550). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนิก เลิศชาญฤทธิ. (2551). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนิก เลิศชาญฤทธิ. (2552). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นางพรรณ พิริยานุพงศ์. (2546). *คู่มือปฏิบัติการวิจัยและพัฒนา*. กรุงเทพฯ: นนทบุรี.
- บรรจง อุปกแก้ว. (2557). *การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล.
- บุษเกตุ อินทรปาสาน และคณะ. (2558). *โครงการศึกษาวิจัยการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมย่านเมืองเก่าในชุมชนบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าฝั่งธนบุรี: กรณีศึกษาพื้นที่ตลาดพลู วัดโพธิ์นิมิต*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิศวกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ . (2560). *แผนงานการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อีสานตอนกลาง: กรณีจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกอบศิริ รักดีพินิจ. (2556). *การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวทางน้ำชุมชนริมคลองเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประกาศิต สิริเมธ (พระมหา) (ฐิติปสิทธิกร). (2556). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปรีดา พูลสิน. (2555). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กระทรวงวัฒนธรรม.
- ปิยพร ทาวีกุล. (2544). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ปิยะนารถ ริมทอง. (2556). *การสร้างเศรษฐกิจชาติในเขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรม*. *วารสารบัณฑิตมหาวิทยาลัยทักษิณ*, 3(1), 16–26.
- เปรมปรีดา ทองลา และคณะ. (2554). *แนวทางการพัฒนาโฮมสเตย์สู่มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย กรณีศึกษาโฮมสเตย์ จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการจัดการศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยรำไพพรรณี.

- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *ภูมิทัศน์วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.
- พรรณธิดา เหล่าพวงศักดิ์. (2559). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มประชาคมอาเซียน จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*, 10(21), 25–28.
- พรรณวลัย ศิริวงศ์วัฒนา. (2555). การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม: การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังในภาคตะวันออก. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยบูรพา*, 8 (1), 15–16.
- พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล และคณะ. (2559). *การท่องเที่ยวในพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวิมลศิลปกิจ (เรื่องฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ. (2555). *การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการจัดการศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมราชา นูวัตร. (2551). *กรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.
- พระสมุห์อนุรักษ์ ชีรสักโก. (2555). *การพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- พระอธิการภาวนัย จัปใจนาย. (2558). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม กรณีศึกษาวัดหิริญญาวาส ตำบลเกาะช้าง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- พลพีร์ แสงสูวอ. (2554). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านทอผ้าไหม จังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พันธุ์ทิพย์ रामสูต. (2540). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พิชิต ปุริมาตร และคณะ. (2559). *การท่องเที่ยวทางพุทธธรรมที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. (2542). *การจัดการทรัพยากรศิลปะและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไพศาล เครือแสง. (2556). *แนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมจริยธรรมทางการบริหารตามหลักธรรมมาภิบาล*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัชรบด ฤทธิ์เต็ม. (2556). *รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มาโนช พรหมปัญญา. (2556). แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 8(2), 2-4.
- มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ. (2549). *แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- มูลนิธิเอเชีย. (2536). *สมัยทวารวดี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเอเชีย.
- รัฐพงศ์ ปิ่นแก้ว. (2557). *การออกแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมปากคลองสวนหมากเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมและการออกแบบ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- รำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2547). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการท่องเที่ยวและการโรงแรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รุ่งรัตน์ ทองสกุล และคณะ. (2559). *โครงการจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ. (2557). *การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี*. *วารสารบัณฑิตศึกษาในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์*, 8(3), 3-12.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2547). *พระธาตุหริภุญชัยต้นแบบเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา*. กรุงเทพฯ: ดำรงวิชาการ.
- ศิริทรัพย์นิติพันธ์. (2524). *พระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดีที่นครปฐม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโบราณคดีศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศุภลักษณ์ อัครางกูร. (2553). *พฤติกรรมนักท่องเที่ยว*. ขอนแก่น: นานาวิทยา.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2558). *มองเศรษฐกิจ ปี 2558*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์วิจัยกสิกรไทย.
- สว่าง เลิศฤทธิ์. (2547). *มรดกจากอดีต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส่องบุญ ปักปิ่นเพชร. (2551). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชนเผ่าเย้า (อัวเมี่ยน) กรณีศึกษา: บ้านห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สามารถ สุวรรณรัตน์ และคณะ. (2560). *การท่องเที่ยวและการจัดการโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- สายชล บุญญานพวงศ์ และคณะ. (2560). *การบริหารจัดการชุมชนริมน้ำ: กรณีศึกษาชุมชนแม่น้ำปิง ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สายัณต์ ไพเราะจัตร์. (2553). *กระบวนการโบราณคดีชุมชน: การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชน*. กรุงเทพฯ: ดำรงการ.

- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2557). *การบูรณาการยุทธศาสตร์ประเทศ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์สารสนเทศการวิจัย.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2558). *วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. นครปฐม: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนานครปฐม.
- สำนักศิลปากรที่ 10 ร้อยเอ็ด. (2547). *พระพุทธไสยาสน์สมัยทราวดี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). *เบ็ญสังคมและวัฒนธรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม.
- สุทธิชัย อากาศโร (พระมหา) และคณะ. (2560). *การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนทรสังข์พินิจ (พระครู) และคณะ. (2560). *การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยในฐานะประตูสู่อาเซียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2539). *ศิลปะในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2537). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯธุรกิจ.
- สุรีย์ บุญญานุกพงศ์ และคณะ. (2559). *ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการผังเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง คณะการออกแบบและผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ บัวจันทร์. (2556). *การถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของภาคอีสาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชนบท คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ. (2559, ธันวาคม). *เศรษฐกิจภูมิภาค*. หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ, p. 3.
- หอการค้าจังหวัดมหาสารคาม. (2560). *ทบทวนการท่องเที่ยวภาคอีสานหนุนการท่องเที่ยวไทย*. *วารสารหอการค้า จังหวัดมหาสารคาม*, 12(25), 24.
- อมรวิรัช นาคทรพร และคณะ. (2541). *วิธีการค้นเพื่อพัฒนาอุดมศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อลิศรา ชูชาติ. (2541). *เทคนิคการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชซิง.
- อารีย์ นัยพินิจ. (2555). *การศึกษาค้นคว้าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกพล สุมานันทกุล. (2555). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการพัฒนารูปแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนสุมานันท์ จังหวัดสมุทรปราการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยบูรพา.

Feilden and Jokilehto. (1998). *Management Guidelines for world Cultral Heritage*.

Rome: Ograro Press.

Levinson and Ember. (1996). *Cultural Resource Management*. Cambridge:

Cambridge University Press.

Peter Folwer. (2002). *The Regional Cultural Landscape*. Stanford:

Stanford University Press.

Thomas F, K. (2000). *Cultural Resource Management Legal Requirements*. New York:

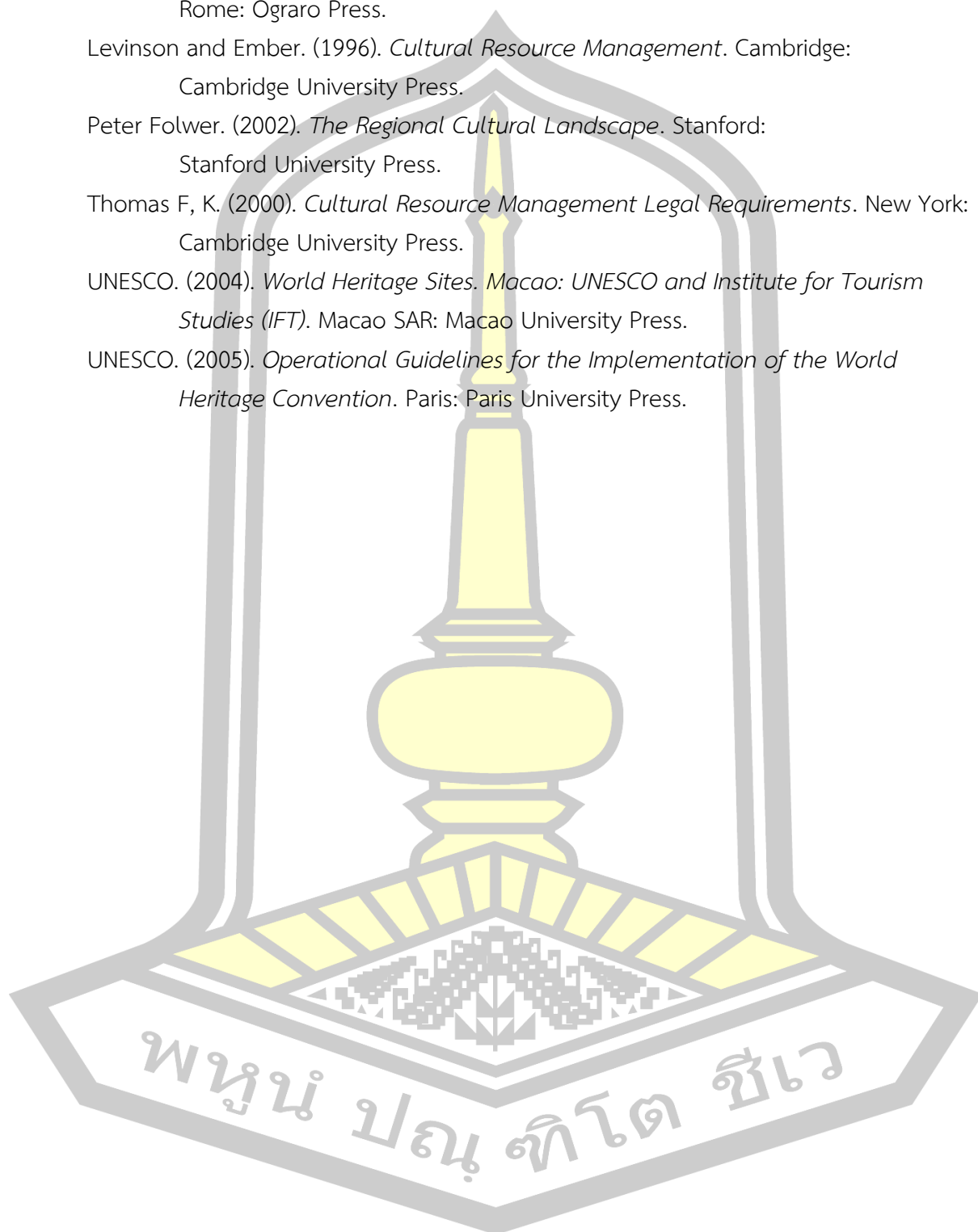
Cambridge University Press.

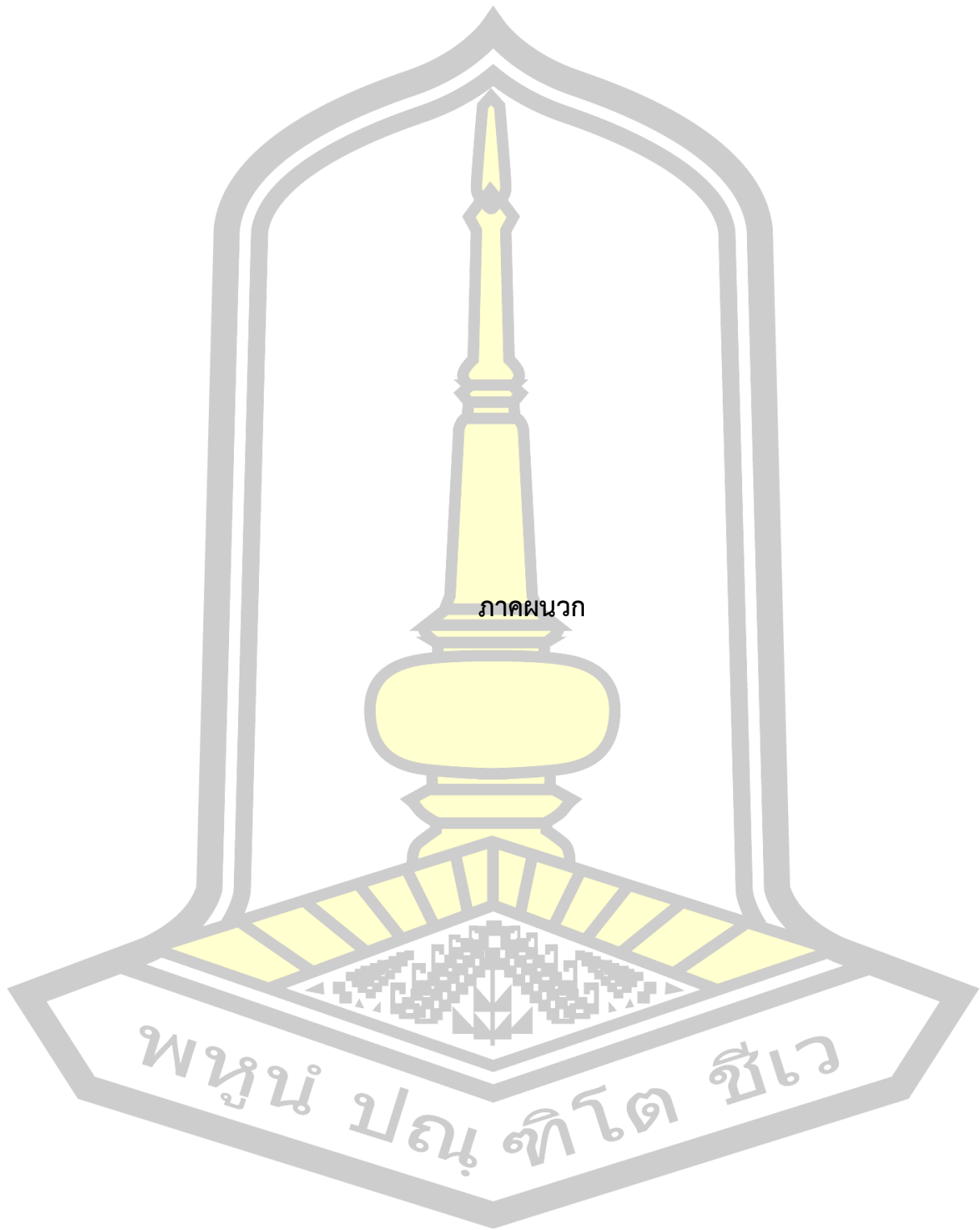
UNESCO. (2004). *World Heritage Sites. Macao: UNESCO and Institute for Tourism*

Studies (IFT). Macao SAR: Macao University Press.

UNESCO. (2005). *Operational Guidelines for the Implementation of the World*

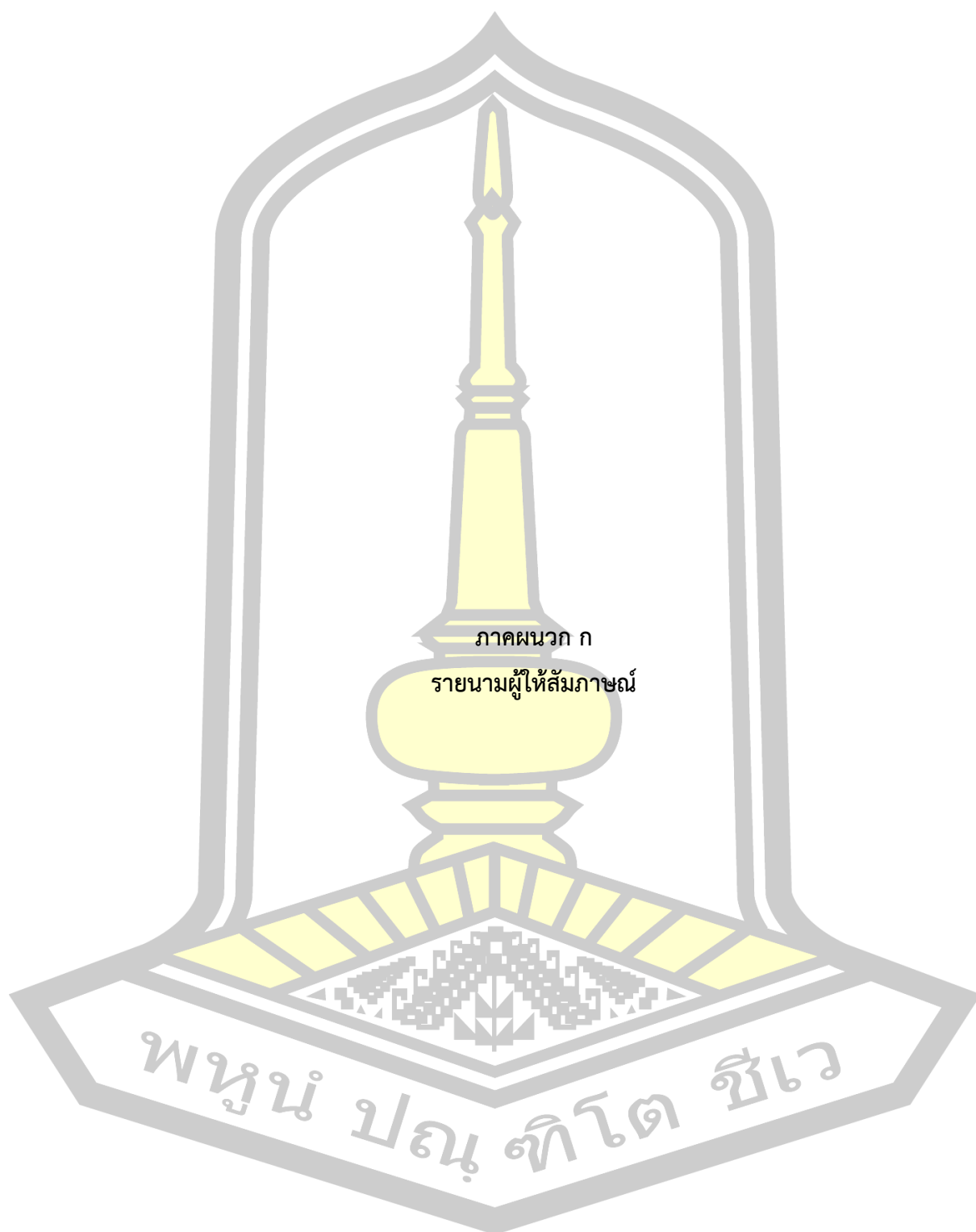
Heritage Convention. Paris: Paris University Press.

ภาคผนวก

พหุ ประทีป ชัยเว

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- กาญจนาภรณ์ ชูพิทักษ์. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. นักท่องเที่ยว. ที่บ้านเลขที่ 11 บ้านหนองโพธิ์ หมู่ที่ 12 ตำบลห้วยโพธิ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- จันทร์ อัมประเสริฐ. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ทายกวัดและปราชญ์ชาวบ้าน. ที่บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 3 บ้านโนนสวรรค์ ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- เจริญ หนดี. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ทายกวัดและปราชญ์ชาวบ้านวัดอินทรประทานพร. ที่บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 5 บ้านหนองแวงเหนือ ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- ชูถิ่น จำเริญเจือ. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ทายกวัดและปราชญ์ชาวบ้านวัดอินทรประทานพร. ที่บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 14 บ้านโพนสว่าง ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- ณรงค์ ถนอมกุล. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ผู้ใหญ่บ้านค้ำน้ำแซบ. ที่บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 6 บ้านค้ำน้ำแซบ ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- บุญมี จราฤทธิ์. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ทายกวัดและปราชญ์ชาวบ้านวัดอินทรประทานพร. ที่บ้านเลขที่ 126 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- บุญล้วน คำควร. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ผู้ใหญ่บ้านโนนสวรรค์. ที่บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 3 บ้านโนนสวรรค์ ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- พรพิมล ภูหิน. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. นักท่องเที่ยว. ที่บ้านเลขที่ 4 ซอย 3 ตำบลตลาด อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- เพชรรุ่งเรือง การหาร. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. พ่อค้า. ที่บ้านเลขที่ 51 หมู่ที่ 9 บ้านห้วยแสง ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- ทองจันทร์ คำหงษา. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ผู้ใหญ่บ้านโพนสว่าง. ที่บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 14 บ้านโพนสว่าง ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- รัตนา การะสินธุ์. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. นักท่องเที่ยว. ที่บ้านเลขที่ 12/3 ตำบลตลาด อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- วิชัย อนุตตโร (เจ้าอธิการ). (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. เจ้าอาวาสวัดอินทรประทานพร. ที่บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 3 บ้านโนนสวรรค์ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- วิทยา มหาบุญโญ (พระ). (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. พระวัดอินทรประทานพร. ที่บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 3 บ้านโนนสวรรค์ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- สมร ชัยนาแพง. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ทายกวัดและปราชญ์ชาวบ้านวัดอินทรประทานพร. ที่บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 5 บ้านหนองแวงเหนือ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- สมใจ เจริญราช. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนา. ที่บ้านเลขที่ 123/2 หมู่ที่ 8 บ้านริมคลอง 3 อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

สุภาพ สิริบุญโญ. เจ้าอธิการ. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. เจ้าอาวาสวัดป่านกขาบ.

ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลนามะเขือ อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
สุนทร หรดี. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ทายกวัดและปราชญ์ชาวบ้าน วัดอินทรประทานพร.

ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
สุนทร บุญบุตร. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. กำนันตำบลภูโป. ที่บ้านเลขที่ 93 หมู่ที่ 4
บ้านป่านกขาบ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

สุภี พานิสุด. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ทายกวัดและปราชญ์ชาวบ้าน วัดอินทรประทานพร.

ที่บ้านเลขที่ 63 หมู่ที่ 3 บ้านโนนสวรรค์ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

สุภัย สินโสลา. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนคำ. ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 15
บ้านโนนคำ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

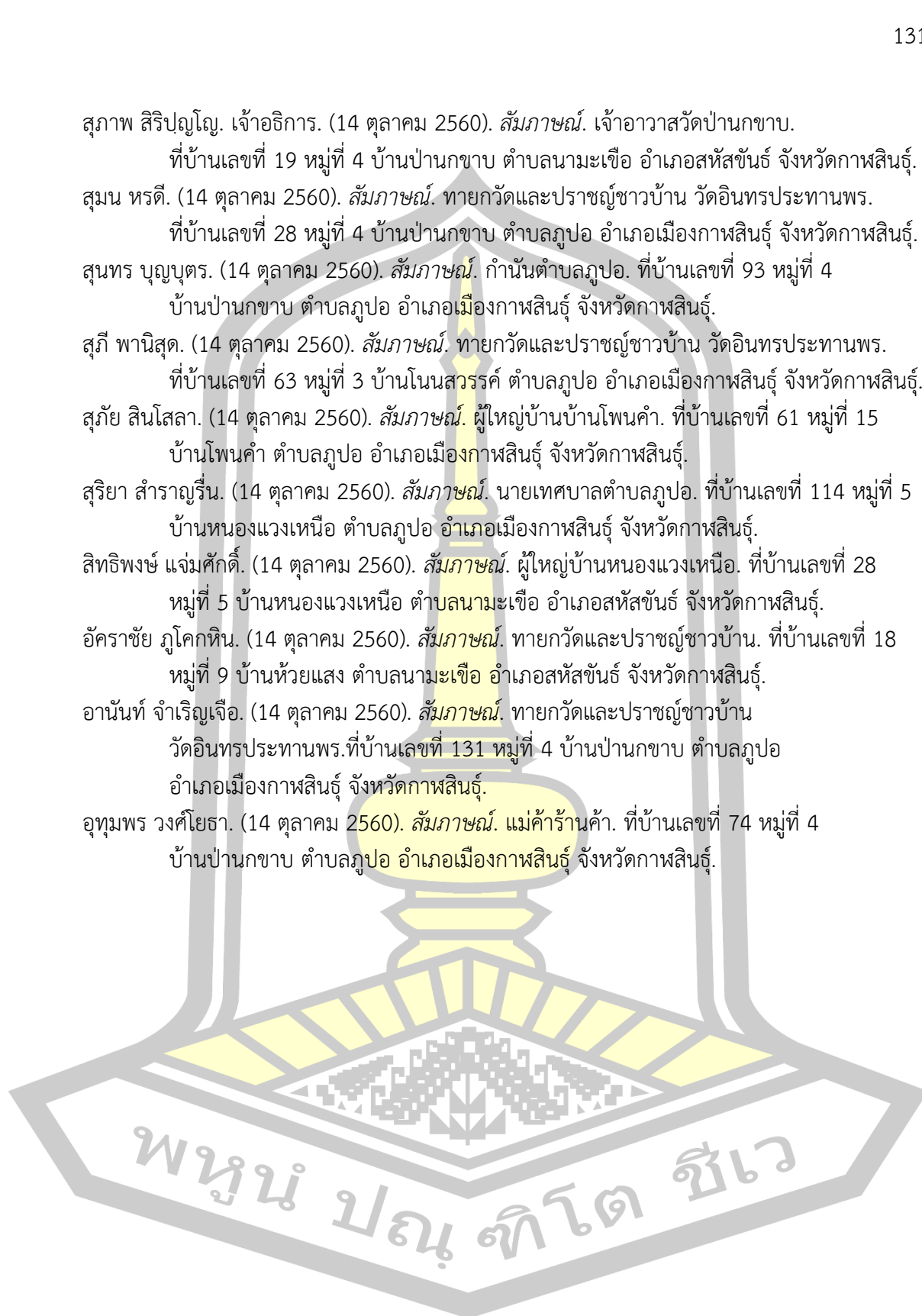
สุรียา สำราญรีน. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. นายเทศบาลตำบลภูโป. ที่บ้านเลขที่ 114 หมู่ที่ 5
บ้านหนองแวงเหนือ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

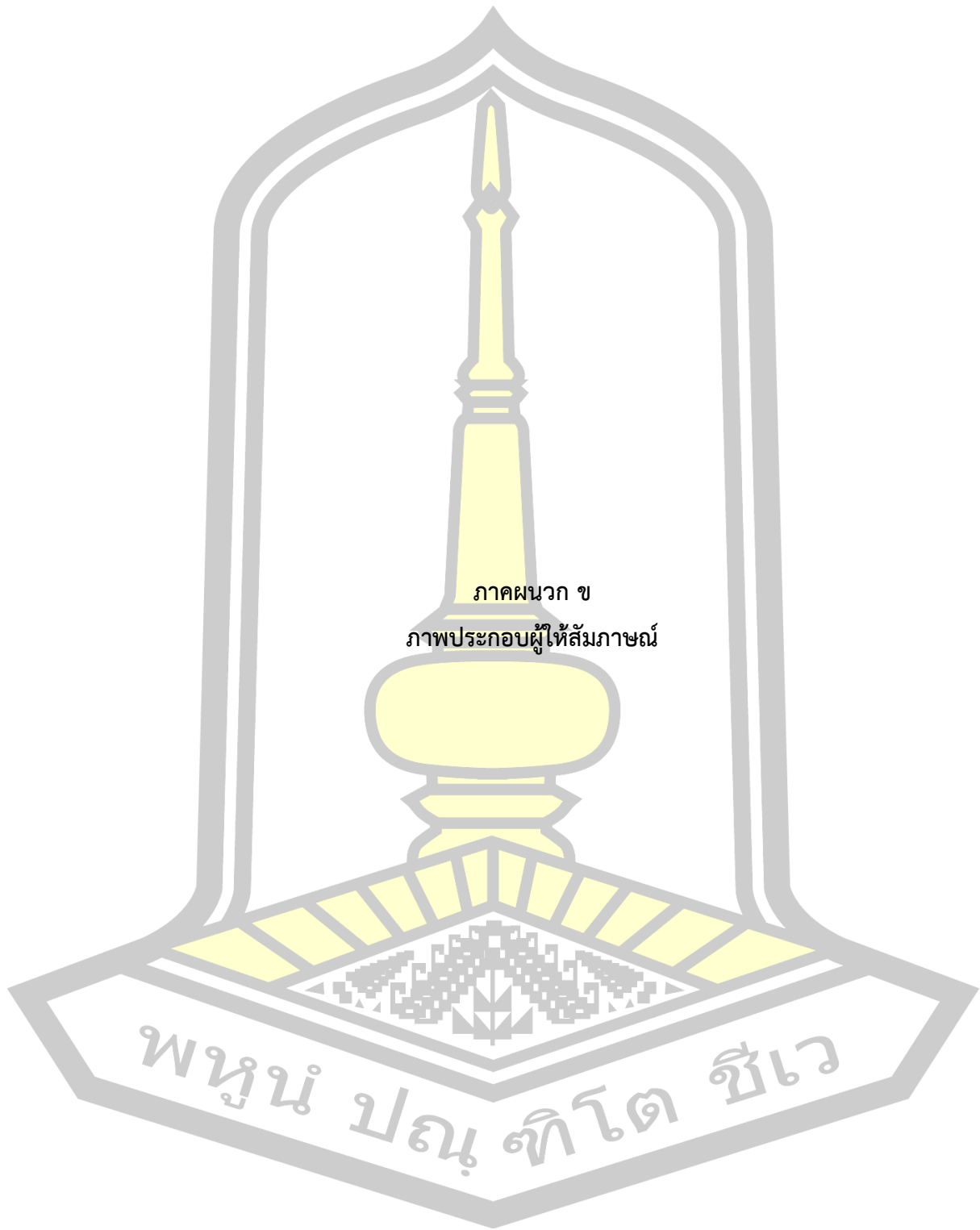
สิทธิพงษ์ แจ่มศักดิ์. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงเหนือ. ที่บ้านเลขที่ 28
หมู่ที่ 5 บ้านหนองแวงเหนือ ตำบลนามะเขือ อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

อัคราชัย ภูโคกหิน. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ทายกวัดและปราชญ์ชาวบ้าน. ที่บ้านเลขที่ 18
หมู่ที่ 9 บ้านห้วยแสง ตำบลนามะเขือ อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

อานันท์ จำเริญเจือ. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. ทายกวัดและปราชญ์ชาวบ้าน
วัดอินทรประทานพร. ที่บ้านเลขที่ 131 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูโป
อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

อุทุมพร วงศ์ยธธา. (14 ตุลาคม 2560). *สัมภาษณ์*. แม่ค้าร้านค้า. ที่บ้านเลขที่ 74 หมู่ที่ 4
บ้านป่านกขาบ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

ภาคผนวก ข
ภาพประกอบผู้ให้สัมภาษณ์

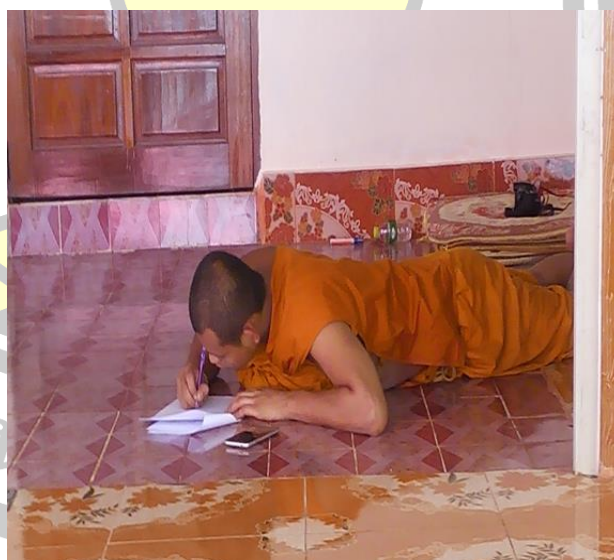
พหุณฺ์ ปณฺุ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบผู้ให้สัมภาษณ์

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 42 สัมภาษณ์ เจ้าอธิการวิชัย อนุตฺตโร เจ้าอาวาสวัดอินทรประธานพร

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 43 สัมภาษณ์ พระวิทยา มหาบุญโญ พระวัดอินทรประธานพร

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 44 สัมภาษณ์ นายสมใจ เจริญราช นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ
สำนักงานพระพุทธศาสนา อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 45 สัมภาษณ์ นายบุญมี จราฤทธิ์ ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน วัดอินทรประทานพร

407584764

MSTU iThesis 58010154001 thesis / recv: 09072561 16:54:25 / seq: 4

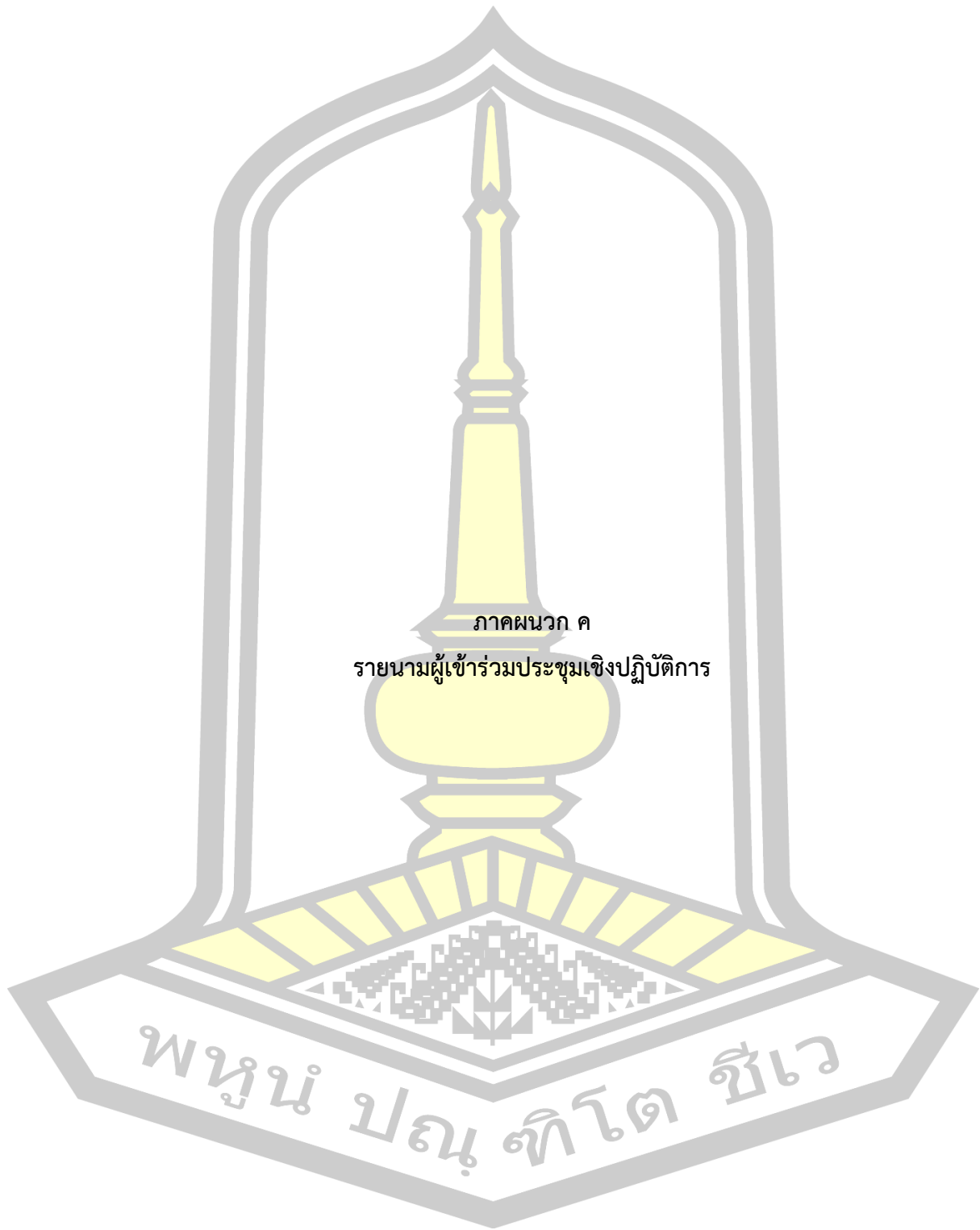
ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 46 สัมภาษณ์ นายสมร ชัยนาแพง ทายกวัดอินทรประทานพร

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 47 สัมภาษณ์ นักท่องเที่ยวที่มาสักการะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์

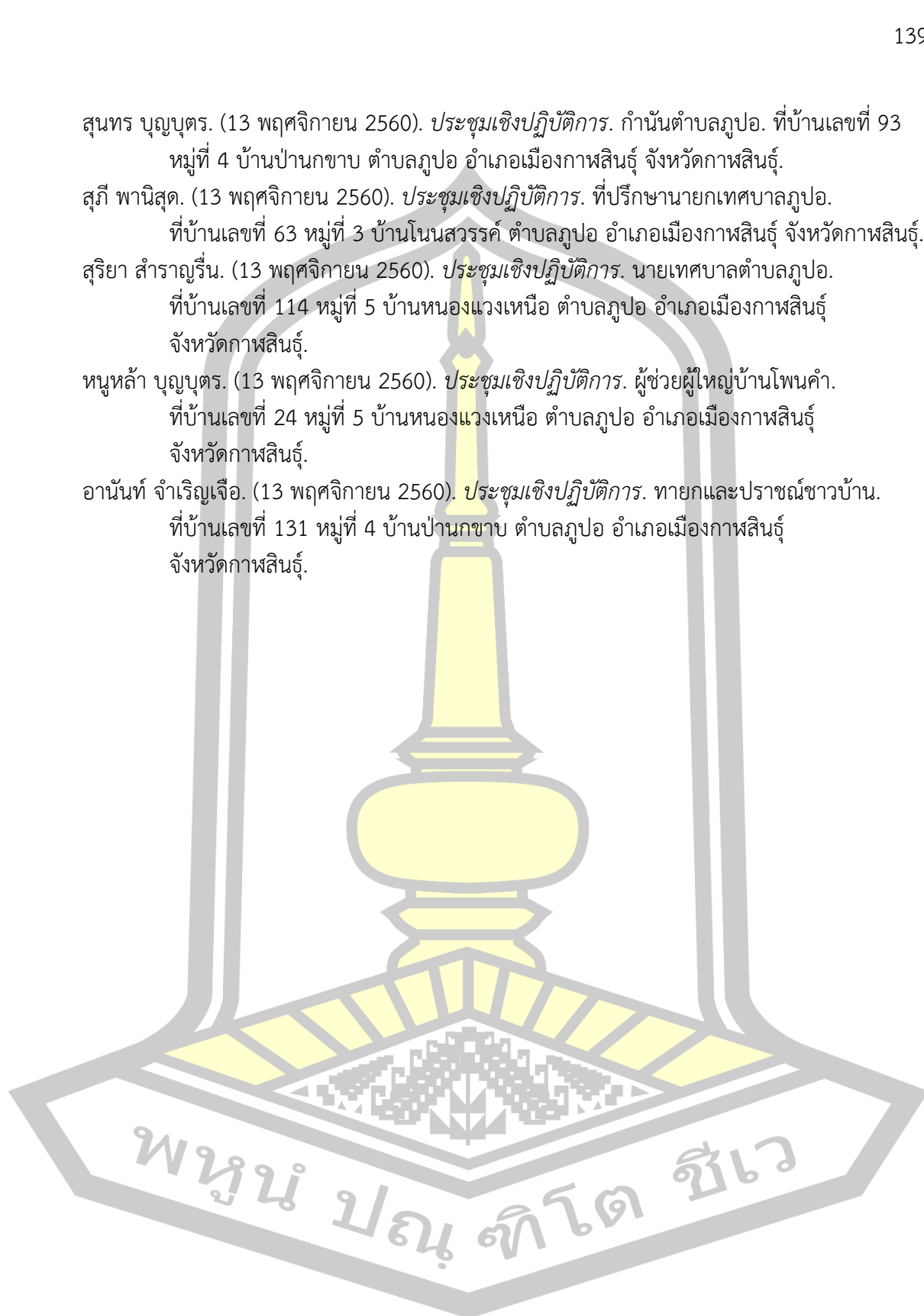
ภาคผนวก ค
รายนามผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ

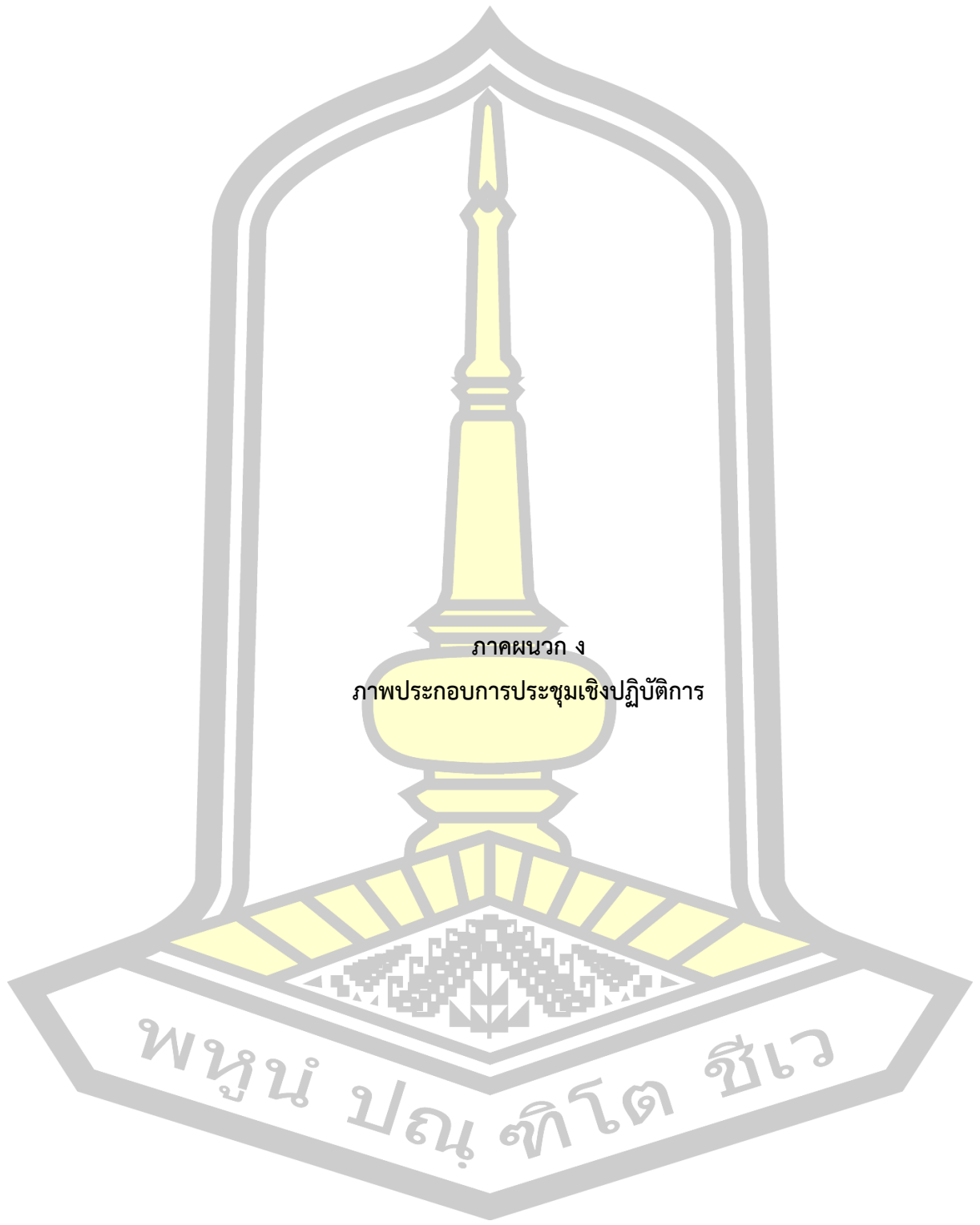
พูน ปรณ ทิโต ชีเว

รายนามผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ

- จิตรกร บุญบุตร. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านน่านเกษียน.
ที่บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 5 บ้านหนองแวงเหนือ ตำบลมะเขือ อำเภอสหัสขันธ์
จังหวัดกาฬสินธุ์.
- จිරศักดิ์ จราฤทธิ์. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*.ผู้ใหญ่บ้านโพนสว่าง.
ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- เจริญ หนี. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน.
ที่บ้านเลขที่ 31หมู่ที่ 5 บ้านหนองแวงเหนือ ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์
จังหวัดกาฬสินธุ์.
- เดือน กลิ่นฤกษ์. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน.
ที่บ้านเลขที่ 58 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- บุญมี จราฤทธิ์. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน.
ที่บ้านเลขที่ 126 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์
จังหวัดกาฬสินธุ์.
- บุญมี พันจรงค์. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน.
ที่บ้านเลขที่ 107 หมู่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- ปอน คำสีโห. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน.
ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- ประเสริฐ อนุตตรโร (เจ้าอธิการ). (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. เจ้าอาวาส
วัดบ้านโพนคำ หมู่ที่ 15 บ้านโพนคำ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- ปรี จราฤทธิ์. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน.
ที่บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- ปัญญา ธีรปัญญา (พระ). (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. เลขาเจ้าคณะตำบลภูป้อ.
ที่บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 3 บ้านโนนสวรรค์ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- พรม สามีมาตร. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน.
ที่บ้านเลขที่ 65 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- วิชัย อนุตตรโร (เจ้าอธิการ). (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. เจ้าอาวาส
วัดอินทรประธานพร. ที่บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 3 บ้านโนนสวรรค์ ตำบลภูป้อ
อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- สมร ชัยนาแพง. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน.
ที่บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 5 บ้านหนองแวงเหนือ ตำบลนามะเขือ อำเภอสหัสขันธ์
จังหวัดกาฬสินธุ์.
- สุภาพ สิริปัญญา (เจ้าอธิการ). (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. เจ้าอาวาส
วัดป่านกขาบ. ที่บ้านเลขที่ 425 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูป้อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์
จังหวัดกาฬสินธุ์.

- สุนทร บุญบุตร. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. กำหนดตำบลภูโป. ที่บ้านเลขที่ 93 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- สุภี พานิสุด. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ที่ปรึกษานายกเทศบาลภูโป. ที่บ้านเลขที่ 63 หมู่ที่ 3 บ้านโนนสวรรค์ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- สุรียา สำราญรีน. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. นายเทศบาลตำบลภูโป. ที่บ้านเลขที่ 114 หมู่ที่ 5 บ้านหนองแวงเหนือ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- หนูหล้า บุญบุตร. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโนนคำ. ที่บ้านเลขที่ 24 หมู่ที่ 5 บ้านหนองแวงเหนือ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.
- อานันท์ จำเริญเจือ. (13 พฤศจิกายน 2560). *ประชุมเชิงปฏิบัติการ*. ทายกและปราชญ์ชาวบ้าน. ที่บ้านเลขที่ 131 หมู่ที่ 4 บ้านป่านกขาบ ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.

ภาคผนวก ง

ภาพประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ

พหุมนั ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ได้จัดขึ้นภายในวัดอินทรประทานพร วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2560

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 48 พระครูประสิทธิ์ธรรมาภรณ์ บุญบุตร กล่าวเปิดพิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 49 พระครูประสิทธิ์ธรรมาภรณ์ บุญบุตร กล่าวถึงความเป็นมาในการวิจัย

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 50 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์ กล่าวถึงความสำคัญของอุปถัมภ์

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 51 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์ ปรึกษาหารือการดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 52 นายสุริยา สำราญรัตน์ นายกเทศบาลตำบลภูโป ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการพื้นที่ภูโป

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 53 นายสุริยา สำราญรัตน์ นายกเทศบาลตำบลภูโป ได้เสนอแนวทางการจัดการตามแผนพัฒนา
ปี พ.ศ. 2561-2564

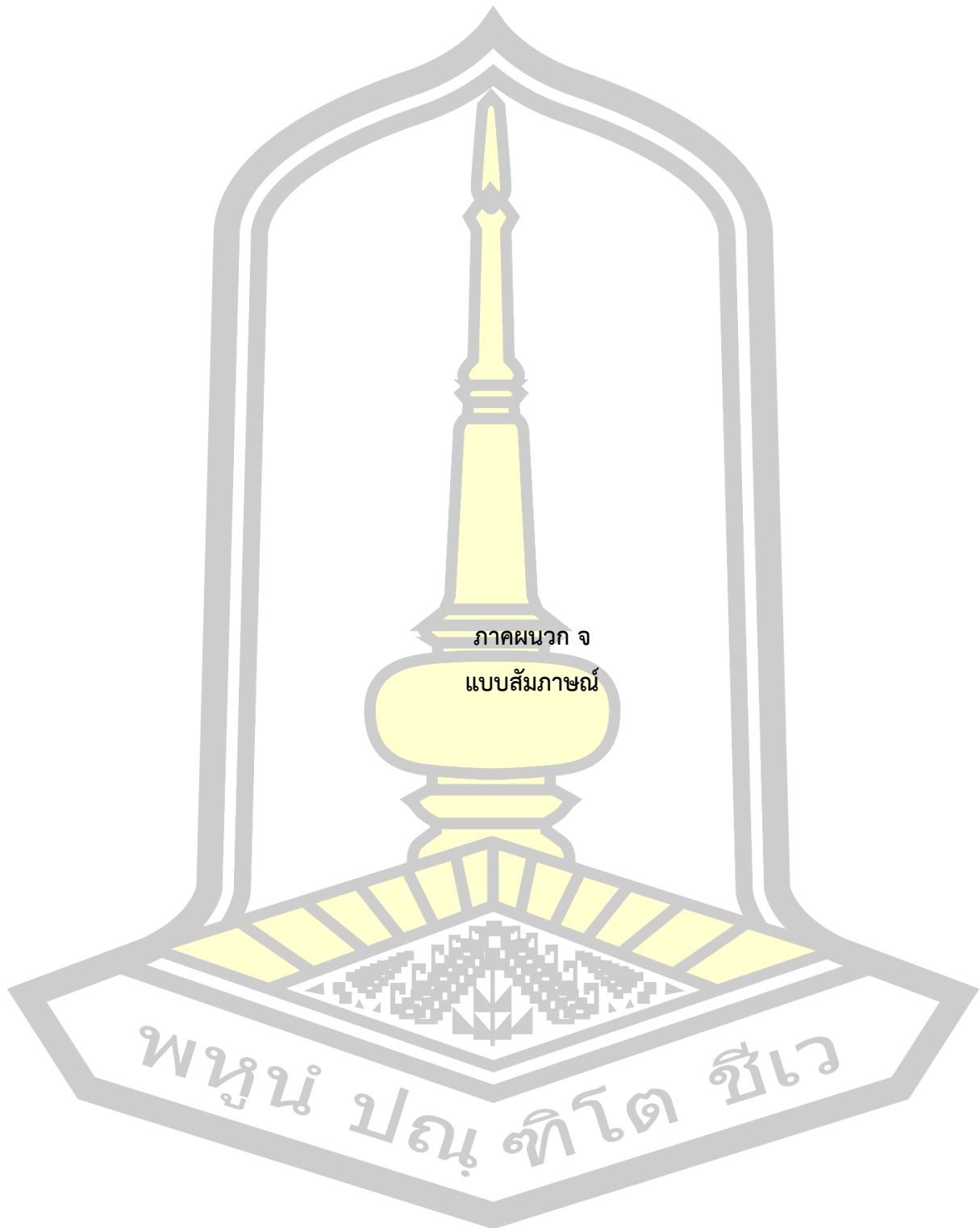
ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 54 ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 55 พระครูประสิทธิ์ธรรมาภรณ์ บุญบุตร กล่าวปิดพิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ

แบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ.....สกุล.....
 อายุ.....ปี ที่อยู่บ้านเลขที่.....บ้าน.....หมู่ที่.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 ตำแหน่งทางราชการ.....
 ตำแหน่งในหมู่บ้าน.....
2. สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.
 เวลา.....ถึง.....รวมเวลา.....ชั่วโมง
 สถานที่สัมภาษณ์.....
 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์.....

1. ตำนาน เรื่องเล่า ความเป็นมา

2. คติความเชื่อ (ความศักดิ์สิทธิ์).....

ชุมชน ปณ ตาต ชาว

3. วัฒนธรรม (ประเพณี/พิธีกรรม).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา
(การประชุมเชิงปฏิบัติการ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

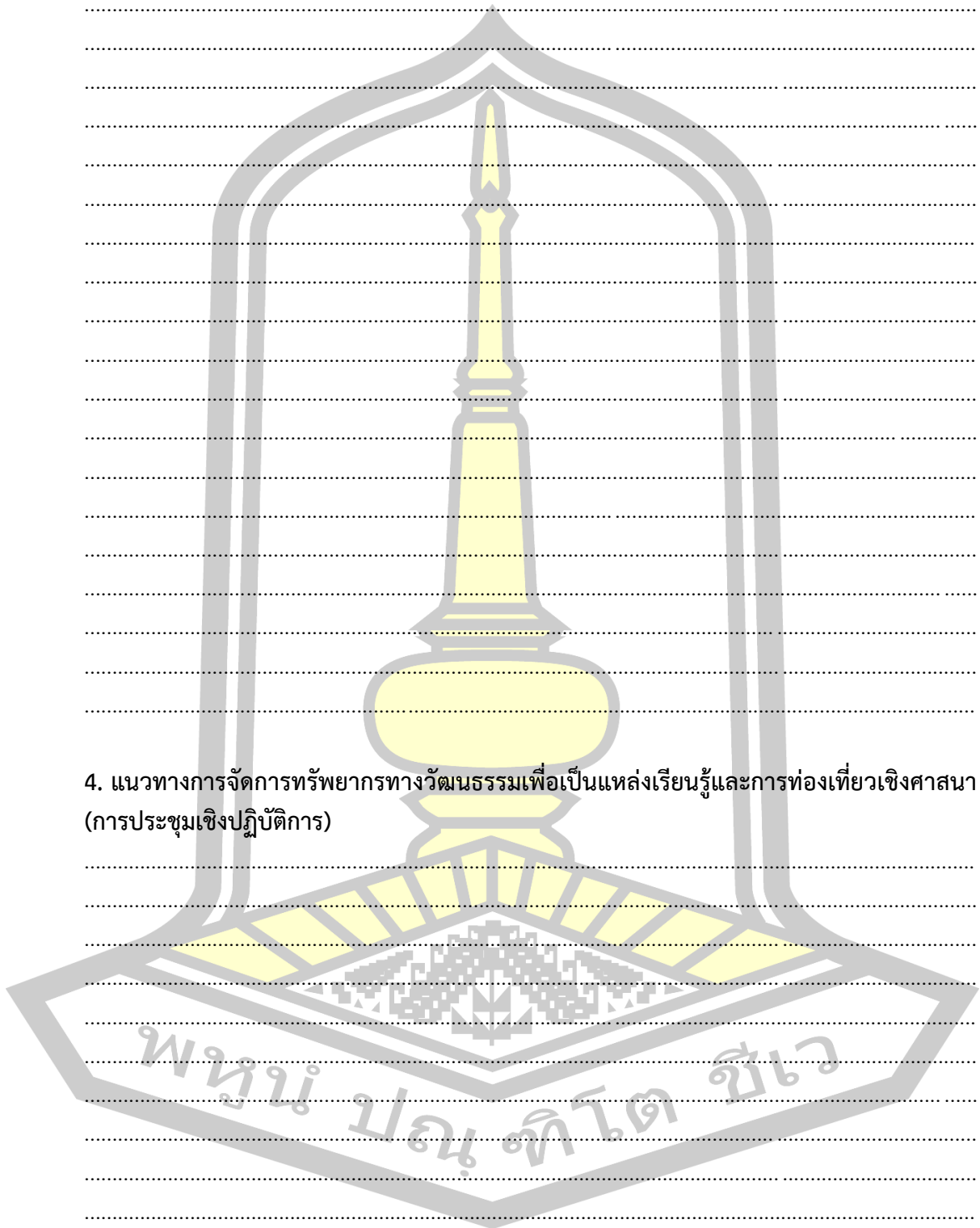
.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	พระครูประสิทธิ์ธรรมาภรณ์ บุญบุตร
วันเกิด	วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2499
สถานที่เกิด	อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดท่าแร่คงคาราม เลขที่ 140/5 ตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	เจ้าคณะตำบลแก่งเลิงจาน
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วัดท่าแร่คงคาราม เลขที่ 140/5 ตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2524 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา ตั้งอยู่เลขที่ 1561 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2528 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา ตั้งอยู่เลขที่ 1561 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2558 ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) วิชาเอกพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตั้งอยู่เลขที่ 1561 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2561 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาศาสนาและ ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พจนัน ปณฺ ทิโต ชีเว